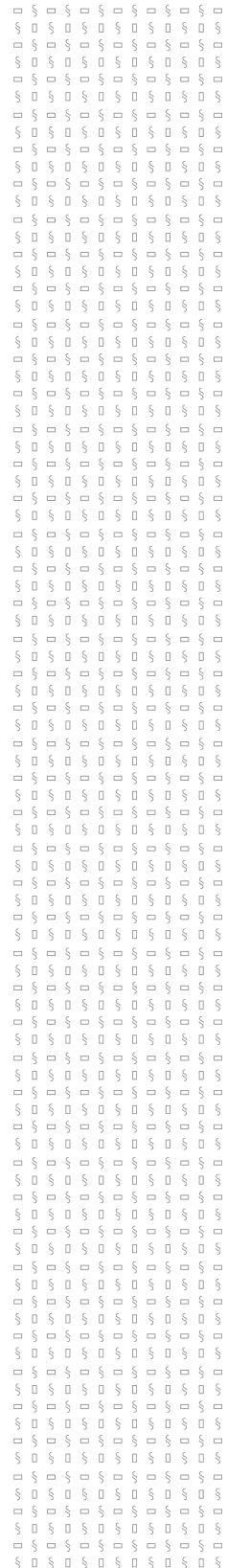


SPISY PRÁVNICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY

(řada teoretická, Edice S)

č. 447



NEJEN PRO VÁLEČNÝ KONFLIKT
(Právní regulace nebojové činnosti
armády v 18.-20. století)

Pavel Salák jr.

Masarykova univerzita
Brno, 2013

Vzor citace:

SALÁK, Pavel. Nejen pro válečný konflikt : (právní regulace nebojové činnosti armády v 18.-20. století). 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2013. 240 s. Řada teoretická, Ed. S, č. 447. ISBN 978-80-210-6519-2.

Katalogizace v knize – Národní knihovna ČR

Salák, Pavel

Nejen pro válečný konflikt : (právní regulace nebojové činnosti armády v 18.-20. století) / Pavel Salák, Jr. – 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013. – 240 s. (Edice S, řada teoretická Právnické fakulty MU ; č. 447)

ISBN 978-80- 210-6519-2 (brož.)

355.4(091)* 34(091)* 355.48

- vojenské dějiny -- 18.-20. stol.

- právní dějiny

- ozbrojené konflikty

- monografie

355/359 – Vojenství. Obrana země. Ozbrojené síly [15]

Tato publikace vznikla a byla financována z prostředků specifického výzkumu Masarykovy univerzity č. MUNI/A/0807/2012 „Publikace vědeckých monografií“.

Recenzovali: PhDr. PaedDr. Jiří Dvořák, Ph.D.
Mgr. Radim Vinčar, Ph. D.

© 2013 Pavel Salák jr.

© 2013 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-6519-2

Obsah

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	10
ÚVOD.....	17
<i>Časové vymezení a struktura publikace</i>	18
<i>Dosavadní zpracování tématu</i>	18
Období do r. 1918	18
Období 1918–1938	19
Období 1939–1949	20
Druhá republika a protektorát	20
Slovensko (1939–1945).....	21
Roky 1945–1949.....	21
Období 1949–1989	22
TERMINOLOGIE.....	24
<i>Vojenská asistence</i>	24
<i>Vojenská exekuce, Dienstleistung, Aushilfe</i>	25
<i>Vojenská výpomoc</i>	26
<i>Terminologie v období po roce 1989</i>	27
<i>Nebojová činnost armády</i>	29
POČÁTKY NEBOJOVÉ ČINNOSTI	31
<i>Právní úprava asistenční činnosti v zahraničí</i>	33
<i>Vojenská asistence v rakouských předpisech do poloviny 19. stol.</i>	33
Použití zbraní	35
Náklady asistencePostoj vojáků k asistencím.....	38
VOJENSKÉ ASISTENCE V LETECH 1867–1918	40
<i>Rok 1867</i>	41
<i>Rakousko-uherská armáda v 2. pol. 19.stol.</i>	41
<i>Právní úprava vojenských asistencí</i>	41
<i>Nebojová činnost armády v Rakousko-Uhersku</i>	44
Řádná bezpečnostní služba	48
Mimořádná bezpečnostní služba – vojenská asistence	48
Použití zbraní	50
Použití zbraně stráží.....	54
Použití zbraně asistencí	54

Vojenské asistence na počátku století a v době první světové války	59
Asistence při živelních pohromách.....	61
Pracovní asistence – Aushilfe	65
<i>Shrnutí</i>	66
VOJENSKÉ ASISTENCE V DOBĚ PRVNÍ REPUBLIKY.....	68
<i>Vznik samostatného státu a podoba jeho armády v prvních letech státu</i>	68
<i>Vojenské asistence v prvních letech státu</i>	70
Právní rámec	72
Interní vojenské předpisy.....	74
Použití zbraní	76
Vojenské asistence při rekvizicích.....	80
Selhání vojenské asistence v Oslavanech	83
Záchraně a pracovní asistence v prvních letech státu.....	86
<i>Příprava nové směrnice</i>	87
Sporné otázky.....	89
Použití zbraní	89
Pracovní asistence	92
<i>Směrnice čs. branné moci G – 10, Směrnice pro vojenské asistence</i>	93
Pomocné vojenské asistence.....	95
Ozbrojené vojenské asistence.....	100
Poskytnutá asistence	104
Část vojenská	107
Postup u náhrad za zranění.....	107
<i>Ostatní druhy nebojové činnosti</i>	109
Četnické letecké hlídky (ČLH).....	109
Stráž obrany státu (SOS)	110
<i>Shrnutí</i>	112
NEBOJOVÁ ČINNOST V LETECH 1938–1948.....	114
<i>Druhá republika</i>	114
<i>Protektorát</i>	116
Vládní vojsko.....	116
Úkoly vládního vojska	118
Ozbrojená asistence	118
Pomocné asistence	120
Asistence při živelních pohromách.....	120
Asistence pracovního charakteru.....	121
Nasazení v Itálii a zrušení vládního vojska	122

<i>Slovenská republika 1939–1945</i>	123
Ozbrojené síly Slovenska 1939–1945	123
Ostatní ozbrojené organizace.....	124
Pracovní jednotky.....	124
Právní normy	126
<i>Poválečné Československo 1945-1948</i>	126
Nebojová činnost k udržení bezpečnosti	127
Obnovení svrchovanosti Československa	127
Operace proti banderovcům.....	129
Ostraha důležitých objektů	131
Odsun	132
Divoký odsun.....	132
Excesy	135
Řádný odsun	137
Odsun německé menšiny	137
Výměna maďarského obyvatelstva.....	140
Znovuosídlování pohraničí.....	141
Pomoc armády při obnově státu.....	142
Odstraňování válečné munice a střeliva.....	142
Obnova dopravní sítě.....	143
Pomoc v klíčových oblastech národního hospodářství.....	144
Pomoc v zemědělství.....	144
Pomoc v dolech	146
<i>Shrnutí</i>	147
NEBOJOVÁ ČINNOST V LETECH 1948–1989.....	149
<i>Ozbrojené složky 1948–1989</i>	149
Armáda	149
Ostatní ozbrojené sbory	150
Sbor národní bezpečnosti	150
Lidové milice.....	151
Vojska ministerstva vnitra.....	153
Pohraniční stráž.....	153
Vnitřní stráž.....	154
<i>Nový branný zákon č. 92/1949 Sb.</i>	155
<i>Nebojová činnost v právních předpisech po r. 1949</i>	156
Záchranné a pracovní výpomoci.....	158
Právní úprava výpomoci při živelních pohromách	158

Právní úprava pracovních výpomocí.....	160
Směrnice pro pracovní výpomoci č. j. 55149-GŠ/SDSV.....	162
Speciální pracovní útvary.....	169
Směrnice MNO č. 11/1967 Ú. v.	171
Pomoc při živelních pohromách	172
Výpomoci pro důležité hospodářské zájmy státu.....	173
Dobrovolná výpomoc	174
Směrnice 7/1974 Ú. v.	175
Interní vojenské směrnice	176
<i>Ozbrojené výpomoci</i>	179
Zásahy armády v souvislosti s peněžní (tzv. měnovou) reformou.....	181
Potlačení demonstrací v Plzni	182
Další zásahy jednotek Pohraniční stráže.....	183
Zásah při demonstracích v r. 1969.....	184
Právní úprava ozbrojených výpomocí	185
<i>Shrnutí</i>	189
SITUACE PO R. 1989.....	191
<i>Změny právní úpravy po r. 1989</i>	191
Zákonné opatření č. 207/1990 Sb.	192
Další novely branného zákona	192
Povodně roku 1997	193
<i>Branné zákonodárství na přelomu 20. a 21. stol. a Integrovaný záchranný systém</i>	195
Zákon č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách České republiky.....	195
Integrovaný záchranný systém	198
Povodně v roce 2002	199
Sporná nasazení.....	200
Novelizace	202
Civilní ochrana	204
<i>Obecný úvod</i>	204
<i>Historický vývoj CO</i>	205
Organizace a působnost civilní protiletecké ochrany v letech 1918–1939.....	205
Období 1939–1945	206
Civilní ochrana po 2. světové válce do roku 1951.....	207
Civilní ochrana od r. 1951	208
Civilní ochrana po r. 1989	210

ZÁVĚR	213
SUMMARY	217
LITERATURA A DALŠÍ POUŽITÉ ZDROJE	222
<i>Prameny</i>	222
<i>Publikace a edice</i>	223
<i>Články</i>	232
<i>Diplomové a disertační práce</i>	236
<i>Internetové odkazy</i>	237

Seznam použitých zkratek

1. čs. armáda	1. československá armáda
1. čs. armádní sbor v SSSR	1. československý armádní sbor v SSSR
1. PP NB	1. Pohotovostní pluk Národní bezpečnosti
ABC–(Einheiten atp.)	obdoba našich záchranných a výcvikových útvarů, Rakousko (atom-, biologisch-, chemisch-)
AČR	Armáda České republiky
ATS	automobilová traktorová stanice
brig. gen.	brigádní generál
c. a k.	císařský a královský
CO	civilní ochrana (civilní obrana)
CPO	civilní protiletectká ochrana
ctl. (cl.)	centilitr
č.j.	číslo jednací
čl.	článek
ČLH	četnická letecká hlídka
ČR	Česká republika
ČSAD	Československá státní automobilová doprava
ČSD	Československé státní dráhy
ČSFR	Česká a Slovenská Federativní republika
ČSLA	Československá lidová armáda
ČSR	Československá republika (1918–1939)
ČSR	Česká socialistická republika

DAF	Německá pracovní fronta (Deutsche Arbeitsfront)
D.R. I	Služební řád I. díl, Rakousko-Uhersko (Dienstreglement I. Teil)
dův.	důvěrné
ENO	Elektrárna Nováky
ES	Evropská společenství
EU	Evropská unie
fin	finanční
FMD	federální ministerstvo dopravy
FMV	federální ministerstvo vnitra
g.	gram
gen.	generál, popř. generální
GŠ	generální štáb
HG	Hlinkovy gardy
HS VS	Hlavní správa vojenských staveb
hl. št.	hlavní štáb
hod.	hodin
HŠ LM	Hlavní štáb Lidových milicí
HVSO	Hlavní správa výchovy a osvěty
HZS ČR	Hasičský záchranný sbor České republiky
int	interní
intim. předs. min. rady	intimát předsednictva ministerské rady
IZS	integrovaný záchranný systém
JU	Jihočeská univerzita
JZD	Jednotné zemědělské družstvo
KNV	krajský národní výbor

k. k.	císařsko-královský, Rakousko-Uhersko, Předlitavsko (kaiserlich königlich)
KSČ	Komunistická strana Československa
KSS	Komunistická strana Slovenska
KS SNB	krajská správa Sboru národní bezpečnosti
KV KSČ	krajský výbor KSČ
k. u.	královský uherský , Rakousko-Uhersko, Zalitavsko (königlich ungarisch)
k. u. k	císařský a královský, Rakousko-Uhersko
lit.	písmeno
LM	Lidové milice
mat.	materiální
mech.	mechanizovaný
MF	ministerstvo financí
mil.	milion
minomet.	minometný
MNB	ministerstvo národní bezpečnosti
MNO	ministerstvo národní obrany
MNO	HT/OPHM – MNO, hmotně technické odd., odbor pohonných hmot
MNV	místní národní výbor
MO	ministerstvo obrany
MOP	Mezinárodní organizace práce
m.r.	ministrský rejstřík
msgr.	monsignor
MSVB	městská správa VB
MU	Masarykova univerzita

MV	ministerstvo vnitra
NA	Národní archív
NM	náměstek ministra
n.p.	národní podnik
Nr.	Nummer
NROS	Nejvyšší rada obrany státu
NZ sklady	sklady nouzových zásob
ONV	okresní národní výbor
OSN	Organizace spojených národů
OVB	okresní veřejná bezpečnost
OV KSČ	okresní výbor KSČ
pěš.	pěší
plo	protiletectký oddíl
PO	požární ochrana
por.	poručík
ppor.	podporučík
plk.	plukovník
pplk.	podplukovník
pres.	presidium
prov.	proviantní
PS	Pohraniční stráž
PŠ	poddůstojnická škola
PTK	protitankový
PTP	Pomocné technické prapory
r.	rakouský
RMV	rozkaz ministra vnitra

R.p.	Reichspatent
ř. z.	říšský zákoník
s.	strana
SA	Strumabteilungen
Sb.	Sbírka zákonů
Sb. m.s.	Sbírka mezinárodních smluv
Sb z. a n.	Sbírka zákonů a nařízení
SBCs	Státní banka československá
sbor. gen.	sborový generál
sign.	signatura
Sl. z.	Slovenský zákoník, Slovenský štát
služ.	služební
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SNR	Slovenská národní rada
SOS	Stráž obrany státu
spoj.	spojářský
SRN	Spolková republika Německo
SSM	Socialistický svaz mládeže
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
st.	státní
StB	Státní tajná bezpečnost
StPO	trestní řád, Rakousko (Strafprozesordnung)
střel. prapor	střelecký prapor
SÚA	Státní ústřední archiv (dnes Národní archiv)
S VB	Správa Veřejné bezpečnosti
SVBO	Skupiny vojenských báňských oddílů

štkpt.	štábní kapitán
u.	uherský
UPA	Ukrajinská povstalecká armáda (banderovci)
Úř. věst. čsl.	Úřední věstník československý
USA	Spojené státy americké
VA Brno	Vojenská akademie Brno
VB	veřejná bezpečnost
VBO	vojenský báňský oddíl
vet.	veterinární
VHÚ	Vojensko historický ústav
VO	vojenská oblast
VS	Vnitřní stráž
všcob.	všeobecné
VTJ	vojenské technické jednotky
VVP	vojenský výcvikový prostor
VVTJ	Velitelství vojenských technických jednotek
VÚA	Vojenský ústřední archiv
VŽV	velitelství ženijního vojska
WG	rakouský branný zákon (Wehrgesetz)
zDL	základna dopravního letectva
ZPÚ	Zabezpečení pohraničního území
ZVP	zástupce velitele pro věci politické
ZVV	zemské vojenské velitelství
zvz.	záchranná a výcviková základna
Z. z.	Zbierka zákonov, Slovenská republika
žen.	ženijní

Mým rodičům

Úvod

Přestože, jak název napovídá, je armáda budována k vedení válečného konfliktu, téměř od nejstarších dob vedle této bojové činnosti vystupuje i její působení nebojové. V posledních letech stále více roste význam právě nebojového využití armády, ať už v mezinárodních mírových misích, při jiných bezpečnostních rizicích, nebo při živelních pohromách. Podle některých názorů by mohla být situace dokonce taková, že obě role armády, tedy eliminace vojenských i nevojenských ohrožení, budou v brzké době rovnocenné.¹

Přestože počátkem devadesátých let prestiž armády v očích veřejnosti značně poklesla, byly to právě její zásahy při povodni v roce 1997, který v tomto přístupu znamenal určitý zlom. Události první dekády 21. století, zejména pak ukázaly, že v případě zásahu při živelních pohromách a jiných mimořádných událostech mají jednotky ozbrojených sil České republiky své nezastupitelné místo. Přes tyto skutečnosti byla otázka právní regulace takového druhu nasazení armády poněkud stranou zájmu. Autora k této problematice inspirovalo, dílem nasazení armády při povodních v roce 1997, dílem její nasazení na pomoc Policii České republiky při zasedání měnového fondu.² Povodně v roce 2002 pak ukázaly, do jaké míry se osvědčilo nové zákonodárství, které bylo vyvoláno zmíněnými událostmi z roku 1997. Těmto zkušenostem a srovnání se zahraniční právní úpravou byla věnována pozornost v rigorózní práci, obhájené roku 2005.³ Současně se zájmem o soudobou právní úpravu však zcela logicky vyvstala otázka historického úpravy a vývoje tohoto institutu. Právě touto problematikou se pak zabývala disertační práce, obhájená roku 2007.⁴ Dvě poslední zmiňované práce jsou základem předložené publikace, která byla upravena na základě novelizací, které následovaly po roce 2005 a rovněž na základě připomínek oponentů.

- 1 KUBEŠA, M., Jaké operace může Armáda České republiky v budoucnosti vést. *Vojenské rozhledy* 1999, č.1, [cit. 18. 11. 2001, 15 hod.]. Dostupný z: http://www.army.cz/vti/vojroz/1999_1/kubesa.htm.
- 2 SALÁK, P. *Armáda České republiky-nebojová činnost AČR*. Brno, 2002. Diplomová práce, Masarykova univerzita Brno, Právnická fakulta, Katedra správní vědy, správního práva a finančního práva.
- 3 SALÁK, P. *Nebojová činnost Armády české republiky – pomoc AČR při mimořádných událostech*. Brno, 2008. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta.
- 4 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf

Časové vymezení a struktura publikace

Časový rámec publikace, tak jak je vymezen v podtitulu, vychází ze skutečnosti, že právě v 17. století můžeme na našem území dohledat existenci prvních právních předpisů, které hovoří o nebojovém využití armády, dobově nazývaném vojenská asistence. Těžiště publikace však leží především v období 2. poloviny 19. století, v době první republiky a období od roku 1949 do roku 1989. Jelikož i vývoj po tomto roce je také již částečně historii, tak je alespoň stručně nastíněn i tento vývoj. Jde však skutečně jen o velmi stručné shrnutí bez hlubšího rozboru.

Jelikož je publikace zaměřena především na právní úpravu, není vždy ke členění využito obvyklých časových mezníků. To platí především pro část týkající se let 1938–1948. Přestože uspořádání našeho státu v tomto období mělo mnoho různých podob, pro všechny jsou společné dva znaky – právní úprava nebojové činnosti (vojenské asistence) po celou tuto dobu zůstala prakticky nezměněna oproti době první republiky, zároveň však docházelo k postupnému zneužívání armády jako levné pracovní síly, a to bez ohledu na to, kdo byl zrovna u moci.

Ve zcela samostatné kapitole je pak připojeno stručné shrnutí vývoje civilní ochrany. Je tak učiněno s ohledem na poměrně těsnou souvislost se sledovanou problematikou. Na druhou stranu z důvodu větší přehlednosti nebyl tento vývoj začleněn do struktury jednotlivých částí, ale byl připojen právě jako zvláštní část.

Dosavadní zpracování tématu

Lze říci, že přes rozsah nebojové činnosti, kterou armáda poskytovala, tyto akce byly vždy ve stínu činností bojových. To se odráží i na skutečnosti, že ke sledované problematice jako takové existuje jen velmi malý počet publikací. Podobně je tomu i s články, ať již v odborných periodických, či ve sbornících. Kromě toho valná většina níže zmiňovaných autorů se zabývá především průběhem nebojových nasazení a samotná právní regulace je tak jen otázkou okrajovou, či je dokonce zcela mimo rámec uvedených autorů.

Období do r. 1918

Je to možná poněkud s podivem, ale nejvíce publikovaných materiálů ke sledovanému tématu existuje z období Rakouska-Uherska, respektive z 2. poloviny 19. století a počátku 20. století. V tomto období mimo jiné vznikla i vynikající srovnávací práce německého autora F. Calkera *Das Recht des Militärs zum administrativen Waffengebrauch* (München 1888), která poskytuje přehled o oprávnění použití zbraně vojáky při plnění úkolů státní moci od počátku po tehdy platné úpravy. Srovnává a komentuje právní úpravy nejvýznamnějších států a v příloze nabízí přehled všech těchto předpisů. Pozornost byla otázce vojenských asistencí věnována v řadě příruček

a slovníků s velmi obsáhlým výkladem, ať už celostátních (Mayerhofer, E., *Handbuch für den politischen Verwaltungsdienst*. Wien 1856), nebo zaměřených přímo na území Čech (Obertrant, M., *Alphabetisches Handbuch der öffentlichen Verwaltung in Bezug auf praktische Polizei und Landeskultur*. Prag 1843). Podobně jako v knize F. Calkera, je věnována pozornost právě především otázce použití zbraní. Naopak otázce záchranných asistencí není věnována prakticky žádná pozornost.

Vedle toho je možno využít dějiny jednotlivých pluků, které byly v tomto období vydávány, byť zde je zmínka o nebojové činnosti jen poskrovnu, o pomoci při živelních pohromách pak logicky nejvíce vypovídají dějiny ženijního vojska (Binner, W., *Geschichte des k. u. k. Pionier-Regiments*, Wien 1881). Některé informace najdeme i v knihách, které reagovaly přímo na povodeň v Čechách (Povodeň v Čechách dne 25. a 26. května 1872, Povodeň v Čechách 1890). Na rozdíl od výše uvedené Calkerovi publikace a slovníků však v těchto publikacích informace o právní regulaci prakticky nejsou.

Na velmi dobré úrovni je zpracována problematika vojenských asistencí v době první světové války. Předně je to obsáhlá disertační práce A. Suppana (Suppan, A., *Organisation und Einsätze militärischer Assistenzen in Österreich-Ungarn im Jahre 1918*) obhájená na Filosofické fakultě Vídeňské univerzity roku 1969. Přestože jde o práci napsanou na filozofické fakultě, více jak polovina této práce je věnována právě problematice právní úpravy vojenských asistencí. V této práci jsou také přepsána prakticky všechna ustanovení příslušné směrnice. Tentýž autor byl pak spoluautorem publikace *Innere Front*, která se zabývá problematikou zápolí v době 1. světové války.⁵

Z publikací vydaných u nás stojí za to jmenovat především práci J. Beránka *Rakouský militarismus a boj proti němu v Čechách* (Praha 1955). Přestože tato kniha odpovídá době svého vydání, stejně jako A. Suppan se autor této práce věnuje i otázce právní úpravy a cituje řadu směrnic, byť vždy jen útržkovitě a vždy s komentářem poplatným době vzniku knihy, padesátým letům. Beránkova kniha obsahuje i bohatý poznámkový aparát, bohužel, fond 8. armádního sboru, z něhož Beránek především vycházel, je nezpracovaný a příslušné dokumenty se na základě jím uváděných citací nepodařilo v archivu dohledat. Hlavním nedostatkem všech těchto knih je, podobně jako výše, že se věnují pouze asistencím pro udržení veřejného pořádku, ne však asistencím při záchranných pracích.

Období 1918–1938

Vojenským asistencím v tomto období se již nevěnuje žádná publikace a rovněž publikovaných pramenů je velmi poskrovnu. V dobových publikacích jsou jen skromné zmínky spíše obecné povahy (*Deset let Československa*, svazek 1, Praha 1928), stejně

5 PLASCHKA, R. G, SUPPAN, A. a HASELSTEINER, H. *Innere Front: Militärassistentz, Widerstand und Umsturz in der Donaumonarchie 1918*. München: R. Oldenbourg, 1974. 2 sv. Veröffentlichungen des Österreichischen Ost- und Südosteuropa-Institut; Bd. 8, 9. ISBN 3-486-47921-0).

tak něco málo informací bylo získáno i z dobových časopisů (Vojenský svět). Sbíрку praktických příkladů k vojenským asistencím, která podle jednoho z pramenů měla být vydána, se však v žádné knihovně ani archivu nalézt nepodařilo. Problematice nebojové činnosti je věnován jen omezený prostor i v dějinách československé armády,⁶ a opět především v souvislosti se sociálními nepokoji.

Základním pramenem poznání pro toto období byly především archivní materiály. Ve Vojenském ústředním archívu v Praze byly nejvýznamnějšími fondy fond Prezidia MNO a fond Českých a československých armádních předpisů 1918–1938. Z dalších fondů pak byl využit především fond Zemského vojenského velitelství v Brně. Bohužel, nezpracován je doposud fond politicko-právního oddělení MNO, který by rovněž mohl skýtat mnoho informací k dané problematice. Pro doplnění výše uvedených fondů z VHA byly využity ještě některé fondy uložené v Národním archívu, především fond Ministerstva veřejných prací, byť zde jsem našel jen několik zmínek, týkajících se především železniční dopravy a zejména Vládního vojska.

Období 1939–1949

Přestože toto období je v porovnání s dobou první republiky o celých deset let kratším, pohnuté události způsobily, že k němu existuje velké množství publikací. Bohužel, skutečnost, že do těchto let spadá válečný konflikt, má za následek, že nebojová činnost je zde zmiňována ještě méně. Výhodou je, že právní regulace nebojové činnosti v tomto období zůstala od roku 1937 prakticky nezměněna. Pro snazší orientaci je přehled literatury rozdělen na jednotlivé tematické bloky.

Druhá republika a protektorát

Problematice armády v době druhé republiky je věnována jen malá pozornost, přičemž texty se soustřeďují především na proces demobilizace, plány podoby armády v novém státě a případně na situaci na hranicích, zejména na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Patrně nejpřírodnější pro práci byla publikace *Ve stínu Mnichova*.⁷

Zatímco tematice vládního vojska se před rokem 1989 příliš pozornosti nevěnovalo, v posledních desetiletích vyšlo již několik knih, ať již odborných monografií, nebo se vzpomínkami vojáků, díky kterým se podařilo poměrně dobře zmapovat podobu

6 KLUČINA, P. et al., *Vojenské dějiny Československa. III. díl (1918–1939)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1987, STRAKA, K. *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932–1939*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2007. 158 s. Historie československé armády; 3. ISBN 978-80-7278-376-2., HRONSKÝ, M, KRIVÁ, A. a ČAPLOVIČ, M. *Vojenské dějiny Slovenska. 4. svazek, 1914 – 1939*. Bratislava: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 1996. 264 s., [16] s. obr. příl. ISBN 80-967113-0-X.

7 ŠRÁMEK, P., *Ve stínu Mnichova: z historie československé armády 1932–1939*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2008. 147 s. ISBN 978-80-204-1848-7.

nebojové činnosti armády v době protektorátu. Přestože jde o zmínky týkající se konkrétních případů a nikoliv o otázky právní úpravy, jsou tyto zmínky cennými informacemi o postupném zneužívání tohoto institutu.⁸ Tyto údaje se podařilo doplnit ještě některými archivními materiály z fondů ministerstva veřejných prací a ministerstva železnic uložených ve Státním ústředním archivu.

Slovensko (1939-1945)

Totéž lze v zásadě říci o ozbrojených silách Slovenského státu v letech 1939–1945, které jsou nově zpracovány nejen v publikaci zaměřené na dějiny slovenské armády jako takové,⁹ tak i přímo na slovenskou armádu.¹⁰ Tyto publikace však nepřinášejí téměř žádné informace, na druhou stranu je zde několik publikací zaměřených na problematiku pracovních praporů, která je s otázkou nebojové činnosti armády úzce spjata.¹¹ Jelikož těžištěm práce je území České republiky, je Slovensku věnována pozornost pouze okrajově.

Pominuty zůstaly předpisy, které upravovaly tyto úkoly u bojových složek třetí říše. Ne proto, že by na našem území k těmto účelům nebyly tyto útvary nasazeny. Jde spíše o to, že tato právní úprava byla na našem území prvkem cizím, který neměl vliv na sledovaný vývoj tohoto institutu na území našeho státu.

Roky 1945-1949

K období po druhé světové válce lze najít poměrně velké množství literatury, která byla publikována dílem před rokem 1989, dílem po tomto roce. Na rozdíl od předchozích období, je možno konstatovat, že problematice nebojové činnosti je zde věnován poměrně značný prostor, což je způsobeno však především tím, že prakticky až do počátku devadesátých let nebyla armáda nikde vojensky nasazena. Z hlediska literatury před rokem 1989 je třeba zmínit především publikace a studie Pavla Dršky,¹² následně shrnuté do publikace *Československá armáda v národní a demokratické*

8 KALOUSEK, M. *Vládní vojsko 1939–1945: vlastenci či zrádci?*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002. 151 s. Otazníky našich dějin; sv. 3. ISBN 80-7277-063-2.

9 CSÉFALVAY, F et al. *Vojenské dejiny Slovenska. 5. zväzok, 1939 – 1945*. 1. vyd. Bratislava: Magnet Press, Slovakia, 2008. 287 s., [8] s. obr. příl. ISBN 978-80-89169-16-0.

10 KLIMENT, CH. K. a NAKLÁDAL, B. *Slovenská armáda 1939–1945*. V Praze: Levné knihy KMa, 2006. 360 s. ISBN 80-7309-395-2.

11 Zejména sborník T. D., ed. *Pracovné jednotky a útvary slovenskej armády 1939–1945 – VI. robotný prapor: zborník materiálov z medzinárodného seminára, Bratislava, 22.–23. novembra 1995*. Bratislava: Zing Print, 1996. 187 s., [12] s. obr. příl.

12 Na příklad DRŠKA, P. Účast čs. armády pri riešení hospodárskych otázok demokratickej etapy našej revolúcie – doležitý článok vývoja nových vzťahov armády a ľudu. *Historie a vojenství* 1962, č. 5, s. 605–645.

*revoluci 1945–1948.*¹³ Vedle toho bylo možno použít i publikaci autorského kolektivu Šín-Hubka.¹⁴ Všechny tyto práce přinášejí i informace o právní úpravě, byť v omezené míře. Při jejich studiu a hodnocení jejich závěrů je však třeba mít na vědomí dobu jejich vzniku. Z novějších publikací stojí za vyzvednutí především edice dokumentů k odsunu Němců autorského Arburg – Staněk, která zejména v 1. svazku II. dílu přináší prakticky kompletní přehled armádních dokumentů k tzv. divokému odsunu a ukazuje prakticky vedoucí úlohu armády při jeho realizaci.¹⁵

Období 1949–1989

To, co bylo výše napsáno pro léta 1945–1948, platí prakticky i pro období let 1949–1989. Charakteristické je, že v literatuře pocházející z doby před rokem 1989 prakticky nenalezneme zmínky o nasazení armády k plnění úkolů udržení veřejného klidu a pořádku. Příznačný je rovněž fakt, že pomoc armády v národním hospodářství je vysoce vyzdvihována, ale její negativní vlivy na fungování armády jako takové, zejména výcvikový program, jsou prakticky téměř zamlčovány. Bohužel, pozornost je věnována spíše činnosti a výsledkům této činnosti jako takové, právním předpisům, zejména interním, není rovněž věnována prakticky žádná pozornost.

Mnohem hojnější je k tomuto tématu literatura vyšlá po roce 1989. Značná pozornost byla věnována zejména perzekučním složkám armády – tedy nechvalně známým jednotkám PTP, nebo obecně historii vojenských pracovních útvarů.¹⁶ Objevují se i texty zaměřené na ozbrojené vojenské zásahy za účelem udržení vnitřní bezpečnosti.¹⁷ Poměrně dobře zpracovány jsou i záchranné výpomoci, především v souvislosti s povodněmi na Slovensku v padesátých a šedesátých letech (zejména v článcích, jejichž autorem je V. Hospodár).¹⁸ Z těchto studií také vychází publikace shrnující vývoj naší

13 DRŠKA, P., *Československá armáda v národní a demokratické revoluci 1945–1948*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1979. 200, [3] s., [16] s. fot. příl. Živá minulost; sv. 79.

14 ŠÍN, Z., HUBKA, A. *Branná politika a zákonodárství ČSSR*. Praha: Naše vojsko, 1980.

15 ARBURG, A. von, ed. a STANĚK, T, ed. *Výsídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl II., svazek 1, Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování*. 1. vyd. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2011. 957 s. ISBN 978-80-86057-71-2,

16 BÍLEK, J., *Pomocné technické prapory: o jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*. Vyd. 2. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002. 287 s. Svědectví. ISBN 80-902885-7-X.

17 Na příklad PÚČIK, M., Účast armády na násilnom potlačení demonstrácií demokratických síl na Slovensku v auguste 1969. *Vojenská história*, 1998, č. 1, s. 34–56., nebo také ŠTAIGL, J. Vznik, vývoj a činnosť Vnútornej stráže na Slovensku. *Vojenská história*, 1998, č. 4, s. 47–73.

18 HOSPODÁR, VI. Pomoc príslušníkov čs. armády pri živelných pohromách na území Slovenska v päťdesiatych rokoch. *Vojenská história*, 1998, č. 4, s. 30–47 a HOSPODÁR,

armády ve sledovaném období.¹⁹ Velkou výhodou těchto článků a publikací je jejich vysoká odbornost a nestrannost, což zjednodušuje kritiku jimi přinášných informací. Opět je však třeba říci, že všechny tyto texty se zabývají především popisem událostí a na právní základ použití armády k těmto úkolům naráží jen okrajově. Využity byly i vzpomínky bývalých příslušníků armády, ať již řadových vojáků, nebo důstojníků, na dobu své služby, přičemž jako velmi přínosné zejména po stránce fungování nebojové činnosti byly vzpomínky generála M. Zachariáše.²⁰

Využití archivních materiálů, především opět z Vojenského historického archivu a také z Archivu ministerstva vnitra však narazilo na několik omezení. Především s ohledem na skutečnost, že právě fondy po r. 1945 byly nejvíce poškozeny při povodni v r. 2000, jsou informace o tomto poměrně nedávném období velmi kusé. Dalším omezujícím limitem byl fakt, že některé materiály dodnes podléhají utajení a rovněž skutečnost, že některé materiály se prostě nepodařilo dohledat a je otázkou, zda byly vůbec k archivaci předány. To se týká především problematiky ozbrojených výpomocí pro udržení pořádku a bezpečnosti.²¹

VI. Pomoc příslušníků čs. armády při živelních pohromách na území Slovenska v šedesiatych rokoch. *Vojenská história*, 2002, č. 1, s.73–94.

19 Oproti již dříve vydané řadě Vojenské dějiny Československa jsou tyto publikace možná méně faktografické, přináší však velké množství obrazového materiálu, včetně sledované problematiky.

20 ZACHARIÁŠ, M., *Příběh vojáka: pohled na čtyřicetiletou službu vojáka z povolání, od poručíka po generálporučíka, od 50. let až po listopadovou revoluci v roce 1989 a krátce po ní*. 1. Vyd. Praha: Dokořán, 2012. 223 s. ISBN 978-80-7363-489-6.

21 Jde konkrétně o „Rozkazu ministra národní obrany pro vyčleňování sil a prostředků ČSLA k zabezpečení klidu a pořádku na území ČSSR“ (čj. 0053002/28-11-1971., který se nejen že nepodařilo dohledat, ale zdá se, že ani do Vojenského správního archivu nebyl předán.

Terminologie

V souvislosti s nastíněným tématem je možno se i dnes, byť již ne tak často, setkat s termíny „vojenská asistence“, případně „vojenská výpomoc.“ Tyto termíny skutečně v minulosti námi sledované využití armády v právních předpisech označovaly. Bohužel, postupně se z těchto předpisů vytratily a pozvolna se počaly vytrácet i z vojenského jazyka. Bohužel je třeba říci dvojnásob, neboť nebyly nahrazeny žádným jiným právním pojmem, který by sledované činnosti armády souborně označil. Bezesporu tomuto stavu napomáhá i určité roztržité příslušných norem mezi několika předpisů, které navíc samy nejsou v terminologii jednotné. Z tohoto důvodu ani název knihy nepoužívá žádný z výše uvedených a třeba i dříve uznávaných termínů a využívá termín vlastní – nebojová činnost armády. S tímto termínem se nesetkáme v žádném z předpisů a ani ve vojenském jazyce není příliš obvyklý, nicméně z hlediska záběru různých činností se jeví jako termín nejvhodnější.

Dalším problémem, vedle změny či absence termínů ve sledovaném období je i fakt, že právní jazyk a jazyk vojenský nemusí být tentýž. Tedy existují termíny, které zná jazyk vojenský, nicméně právní řád tyto termíny nepoužívá a nezná je. Naopak leckdy nejsou užívány termíny, které právo zná. Z těchto důvodů je velmi důležité představit jednotlivé termíny, kterých bude v následujícím textu použito a pokusit se je alespoň v základních rysech charakterizovat.

Vojenská asistence

Termín vojenská asistence (*Militärassistenz*) je ze všech použitých termínů nejstarší a také nejdéle používaný. Navíc se s tímto termínem dodnes můžeme setkat v zahraniční právní úpravě, především v německy mluvících zemích. Patrně i proto se s ním dodnes setkáváme a nejen u armády, ale i u jiných bezpečnostních sborů, např. u obecní policie.²²

22 Dokladem k tomu jsou např. webové stránky obecní policie Litoměřice, kde se uvádí: „Asistence – činnost vycházející z výkonu služby. Asistence se provádí na základě žádosti státním institucím v souladu se zákonem č. 553/1991 Sb. (např. PČR, MÚ, RZP, HZS).“ Není bez zajímavosti, že ani uváděný zákon nezná termín „asistence“, takže můžeme říci, že jde jen o přežívající tradici. Městská policie Litoměřice, Oficiální stránky městské policie Litoměřice, Výklad pojmů. Dostupné z: http://policie.litomerice.cz/?page_id=49 [cit. 30. 6. 2013, 13hod.].

Z hlediska jazykového je možno termín asistence²³ vyložit následovně: „...*pomocná účast v nějakém výkonu, přísluha, přísluhující osoba nebo osoby*.“²⁴ V případech vojenské asistence lze pak vyložit takovéto jednání tak, že armáda nezasahovala sama od sebe. Jednala tedy pouze na vyžádání, a ani v této chvíli nejednala za orgán státní správy (popř. obecně za toho, kdo si asistenci vyžádal). K tomu ostatně ani nebyla oprávněna. Daný žadatel jednal sám a přítomnost asistence mu toliko měla poskytnout náležitou vážnost, či řekněme sílu nebo pomoc, aby dosáhl vytýčeného cíle.

Jak bylo naznačeno, užívá se tohoto termínu dodnes, nicméně jako právní výraz byl užíván od počátků, které lze vystopovat po celou dobu habsburské monarchie. Je zajímavé, že snahy o počestění řady cizích výrazů, s nimiž se setkáváme v době první republiky, se tomuto termínu vyhnuly, navíc je třeba říci, že po roce 1918 byl tento termín skutečně jediným termínem souborným. Výraz vojenská asistence byl používán nadále v předpisech nejen po celou dobu první republiky, ale i republiky druhé a taktéž za protektorátu. Užíván byl i v období po roce 1945 až do roku 1949, tedy do přijetí nového branného zákona.

Na přelomu 20. a 21. století se opět objevuje termín vojenská asistence, ovšem nikoliv jazyce právním, ale pouze v terminologii vojenské. Navíc má tento pojem již zcela jiný význam. Jde sice o nasazení jednotek armády ve prospěch Integrovaného záchranného systému, popř. Policie ČR, ovšem pouze v menším měřítku. Paralelně se zde totiž objevuje i výraz nebojová operace a jako příklad jsou uváděny povodně v r. 1997, kdy rozhodující roli v krizovém štábu měli vojáci a nikoliv tedy správní orgány.²⁵ Je možno se setkat i s termínem asistenční operace, zejména ve vztahu k zásahům na podporu Integrovaného záchranného systému (IZS).²⁶ Sluší se jen doplnit, že ani tyto termíny nejsou termíny, se kterým by operovaly právní předpisy.

Vojenská exekuce, Dienstleistung, Aushilfe

Vedle vojenské asistence se v dobách habsburské monarchie vyskytují ještě jiné termíny, které označovaly nebojovou činnost armády. Nejsou sice tak časté, nicméně je

23 Vychází z latinského základ as(ad)sisto, -ere – což znamenalo: stavěti se k něčemu, přistupovat, být přítomen a metaforicky také pomáhati (např. u soudu). PRAŽÁK, J. M., SEDLÁČEK, J. a NOVOTNÝ, Fr., *Latinsko-český slovník k potřebě gymnasií a reálných gymnasií*. 8. nezm. vyd. Praha: Českoslov. grafická unie A.S., 1936, s. 123.

24 *Příruční slovník jazyka českého*. 1. díl A–J. V Praze: Státní nakladatelství, 1935–1937, s.50.

25 KUBEŠA, M., Způsob použití Armády České republiky. *Vojenské rozhledy*, 1998, č.1, [cit. 18. 11. 2001, 15 hod.]. Dostupný z: http://www.army.cz/vti/vojroz/1998_1/kubesa.htm.

26 VIČAR, R., Právní aspekty zabezpečení vzájemné součinnosti AČR se složkami IZS. In: *Interoperabilita managementu ochrany obyvatelstva. Sborník konference s mezinárodní účastí*. Brno: Univerzita obrany, 2006. ISBN 80-7231-138-7, s. 285–290.

třeba je zmínit. Vojenská exekuce v sobě nesla zásah armády v situaci, kdy mělo dojít k exekuci státní moci. Typicky se tak dalo především v souvislosti s výběrem daní. S tímto termínem je možno se setkat zejména v období 18. století, později již není tak častý, přesněji v podstatě mizí. Je to proto, že tyto úkoly v pozdějších dobách přebírají bezpečnostní sbory jako policie a četnictvo.

Zatímco první termín je uveden v českém překladu, termíny „*Dienstleistung*“ a „*Aushilfe*“ jsou ponechány v jazyce původním. Oba dva je totiž možno do českého jazyka přeložit jako „výpomoc“, přičemž v případě druhém je to překlad doslovný. S těmito pojmy je možno se setkat v případě, že armáda byla nasazena na příklad místo stávkujících zaměstnanců (typicky na železnici). Obecně tedy jako náhradní pracovní síla.

Zajímavé srovnání užití termínu asistence a výpomoc v letech po druhé světové válce je k nalezení v kronice 3. vojenské oblasti vedené po r. 1945. Termín asistence je ještě během období 1945–1948 nahrazován výrazem výpomoc, který se zde objevuje právě v souvislosti s nasazením vojáků jako pracovní síly. Naopak výraz asistence je používán v souvislosti se zásahem při živelní pohromě. Na druhou stranu může jít i jen o pouhé předznamenání budoucí terminologie. Výraz asistence je totiž použit blíže k r. 1945, naopak čím dále od tohoto roku, bylo užíváno termínu výpomoc.²⁷

Vojenská výpomoc

Jak naznačily výše psané řádky, rokem 1949 dochází k nahrazení výrazu asistence termínem výpomoc. Z hlediska jazykového můžeme říci, že výraz výpomoc je v zásadě totožný s výrazem asistence. Jak však ukázaly výše psané řádky, z hlediska předchozí ustálené terminologie nelze považovat s ohledem na německou terminologii za stejný.

Proč byl nově použit výraz výpomoc místo dosavadního výrazu asistence není zcela jasné. Nabízí se jak možnost pouhého počestění výrazu, tak i snaha o oddělení od předchozí „buržoazní“ terminologie.

Termín samotný nebyl zaveden branným zákonem č. 92/1949 Sb., nýbrž až prováděcím předpisem tohoto zákona, vládním nařízením č. 209/1949 Sb. Přestože toto nařízení bylo koncem padesátých let zrušeno a nahrazeno novým (č. 21/1958 Sb.), na užívání termínu vojenská výpomoc tato změna vliv neměla. O tom, dokdy je termín vojenská výpomoc užíván jako termín právní, může být sporu. Dle závěru důvodové zprávy zákona č. 161/1995 Sb.,²⁸ mělo dojít ke zrušení vojenských výpomocí zákonem č. 72/1990 Sb. (novela branného zákona). Běžně se s termínem vojenské

27 Kronika VO-3 1945, Vojenský ústřední archiv Praha.

28 Zákon č. 161/1995 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 480/1992 Sb., o hmotném zabezpečení vojáků a žáků škol ozbrojených sil a jejich odpovědnosti za škodu, ve znění zákona č. 308/1993 Sb.

výpomoci bylo možno setkat v předpisech až do roku 2000 a podobně byl užíván i samotnými vojáky.²⁹ Na druhou stranu můžeme mít za to, že šlo o pouhou setrvačnost.

Vedle samotného termínu vojenské výpomoci se v období 1949–1989 vyskytovaly i výrazy Vedle toho vznikají termíny „*pracovní výpomoc*“ a „*dobrovolná výpomoc*.“ Ani jeden z těchto termínů není uvedenými předpisy zmiňován, nicméně běžně se ve sledovaném období vyskytovaly jak v interních vojenských předpisech či rozkazech, tak i dokonce v usneseních vlády. Zcela jasně to však ukazuje, jakým způsobem a k jakým účelům byla také armáda v daném období využívána.

Terminologie v období po roce 1989

Využívání, či přesněji zneužívání armády v období let 1948–1989 vedlo pochopitelně ke zcela opačné reakci v období následujícím. Mimo jiné se tato skutečnost odrazila nejen v omezení nebojových činností armády a ve zrušení dosud užívaného termínu vojenské výpomoci, ale i ve skutečnosti, že tento termín byl zrušen bez náhrady.

I když je možno se setkat po roce 1990 i s termíny vojenská výpomoc nebo vojenská asistence, nejde o termíny právní, ale jen vojenské, navíc jejich obsah nemusí být vždy totožný s výše uvedenými pojmy, což již bylo ukázáno výše. Nově užívané souhrnné termíny byly a jsou ryze vojenské, často odvozené ze zahraničí.

Tak tomu je například v případě *podpůrné operace*, který je v podstatě totožný s výše zmiňovaným výrazem nebojová operace.³⁰ Byl však zaveden na základě pojmů používaných v novém polním řádu pozemního vojska USA FM 100-5.³¹

Bezpečnostní strategie na sklonku devadesátých let zase zavedla termín *nevojen- ská obrana*, o jehož pojetí pojednává ve svém článku L. Spáčil. Tento termín vychází z toho, že se systém obranného plánování a systém civilního nouzového plánování výrazně podporují, přičemž oba mají vztah jak k řešení vojenských krizových situací, tak k řešení nevojenských krizových situací v míru.³² Dle autora článku má však nevojenská obrana mnohem širší dosah než pouhé použití armády k plnění úkolů, jež jinak přísluší orgánům státní správy. To je podle něj jen jedna ze složek nevojenské

29 Když došlo k povodním v r. 1997, tak rušená 2. ženijní brigáda Pardubice vytvořila nouzově „*odřad pro vojenskou záchrannou výpomoc*“ (pod velením plk. R. Čúzy). DOLEŽAL, L., KROUPA, L., Ženijní vojsko – historie a současnost. Praha: AVIS, 2003, s. 120.

30 Viz závěr kapitoly „Vojenská asistence.“

31 KUBEŠA, M., Způsob použití Armády České republiky. *Vojenské rozhledy*, 1998, č.1, [cit. 18. 11. 2001, 15 hod.]. Dostupný z: http://www.army.cz/vti/vojroz/1998_1/kubesa.htm

32 SPÁČIL, L., Nevojenská obrana – nový termín v oblasti obranného plánování. *Vojenské rozhledy*, 1999, č.3, [18. 11. 2001, 15 hod.]. Dostupný z: http://www.army.cz/vti/vojroz/1999_3/nevoj.htm.

obranu, která je navíc dosti samostatná. Není zcela bez zajímavosti, že je pro ni využit výraz vojenská výpomoc, a že autor používá i termínu vojenská asistence – asistenci se rozumí nasazení jednotlivých vojáků, popř. menších skupin, mimo své organické jednotky do organizačních struktur zasahujících nevojenských složek.³³ Tento termín je zde však použit ve významu, jak o něm pojednával M. Kubeša.³⁴

Podobně ryze vojenské termíny jsou pojmy vojenská a nevojenská krizová situace.³⁵ *Vojenské krizové situace* jsou v zásadě situace související s obranou státu proti vnějšímu nepříteli, i když nemusí jít přímo o válečný konflikt (vedle vnějšího vojenského napadení státu, tak např. rozsáhlé diverzní činnosti, násilné akce subjektů cizí moci za použití vojenských sil proti chráněným zájmům státu...). *Nevojenské krizové situace* jsou v zásadě čtvero druhu:

- při ohrožení veřejného pořádku a vnitřní bezpečnosti ČR velkého rozsahu
- v důsledku ohrožení ekonomické bezpečnosti ČR
- v důsledku jiného ohrožení zdraví a životů velkého počtu osob, majetků a životního prostředí ve velkém rozsahu
- při ohrožení základních hodnot demokracie, svobody, životů a zdraví občanů v jiných zemích takového rozsahu, že je nutné a účelné za účasti ČR okamžitě poskytnout mezinárodní humanitární materiální pomoc, vyslat civilní humanitární pracovníky, nasadit policejní nebo záchranné síly a prostředky.³⁶

Přestože tyto termíny zjevně reagují na terminologii krizového zákonodárství z roku 2000, ani jeden není termínem právním, tedy není používán právními předpisy.

Pokud by bylo v předpisech po roce 1990 pátráno po nějaké jednotné terminologii, tak v případě zákona č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách České republiky nalezneme pouze taxativní výčet úkolů, jež má armáda plnit (§14 odst. 1.zákona 219/1999 Sb.) bez jakéhokoliv jednotčícího termínu.

33 SPÁČIL, L., Nevojenská obrana – nový termín v oblasti obranného plánování. *Vojenské rozhledy*, 1999, č.3, [18. 11. 2001, 15 hod.]. Dostupný z: http://www.army.cz/vti/vojroz/1999_3/nevoj.htm.

34 KUBEŠA, M., Jaké operace může Armáda České republiky v budoucnosti vést. *Vojenské rozhledy* 1999, č.1, [cit. 18. 11. 2001, 15 hod.]. Dostupný z: http://www.army.cz/vti/vojroz/1999_1/kubesa.htm.

35 HORÁK, R., Úloha Armády ČR v bezpečnostní politice České republiky. In: *Sborník konference Krizové situace – zkušenosti z obnovy objektů dopravní infrastruktury po povodních*, Vojenská akademie Brno (12.–13. října 2003), CD, s. A–7.

36 HORÁK, R., Úloha Armády ČR v bezpečnostní politice České republiky. In: *Sborník konference Krizové situace – zkušenosti z obnovy objektů dopravní infrastruktury po povodních*, Vojenská akademie Brno (12.–13. října 2003), CD, s. A–7.

Snahu o sjednocení terminologie už zmiňované oblasti krizových situací, kam by však nebojovové využití armády také zpravidla směřovalo, se pokusil návrh krizového zákona. Bohužel, nejen že tento předpis nerespektoval již existující termíny v jiných zákonech, ale v průběhu legislativního procesu byl rozdělen na dva zákony (zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému – též jako IZS – a zákon č. 240/2000 Sb., krizový zákon), přičemž definice pojmů obsažené v krizovém zákoně jsou platné toliko pro zákon o Integrovaném záchranném systému. (č. 239/2000Sb.)³⁷

Tato skutečnost se velmi negativně odrazila v otázce záchranných a likvidačních prací (ve smyslu zákona o IZS) po povodních v r. 2002. Zákon o ozbrojených silách a konec konců i zákon o Policii ČR hovoří důsledně jen o záchranných pracích. Tato nejednotnost vyvolala pak ze strany vojáků určité protesty vůči nasazení k likvidačním pracím, kdy hlavním argumentem armády bylo, že zákon o ozbrojených silách je opravňuje pouze k záchranným pracím a nikoliv k pracím likvidačním.³⁸ Vojáci si zde neuvědomili právě onu skutečnost, že nelze definici zákona o IZS vztahovat na zákon o ozbrojených silách.³⁹

Na problematiku neprovázanosti krizových předpisů s předpisy jednotlivých složek IZS a také na problematickou terminologickou nejednotnost poukazuje i Souhrnná zpráva o průběhu a řešení povodní v srpnu 2002.⁴⁰ Na tomto stavu se však do dnešních dní mnoho nezměnilo.

Nebojová činnost armády

Výše uvedená nejednotnost termínů vede k tomu, že podtitul názvu knihy se neopírá ani o jeden z představených termínů, ale vytváří pojem nový – nebojová činnost

37 Viz dle ustanovení § 2 zákona o integrovaném záchranném systému: „*Pro potřeby tohoto zákona se rozumí:*“ K tomu srovnej VANÍČEK, J., Mimořádná opatření jako nástroj řešení mimořádných situací. *Správní právo* 2002, č. 3, s.154 poznámka č. 2.

38 K této otázce též SALÁK, P., Záchranné práce podle zákona č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách ČR a podle zákona č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému. In: *Sborník konference Krizové situace – zkušenosti z obnovy objektů dopravní infrastruktury po povodních*, Vojenská akademie Brno (12.–13. října 2003), CD, s. A–19. Například J. Halaška se (mylně) domnívá, že nasazení armády k likvidačním pracím bylo umožněno až nařízením vlády č. 376/2002 Sb., ve znění nařízení č. 378/2002 Sb. HALAŠKA, J., Zkušenosti z nasazení Armády České republiky při povodních 2002. In: *Sborník konference CM&ST „Krizový management.“* Brno: Vojenská akademie Brno, 2002, s. 112.

39 Podrobněji k tomu SALÁK, P. *Nebojová činnost Armády české republiky – pomoc AČR při mimořádných událostech*. Brno, 2008. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, s. 67–71.

40 Souhrnná zpráva o průběhu a řešení povodní v srpnu 2002, s. 67 an.

armády.⁴¹ Tento termín vychází ze skutečnosti, že armáda je učena především k vedení války, popř. k přípravě na válku, tedy k bojové činnosti. Naopak jiné činnosti armády lze označit za nebojové, a to i v situaci, kdy je jí využito k udržení vnitřní bezpečnosti ve státě.

Existuje pochopitelně určité přechodové pásmo mezi bojovou a nebojovou činností, v současné době především při boji s terorismem. V takovémto sporném případě je rozhodující okolností uvědomit si, zda činnost, kterou armáda vykonává, skutečně armádě přímo přísluší, nebo zda touto činností pouze podporuje příslušný orgán či úřad veřejné správy, jenž nebyl schopen situaci zvládnout vlastními silami, jako bylo výše řečeno u výkladu termínu asistence.

41 Autor zde vychází z termínu, který použil již ve svých dřívějších pracích z nichž tato publikace čerpá.

Počátky nebojové činnosti

Hlavním úkolem vojska vždy byla především obrana proti vnějšímu nepříteli. Již ale v antickém Římě se můžeme setkat s tím, že armádní jednotky byly používány k jiným úkolům, včetně pracovních. Asi nejznámějším příkladem může být „záchranná mise“ Plinia Staršího, který jako velitel římského loďstva vyplul na pomoc Pompejím r. 79.⁴²

Situace ve středověku byla poněkud odlišná, především proto, že vojsko bylo stavěno zcela odlišně a de facto krom vojska neexistovaly jiné ozbrojené sbory, které by měly na starosti udržování vnitřní bezpečnosti. Bezpečnost panství měli na starosti zbrojní toho kterého suveréna, podobně i města měla své biřice, byť jejich počet byl omezený. Přestože základem feudální vojska byli šlechtici a jejich družiny, v zásadě se vojenská povinnost týkala všech bojeschopných, byť skutečné nasazení třeba i obyčejných sedláků bylo spíše výjimečné.⁴³ V případě, že by byla bezpečnost ohrožena ve větší míře, například příliš rozbujelým lapkovstvím, došlo k zásahu vojska – tedy zemské hotovosti. Stejně jako v otázce bezpečnosti i v případě živelních pohrom se ve středověku nesetkáme prakticky se žádným speciálním sborem. V případě, že tato pohroma udeřila, pomáhal, kdo mohl. Zejména v případě požáru totiž byl potenciálně ohrožen každý obyvatel. Přesto se již ve 14. stol. setkáváme se speciálními osobami, tzv. šrotéry (*vasittractores*),⁴⁴ jejichž úkolem bylo strhávání střech aby se požár nešířil. Podobně jako v případě bezpečnosti byl v daném městě, ale potažmo v každé osadě, měl rozhodující slovo rychtář.

Postupně měnící se charakter vojska, kdy zemská hotovost byla čím dál více nahrazeno vojskem žoldnéřským a posléze armádou postavenou na pravidelných odvodech, šel ruku v ruce se vznikem speciálních bezpečnostních sborů, předchůdců pozdější policie, či třeba pohraniční a finanční stráže. První předchůdce policie na území habsburské monarchie byla vídeňská „*Rummorungswache*“. S prvním sborem zřízeným za stejným účelem na našem území se setkáváme až v 18. století.⁴⁵

42 Jeho výprava však byla neúspěšná, u Pompejí se přistát nepodařilo a sám Plinius následně zemřel na otravu plyny ve Stabiích.

43 KLUČINA, P. et al., *Vojenské dějiny Československa. I dsl (do roku 1526)*. Vyd. 1 Praha: Naše vojsko, 1985, s. 119

44 Například v Brně předpis upravující tyto úkoly pochází z března r. 1356, viz. FLODR, Miroslav. *Brněnské městské právo: zakladatelské období (-1359)*. Vyd. 1. Brno: Matice moravská, 2001. 519 s. Knižnice Matice moravské; sv. 7. ISBN 80-86488-00-4., s. 209. Lze předpokládat, že i v jiných městech se postupovalo podobně.

45 K tomu srovnej MACEK, P., UHLÍŘ, L. *Dějiny policie a četnictva, I. díl (1526–1918)*.

Pokud je řeč o policii, tak není toto slovo zcela přesné, dobově byly používány termíny garda či stráž. Slovo policie je v té době stále chápáno ve funkčním smyslu, nikoliv ve smyslu instituce.⁴⁶ Existovala tedy pouze policejní činnost, ale orgány jí pověřené, byly vlastně běžné správní orgány, tedy především orgány vrchnostenské správy. Ta měla k dispozici dráby, hajné či rychtáře, kteří však byli na boj např. s lupiči příliš slabí. Jestliže tedy úřady nebyly schopny vymoci výkon své moci vlastními silami, bylo samo sebou, že nutnou razanci výkonu jejich pravomocí musí dodat právě armáda. Existovaly i jakési speciální sbory např. portáši,⁴⁷ avšak jejich činnost byla také dosti omezená. Přibližně v téže době, tedy na přelomu 18. a 19. stol. působily také vojenské kordony. Jednak zasahovaly proti dezertérům, ale např. tzv. vankální kordon plnil celní úkoly. Zavedením bezpečnostních složek zaměřených právě na vnitřní bezpečnost státu tak tyto úkoly v prvé řadě přešly právě na ony nově vytvořené bezpečnostní sbory.⁴⁸ Z tohoto hlediska je důležitý rok 1849. Dne 18. ledna tohoto roku byl vydán patent č. 272/1849 ř. z., kterým byl v Rakousku zřízen zvláštní bezpečnostní sbor – četnictvo.⁴⁹ Tato skutečnost se však v právní úpravě vojenské asistence nijak neprojevila, přesto však měla na problematiku vojenských asistencí značný vliv. Až do tohoto okamžiku totiž armáda představovala prakticky jedinou ozbrojenou moc ve státě, která mohla být k dispozici úřadům.

Praha: Themis, 1997.

- 46 MACEK, P., Rakouský policejní systém na přelomu 18. a 19. století. Příspěvek přednesený na konferenci Evropa 1805, Brno, 26. až 29. září 2005.
- 47 Šlo původně o pěší neuniformovaný ozbrojený sbor asi šedesáti pěti mužů. Jejich počátky spadají do třicetiletých válek, i když definitivně byli zformováni až r. 1717 a fungovali do r. 1830. Portáši se zabývá především D. Drápala z ústavu etnologie filozofické fakulty MU. Z publikací např.: DRÁPALA, D., Pod jménem Valachů a portášů - terminologická rozprava. *Národopisná revue*, Strážnice, Národní ústav lidové kultury., 2007, vol. XVII, no. 3, s. 170 - 177. DRÁPALA, D. Zemští portáši a zbojníci - dva protikladné fenomény moravských dějin 17. a 18. století. In *Jánošík a fenomén zbojníctva na slovensko-poľsko-českom pomedzí. Janosik a fenomen zbójnictwa słowacko-poľskiego i czeskiego pogranicza*. Vyd. 1. Žilina : Povážské múzeum, 2007, s. 230–237. Zároveň jsou portáši objektem zájmu občanského sdružení, které se snaží o jejich co nejvěrohodnější přihlížení a výsledky svého snažení a poznání o portáších prezentují na www.portasi.cz
- 48 Vývoji bezpečnostních složek na našem území se věnují publikace autorského kolektivu pana Macka a Uhlíře, které mapují jejich vývoj, zde proto zmiňují tyto sbory jen s ohledem na sledované téma a případné zájemce o hlubší studium odkazují na několik, která mapuje vývoj těchto složek od počátků v 16. stol. po rok 1989, MACEK, P., UHLÍŘ, L. *Dějiny policie a četnictva . II–IV. díl*. Praha: Police history, 1999–2011.
- 49 Četnictvo bylo zavedeno na základě zkušeností z Lombardie. Vedle zmiňovaného patentu jen dále upravovaly ještě organizační statuty z let 1850, 1860 a 1867. MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání, Praha: Linde, 2004, s. 271. Podrobněji k četnictvu viz příslušné kapitoly v MACEK, P., UHLÍŘ, L. *Dějiny policie a četnictva, I. díl (1526–1918)*. Praha: Themis, 1997.

Právní úprava asistenční činnosti v zahraničí

Přestože tato publikace je zaměřena na právní regulaci nebojové činnosti na našem území, je třeba podívat se i velmi stručně do zahraničí. Celosvětově je jako první právní předpis upravující problematiku vojenských asistencí udáván anglický „*Riot Act*“ z r. 1714.⁵⁰ Zákon obsahoval nejen ustanovení o tom, jak mají být potlačeny případné nepokoje a shluknutí lidí, ale také o rychlém a efektivním potrestání jejich aktérů.⁵¹ Ve Francii byl pak obdobný zákon vydán 21. října 1789, resp. 3. srpna 1791. Zásady obsažené v tomto předpise pak položily základy u všech obdobných právních úprav na celém evropském kontinentě.⁵²

Vojenská asistence v rakouských předpisech do poloviny 19. stol.

Na území habsburské monarchie není možno se setkat s žádným speciálním předpisem, tak jak tomu bylo třeba v Anglii. Nicméně výraz „vojenská asistence“, který je s nebojovou činností, jak již bylo výše psáno, neoddělitelně spojen, nalezneme v předpisech již v době těsně po třicetileté válce.

Vůbec asi první předpisem, který tento termín byl použit pochází z 19. února 1671, kdy generálním rozkazem bylo příslušníkům všech císařských pluků přikázáno, že mají poskytnout asistenci. Již tehdy byla dána jako podmínka nasazení výslovná žádost, která se mohla vztahovat vždy jen na jeden konkrétní případ.⁵³ Dalším předpisem byl patent z 23. ledna 1685 namířený proti spolčujícím se pytlákům a loupežníkům. Další úkoly asistencí souvisely s ochranou státního monopolu a bojem s pašeráky, tak roku 1741 byla ustanovena asistence proti pašerákům tabáku a o deset let později zas bylo vojsko dáno k dispozici solním úředníkům. Osoby, které byly při pašování a falšování kvality soli přistiženy, byly uvězněny a pokud vyhovovaly, odvedeny jako rekruti.⁵⁴ Asistence se objevovala i v obnoveném pořádkovém patentu z roku

50 „Act for preventing Tumuls and riotous Assemblies and for the more speedy and effectual punishing, the Rioters“. SUPPAN, A. *Organisation und Einsätze militärischer Assistenzen in Österreich-Ungarn im Jahre 1918*. Philosophische Fakultät der Universität Wien. Disertační práce. Wien 1969, s.37.

51 CALKER, F. von. *Das recht des Militärs zum administrativen Waffengebrauch*. München: Theodor Ackermann, 1888, s. 77–80.

52 SUPPAN, A. *Organisation und Einsätze militärischer Assistenzen in Österreich-Ungarn im Jahre 1918*. Philosophische Fakultät der Universität Wien. Disertační práce. Wien 1969., s.37.

53 WILFLING, Administrativer Waffengebrauch der öffentlichen Vollzugsorgane und des Militärs. In: *Mischler, E., Ulbrich, J., Österreichisches Staatswörterbuch, Handbuch des gesamten österreichischen öffentlichen Rechtes 4.Band. 2.vyd.*, Wien 1905, s. 866. Zde je také přehled všech starších předpisů týkajících se vojenské asistence počínaje právě tímto předpisem.

54 *Sammlung aller k. k. Verorederungen und Gesetze vom Jahre 1740 bis 1780*. Wien 1780.

1724 (z 30. října 1751), stejně jako v § 22 nového vojenského a bezpečnostního řádu pro země nad Emží z 1. září 1751, kdy měly být asistence použity zejména proti potulným osobám, loupežníkům, cikánům, dezertérům, ale i obecně proti podezřelým a nebezpečným osobám.⁵⁵

Reakcí na venkovské bouře zejména proti robotě a rekvizicím bylo dvorské usnesení z 25. června 1767. Podle něj byl každý důstojník povinen na žádost krajských hejtmanů nebo jiných úředníků poskytnout vojenskou asistenci v případě takovýchto bouří.⁵⁶ Vyslat jednotku k asistenci již tehdy tedy bylo povinností velitele, na druhou stranu již v této době se také objevují povinnosti na straně úředníků. Orgány státní správy musely vojenské velitelství informovat o charakteru dané události a požadování zásahu odůvodnit. Velitelství pak na základě této informace rozhodovalo o síle jednotky, kterou k asistenci vyšle. O síle asistence tedy rozhodovalo výhradně vojsko, které přitom vycházelo nejen z úkolu, k jehož splnění měla asistence směřovat, ale hledělo se také, aby jednotky vysílající asistenci neztratily bojeschopnost.⁵⁷

Základní pravidla vojenských asistencí byla stanovena dekrety z 25. listopadu 1785 a 2. ledna 1786. Mimo jiné zaváděly do terminologie dělení na vojenské asistence a vojenské exekuce. Vojenská exekuce byla pouze takové nasazení jednotek, které fungovalo jako donucovací prostředek při vymáhání daní, nebo jim podobných dluhů více méně od jednotlivců. Termín vojenská asistence byl nadále používán jen pro takové nasazení vojáků, kdy šlo o mimořádnou událost většího rozsahu, tedy kdy se proti státní správě postavila celá obec, nebo ještě větší uskupení obyvatel. Nic na tom neměnil fakt, zda tyto bouře byly vedeny z důvodu nějakých státem uložených daní. Podstatnou se jevila skutečnost, že vojenská exekuce je zcela samostatný institut související s vymáháním dlužné částky po jednom konkrétním dlužníkovi. Proto také v tomto případě příslušely jiné donucovací prostředky než při vojenské asistenci.⁵⁸

Band I., s. 302.

- 55 WILFLING, Administrativer Waffengebrauch der öffentlichen Vollzugsorgane und des Militärs. In: *Mischler, E., Ulbrich, J., Österreichisches Staatswörterbuch, Handbuch des gesamten österreichischen öffentlichen Rechtes 4.Band. 2.vyd.*, Wien 1905, s. 866.
- 56 WILFLING, Administrativer Waffengebrauch der öffentlichen Vollzugsorgane und des Militärs. In: *Mischler, E., Ulbrich, J., Österreichisches Staatswörterbuch, Handbuch des gesamten österreichischen öffentlichen Rechtes 4.Band. 2.vyd.*, Wien 1905, s. 866.
- 57 Tyto povinnosti vychází z dvorského dekretu z 25. 6. 1768, *Sammlung aller k. k. Verorederungen und Gesetze vom Jahre 1740 bis 1780*. Wien 1780. Band V., s. 343 a nařízení pro Čechy z 4. 1. 1776, *Sammlung aller k. k. Verorederungen und Gesetze vom Jahre 1740 bis 1780*. Wien 1780. Band VII., s. 490. K síle asistence též nejvyšší usnesení z 17. 12. 1835, dekret dvorské kanceláře z 27. 5. 1837 č. 11340 a guberniální nařízení z 6. 6. 1837 č. 26904. OBERTRANT, M. *Alphabetisches Handbuch der öffentlichen Verwaltung in Bezug auf praktische Polizei und Landeskultur*. Prag 1843, s. 280.
- 58 MAYERHOFER, E. *Handbuch für den politischen Verwaltungsdienst*. Wien 1856,

Vojenská asistence byla dekrety definována jako užití vojenských sil a ozbrojené moci buď v případě nějakého ohrožení vnitřní bezpečnosti, nebo k dosažení jiného úkolu veřejné správy. Jak je tedy vidět, nepočítala tato definice, ve sledovaném období již pouze s ozbrojeným nasazením vojenských útvarů.⁵⁹

Dvorským dekretem z 22. listopadu 1815 byly zdůrazněny úkoly armády při podpoře policejních orgánů při ochraně a zachování klidu a pořádku. K žádosti o vojenskou asistenci byli zásadně oprávněni krajští úředníci jako reprezentanti výkonné státní moci. Pokud šlo o hospodářské úředníky, tak na základě nařízení z 5. června 1788 a 14. září 1798 byli oprávněni obrátit se na vojsko přímo jen v případě, že hrozilo nebezpečí z prodlení.⁶⁰

Dvorský dekret z 28. prosince 1820 stanovil, že při shluknutí obyvatel mohla být ozbrojená stráž nasazena pouze v případě, že ji doprovázel úředník civilní správy. Zásada, že vojenský velitel je při plnění asistenčního úkolu závislý na pokynech civilního úředníka, který asistenční jednotku doprovází, pak byla pevně stanovena v dvorském dekretu z 27. března 1837.⁶¹

Vedle předpisů, které se vztahovaly na celé území státu, bylo možno setkat se i s předpisy pro určitá území. Pro území našeho státu (tehdy České království) stojí za to zmínit dva. Předně nařízení gubernia z 4. října 1822 č. 49747, které opakovalo povinnost každé vojenské jednotky poskytnout asistenci bez námitek a s plnou účinností v případě, že v její blízkosti může být ohrožena veřejná bezpečnost. Dále pak zmínku zaslouží guberniální nařízení z 27. srpna 1829 č. 35749, které umožňuje nasazení vojáků nejen v případě nějakých bouří, ale také jako donucovacího prostředku k vynucení plnění osobní úkonů, které poddaní odmítali plnit.⁶²

Použití zbraní

Použití zbraně, jako nejsilnější prostředek, který měla asistence k dispozici, byl vždy objektem zájmu. Každému rozumně uvažujícímu úředníkovi bylo jasné, že přílišná přísnost může být kontraproduktivní, a to i za situace, kdy by bylo jednáno v souladu s právem. Při pohledu na předpisy z doby 18. stol. je vidět, že základní zásady, které

s. 209an.

59 OBERTRANT, M. *Alphabetisches Handbuch der öffentlichen Verwaltung in Bezug auf praktische Polizei und Landeskultur*. Prag 1843, s. 278.

60 OBERTRANT, M. *Alphabetisches Handbuch der öffentlichen Verwaltung in Bezug auf praktische Polizei und Landeskultur*. Prag 1843, s. 278.

61 WILFLING, Administrativer Waffengebrauch der öffentlichen Vollzugsorgane und des Militärs. In: *Mischler, E., Ulbrich, J., Österreichisches Staatswörterbuch, Handbuch des gesamten österreichischen öffentlichen Rechtes 4. Band. 2. vyd.*, Wien 1905, s. 866.

62 OBERTRANT, M. *Alphabetisches Handbuch der öffentlichen Verwaltung in Bezug auf praktische Polizei und Landeskultur*. Prag 1843, s. 278.

byly platné i v pozdější době, byly formulovány již v této době. Přestože tedy jsou s asistencemi spojeny de facto od počátků, tak se ukazuje v pozdějším období, že velmi často byly zpochybňovány.

Ve dvorském dekretu z 20. dubna 1783 č. 106⁶³ byla střelba brána jako poslední možnost, která měla nastoupit po vyčerpání ostatních možností, když ani při vši shovívavosti nebylo možno dosáhnout účelu nasazení. Tento předpis také obsahoval zásadu, podle níž byla zakázána střelba slepými náboji a střelba do vzduchu. Jestliže tedy již mělo být střelby použito, měla být rovnou zahájena střelba ostrá.⁶⁴

V roce 1844 upravoval použití zbraní asistencí prezidiální reskript dvorské válečné rady (*Hofkriegsrates-Präsidiarreskript*) z 8. října 1844. Tento reskript zákonnou formu dekretem dvorské kanceláře z 19. října 1844, který byl publikován v *Justizgesetzsammlung* pod č. 837.⁶⁵ Použití zbraní byl podle tohoto ustanovení oprávněn nařídít:

- a) příslušný politický komisař, kterému byla asistence určena a který byl také za použití moci v první řadě odpovědný. Předpokladem pro požádání přitom byl neúspěch jeho vlastních zabraňovacích zákroků.
- b) Sama asistence,⁶⁶ pokud byla od davu napadena nebo skutečně⁶⁷ inzultována. Za této situace nebylo potřeba příkazu příslušného civilního úředníka.⁶⁸

Jestliže a priori o užití zbraně rozhodoval úředník, který si zásah vyžádal, o tom, který druh zbraně měl být použit, rozhodoval vojenský velitel jednotky. Záviselo

63 WILFLING, Administrativer Waffengebrauch der öffentlichen Vollzugsorgane und des Militärs. In: *Mischler, E., Ulbrich, J., Österreichisches Staatswörterbuch, Handbuch des gesamten österreichischen öffentlichen Rechtes 4. Band.* 2. vyd., Wien 1905, s. 866. Text dekretu viz *Handbuch der k.k. Gesetze 1780–1784, Wien 1785–6. Band 1, Unterthanen N. IX.*, s. 104.

64 Toto pravidlo pak bylo vždy při schvalování nových předpisů o vojenské asistenci zdrojem sváru. K tomu srovnej SALÁK, P. Právní úprava použití zbraní bezpečnostními složkami proti osobám v letech 1918–1938 a v současnosti. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2002, č. 1, s. 62 an,

65 Text tohoto dekretu *Ernst Mayerhofer's Handbuch für den politischen Verwaltungsdienst* (red. Dr. Wahl-Scheld). 3. Band. Wien 1897, s. 681, pozn. 1.

66 Za asistenci o použití zbraně v takovéto situaci bude rozhodovat logicky její velitel. Sami vojáci by pak o použití zbraní rozhodovali patrně jen ve chvíli, kdy by jejich veliteli bylo znemožněno jim velet a kdy by již onen útok bezprostředně ohrožoval jejich životy.

67 Text zde používá výraz „*tatsächlich*“, tento výraz se přitom zdál nejasný i F. Schmidovi viz SCHMID, F. *Das Heerrecht der österreichisch-ungarischen Monarchie.* Wien-Leipzig, 1903, s. 208. Můžeme se domnívat, že tím měl zákonodárce na mysli fyzickou inzultaci, nikoliv pouze napadání slovní popř. gestikulaci, k tomu srovnej níže, služební předpisy po r. 1867.

68 SUPPAN, A. *Organisation und Einsätze militärischer Assistenzen in Österreich-Ungarn im Jahre 1918.* Philosophische Fakultät der Universität Wien. Disertační práce. Wien 1969, s. 38.

především na tom, zda měla být nařízena přímo palba, nebo měl být nejprve použit útok na bodáky.⁶⁹

Roli pochopitelně hrál nejen fakt, že jde o otázku vojenského charakteru a úsudek vojenského velitele zpravidla v takovéto situaci bude lepší než úsudek osoby civilní. Nejde jen o fakt, že tato osoba zpravidla neměla vojenské zkušenosti, na rozdíl od velitele neznala schopnosti a možnosti nasazené jednotky.

Podobně se odrážel i druh zásahu. Při nasazení proti lupičům nebo i při boji s povstalci bezesporu střelné zbraně byly použity záhy. I v případech takových událostí, jaké se dály v revolučním roce 1848 však vojenské zprávy hovoří o tom, že armáda nejprve dávala přednost smírnému řešení. V souvislosti s potlačováním povstání ve Vídni plukovní dějiny 28. pluku zdůrazňují, že gen. Windischgrätz dal rozkaz k palbě teprve ve chvíli, kdy všechny pokusy o vyjednávání selhaly.⁷⁰ Při bouřích v Praze v tomtéž roce je v dějinách pluku „Hochegg“ zmíněno, že vojáci zahájili palbu na barikády až ve chvíli, kdy se ozvala proti vojsku palba, přičemž předtím byl pod nadporučíkem Gerstaerckerem zabit kuň, a několik ran vypáleno i proti knížeti Lobkowitzovi. Publikace dále uvádí, že útok zahájili granátníci, protože ostatní vojáci 1. praporu neměli dokonce zbraně ani nabitě a teprve je nabíjeli.⁷¹ Podobně ne vždy muselo jít o přímý zásah proti „narušitelům“ pořádku. Třeba při nasazení v souvislosti se stávkou tiskařů a železničních dělníků jsou v dějinách 28. pluku zmiňovány pouze zesílené hlídky po městě.⁷²

Výnosem ministerstva vnitra z 29. ledna 1849, č. 442, bylo dále nařízeno, že úředníci mohou použití zbraní požadovat až ve chvíli, kdy neúspěšně vyčerpali všechny možné prostředky jako poučení, napomenutí, varování i výhrůžky a kdy přísný postoj k vůdcům a podněcovatelům na ostatních zúčastněných nezanedbal vliv. Zásah pak měl být veden s plnou rozhodností. Cílem nemělo totiž být toliko rozdrčení vzpoury, ale také, aby její účastníci byli náležitě potrestáni, protože svým postojem porušili vážnost zákonů.⁷³ Není patrně náhodou, že byl takovýto předpis vydán v době dozrívání revolučního roku 1848.

69 SCHMID, F. *Das Heerrecht der österreichisch-ungarischen Monarchie*. Wien-Leipzig. 1903, s.209.

70 SCHMEDES, E. *Geschichte des k.k. 28. Infanterie-Regimentes F.Z.M. Ludwik von Benedek*. Wien 1878.

71 ČERNÝ, VI. C.K. pěší pluk „Hochenegg“ a pražské povstání roku 1848. *Vojenský svět*, 1937, č. 5, roč. V. s. 182an.

72 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 34.

73 SUPPAN, A. *Organisation und Einsätze militärischer Assistenzen in Österreich-Ungarn im Jahre 1918*. Philosophische Fakultät der Universität Wien. Disertační práce. Wien 1969, s. 39.

Náklady asistence

Další záležitostí, jež byla vždy ve středu pozornosti v souvislosti s asistencemi, byla pochopitelně otázka finanční. Je možno říci že od počátku a zcela logicky platilo, že náklady by měl hradit ten, kdo o asistenci požádal. Poměrně velmi precizní pravidla stran náhrady asistencím stanovovalo ministerské nařízení ze 17. června 1856, č. 106/1856 ř. z. Každému důstojníkovi po dobu, kdy byl nasazen mimo své posádkové těleso, příslušel vedle ubytování také měsíční příplatek 20 zlatých, resp. denně 40 krejcarů, pokud by nasazení trvalo méně nežli měsíc. Mužstvo od šikovatelů (*Feldwebel*) a strážných (*Wachmeister*) dolů obdrželo vedle předepsaného ubytování a stravy příplatek tři krejcarů na den. Totéž pak platilo i v případě, že asistující jednotkou je útvar jízdní, a to na základě nařízení z 20. června 1855, č. 110/1855 ř. z.⁷⁴

Fakt, že je na prvním místě uváděn měsíční příplatek poukazuje na fakt, že i když byla asistence chápána jako jednorázový zásah, mohlo jít i o zásah trvajících delší dobu. Zejména v době, kdy ještě nebylo zřízeno četnictvo, tak byla armáda využívána nejen k potlačení povstání poddaných (pro nás asi nejnámější jsou zásahy proti Chodům r. 1696 a proti sedlákům u Chlumce nad Cidlinou r. 1775), ale také zejména proti lupičům a jiným podobným živlům – tak tomu bylo především v Uhrách. Podobně si delší nasazení armády vyžádal i sanitární kordón proti choleře roku 1831. Cílem tohoto kordonu bylo zabránění proniknutí cholery z oblasti Haliče a Pruského Slezska. Nasazení vojáků trvalo od počátku srpna do 28. září, kdy bylo odvoláno. Vojáci pluků č. 20, č. 35 a č. 28⁷⁵ měli po celou tuto dobu vykonávat vedetty (polní hlídky – z italského, pozn. autor) a minimálně vojáci zeměbranceckého pluku č. 28 byli nasazeni ještě k nočním zásahům proti pašerákům, který pak pokračoval až do druhé půle října.⁷⁶ Přes snahu hlídek se nepodařilo proniknutí cholery na území Čech zabránit.⁷⁷

74 SUPPAN, A. *Organisation und Einsätze militärischer Assistenzen in Österreich-Ungarn im Jahre 1918*. Philosophische Fakultät der Universität Wien. Disertační práce. Wien 1969, s. 39, pozn. 2.

75 Zatímco 20. pluk byl nasazen prakticky celý (TREUENFEST G. Ritter Amon v., *Geschichte des k.k. Infanterie-Regiments Nr. 20 „Friedrich Wilhelm, Kronprinz des Deutschen Reiches und Kronprinz von Preussen.“*. Wien: Verlag des Regiments, 1878, s. 452.), zbylé dva vyslaly jen některé své útvary. k tomu viz též SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 35.

76 SCHMEDES, E. *Geschichte des k.k. 28. Infanterie-Regimentes F.Z.M. Ludwik von Benedek*. Wien 1878, s. 188–189. Oddíl zde byl nasazen od 21. 9. až do 22. 10., kdy už patrně vykonával pouze onu protipašeráckou službu.

77 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 35.

Vedle výše uvedených nákladů příslušné orgány byly povinny zaplatit za každého muže od šikovatele nebo strážného níže paušální poplatek za stravu, dopravu a opotřebování výstroje, výzbroje atp., přičemž jeho výše se odvíjela podle toho, zda byl voják v kasárnách, nebo byl povolán z dovolenky.⁷⁸

Peníze v těchto případech však nebyly zpravidla vypláceny úřady přímo. Vyplácely se spíše z vojenského fondu jen jako nutná záloha, přičemž tento fond měl peníze získat zpět skrz pololetní odpočet z dotací od civilních úřadů, které o asistenční nasazení požádaly.

Další poplatek příslušel při využití železniční dopravy. Platilo se jak za důstojníky, tak za mužstvo tři krejcarů na hlavu a míli cesty, za každý cent nákladu pak 1 a čtvrt krejcaru za míli. Rakouská míle té doby (poštovní míle) odpovídala v metrické soustavě úseku o délce 7.585,9 metru. Tento dopravní prostředek zažíval v 19. stol. velký rozvoj. Zatímco do té doby se vojenské jednotky přesouvaly v zásadě „po vlastní ose,“ což mimo jiné protahovalo – také prodražovalo – dobu nasazení, železnice jejich přesun mohla výrazně zrychlit. A již v revolučním roce 1848 se ukázalo, jak velkou roli bude rychlost přesunu po železnici hrát v budoucích konfliktech.⁷⁹ Není proto divu, že první využití železnice jako dopravního prostředku stálo autorům plukovních dějin, které byly v 19. stol. vydávány, za zmínku. Zmínka o prvním využití železnice 28. plukem r. 1846 při cestě na Moravu je zajímavá i z jiného důvodu. Jen tak mimochodem je přitom sděleno, že důvodem přepravy byla pohotovost při selském povstání v Haliči.⁸⁰ Nebýt onoho způsobu přepravy, ani jeden z autorů dějin by nepovažoval za nutné o tomto zásahu informovat. Podobně je tomu i v jiných případech. Například kniha vyšla k dvoustému výročí vzniku pluku vůbec nezmiňuje zásah při stávce tiskařů v Praze r. 1844.⁸¹ Jiné plukovní dějiny jej sice zmiňují, ale velmi stručně.⁸²

78 Jeho výše činila 4 nebo 18 krejcarů denně. SUPPAN, A. *Organisation und Einsätze militärischer Assistenzen in Österreich-Ungarn im Jahre 1918*. Philosophische Fakultät der Universität Wien. Disertační práce. Wien 1969, s.39.

79 To si generál Windischgrätz uvědomil a nechal proto vlaky směřující do Prahy a z Prahy kontrolovat ve stanici Běchovice. Situace se však zde opět vymkla kontrole, když při odzbrojování zazněl výstřel a následoval masakr cestujících (17. června 1848).

80 *Zweihundert Jahre des k.u.k. Infanterie Regiment Humbert I., König von Italien Nr. 28*. Prag 1898, s. 102–103, *Erinnerungen aus der Geschichte des k.k. 28. Infanterie-Regiments*. Prag 1866, s. 18. Nejobsáhlejší z dějin pak ještě uvádí stav mužstva – z mírového 80 mužů v rotě byl zvýšen na bojový 108 mužů, přičemž jednotky 1. a 2. praporu odeslané na Moravu měly počet rot zvýšit na 140 vojáků. SCHMEDES, E. *Geschichte des k.k. 28. Infanterie-Regimentes F.Z.M. Ludwik von Benedek*. Wien 1878, s. 191–192.

81 *Zweihundert Jahre des k.u.k. Infanterie Regiment Humbert I., König von Italien Nr. 28*. Prag 1898, s. 102–103, *Erinnerungen aus der Geschichte des k.k. 28. Infanterie-Regiments*. Prag 1866.

82 Srovnej např. SCHMEDES, E. *Geschichte des k.k. 28. Infanterie-Regimentes F.Z.M.*

Postoj vojáků k asistencím

Výše uvedená skutečnost poukazuje na fakt, že přestože vojenské asistence byly nedílnou součástí vojenského života, sami vojáci je nepovažovali za významné. Spíše naopak, snažili se je příliš nezmiňovat. Jejich protivník v tomto případě totiž nebyl protivníkem rovnocenným a to i v případě, že by zásah směřoval proti ozbrojeným banditům. Tím méně pak zásah proti vesměs neozbrojeným nebo špatně organizovaným sedlákům či později dělníkům. Jak správně poznamenávají pánové Macek a Uhlíř jde o vojenská nasazení, kde prohrát je hanbou, ale vyhrát není hrdinstvím.⁸³

Ludwik von Benedek. Wien 1878, s. 18

83 MACEK, P., UHLÍŘ, L., *Dějiny policie a četnictva. I., Habsburská monarchie (1526–1918)*. Vyd. 1. Praha: Themis, 1997, s. 89.

Vojenské asistence v letech 1867–1918

Rok 1867

Přestože rok 1867 stojí poněkud ve stínu revolučního roku 1848, je možno říci, že jde o datum ne méně významné. Nejde jen o skutečnost, že v tomto roce se podařilo Maďarům dosáhnout tzv. rakousko-uherského vyrovnání, což mělo vliv nejen na státoprávní uspořádání. Ne méně významný je však tento rok i z důvodů ústavněprávních. Přestože Rakousko již bylo konstituční monarchií od roku 1848, teprve ústava z roku 1867 byla první neoktrojovanou. Až do zániku Rakousko-Uherska pak byla základním zákonem Předlitavska a nesmí být opomenut ani fakt, že v oblasti občanských práv byla inspiračním zdrojem československé ústavy z r. 1920. Jakožto nejvyšší právní norma měla pochopitelně prosincová ústava vliv i na problematiku nebojovného využití armády. I proto byl tento rok zvolen jako další mezník ve vývoji vojenských asistencí, byť v daném roce platily předpisy starší a nové byly přijaty až později.

Rakousko-uherská armáda v 2. pol. 19.stol.

Nemá smyslu obšírněji popisovat podobu rakouské, potažmo rakousko-uherské armády a konkrétní organizaci a změny, je však třeba alespoň v hrubých rysech zmínit, jakou měla armáda podobu a jak se doplňovala. Právě způsob odvodů byl první zásadní změnou v organizaci armády. Do poloviny století fungovaly odvodní systémy na základě tzv. konskripčního systému doplňování, navíc opřené o patrimoniální správu. Z vrchnostenských úřadů přešla pravomoc na okresní hejtmany a magistráty, tedy státní úřady, a patentem z r. 1858 byla zavedena všeobecná branná povinnost. Tento patent však umožňoval velké množství výjimek.⁸⁴ Roku 1869 došlo ke zrušení institutu tak zvaných majitelů pluku, což znamenalo definitivní tečku za tradicí žoldněsky organizovaného vojska.⁸⁵ Tyto změny

84 Služební povinnost pak byla pro prezenční službu osmiletá a dva roky v záloze. V klidnějších časech dostávali vojáci dlouhodobou dovolenou. V padesátých letech a počátkem šedesátých let odcházela většina pěšáků na trvalou dovolenou již po osmítýdenním výcviku. Kol., *Vojenské dějiny Československa. II. díl (1526–1918)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1986, s. 357.

85 Toto postavení ve sledované době již bylo méně formální, stále ale ještě měli majitelé pravomoc rozhodovat o povyšování a jmenování důstojníků. Teprve po zrušení tohoto institutu znamenalo definitivní převzetí správy státu nad armádou, zároveň s tímto došlo

se odrazily především v nárůstu počtu branců a tím i celkovém početním stavu armády.

Porážka v bitvě u Hradce Králové a neúspěchy v Itálii roku 1866 měly dalekosáhlé následky na poli mezinárodním, ale i vnitrostátním a vedly k tak zvanému rakousko-uherskému vyrovnání. Z hlediska vojska se změny projevily nejen zavedením nového druhu uniforem, ale také novým branným zákonem z 5. prosince 1868 (č. 151/1868 ř. z.),⁸⁶ který již na tyto státoprávní změny reagoval, i když vojenské záležitosti v něm byly prohlášeny za společné. Branný zákon byl dále doplněn zákonem o zemské obraně z 24. května 1883 (č. 87/1883 ř. z.) a zákonem o domobraně z 6. června 1886 (č. 90/1886 ř. z.). Tyto zákony pak nahradily nové zákony – branný zákon z 11. dubna 1889 (č. 41/1889 ř. z.) a zákon o zemské obraně z 25. prosince 1893 ř.z. (č. 200/1893 ř.z).⁸⁷ Branný zákon byl nahrazen před válkou novým branným zákonem dne 5. července 1912 (č. 128/1912 ř. z.).⁸⁸

Přestože Rakousko-Uhersko mělo společné ministerstvo války (*K.k. Reichs-Kriegs-Ministerium*), dosud jednotná armáda byla v důsledku státoprávních změn na základě těchto zákonů rozdělena na čtyři části:⁸⁹

1. c.a k. vojsko (*k.u.k.*⁹⁰ *Heer*)
2. c. a k. válečné námořnictvo (*k.u.k. Kriegsmarine*)
3. zeměbrana (*Landwehr*)
4. domobrana (*Landsturm*)

Vojsko (a potažmo i námořnictvo) bylo určeno především k ochraně před vnějším nepřítelem, zároveň však i k udržení pořádku a bezpečnosti uvnitř státu. Jelikož šlo o ozbrojené sbory společné, mohly zasahovat na území obou dvou států a také

k vytvoření jednotného statutu pro povyšování důstojníků platného pro celou armádu. Kol., *Vojenské dějiny Československa. II. díl (1526–1918)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1986, s. 416.

86 Zákon byl novelizován zákonem z 2. října 1882 (č. 153/1882 ř.z.).

87 Kol., *Vojenské dějiny Československa. II. díl (1526–1918)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1986, s. 406.

88 S ohledem na to, že publikace je zaměřena především na území dnešní České republiky, nejsou zde brány v potaz předpisy uherské, které však v zásadě korespondovaly s předpisy rakouskými.

89 Šlo o důsledek rakousko-uherského vyrovnání, kdy bylo císaři uherským ministerským předsedou hrabětem Andrássem naznačeno, že buď bude vytvořena čistě maďarská část armády vedle společného vojska, nebo bude muset být společné vojsko rozděleno na rakouskou a maďarskou část. ALLMAYER-BECK, J. CH., LESSING, E. *Die K.(u.)K. Armee 1848–1914*. Wien: C.Bertelsmann Verlag, 1974, s.126.

90 Tento termín (zkratka) je přítom používán až od r. 1889. ALLMAYER-BECK, J. CH., LESSING, E. *Die K.(u.)K. Armee 1848–1914*, Wien: C.Bertelsmann Verlag, 1974, s.126. Podle jiných pramenů od r. 1891.

v zahraničí. S výjimkou finančních záležitostí⁹¹ měl oprávnění o všech záležitostech týkajících se vojska rozhodovat císař, jakožto vrchní velitel. C. a k. vojsko disponovalo všemi druhy zbraní a služeb.

Jiná situace byla v otázce zeměbran. Plurál je zde na místě, neboť obě části monarchie – Předlitavsko a Zalitavsko měly vlastní zeměbranu, jež měly i odlišný název – rakouská část zeměbrany nese název *kaiserliche-königliche (k. k.) Landwehr* (c. k. císařsko-královská nezaměňovat s c. a k. císařská a královská), zatímco uherská část se značila jako uherská královská zeměbrana – *königlich-ungarische (k. u.) Landwehr (Magyar királyi honvéd)*.⁹² Název honvéd⁹³ vedl ze strany rakouských úřadů ke snaze tyto jednotky omezit, takže na rozdíl od vojska nedisponovaly nijak silným dělostřelctvem a žádnými technickými útvary.⁹⁴ Vrchním velitelem i v tomto případě byl sice císař, ale jeho rozkaz musel být spolupodepsán příslušným ministrem zemské obrany.⁹⁵

Hlavním úkolem zeměbrany bylo podporovat c. a k. vojsko v obraně státu v případě války, v míru pak mohla sloužit rovněž k udržení pořádku a bezpečnosti. Použití zeměbrany k těmto úkolům však bylo pouze subsidiární, pokud se v daném prostoru nenacházely jednotky společného vojska. Nadto byla zeměbrana ve své působnosti omezena hranicemi země, k jejichž překročení bylo potřeba zvláštního zákona.⁹⁶ Hranicemi země se přitom rozumělo pro Landwehr Předlitavsko, pro honvéd Zalitavsko.⁹⁷

91 V této otázce příslušelo rozhodování parlamentu.

92 Kol., *Vojenské dějiny Československa. II. díl (1526–1918)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1986, s. 398.

93 Obdobně se jmenovaly jednotky národní gardy, které bojovaly proti císaři v letech 1848–1849.

94 ALLMAYER-BECK, J. CH., LESSING, E. *Die K.(u.)K. Armee 1848–1914.*, Wien: C. Bertelsmann Verlag, 1974, s.126–127. Více k charakteru zeměbrany viz SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 23an.

95 Kaiserliches-königliches Ministerium für Landesverteidigung, Magyar királyi honvédelminisztérium. Při těchto ministerstvech byla i příslušná velitelství zeměbrany, kterým podléhaly i příslušné jednotky četnictva. KLUČINA, P. et al., *Vojenské dějiny Československa. II. díl (1526–1918)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1986, 1986, s. 406.

96 Problematické bylo nasazení Landwerhu při anexi Bosny a Hercegoviny v roce 1878. SCHMID, F. *Das Heerrecht der österreichisch-ungarischen Monarchie*. Wien-Leipzig, 1903, s.203, pozn. 614.

97 Teprve rakouský zákon o zemské obraně z roku 1893 tato pravidla zmírňoval, ale v Uhrách obdobný předpis přijat nebyl, takže zatímco Landwehr mohl v Uhrách zasahovat, honvéd k tomu vyžadoval nadále zvláštní zákon. Tento zákaz se však nevztahoval na vojenská cvičení SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická

Domobrana (*Landsturm, Népfelkelés*)⁹⁸ pak byla opět pro každou zemi zvlášť a tvořilo ji všechno mužské obyvatelstvo od 19 do 42 let, které nebylo odvedeno do žádné z jiných složek armády,⁹⁹ a jejím úkolem byla podpora společného vojska a námořnictva a zeměbrany v případě války. I tyto jednotky mohly být také použity nejen proti vnějšímu nepříteli (ovšem opět jen v hranicích příslušné země), ale i k udržení vnitřního pořádku. To však jen za splnění výše řečené podmínky, že vypukla válka, nebo že alespoň existovalo nebezpečí válečného konfliktu.¹⁰⁰ Význam domobrany tak z hlediska práce je možno považovat za marginální, podobně jako v případě jako v případě Tyrolsko-vorarlberských jednotek, případně jednotek Bosensko-hercegovských.¹⁰¹

Právní úprava vojenských asistencí

Jak bylo napsáno výše, základem práva daného státu se s nástupem konstitucionalismu stává ústava. Proto je třeba hledat v ústavě i základní právní rámec pro vojenské asistence. Tzv. prosincová ústava, přesněji státní zákon z 21. prosince 1867 č. 145/1867 ř. z., o užívání moci vládní a vykonávací v čl. 11 odst. 2: „*Zvláštními zákony vyměří se exekuční právo úřadů správních, též jaká práva má moc zbrojná, pro zachování veřejné bezpečnosti, pokoje a pořádku trvale zřízená nebo ve zvláštních případech svolaná.*“ Je možno říci, právě toto ustanovení stálo u sporu, zda asistence v Rakousku – Uhersku jsou či nejsou oprávněné, resp. zda jsou či nejsou protiústavní. Otázkou totiž bylo, jak vyložit text tohoto ustanovení ve vztahu k vojenským asistencím – zda má být na tuto problematiku přijat speciální zákon. Výše bylo ukázáno, že cestou speciálního zákona šla Anglie a Francie. Většina tehdejších autorů zastávala názor, že takto mělo postupovat i Rakousko. Takovýto zákon ale nebyl nikdy po celou dobu existence Rakousko-Uherska přijat.¹⁰²

fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 24 a tam uvedená literatura.

98 POdorobněji SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 24 a 25 a tam uvedená literatura

99 KLUČINA, P. et al., *Vojenské dějiny Československa. II. díl (1526–1918)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1986, s. 398.

100 SCHMID, F. *Das Heerrecht der österreichisch-ungarischen Monarchie*. Wien-Leipzig, 1903, s. 203. Naopak prof. Pražák se o této možnosti využití domobrany nezmiňuje.

101 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 25, 26.

102 SCHMID, F. *Das Heerrecht der österreichisch-ungarischen Monarchie*. Wien-Leipzig, 1903, s.207. To, že jeho názor nebyl ojedinělý viz SUPPAN, A. *Organisation und*

Rakousko-Uhersko totiž postupovalo jinou cestou a příslušnou problematiku, byť pouze rámcově, zmiňovalo v rámci ustanovení branných zákonů, popř. zákonů o zemské obraně. Podobný, nebo přesněji stejný, postup zvolila později i první československá republika a rovněž tak se postupovalo i podle branného zákona z roku 1949. Konec konců i v Rakousku má právní úprava asistencí podobný ráz prakticky dodnes.¹⁰³

Ze strany civilních úřadů byla pak jednotlivá oprávnění roztroušena v řadě zákonů (k tomu viz dále), krom toho však zůstávala po nějakou dobu nadále v platnosti výše jmenovaná ustanovení z poloviny 19. stol.

Roztříštěnost úpravy konkrétních postupů při vojenských asistencích se čím dál tím více ukazovala neúnosnou. Proto když byl v roce 1873 pro c.k. vojsko vydán služební řád („*Dienst-Reglement für k.k. Heer, I. Teil*“, v textu též pod zkratkou D.R. I, v některých dobových textech též jako D.R. I T.),¹⁰⁴ byla v tomto předpisu věnována udržování veřejného pořádku a bezpečnosti celá kapitola. Zahrnovala v sobě ustanovení týkající se asistencí, chování před a při povstáních nebo nepokojích, ustanovení o použití zbraně při rozhánění shluknutí, stejně jako ustanovení pro chování stráží a zvláštní ustanovení obranné stráže, obchůzky a patroly.

Předpis byl vydán znovu v letech 1886/1887, přičemž toto vydání doplnilo další ustanovení týkající se asistencí. Šlo např. o předpisy o hlášení o dodání asistence.¹⁰⁵

Einsätze militärischer Assistenzen in Österreich-Ungarn im Jahre 1918. Philosophische Fakultät der Universität Wien. Disertační práce. Wien 1969, s.55.

- 103 Základem je rakouská spolková ústava (Bundes-Verfassungs-Gesetz BGBl. Nr. 1/1930, především v ustanovení čl. 79 odst. 2 vypočítává úkoly, k nimž může být Bundesheer povolán správními orgány a úřady, definuje pojem správní úřady. Její ustanovení dále rozvíjí rakouský branný zákon z r. 2001 (Wehrgesetz, BGBl. I Nr. 143/2001, zejména ustanovení § 2 odst. 1). Na ten pak navazuje Allgemeine Dienstvorschrift (Všeobecný služební řád, služební řád) z r. 1979, vydaný ve formě vládního nařízení (BGBl. 43/1979). SALÁK, P. *Nebojová činnost Armády české republiky – pomoc AČR při mimořádných událostech*. Brno, 2008. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, s. 152an.
- 104 Dienst-Reglement für kaiserliche königliche Heer vom 9. August 1873. Předpis byl určen pro společné vojsko, v době, kdy vznikl, se ještě nepoužívala spojka „a“ v označení společných vojenských jednotek, viz výše. II. díl služebního předpisu byl určen pro službu v poli a vyšel v r. 1874, III. díl pak r. 1876. PIZZINGHELLI, C., *Geschichte des kaiserlich und königlichen Infanterie-Regiments Nr. 35, III. díl (1792–1910)*. Pilsen: vlastním nákladem, 1910, s. 498.
- 105 Původní text všech ustanovení týkajících se vojenských asistencí viz CALKER, F. von. *Das recht des Militärs zum administrativen Waffengebrauch*. München: Theodor Ackermann, 1888, s. 60–64, doplnění pak lze nalézt v pozn. č. 1 *Mayerhofer's Handbuch*, s.399–402. SUPPAN, A. *Organisation und Einsätze militärischer Assistenzen in Österreich-Ungarn im Jahre 1918*. Philosophische Fakultät der Universität Wien. Disertační práce. Wien 1969, s. 42.

Naopak další vydání služebního řádu z r. 1909 se ustanovení o asistencích nedotklo. A. Suppan se domnívá, že to bylo způsobeno tím, že pro asistence v té době již platil zcela nový předpis, který byl pro armádu c. k. dvorskou a státní tiskárnou vydán rok předtím.¹⁰⁶ Šlo o „*Entwurf. Instruktion bezüglich Anforderung, Beistellung und Verwendung militärische Assistenzen*“, tedy o osnovu instrukce ohledně požadování, poskytování a nasazení vojenských asistencí (dále jen jako Instrukce).

Prvním omylem, kterého se Suppan dopustil, je, že instrukce vyšla v r. 1908. Toto vydání je totiž již minimálně druhým vydáním oné Instrukce, protože ta již prokazatelně existovala v r. 1905. Ovšem v otázce speciální úpravy vojenských asistencí ani toto není konečné datum. Inventář fondu prezidia ministerstva války obsahuje v souvislosti s vojenskými asistencemi zmínku o „*Instruktion über der in den Landen ungarischen Krone von Seite der öffentlichen Behörden zu beobachtenden Vorgang bei Inanspruchnahme von militär u. landwehr Assistenz*“ (Präs. 5650 z r. 1896).¹⁰⁷ Přestože se tento předpis, jak název napovídá, týkal jen uherské části soustátí, lze předpokládat, že obdobný předpis existoval i pro rakouskou část.

Na území Čech, resp. v oblasti 8. armádního sboru,¹⁰⁸ od r. 1899 platila „*Instrukce pro asistence*“. Tuto instrukci vydal velitel 8. armádního sboru polní zbrojmistr Fabini, aby pro české poměry konkretizoval ustanovení D.R. I. pro použití vojska proti „*vnitřnímu nepříteli*“.¹⁰⁹ Podle všeho tedy již před rokem 1905 existovaly speciální instrukce pro vojenské asistence, nicméně tyto instrukce měly pouze lokální platnost. Teprve Instrukce z r. 1905 sjednocuje speciální úpravu problematiky vojenských asistencí pro ozbrojenou moc jako celek.

Druhou chybou, které se A. Suppan dopouští, je vztah výše zmiňované

106 SUPPAN, A. *Organisation und Einsätze militärischer Assistenzen in Österreich-Ungarn im Jahre 1918*. Philosophische Fakultät der Universität Wien. Disertační práce. Wien 1969, s. 43 an.

107 Kriegsarchiv Wien, KM 1905, Präsidium – inventář, hesla Arbeiter a Assistenzen. Onen výnos z r. 1881 sign. 25-25/1 (5A2483) bohužel nebyl ve fondu nalezen.

108 Oblast současné České republiky zahrnovala čtyři sbory. V oblasti Čech to byl 8. sbor. (oblast západních, jižních a středních Čech, včetně Prahy, kde bylo jeho velitelství) a 9. sbor (oblast severních a východních Čech od Chomutova po Čáslav, přičemž velitelství bylo v Hradci Králové), Morava byla rozdělena rovněž do dvou sborových oblastí, přičemž jih (od Znojma a Jihlavy až po Kroměřížsko) patřil pod 2. sbor. s velitelstvím ve Vídni. Severní oblasti (obvody Šumperk, Olomouc, Opava, Těšín) patřil pod 1. sbor s velitelstvím v Krakově. Stejně tak 5. a 6. sbor (velitelství Bratislava a Košice) v sobě zahrnoval oblasti přesahující hranice nynější Slovenské republiky. K tomu srovnej mapu vojenského administrativního členění v letech 1889–1918 Kol., *Vojenské dějiny Československa. II. díl (1526–1918)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1986, s. 401.

109 BERÁNEK, J. *Rakouský militarismus a boj proti němu v Čechách*. Praha: Naše vojsko, 1955, s. 74.

instrukce a Dienstreglement I. Suppanova domněnka, že Instrukce nahradila ustanovení D.R. I není patrně správná. S ohledem na hierarchii právních norem, byl služební řád normou interní, nicméně svým rázem obecnou a v rámci vojenské problematiky měl postavení základního interního předpisu. Naopak Instrukce byla předpisem zaměřeným na jednu specifickou otázku. Ostatně i z jejího názvu je možno dovodit, že šlo spíše o návod, osnovu, jak se má při asistencích postupovat. Instrukce tedy ustanovení D.R. I nezrušila, nýbrž pouze rozvedla a specifikovala.

Zatímco vojenské předpisy týkající se nasazení asistencí byly tedy poměrně záhy sjednoceny v D. R. I. již počátkem sedmdesátých let v případě předpisů civilních tomu bylo naopak. Teprve instrukční výnos ministerstva vnitra č. 5549 ze dne 5. ledna 1891, stanovil, jak se mělo v případě požadování asistencí postupovat. Jak se leckdy v právu stává, oprávnění přiznávaná vojenskými předpisy a předpisy civilními se leckdy neshodovala – to se týkalo především úředníků oprávněných požadovat asistenci.¹¹⁰ Zatímco vojenské předpisy uváděly, že k požadování asistence je oprávněn každý civilní úředník, výše uvedený výnos ministerstva vnitra toto oprávnění přiznával pouze úředníkům zemským, skrze které mohou nižší úřady směřovat své požadavky na vojenská územní velitelství. Toto oprávnění pro zemské úředníky vyplývalo ze skutečnosti, že po zrušení krajských úřadů přešla oprávnění těchto úřadů na místodržitelství, zatímco podle § 11 zákona č. 44/1868 ř. z., z 19. května 1868, se oprávnění nových okresních úřadů prakticky kryla s původními oprávněními. V konkrétních případech však mohlo místodržitelství zmocnit okresní úřad k vyžadování asistence přímo po vojenských orgánech. Tak tomu byl např. v případě Duchcova a Mostu v listopadu 1905 v souvislosti s připravovanou stávkou ve zdejším uhelném revíru.¹¹¹ Obdobné zmocnění lze nalézt i ve výše uvedené „Instrukci pro asistenci“ vydané velitelem 8. sboru r. 1899 pro případ Prahy a Plzně. Policejní ředitel v Praze a okresní hejtmán v Plzni byli podle jejích ustanovení oprávněni požadovat vojenskou asistenci bez předchozího souhlasu místodržitelství či 8. armádního sboru. Důvod, proč právě tato dvě města, je nasnadě. Z hlediska průmyslu, a to zejména strojírenského a tedy i vojenského, byla centrem vedle Prahy zcela jednoznačně díky Škodovým závodům Plzeň.¹¹² Bezспорu toto ustanovení vzniklo ve shodě s civilní správou, tedy místodržitelstvím.

110 Tento rozpor spatřuje F. Schmidt. Tento rozpor by však bylo možno vyložit i tak, že vojenské předpisy hovořily obecně o všech civilních úřadech, přičemž předpokládaly, že tyto úřady budou specifikovány právě předpisy civilními. Naopak rozpor skutečně existoval mezi oprávněnými osobami dle zákona. č. 219/1999 Sb. a zákony krizovými z r. 2000.

111 Viz citace z dopisu místodržitelství velitelství 9. sboru ze dne 24. listopadu 1905. BERÁNEK, J. *Rakouský militarismus a boj proti němu v Čechách*. Praha: Naše vojsko, 1955, s. 86.

112 BERÁNEK, J. *Rakouský militarismus a boj proti němu v Čechách*. Praha: Naše vojsko, 1955, s. 76.

Podobně tedy jako v předchozích předpisech, tyto podřízené úřady mohly požadovat asistenci pouze v případě nebezpečí z prodlení přímo po příslušném místním vojenském velitelství, vždy však musel být příslušný zemský úřad o tomto uvědomen. Pokud nasazení asistenční jednotky požadovali představitelé obce, muselo se tak dít prostřednictvím okresních úřadů. Výjimkou byly trestní soudy a státní zástupci (v Předlitavsku), resp. státní zástupci (v Zalitavsku), kteří byli oprávněni požadovat nasazení asistence přímo.¹¹³ Oproti tomu civilní soudy mohly za účelem odstranění odporu požadovat bezprostředně pouze podporu bezpečnostních úředníků (*Sicherheitsbehörde*), popř. četnictva. Z důvodu vymáhání měli možnost požadovat vojenskou pomoc přednostově exekučních soudů.¹¹⁴ Jak již bylo ale výše řečeno, v tomto případě se dá hovořit o vojenské exekuci.

Nebojová činnost armády v Rakousko-Uhersku

Přestože vojenské asistence byly typickým způsobem nasazení armády k nebojovým účelům, ani v době po přijetí prosincové ústavy nešlo o způsob jediný. Nasazení ozbrojených sil pro udržení pořádku a bezpečnosti podle rakouských předpisů mělo v zásadě dvě podoby:

- řádná bezpečnostní služba,
- mimořádná bezpečnostní služba.

Termín vojenská asistence se vztahuje právě k druhému uvedenému způsobu služby, pro úplnost bude zmíněna řádná bezpečnostní služba. Mimo jiné i proto, že právní úprava obou druhů služby byla totožná až do přijetí speciální směrnice pro vojenská asistence na počátku 20. stol..

Řádná bezpečnostní služba

V případě řádné bezpečnostní služby se jednalo především o posádkovou strážní službu (*Garnisonwachdienst*). Pod tímto pojmem je třeba rozumět nejen strážní službu

113 SCHMID, F. *Das Heerrecht der österreichisch-ungarischen Monarchie*. Wien-Leipzig, 1903, s. 207. Jejich oprávnění vycházelo z § 28 a 36 rakouského trestního řádu, resp. z § 39 odst. 2 a § 13 poslední odstavec uh. trestního řádu. Obdobné oprávnění k povolání vojenské asistence existuje v rakouském právním řádu dodnes – §§ 28 a 36 rakouského trestního řádu (*Strafprozesordnung – StPO*) z r. 1975. K tomu srovnej SALÁK, P. *Nebojová činnost Armády české republiky – pomoc AČR při mimořádných událostech*. Brno, 2008. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, s. 156.

114 Rakouský exekuční řád, §26 odst. 2, viz SCHMID, F. *Das Heerrecht der österreichisch-ungarischen Monarchie*. Wien-Leipzig, 1903, s. 207, pozn. 646.

zřízenou k ochraně vojenských objektů a prostor (D.R. I bod 522),¹¹⁵ často ale hlídky působily i k civilním účelům na základě dohody s příslušným civilním správním úřadem (D.R. I bod 532). Tyto hlídky byly zřizovány za účelem trvalé, tedy nikoliv jednorázové, ochrany státních popř. komunálních institucí. Typicky šlo o střežení civilních státních pokladen (*Zivilstaatskasse*), věznic a trestnic.¹¹⁶ V těchto situacích použití stráží podléhalo schválení (povolení) říšského ministerstva války (D.R. I bod 582).¹¹⁷ Zároveň se však armáda podílela na zachování obecného pořádku a bezpečnosti (D.R. I bod 577). Příslušné posádky pro tyto účely zřizovaly jednak stráže, které byly rozestaveny na různých stanovištích (postech), jednak byly vysílány pravidelné hlídky (patroly).¹¹⁸ Ve velkých městech byla pak zřizována tzv. hlavní stráž (*Hauptwache*), která sloužila jako středisko pro ostatní stráže. Posádkovou strážní službu řídilo příslušné vojenské staniční velitelství (*Militärstationskommando*), nikoliv jednotka, která stráž stavěla. Tyto hlídky svou povahou fungovaly k ochraně veřejného pořádku.¹¹⁹ Vedle toho byly na požádání příslušného bezpečnostního orgánu povinny poskytnout mu doprovod a pomoci při pronásledování a zadržení osob, které byly tímto orgánem označeny jako narušitelé pořádku.¹²⁰ Naopak z vlastní iniciativy ne-

115 Na druhou stranu u některých vojenských objektů strážní službu vykonávalo místo vojáka četnictvo. Šlo o vnější strážní službu u c.a k. námořní zbrojnice v Pole a od 1896 byl takto hlídán i námořní muniční establišment ve Vellelunze. SCHMID, F. *Das Heerrecht der österreichisch-ungarischen Monarchie*. Wien-Leipzig. 1903, s.205, pozn. 623.

116 Rozdíl mezi věznicí a trestnicí vyplývá z rozdělení trestných činů v rakouském trestním právu na zločiny (byly trestány žalářem v trestnicích) a přečiny a přestupky (trestány vězením). MALÝ, K., SKŘEJPKOVÁ, P., *České právo v minulosti*. I. vyd. Praha: Orac, 1995, s. 200 a 201.

117 SCHMID, F. *Das Heerrecht der österreichisch-ungarischen Monarchie*. Wien-Leipzig. 1903, s.205.

118 Pod pojmem „*Wache*“ se rozumí, skupina o větším počtu vojáků pod příslušným vedením s patřičnými rozkazy, kteří vykonávají strážní službu na místech důležitých pro bezpečnost, popř. na čestných místech (např. u památníků, pozn. autor), a to buď tak, že stojí na určitých pozicích, nebo ve formě patrol prochází svěřený rajón. Pojem „*Posten*“ označuje určité místo, nebo rajón, kde má být vykonávána stráž, zároveň se však tento termín užívá i pro vojáka stojícího na stráži a hlídajícího ono konkrétní postavení. „*Patrouille*“ je vymezována jako skupina dvou nebo více vojáků kteří hlídají určitý stanovený rajón, zpravidla tím, že jím procházejí. CALKER, F. von. *Das recht des Militärs zum administrativen Waffengebrauch*. München: Theodor Ackermann, 1888, s.14, 15.

119 Typicky měly zabraňovat páchání trestných činů, popř. hrubých přečinů ve svém rajonu, případně pachatele takovéto činnosti mohly zadržet a zatknout (D.R. I § 43 bod 326 a, bod 641 odst. 4). Zasáhnout mohly i vůči osobám, které se vůči nim chovaly urážlivě a sprostě, popř. které neuposlechly jejich pokynů.

120 WILFLING, *Administrativer Waffengebrauch der öffentlichen Vollzugsorgane und des Militärs*. In: *Mischler, E., Ulbrich, J., Österreichisches Staatswörterbuch, Handbuch des*

měli příslušníci těchto hlídek oprávnění rozhánět sběhnutí případně zasáhnout při pozdvižení. V žádném případě nesměly hlídky při plnění svých úkolů opustit svůj rajón (D.R. I bod 527).¹²¹

Za účelem důrazného plnění těchto bezpečnostních úkolů disponovaly vojenské stráže právem administrativního použití zbraně. Toto právo příslušelo řadě různých druhů stráží. Šlo především o obranné stráže (*Schildwache* – D.R. I § 73 bod 521 an.), dále polní stráže (*Feldwache*, též *Vedette* – D.R. I § 51 bod 308 an.), táborové stráže (*Lagerwache* – D.R. I § 29 bod 208 an.). Naroveň jim byly postaveny i hlídky, tedy patroly nebo pochůzky (*Patroullie, Ronde* – D.R. I § 84 bod 521 an.), ochranné stráže (*Schutzwache* – D.R. I § 83 bod 634 an.), vojenské eskorty sloužící k doprovodu zadržovaných osob nebo státního majetku (D.R. I § 80 bod 610 an), dále inspekce u skladů dělostřeleckého materiálu, traskavin a pracháren, stejně jako u depotů (Parkinspekti-on – D.R. I §85 bod 642 an). Oproti tomu se k vojenským strážím nepočítaly obyčejné inspekce (D.R. I § 64 bod 468 an), stejně tak příslušníci stráže, kteří jsou sice ke stráži určeni, ale nacházejí se ve strážní místnosti.¹²²

Mimořádná bezpečnostní služba – vojenská asistence

Pojem vojenská asistence, jak již bylo výše řečeno, se v rakouském právu používal právě pouze pro mimořádnou bezpečnostní službu, tedy vždy pro jednotlivá, pravidelně se neopakující nasazení vojáků. Nelze ho však vztahovat toliko k nasazení jednotek vojenských, stejný termín – a i v pozdějším období za první republiky – se používal pro nasazení četnictva. V Rakousko-Uhersku se nadto počítalo i s nasazením různých měšťanských spolků či gard, vojenského charakteru, které to zpravidla měly i ve stanovách. Bylo dokonce možno povolát i členy těch spolků, které podobné ustanovení ve stanovách neměly, ovšem pouze v případě, že mezi příslušnou institucí a spolkem existovala o této možnosti dohoda.¹²³

Pokud jde o vojenská asistence, tak byly upraveny rovněž v D. R. I. a to v §§ 70-72.¹²⁴ Lze říci, že tato ustanovení s výše zmiňovanými ustanoveními „civilními“ byla

gesamten österreichischen öffentlichen Rechtes 4.Band. 2.vyd., Wien 1905, s. 864.

121 SCHMID, F. *Das Heerrecht der österreichisch-ungarischen Monarchie*. Wien-Leipzig, 1903, s. 205.

122 Na stejnou úroveň jako tyto hlídky a stráže jsou postaveny i různé druhy služeb u námořnictva, které jsou však z hlediska naší problematiky nepodstatné. SCHMID, F. *Das Heerrecht der österreichisch-ungarischen Monarchie*. Wien-Leipzig, 1903, s. 205 a 206.

123 BERÁNEK, J. *Rakouský militarismus a boj proti němu v Čechách*. Praha: Naše vojsko, 1955, s. 79, 80.

124 WILFLING, *Administrativer Waffengebrauch der öffentlichen Vollzugsorgane und des Militärs*. In: *Mischler, E., Ulbrich, J., Österreichisches Staatswörterbuch, Handbuch des gesamten österreichischen öffentlichen Rechtes 4.Band. 2.vyd., Wien 1905, s. 866an.*

v zásadě ve shodě. Vojsko mohlo být povoláno v zásadě jen na žádost civilních orgánů, přičemž žádost musela být písemná, pokud to okolnosti dovolovaly (D.R. I bod 506 odst. 2 a 3, 512, 441 poslední věta). Výjimkou z této zásady byla situace, kdy sami vojáci – ovšem pouze staniční velitelé a vyšší velitelské hodnosti – mohli zasáhnout ze své vlastní iniciativy za účelem zastavení povstání nebo velkých nepokojů (D.R. I bod 513). Toto ustanovení se týkalo i situací, kdy se působnost oprávněných civilních úřadů zdá omezená – vojáci tak byli oprávněni sami zasáhnout, ačkoliv o to nebyli příslušným civilním úřadem (např. z důvodu podcenění situace) sami požádáni.

Na rozdíl od francouzských předpisů absence označení okolností a příčin, proč je asistence požadována, nebyla důvodem k odmítnutí asistence. Naopak vojsko bylo podle D.R. I bodu 512 povinno poskytnout asistenci za účelem zastavení nebo zdo-lání povstání nebo nepokojů. Vojenské orgány přitom nebyly oprávněny zkoumat, zda příslušný civilní úřad onu asistenci požaduje materiálně oprávněně, tedy zda skutečně je situace tak vážná, že vyžaduje využití asistence, nebo zda by nebylo vhodnější nasazení jiného prostředku.

Pokud však jde o otázku výzbroje, vybavení, síly a druhu asistence, byla volba plně v dispozici armády¹²⁵ (D.R. I bod 515, 507 odst. 2). Nehraje v tom roli pouhý fakt, že civilisté nemuseli zákonitě mít vojenské, nebo přesněji velitelské, zkušenosti. Například i když by se nasazení jezdeckta zdálo na první pohled – s ohledem na výškovou převahu proti chodcům – výhodnější než nasazení pěšáků, v případě velkého sročení lidu tomu tak již být nemusí a v případě, že by bylo deštivé počasí by to naopak mohlo na mokré dlažbě odsoudit celou asistenci přímo ke katastrofě. Asistenční zásah svou povahou byl vždy zásahem mimořádným v situacích do značné míry vypjatých. Proto musel být ze strany vysílající posádky i pečlivý výběr velitele a rovněž mužstva asistenční jednotky. Vojáci asistenci se pohybovali mezi dvěma skalami: nedostatečná razance mohla zdar asistence zmařit, na druhou stranu přílišná razance mohla mít a velmi často také mívala politické následky.

Není proto divu, že dokumenty proto vždy hovoří o tom, že pro asistence mají být vybíráni spolehliví vojáci. Jan Beránek ve své knize *Rakouský militarismus a boj proti němu v Čechách* z toho jednoznačně dovozoval, že šlo o politickou spolehlivost.¹²⁶ Jeho názor je však značně poplatný době vzniku citované publikace, neboť sám v zá-pětí dodává, že neměli být nasazováni především nováčci. Součástí výcviku nebyla vždy jen otázka ovládnutí zbraně, ale do značné míry i ovládnutí sebe a bezpečnosti manipulace se zbraní. Vojáci, kteří tento výcvik ještě nemají dokončen rozhodně nejsou vhodnými osobami pro podobný druh zásahu. Ne náhodou asi nejhorší známý

125 což ostatně již dříve stanovovaly například dvorský dekret z 25. června 1768, či dekret dvorské kanceláře z 27. května 1837.

126 BERÁNEK, J. *Rakouský militarismus a boj proti němu v Čechách*. Praha: Naše vojsko, 1955, s. 78–79.

případ krveprolití¹²⁷ při asistenčním zásahu na našem území mají právě nováčci, kteří zasahovali při hladových bouřích v Prostějově roku 1917.¹²⁸

Již nikdy se nejspíše nepodaří zjistit, kdo vystřelil jako první a zda důvodem byla zkratovitá reakce ve vypjaté situaci, kdy dav demonstrujících, především žen, sám vojáky vyzýval, ať střílí,¹²⁹ nebo zda si někdo z vojáků pouze chybně vyložil rozkaz.¹³⁰ Každopádně zkratovitě jednání následovalo po tomto prvním výstřelu. Palba totiž následovala živelně, nikoliv v salvách, jak bylo dáno předpisem. Při palbě salvou by totiž mezi výstřely zákonitě musela být pauza způsobená nabíjením zbraně. A takováto pauza nebyla pozorována. Tentýž zásah ukazuje i nutnost vhodné výstroje a výzbroje. Jednotka, která zasahovala, byla ve výcviku, proto byla vybavena staršími, používáním opotřeбенými zbraněmi a jako munice byli použity olověné náboje bez ocelového pláště. Tato skutečnost se odrazila na podobě průstřelů, kdy okolí ran bylo rozdrásáno.¹³¹

Pravdou však je, že otázka spolehlivosti nebyla pouze otázkou výcviku, ale skutečně i problémem postoje vojska k obyvatelstvu. Ani v tomto případě nejde o postoj politické, byť i ty nelze brát na lehkou váhu. Mnohem větší sílu však měly patrně vazby, které zcela přirozeně navazovali mladí vojáci s místními děvčaty. Tyto vazby stály nejspíše za ne příliš velkou ochotou jednat ze strany vojáků 28. pěšího pluku v Českých Budějovicích, což ve finále vyvrcholilo tak zvanou párkovou aférou. Když totiž velitel jejím vojákům oznámil, že jim starosta posílá pozornost: párek, chléb a pivo, jinak vítané občerstvení, se s ohledem na šířené zvěsti o nabídce dvacet tisíc zlatých jako dotaci ministerstvu války, aby byl 28. pluk vystřídán jiným útvarem, vyvolalo spíše vášnivé diskuse. Nakonec vše rozhodl pěšák Václav Fiala, příslušník sedmé roty, když poslal za radničním personálem,

127 Celkem dvacet čtyři mrtvých a kolem sedmdesáti zraněných. Mezi oběťmi přitom nechyběly ani děti, seznam viz SOŠKA, A., *Prostějov revoluční a republikánský. 1918–1928*. Prostějov: Historický a státovědný klub v Prostějově, 1929, s. 28–29.

128 Přehled literatury k tomuto tématu viz MAREK, P., *Bibliografie okresu Prostějov*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1990, s.115–116. Zejména pak POLIŠENSKÝ, J., HOSÁK, L., STUNA, R, *Materiály a dokumenty k dějinám Prostějovského masakru 26. dubna 1917*. Časopis matice moravské, 1952, č. 3–4, s. 338–250.

129 Popis zásahu a literatura k němu viz SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_.1989.pdf, s. 53.

130 Trubačem bylo zatroubené návštěi „schiessen“, což však znamená připravit k palbě. Ještě než tento signál dozně, ozval se výstřel a po něm následoval další a další. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_.1989.pdf, s. 51.

131 POLIŠENSKÝ, J., HOSÁK, L., STUNA, R, *Materiály a dokumenty k dějinám Prostějovského masakru 26. dubna 1917*. Časopis matice moravské, 1952, č. 3–4, s. 345–347.

který připravoval pohostění dohlížejícího zřízence Augusta Pučelíka s následujícím vzkazem: „*Voni fotr, řekněte jim tam, že se jich na ty jejich párky vyserem!*“ Tato aféra, která měla pak za následek skutečně odvelení druhého praporu do Třeboně, se mimo jiné se odrazila i v dobovém žargonu a pohlednicích.¹³² Na druhou stranu je třeba říci, že podobné „rotace“ jednotek nebyly ničím výjimečným, naopak, docházelo k nim poměrně pravidelně, právě proto, aby se zabránilo přílišným vazbám na místní obyvatelstvo.

Svou roli v mnohonárodnostním státě pochopitelně hrála i právě otázka národnosti, leckdy spojená s jazykovou bariérou.¹³³ Tato skutečnost naopak hrála do karet státním úřadům a vojenským orgánům, neboť dokázala zabránit užšímu kontaktu vojáků a obyvatel. Nebylo proto žádnou náhodou, že vedle „domácích“ jednotek asistovaly i útvary z poměrně značně vzdálených oblastí.¹³⁴ V období první světové války se tak na našem území takto s úspěchem nasazovaly jednotky složené z maďarských vojáků. Podobně úspěšné však byly i asistence českých vojáků v Uhrách.

Vedle samotného mužstva mohl na výsledek asistence mít vliv i velitel, zejména svým chybným rozhodováním. Kdy například již chybný rozkaz při přesunu asistenční jednotky 49. pluku během tak zvaného Volkstagu v Brně počátkem října 1905 měl vliv na pozdější průběh asistence.¹³⁵ Podobně svou roli mohl mít i negativní zkušenos-

132 O tom, že do značné míry zde skutečně roli hrálo i politické smýšlení svědčí fakt, že občerstvení bylo odmítáno jak českými, tak i německými vojáky jednotky. Na památku události se ještě nějakou dobu v Budějovicích zdravilo „*tě párek..*“. Viz SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 47.

133 Příslušnost ke stejné národnosti a často i právě příbuzenská blízkost sehrála svou roli při asistenci 8. pluku při tak zvaném Volkstagu v Brně 1. října 1905, kdy zcela zjevné projevy přízně ze strany vojáků k protiněmecky smýšlejícím demonstrujícím vedly velitele asistence k upuštění od razantního zásahu, který by se mohl obrátit spíše proti němu. Viz SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 48.

134 Na příklad na asistencích se v r. 1905 v Praze tak mimo jiné podílely útvary od následujících těles: pěší pluk č. 84 (Krems), č. 14 (Linz), č. 59 (Linz, Salzburg), č. 81 (Jihlava), č. 99 (Znojmo, Klosterbruck), č. 73 (Cheb), č. 75 (Třeboň, J. Hradec), č. 92 (Terežín), č. 102 (Benešov), myslivecký polní pluk č. 7 (Steyer) a pluk tyrolských myslivců č. 4 (Salzburg, Braunau a. Inn). Celkem jen v Praze dohlíželo na pořádek 5387 vojáků (z toho 517 dragounů) a 320 důstojníků. BERÁNEK, J. *Rakouský militarismus a boj proti němu v Čechách*. Praha: Naše vojsko, 1955, s.83.

135 Kadet Medritzer svým sedmdesáti pěti mužům rozkaz nasadit bajonety a přejít do kolon. Jednotka se dala do poklusu. Tím pádem i v samotném asistenčním oddíle nastal zmatek – někteří vojáci se hnali vpřed, jiní se zpožďovali vzadu a za této situace vrazil

ti, resp. přímo strach, který měli vojáci ze svého velitele, hejtmana Zapletala, při již zmiňovaném zásahu v Prostějově 1917.¹³⁶

Použití zbraní

Použití zbraně stráží

Z hlediska zásahu za účelem zachování bezpečnosti, ať již v rámci řádné, či v rámci mimořádné služby, bylo zcela logicky možno použít i donucovacích prostředků, zejména zbraně. V obou dvou případech, tedy při řádné a při mimořádné bezpečnostní službě však pro toto použití existovala poněkud odlišná pravidla.

Základem pro oprávnění použití zbraní byl § 175¹³⁷ vojenského trestního zákona č. 19/1855 ř.z. z 15. ledna 1855, byl posléze rozšířen císařským nařízením z 14. května 1861.¹³⁸ Ten byl zařazen do čtvrté hlavy druhého dílu, která upravovala problematiku stráží. Zbraň bylo možné použít:

-
- jednotka do bitky. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 49, PERNES, J., *Nejen rudé prapory, aneb, Pravda o revolučním roce 1905 v českých zemích*. Brno: Stilus, 2005, s.108–111.
- 136 Důvodem bylo jeho surové chování během výcviku. SOŠKA, A., *Prostějov revoluční a republikánský. 1918–1928*. Prostějov: Historický a státovědný klub v Prostějově, 1929, s. 34. Přestože sám velitel, odečteme-li možný strach vojáků jako možný spouštěcí mechanismus, neměl na krvavém zásahu podíl a naopak zasáhl ještě dříve než příslušný civilní komisař, aby jej zastavil, když byl v roce 1919 byl v Lipníku nad Bečvou poznán, začal jej dav lidí pronásledovat se slovy „prostějovský vrah.“ *Před davem se ukryl v budově místního soudu, kde posléze spáchal sebevraždu*. TRAPL, M. Prostějov za první Československé republiky. In: sborník z konference „Prostějov a jeho místo v dějinách Moravy“, Prostějov 1990. Prostějov: Muzeum Prostějovska v Prostějově a Státní okresní archiv v Prostějově, 1994, s. 87 pozn. 1.
- 137 § 175 zákona č. 19/1855 ř.z.: „Zvláštní pravidla stráží: Aby se opatřila strážím všeho druhu příslušející vážnost, jsou oprávněny, užití své zbraně proti každému, kdo by je násilně zranil anebo útokem nebezpečně ohrožoval a nemohl býti zatčen. Za tohoto předpokladu může stráž své zbraně i tehdy použít, byla-li hrubě a přes předchozí napomenutí bez přestání vyzývavě urážena. Nedá-li podezřelý na místech nepřátelsky ohrožených na zvolání stráže dostatečné odpovědi a uteče, nebo byl-li nebezpečný zločinec stráží zatčen nebo jí ku přísnému strážení odevzdán a uteče-li jí bez násilného zprotivení se nedbaje jejího varovného zvolání, má tato po prchajícím vystřeliti, nelze-li jinak ho dopadnouti.“
- 138 Přesněji řečeno Nařízením ministerstva války z 18. 5. 1861, odd.4, č. 937, A.–V.-Bl. č. 77. SCHMID, F. *Das Heerrecht der österreichisch-ungarischen Monarchie*. Wien-Leipzig. 1903, s. 206. Naopak Wilfing v této souvislosti cituje tento předpis jako Oběžník ministerstva války č. 58 – WILFING, *Administrativer Waffengebrauch der öffentlichen Vollzugsorgane und des Militärs*. In: *Mischler, E., Ulbrich, J., Österreichisches Staatswörterbuch, Handbuch des gesamten österreichischen öffentlichen Rechtes 4.Band. 2.vyd.*, Wien 1905, s. 864.

- při přímém napadení stráže,
- k přemožení odporu
- proti osobě snažící se uprchnout
- proti podezřelé osobě, která na výzvu nezastaví, nebo se snaží uprchnout

Tyto jednotlivé možnosti použití zbraně pak více precizoval opět předpis D. R. I.

Přímé napadení stráže (nutná obrana) – tuto situaci upravovaly body 577a 589 D.R. I., původně počítal toliko se skutečným, nebo alespoň vážně hrozícím fyzickým napadením stráže. Výše zmiňovaná novela z roku 1861 ale rozšířila použití zbraně i na případy, kdy došlo k hrubému a – vzdor předchozímu varování – pokračujícímu urážení vojenské stráže (D.R. I bod 577 b). Toto oprávnění můžeme hodnotit jako velmi značné. Přestože totiž četnictvo v zásadě mělo stejná práva a podobné předpisy, v případě verbálních protiprávností, pokud nedosáhly stupně excesu spojeného se skutečným útokem, mělo četnictvo oprávnění pouze k oznámení, popřípadě ještě k pronásledování nebo zadržení (§ 12 rakouského zákona o četnictvu z 18. ledna 1850, § 11 Instrukce pro uherské četnictvo, a § 15 Statutu bosensko-hercegovského četnického sboru).¹³⁹ Je těžko může být takovéto oprávnění vykládáno jako nutná obrana, neboť to, co je zde napadeno, je „vojenská čest.“¹⁴⁰

Přemožení odporu – označovalo použití zbraně hlídkou či eskortou ve výjimečných případech při vzpurném chování zadrženého (D.R. I bod 327) nebo eskortované osoby (D.R. I bod 321 odst. 2). Toto právo bylo omezeno pouze na situace, kdy takováto osoba kladla aktivní odpor. V případě pasivního odporu nepřicházelo použití zbraně do úvahy.

Zabránění útěku – (D.R. I bod 577 c) toto právo bylo vojenským osobám všeobecně uznáváno, nicméně teprve vydání služebního předpisu specifikovalo, nebo přesněji ujednotilo a omezilo podmínky použití zbraní v případech, že:

- šlo o nebezpečného zločince (nebylo možno zbraň použít proti osobě, která se dopustila přestupku nebo přečinu, a to ani pokud byla pro takovýto čin zadržena a během eskortování utekla),

139 Tato oprávnění se opírala o § 12 rakouského zákona o četnictvu z 18. ledna 1850 (č.19/1850 ř.z.), § 11 Instrukce pro uherské četnictvo, a § 15 Statutu bosensko-hercegovského četnického sboru. SCHMID, F. *Das Heerrecht der österreichisch-ungarischen Monarchie*. Wien-Leipzig. 1903, s. 206, pozn. 637.

140 WILFLING, Administrativer Waffengebrauch der öffentlichen Vollzugsorgane und des Militärs. In: *Mischler, E., Ulbrich, J., Österreichisches Staatswörterbuch, Handbuch des gesamten österreichischen öffentlichen Rechtes 4. Band.* 2.vyd., Wien 1905, s. 864.

- prchající nereagoval na výzvu k zastavení,
- nebyl jiný prostředek dotyčného zastavit (bod 577c), nebo nebylo možné jej již dohonit (v případě eskort – bod 333 odst. 2)

Dalším omezujícím kritériem byla přítomnost nezúčastněných osob, které by případná střelba mohla zasáhnout. V takovém případě nešlo střelbu použít. Těmito omezeními se použití zbraně vojskem proti prchající osobě blížilo oprávněním, která měli četníci nebo policejní bezpečnostní orgány.¹⁴¹

Použití zbraně proti osobě nereagující na výzvu – toto oprávnění v zásadě vychází ze samotné podstaty vojenské stráže a nachází se proto již v předpisech mnohem starších, na příklad jej znaly již předpisy z roku 1769 a 1809, nicméně toto právo je se stráží spojeno takřka „odjakživa.“ Služební řád 1. díl v bodě 577 d zavazoval každou vojenskou stráž, stejně jako každý vojenský orgán postavený stráží na roveň, aby zbraní zasáhl vůči takové osobě, jejíž zadržení není možné, pokud tato osoba „za nepřátelských poměrů se činí podezřelou a na výzvu se pokouší bez uspokojivé odpovědi utéci.“ K samotnému pojmu „nepřátelské okolnosti“ Wilfling uvádí, že se jím nerozuměla pouze „*feindesgefährliche Orten*“, kde jde o ohrožení vnějším nepřítelem (k tomu § 175 zákona č. 19/1855 ř. z.), ale i jiné obecně nebezpečné okolnosti.¹⁴² To platilo například pro stráž muničních skladů, pracháren a skladů třaskavin, za situace, kdy by blížící se osoba nereagoval na výzvy stráže.¹⁴³ Pokud by se takto vyzvaná osoba nezastavila a neprokázala, ať již by pokračovala dál směrem ke stráží, nebo se naopak dala na útěk, bylo stráží umožněno použití zbraně právě na základě ustanovení bodu 577d.

Použití zbraně asistencí

Základní rozdíl, který byl mezi použitím zbraně stráží a asistencí, vyplýval z povahy asistence. Jelikož vojáci pouze dodávali sílu a razanci zakračujícímu orgánu, nemohli prakticky použít zbraně bez rozhodnutí tohoto orgánu. Jako již starší předpisy činily,

141 WILFLING, Administrativer Waffengebrauch der öffentlichen Vollzugsorgane und des Militärs. In: *Mischler, E., Ulbrich, J., Österreichisches Staatswörterbuch, Handbuch des gesamten österreichischen öffentlichen Rechtes 4.Band. 2.vyd.*, Wien 1905, s. 865.

142 WILFLING, Administrativer Waffengebrauch der öffentlichen Vollzugsorgane und des Militärs. In: *Mischler, E., Ulbrich, J., Österreichisches Staatswörterbuch, Handbuch des gesamten österreichischen öffentlichen Rechtes 4.Band. 2.vyd.*, Wien 1905, s. 864. Naopak SCHMID, F. *Das Heerrecht der österreichisch-ungarischen Monarchie*. Wien-Leipzig, 1903, s. 206.

143 Viz D.R. I bod 592 odst. 3 a 4, SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._1989.pdf, s. 42.

i D.R. I předpokládal pro použití zbraně asistenci předchozí výslovný požadavek adresovaný na velitele asistence ze strany pověřeného úředníka, který vojenskou asistenci doprovázel. Oproti podmínkám, jež stanovoval dekret dvorské kanceláře z 19. října 1844 (viz výše), byl D.R. I navíc doplněn ještě požadavek, že i vojenský velitel asistence musí být o nutnosti použití zbraně přesvědčen (D. R. I bod 516). Jestliže tedy bylo povinností asistenci vyslat, pokud o to civilní úřad požádal, nebylo již povinností vydat rozkaz k použití zbraně.

Samá o sobě mohla jednotka, resp. na základě rozkazu svého velitele, použít zbraně, pokud byla davem přímo napadena. Toto jednání jednak bylo hodnoceno jako nutná obrana, jednak jako obrana vojenské cti. D.R. I bod 516 a blíže stanovoval, že za nutnou obranu se chápe použití zbraně v případě, kdy dav útočí na jednotku se zbraněmi nebo jim podobnými nástroji v ruce a akceschopnost jednotky je tak buď značně omezena, nebo je jí vůbec zabráněno v plnění úkolu. V tomto případě pak mohlo být zbraní použito bez předchozích výzev a stejně tak bez předchozích vojenských signálů.¹⁴⁴

Ne vždy navíc muselo být bezpodmínečně použito zbraně, zejména zpočátku, kdy se dav pouze srocoval, bylo jej možno rozmělnit i jinými prostředky. Kupříkladu při pouličních bouřích v Praze, které provázely jednání o tak zvané Fundamentální články, vyšly do ulic vojenské kapely a za zvuků řízných vojenských melodií procházely městem a rozrušovaly tak srocující se davy.¹⁴⁵

Pokud již měla být použita zbraň, tak samozřejmě se vždy mělo postupovat od mírnější formy k silnější. V případě jízdy přicházelo do úvahy vytlačování koňmi, použití šavlí (na plocho) a případně i zbraní palných. Jejich nevýhody s ohledem na mokré počasí již byly výše zmiňovány a vojenský předpis s nimi také počítal (D.R. I bod 518 odst. 3).¹⁴⁶ U pěchoty pak předcházelo střelbě použitím bajonetů. Puška s nasazeným bajonetem často měla sloužit ne přímo k aktivnímu zasažení narušitele pořádku, ale spíše jako nástroj k zastavení a udržení určité bezpečnostní vzdálenosti. Ne vždy tomu tak bylo, a tak docházelo i k zraněním či zabití následkem bodákového útoku. Tak tomu bylo například v již zmiňovaném asistenčním zákroku 49. pluku v Brně, kdy

144 Pokud jde o signály, tak před útokem na bodák signál k útoku – „*Sturmsignal*“, před střelbou signál „*Fronträumen*“ – viz D.R.I bod 518 odst. 2). WILFLING, Administrativer Waffengebrauch der öffentlichen Vollzugsorgane und des Militärs. In: *Mischler, E., Ulbrich, J., Österreichisches Staatswörterbuch, Handbuch des gesamten österreichischen öffentlichen Rechtes 4. Band. 2. vyd.*, Wien 1905, s. 868.

145 K tomu srovnej zásahy jednotek Pohraniční stráže v jižních Čechách při demonstračních proti měnové reformě, viz níže.

146 Stačí si ostatně srovnat i počty pěchoty a jezdeckta při asistenci v Praze v roce 1905 (viz poznámka výše – dragounů bylo z celkového počtu nasazených vojáků necelých deset procent).

následkem bodné rány do slabin vykrvácel František Pavlík z Ořechova.¹⁴⁷ Podobně dopadla i asistence při protizidovských bouřích v Holešově v roce 1895–9¹⁴⁸

Použití palné zbraně jakožto nejsilnějšího donucovacího prostředku přicházelo pochopitelně na řadu až na posledním místě. Ve služebním řádu užití palné zbraně asistencí upravovala především ustanovení bodu 517 a 518. Palba měla být vedena na rozkaz velitele asistence a měla být vedena v salvách. Dílem proto, aby měla větší účinek, včetně psychického účinku, jednak proto, aby se lépe nad střelbou udržela kontrola a mohla být také včas zastavena.¹⁴⁹ Palba se měla zaměřit především na vůdce vzbouřenců. Naopak chráněny měly být neozbrojené ženy, starci a děti (D.R. I bod 518 odst. 1). Totéž ustanovení prikazovalo použití střelba jen v případech, kdy nepostačoval útok na bodák, jednotka byla sama ostřelována, nebo donucena k nutné obraně. Na základě zkušeností totéž ustanovení jednoznačně zakazovalo střelbu do vzduchu a střelbu slepými náboji.

Přestože právě takovýto postup je jistým evergreenem ve snahách odpůrců použití zbraně asistencí, je třeba uznat, že nikdy od tohoto přístupu nebylo upuštěno ani za Rakousko-Uherska, ani za první republiky a právě opět prostějovský případ ukazuje na fakt, že tento postup byl správný. Má-li již být zasažen člověk, pak ať je to ten, kdo se daného, zpravidla protiprávního, jednání dopouští. Podle všeho někteří z vojáků nechtěli střílet do demonstrantů, výsledkem bylo několik zasažených nezúčastněných osob, včetně jednoho dítěte.¹⁵⁰

Stejně jako zahájení palby, bylo v pravomoci velitele jednotky její ukončení. Ustanovení D.R. I bod 517 odst. 2 požadovalo, aby palba byla zastavena až bude dosaženo úplného rozptýlení a bezpodmínečného podmanění narušitelů pořádku. Zásah

147 Následně se několika politikům podařilo dostat do kasáren a snažili se najít pachatele. To se jim nepodařilo, nicméně zbraně vojáků nesly stopy bojů, jeden měl krvavý bajonet, další zbraně našitpinuté pažby, což ukazovalo že krom bajonetů bylo použito i bití pažbami. PERNĚS, J., *Nejen rudé prapory, aneb, Pravda o revolučním roce 1905 v českých zemích*. Brno: Stilus, 2005, s.108–111.

148 PÁLKA, P., *Holešov a Židé na sklonku 19. století*. [online] Dostupné z: www.holesov.cz/historie/zide19stol.php, [26. 10. 2005, 14 hod.]

149 Například v případě prostějovského zásahu, i když dal po prvním výstřelu velitel okamžitě rozkaz k zastavení palby, trvalo asi dvě minuty, než byla skutečně zastavena, předpokládá se, že každý voják vystřelil alespoň dvakrát. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s 51.

150 SOŠKA, A., *Prostějov revoluční a republikánský. 1918–1928*. Prostějov: Historický a státovědný klub v Prostějově, 1929, s. 29–30. Též POLIŠENSKÝ, J., HOSÁK, L., STUNA, R., *Materiály a dokumenty k dějinám Prostějovského masakru 26. dubna 1917*. Časopis matice moravské, 1952, č. 3–4., s. 347.

nesměl být takový, aby došlo ke zbytečnému krveprolití, nicméně měl být razantní tak, aby bylo možno obnovit pořádek. Nadto velitel zásahu a vojáci si měli být také vědomi faktu, že zásah nesměl poškodit vojenskou čest a vyvolat zdání vojenské slabosti.¹⁵¹

Vojenské asistence na počátku století a v době první světové války

Ekonomická a politická situace se v Čechách na přelomu 19. a 20. století stále zhoršovala. Rostoucího sociálního napětí (hladové bouře 1911), často spojené s politickými požadavky (rok 1905), se mísily s všudypřítomným nacionalismem a vztahy mezi Čechy a Němci, případně občas ještě Židy. V Čechách, jakožto v průmyslovém srdci habsburské monarchie, se sociální problémy odrážely možná nejsilněji z celé říše. Státní aparát si velmi dobře uvědomoval, že tento neklid uvnitř státu, „v zápolí,“ by měl v případě vypuknutí válečného konfliktu nedozírné následky.

Tyto aspekty vedly již koncem 19. stol. řešit problematiku asistencí komplexně. Svou roli hrála i již zmiňovaná personální otázka asistencí. V době svátků, nebo v době výcviku nováčků totiž nebyly vojenské útvaru s to postavit asistenční oddíl z jednoho útvaru. Což ale opět zhoršovalo situaci pro zásah, proto vznikaly první tzv. kombinované asistenční oddíly, tvořené z příslušníků několika rot. Jak vyplývá z nařízení 8. armádního sboru z 9. října 1908, měly tyto oddíly u pěchoty dosahovat minimálně osmdesáti mužů, u jízdy pak minimálně sta mužů. Do těchto jednotek právě v době výcviku pak byl zařazovaný i veškerý postradatelný pomocný personál (viz nařízení velitele 9. armádního sboru z 21. října 1908). Jelikož se tak dostávali vojáci, kteří se často neznali a nebyli dostatečně secvícení, měli v rámci těchto oddílů povinnost nejméně dvakrát měsíčně cvičit, aby se lépe seřhlí a zároveň byla také větší pozornost věnována jejich poučení o směrnících týkajících se vojenských asistencí.¹⁵²

Tyto plány na centrální řešení asistencí pak ještě zesílily právě po generální stávce v roce 1905. Po této události bylo veliteli 8. armádního sboru úředně potvrzeno jeho postavení jako velitele asistenčních oddílů pro Čechy. Zároveň s tím byly pro asistence v Čechách připraveny posily z Rakouska. Dne 20. prosince 1905 vydal hlavní štáb „Asistenčních oddílů pro Čechy“ válečný plán pro zajištění vnitřního klidu a pořádku. Území bylo rozděleno na osm oblastí a pro každou byly určeny příslušné asistenční oddíly o celkové síle cca 8.700 pěšáků, 1.840 jezdců a dokonce 112 děl.¹⁵³ K další

151 Výnos říšského ministerstva války č. 11, 599 z 10. prosince 1908.

152 BERÁNEK, J. *Rakouský militarismus a boj proti němu v Čechách*. Praha: Naše vojsko, 1955, s. 78.

153 Tyto počty byly v dalších letech korigovány a upravovány. Zároveň bylo vždy připomínáno, aby vojáci určení do asistenčních oddílů byli podrobně seznamováni se svými povinnostmi a oprávněními. BERÁNEK, J. *Rakouský militarismus a boj proti němu v Čechách*. Praha: Naše vojsko, 1955, s. 78, 84–92. Bohužel, ne všechna tvrzení bylo možno ověřit v pramenech, na které autor odkazuje, neboť fond 8. armádního sboru je dosud

změně došlo po vydání směrnice 8. sboru „*Směrnice pro asistence v Čechách*“ z 20. ledna 1913, kdy opět bylo postavení velitelství 8. sboru, oprávněného pro velení nad všemi útvary c a k. vojska a c.k. zeměbrany v Čechách.¹⁵⁴ Další změna pak následovala v souvislosti s mobilizací, která vedla ke snížení počtu vojáků určených pro asistenci. Tyto nízké počty byly nejen odrazem vypuknutí války, ale spíše odrazem skutečnosti, že oproti očekávání v souvislosti s mobilizací nedošlo k žádným větším nepokojům.¹⁵⁵

Rovněž v letech první světové války došlo k vydání několika dalších předpisů týkajících se vojenských asistencí, a to nejen s místní, ale i celostátní působností. Tyto předpisy se však nijak netýkaly povahy asistence, nýbrž takřka bezvýhradně řešily právě otázku složení a rozmístění jednotlivých asistenčních oddílů. S ohledem na stále rostoucí požadavky na počty mužů na frontě se tak rakouská armáda dostávala do velmi složité situace, kdy nebyla s to zabezpečit dostatečný počet spolehlivých vojáků pro zajištění zápolí.

Situace se ještě více zhoršila v posledním roce války. Nepokoje totiž nepropukaly jen v zázemí a mezi civilisty, ale množily se již i mezi vojáky. Velký vliv na tyto vzpoury měl jednak zhoršující se životní úroveň v armádě, především nedostatek potravin, významnou roli však ve většině z těchto vzpour hráli tzv. navrátilci. Šlo o rakousko-uherské vojáky zajaté na východní frontě, kteří však byli osvobozeni během zimní ofenzívy německé armády na Ukrajině a Bílé Rusi, krátce před uzavřením brest-litevského míru. Tito vojáci byli odesláni zpět ke svým vojenským tělesům. Jak se ale záhy ukázalo, představovali pro budoucí armádu velké nebezpečí. Nešlo pouze o obecnou nechuť bojovat. Bída, s jakou se setkali v armádě i v zajetí ještě více zradikalizovala jejich názory, na které pak nezástal bez vlivu úspěch revoluce v Rusku v r. 1917. Tyto postoje jen zesílila neuspokojivá situace po návratu.¹⁵⁶ Mezi vojáky pak docházelo ke vzpourám motivovaným jednak nízkými přiděly potravin, jednak skutečně důvody politickými.¹⁵⁷ Velkou výhodou rakouského velení bylo, že tím, že vojákům často odpiralo dlouho dovolenky, po vypuknutí vzpoury řady povstalců notně prořídly, a tak se podařilo tyto vzpoury dříve či později likvidovat.

nezpracován a tedy pro badatele nedostupný.

154 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 53–54.

155 BERÁNEK, J. *Rakouský militarismus a boj proti němu v Čechách*. Praha: Naše vojsko, 1955, s. 105–107.

156 FIALA, J., *Rumburská vzpoura*. Praha: Naše vojsko, 1953, s. 36.

157 Není bez zajímavosti, že rakouské velení poměrně přísně odlišovalo mezi „pouze“ hladovými bouřemi a vzpourami motivovanými politickými důvody SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 55–56.

Neustálé spory mezi armádou v poli a armádou v zápolí o tvoření asistenčních oddílů vedly k tomu, že v létě 1918 byly vytvořeny stálé asistenční oddíly, které tak byly na armádě v poli zcela nezávislé. Výstavba těchto útvarů byla umožněna rozkazem ze dne 7. června 1918, přičemž tyto asistenční oddíly měly být připraveny k použití již 24. června 1918. Celkem se předpokládalo vytvoření třiceti sedmi praporů, šesti půlpraporů a jedné roty. Tyto oddíly pak měly nést číslo pluku, u jehož záložního tělesa byly vytvořeny.¹⁵⁸ Tyto oddíly měly být tvořeny pouze vojáky, kteří byli schopni i služby na frontě, přednost dostávali pochopitelně vojáci spolehliví, tedy předně ti, kteří za svou dosavadní službu dostali vyznamenání, především zlatou medailí za hrdinství. Z navrátilců pak měli být zařazováni ti, kteří zůstali po svém návratu sloužit na frontě. Celkem tedy mělo být vytvořeno sto šedesát jedna rot, ale k danému datu jich bojeschopných bylo pouze třicet pět.¹⁵⁹

Tyto oddíly byly vybaveny mnohem hůře než jednotky na frontě (jejich výzbroj byla méně kvalitní, šlo často o ukořistěné zbraně ruské). Naopak, pokud jde o požitky, jejich výše byla mnohem vyšší, než u polní armády.¹⁶⁰

Asistence při živelních pohromách

Přestože charakter asistenčních zásahů při živelních pohromách byl úplně jiný, než v případě „klasických“ zásahů na udržení bezpečnosti, byly i tyto před r. 1918 zahrnovány pod pojem udržení pořádku a bezpečnosti. Koneckonců, přijmeme-li co nejširší možný výklad slov pořádek a bezpečnost, tak živelní pohromy, nebo např. neštěstí obojí ohrožují také. Nejvýznamnějším nasazením armády takového druhu byly zásahy proti dvěma nejnebezpečnějším žvlům – tedy proti ohni a vodě.

Na rozdíl od asistencí směřujících na pomoc udržení pořádku v pravém slova smyslu, kde často armáda se dostávala do pozice nenáviděné, zde naopak byly její zásahy kvitovány s povděkem, neboť přinášely nemalou a zejména rychlou pomoc

158 například „*K. u. k. Assistenzbataillon IR 1*“ označuje asistenční oddíl pěšího pluku č. 1.

159 Z toho počtu pro naše území bylo dislokováno v Praze pět a půl roty, v Litoměřicích dvě a půl a stejně tak v Bratislavě. SUPPAN, A. *Organisation und Einsätze militärischer Assistenzen in Österreich-Ungarn im Jahre 1918*. Philosophische Fakultät der Universität Wien. Disertační práce. Wien 1969, s.460 an.

160 Příplatek zázemí činil od 14. března 1918 činil 25 haléřů, zatímco na frontě to bylo jen 20 haléřů. Bližší informace ohledně žoldu SUPPAN, A. *Organisation und Einsätze militärischer Assistenzen in Österreich-Ungarn im Jahre 1918*. Philosophische Fakultät der Universität Wien. Disertační práce. Wien 1969, s.486an. Více se této problematice věnuje i publikace Innere front. PLASCHKA, R. G., SUPPAN, A., HASELSTEINER, H., *Innere Front: Militärassistentz, Widerstand und Umsturz in der Donaumonarchie 1918*. München: R. Oldenbourg, 1974. 2 sv. Veröffentlichungen des Österreichischen Ost- und Südosteuropa-Institut; Bd. 8, 9. ISBN 3-486-47921-0.

v nejtěžších chvílích. I proto v případě těchto asistencí prakticky nedocházelo k jednání, jež by se dalo označit jako selhání. Na rozdíl od asistencí k udržení bezpečnosti v užším slova smyslu, zde zásah nesměřoval vůči lidem a v zásadě nepřicházelo do úvahy použití zbraně, což mělo za následek výše zmiňovaná přísná pravidla. Prakticky jedinou výjimkou je použití trhavin, zejména na likvidaci ledových ker. Zde pochopitelně bylo potřeba dodržet bezpečnostní postupy tak, aby nedošlo k ohrožení životů a zdraví, avšak civilních obyvatel se v místech takovýchto zákroků nacházelo jednak mnohem méně, za druhé však, zájmy jak obyvatelstva, tak armády byly v těchto případech společné. Cílem této kapitoly proto není obsírně popsat jakým způsobem se v těchto situacích postupovalo, nýbrž alespoň v základech seznámit s ustanoveními, nebo přesněji pravidly, která platila pro záchranné práce, jež vojsko v těchto situacích poskytovalo.¹⁶¹

I zde bylo prvotní otázkou, kdo byl oprávněn asistenci požadovat. Je jasné, že postižené byly zpravidla konkrétní obce, nicméně jejich požadavky nešly armádě přímo, ale skrze místodržitelství. Oproti předchozí situaci však v případě, že nebylo zbytlí, existovala i možnost vlastní iniciativy armády.

Pokud jde o povodně, lze říci, že zásahy větších či menších jednotek armády se zejména v zimě a v předjaří, kdy se na řekách hromadily kry, po dlouhou dobu byly koloritem takřka každoročním.¹⁶² Přispívala k tomu zejména absentující regulace řek, na druhou stranu v této době rozmach velkých měst vedl k tomu, že se postupně přirozené záplavové plochy začínají zastavovat, což pak začne způsobovat značné škody o víc jak sto let později. Rovněž na konci 19. století však přišlo několik povodní, které se svou velikostí vymykaly běžným rozměrům. Šlo zejména o povodně z roku 1872 a 1890.

Základní úkoly asistenčních jednotek, jak bylo výše řečeno, spočívaly především v pracích charakteru záchranného, tedy pomáhaly při zachraňování majetku, případně se snažily o snížení možných škod. Takovým zásahem bylo například nasazení jedné roty k ochraně železničního viaduktu při květnové povodni v Praze roku 1872 s úkolem, aby uvolnili na něm zachycené klády.¹⁶³ Podobný zásah na poslední chvíli

161 Pro ty, kteří by měli hlubší zájem, tak v Suppanově studii jsou přepsána a okomentována prakticky všechny ustanovení směrnice z r. 1905. SUPPAN, A. *Organisation und Einsätze militärischer Assistenzen in Österreich-Ungarn im Jahre 1918*. Philosophische Fakultät der Universität Wien. Disertační práce. Wien 1969, s. 44–96.

162 Roku 1879 došlo vlivem velkých mrazů v prosinci k mnoha škodám způsobeným ledovými krami. Například za asistenční zásah jednotky nadpor. Reitze, která pomocí 48 Kg dynamitu porušila ledovou vrstvu, která ohrožovala obce Tuhaň a Kly, bylo jednotce vysloveno poděkování místodržitelstvím i okresním hejtmanstvím v Mělnice. BRINNER W. *Geschichte des k.u.k. Pionier-Regiments*. II. Thiel. II. Band. /1843–1881/ Wien 1881, s. 485–6

163 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25.

provedl i zákopnický oddíl u Dlouhého mostu v Českých Budějovicích při povodni na počátku září 1888, narychlo telegraficky povoláný z podzimmých manévřů v Písku,¹⁶⁴ kterých se účastnil i sám císař.¹⁶⁵ Vedle těchto záchranných prací také došlo při této povodni ke zrekvírování řady loděk, jejichž pomocí pak vojáci zachraňovali majetek ohrožených domácností, případně pomáhali v přepravě osob přes zatopené plochy. Obdobně tomu bylo i v Praze při asi nejznámější povodni opět na počátku září 1890.¹⁶⁶ Vojenské oddíly tak plnily „*služby plavecké*“, zachraňovaly obyvatele Střeleckého ostrova, Kampy a dalších míst, ale zároveň umožňovaly přepravu skrz zatopené části města.¹⁶⁷ Další oddíl zákopníků byl vyslán na základě telegrafické žádosti do Zbraslavi, kde jeden důstojník a šest mužů se dvěma loďkami pomáhali vyvádět dobytek, později pak dopravili potraviny a vodu na odříznutou Závist.¹⁶⁸ Podobně poskytovali vojáci pomoc i na jiných místech.

Ve srovnání se současnou dobou je však zajímavé, že armáda pomáhala při záchranných pracích, neposkytovala však v zásadě pomoc hmotnou. Jakkoliv erár měl rozhodně značné možnosti z hlediska provizorního vybavení, nikde není řeč o tom, že by tento materiál byl poskytnut (jen s výjimkou použití vojenských pontonových mostů). Je pravda, že v Českých Budějovicích r. 1890 poskytla armáda kasárenské prostory coby přechodné útočiště na nejnmutnější dobu, pro osoby, kterým jejich byty či domy

9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 58

164 Tyto manévry nakonec měly být právě z důvodů rozsáhlých povodní v prostoru jejich konání pozastaveny. Rozkaz k tomuto pozastavení se mi však nepodařilo najít – příslušný dokument ve fondu Kriegsministeria již neexistuje. Kriegsarchiv Wien, KM 1888, Buchstabe P-i, heslo Pisek. Dokument s příkazem k zastavení manévřů měl nést označení 13A 26 – 9/2.

165 Těmto manévřům vděčily pak České Budějovice i za neočekávanou návštěvu svého panovníka, který se na vlastní oči přijel přesvědčit o rozsahu škod. Císařský kočár přijel od Hluboké a vedl ho osobně kníže Adolf Schwarzenberg. František Josef I. si výslovně přál, aby se nekonalo žádné slavnostní uvítání. KOVÁŘ, D., *Budějovice a velká voda*. České Budějovice: Nakladatelství Bohumír Němec – Veduta, 2002, s. 22an.

166 Povodeň je známá především pro škodu, kterou napáchala na Karlově mostě. Z hlediska zmínovaných zásahů je třeba alespoň stručně připomenout památku dvacítky vojáků, kteří zahynuli ve vlnách Vltavy při demontáži lávky poblíž invalidovny, přestože jejich zásah nebyl zásahem asistenčním, neboť zachraňovali vojenský majetek. *Povodeň v Čechách 1890*. Praha: J. Otta, 1890, 1890, s.6 a 54.

167 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 62.

168 *Povodeň v Čechách 1890*. Praha: J. Otta, 1890, s.52.

zaplavila povodeň. Nejnutnější dobou se ale rozuměla toliko doba zaplavení, po opadnutí vody se lidé museli vracet opět do svých domovů bez ohledu na to, v jakém byly stavu.¹⁶⁹ Tento nocleh byl navíc poskytnut jen díky tomu, že vojsko normálně ubytované v kasárnách se nacházelo v Písku na pravidelných podzimních manévrech.¹⁷⁰

Na druhou stranu je si třeba uvědomit, že obě zmiňované povodně zasáhly především okolí města Českých Budějovic a prostory, které byly zaplaveny, byly v té době ve většině pouze pastvinami a loukami, které navíc sloužily jako přirozená zátopová území města, proto ani počet obyvatel, jež byli vodou ohroženi, nebyl tak vysoký.¹⁷¹

Naopak shodným rysem asistencí při živelních pohromách v Rakousko-Uhersku a v pozdějších dobách až po dnešek je fakt, že se armáda významně podílela na obnově komunikační sítě. Především to byla výstavba provizorních vojenských mostů. Při povodni roku 1872 došlo také k obnovení telegrafního spojení u Morkopes.¹⁷² Při povodních roku 1880 v Jizerských horách však bylo vojsko požádáno i o pomoc s obnovou okresní silnice z Rychnova přes Frýdlant až ke státním hranicím.¹⁷³ Tato, svou povahou asistence spíše pracovní, však měla své opodstatnění. Jak podle směrnice z roku 1905, tak podle pozdější směrnice prvorepublikové, měla se armáda na těchto pracích podílet, dokud by nedošlo k obnově dopravní sítě. Opět se třeba si uvědomit prvotní úkol armády, kterým je obrana území, a při mobilitě tehdejších vojsk, která byla v nejlepším případě odkázána na železnici, byly funkční a kvalitní silnice základem.

Na druhou stranu je otázka, jak hodnotit vojenskou asistenci na stavbě (obnově) jezu v Blochovicích na řece Olši roku 1872. Jez měl bezesporu značný ekonomický význam a patrně i strategický, svou roli navíc sehrál fakt, že podobná nasazení, typicky stavby mostů, svou povahou vojákům přispívala k výcviku¹⁷⁴ a v neposlední řadě

169 KOVÁŘ, D., *Budějovice a velká voda*. České Budějovice: Nakladatelství Bohumír Němec – Veduta, 2002, s. 28, 29.

170 *Povodeň v Čechách 1890*. Praha: J. Otta, 1890, s. 38-39.

171 Naopak v r. 2002 byly tyto prostory již zastavěny, takže ačkoliv povodeň ze srpna 2002 velikostí nepřesáhla povodeň z r. 1890, škody byly mnohem vyšší.

172 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s.58.

173 BRINNER W. *Geschichte des k.u.k. Pionier-Regiments*. II. Thiel. II. Band. /1843–1881/ Wien 1881, s. 486-487.

174 Na základě žádosti zemského úřadu ženijní plukovní velitelství obdrželo rozkaz od Ministerstva války k odeslání kapitána, nadporučíka, dvou poručíků a od každého praporu tři poddůstojníků a třiceti starších (ve smyslu zkušenějších – pozn. autor) a třiceti mladších ženistů. BRINNER W. *Geschichte des k.u.k. Pionier-Regiments*. II. Thiel. II. Band.

v tomto případě také patrně rozhodl fakt, kdo byl majitelem onoho jezu – správa arcivévodského majetku, potažmo arcivévoda Karel, který byl jednak příslušníkem vládnoucí dynastie, zároveň svého času také vrchním velitelem na Moravě a ve Slezsku.¹⁷⁵

Pracovní asistence – Aushilfe

Krom toho, jak již bylo naznačeno, rakouské právo připouštělo použití vojenských jednotek i jako útvarů pracovních, tedy použití k jakýmsi pracovním asistencím, v dobové terminologii se však tato nasazení označují spíše termínem „*Aushilfe*“. Tyto pracovní asistence jsou však diametrálně odlišné od nasazení, které později byly prováděny v letech 1948–1989. Vojáci měli být nasazení v době stávky a jejich cílem bylo, aby nebyl nijak vážně narušen život ve společnosti, především ve městech. V očekávané generální stávky v roce 1905 tak byli požadováni především pekaři, řezníci, topiči a strojníci, kteří by mohli obsluhovat kotle plynárenských, vodárenských a elektrických závodů.¹⁷⁶ Výnos Říšského ministerstva války Nr. 7365 z 11. listopadu 1905 pak stanovil, že měli být k službě na železnici povoláni vojáci a gážísté k. u k. vojska a k.k. zeměbrany.¹⁷⁷ V praxi pak skutečně došlo k nasazení vojáků při stávce pražských plynáren v prosinci 1906, nebo při stávce dělníků pracujících na rekonstrukci lázeňských zařízení v Karlových Varech v r. 1908.¹⁷⁸ Týž autor také uvádí, že ve vojenském archivu je uložena asi desetistránková „*Směrnice pro případ všeobecné stávky (nebo pasivní rezistence)*“¹⁷⁹ *železničářů v Čechách*“ z roku 1907, jelikož fond 8.sboru však není zkatalogizovaný, je pro badatele nepřístupný a nebylo tedy možno tuto informaci ověřit.¹⁸⁰ Podle ní měli být vojáci zálohy a náhradní zálohy povoláni k aktivní vojenské službě na železnicích. S ohledem na charakter nasazení neměli tito vojáci nosit uniformu a jejich příslušnost k armádě měla označovat pouze rukávová páska.

Nasazení vojáků k těmto pracovním asistencím bylo bezesporu účinnou zbraní

/1843–1881/ Wien 1881, s. 246an. To, že žádost byla směřována zemským úřadem na ministerstvo a nikoliv přímo na jednotku, umožňuje domněnku, že šlo skutečně spíše o pracovní asistenci, než o záchranné práce.

175 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 59–60.

176 Vojenský ústřední archiv Praha, Fond 9 Kk, Präs. 1407/1905.

177 Vojenský ústřední archiv Praha, Fond 9 Kk Präs. 1435/1234–1905.

178 BERÁNEK, J. *Rakouský militarismus a boj proti němu v Čechách*. Praha: Naše vojsko, 1955, s. 103.

179 Pasivní rezistenci zvolili železničáři např. na podzim 1905.

180 BERÁNEK, J. *Rakouský militarismus a boj proti němu v Čechách*. Praha: Naše vojsko, 1955, s. 103 v této souvislosti odkazuje na Vojenský ústřední archiv Praha, Fond 8 Kk.- Präs. 1137/1907.

proti stávkujícím dělníkům, na druhou stranu, podobně jako v pozdější době, kdy byli vojáci požadováni k podobným úkolům, byli často chápáni jako levná pracovní síla připravená nastoupit kdykoliv na jakoukoliv práci. Majitelé podniků tak brali téměř již za „samozřejmé“, že když dojde ke stávce, automaticky budou moci požadovat vojenskou asistenci.¹⁸¹ Tyto tlaky tak vedly k tomu, že v červenci 1913 byla ministerstvem války vydána vyhláška, která výslovně zakazovala použití vojáků v civilních závodech.¹⁸²

Ještě jednou je třeba upozornit na skutečnost, že nasazení vojáků jako pracovní síly dobové materiály nezahrnují pod pojem asistence, nýbrž pro něj používají buď výše zmíněný pojem „*Aushilfe*“ (tedy výpomoc, ovšem nezaměňovat s pozdější vojenskou výpomocí podle braného zákona z r. 1949) nebo „*Dienstleistung*.“

Shrnutí

Nebojová činnost v 19. století existovala v podobě řádné a mimořádné bezpečnostní služby, přičemž první zahrnovala službu strážní, druhá pak vystihovala vojenské asistence. Pro oba dva typy tohoto nasazení platily rozdílné předpisy, upravené především služebním řádem, ale pro vojenské asistence později vznikl na počátku 20. stol. předpis speciální s celostátní působností, které předcházely podobné směrnice lokální, případně směrnice pro určité typy asistenčních zásahů.

Pro asistenční zásahy platilo, že vojáci pouze dodávali sílu jednání příslušného civilního orgánu, sami tedy v zásadě neměli oprávnění rozhodovat o použití zbraní, leda by sami byli napadeni. Ten, kdo si asistenční zásah vyžádal, byl také povinen uhradit náklady. Přestože bylo směrnicemi přikazováno, že k asistencím měli být nasazováni pouze vojáci vycvičení a rovněž spolehliví, stávalo se, že docházelo i k selhání asistence, zejména v případech, kdy mezi obyvatelstvem a vojáky existovaly těsnější vazby. Z tohoto důvodu docházelo k pravidelným rotacím vojenských útvarů a zejména v době 1. světové války byly v Čechách nasazovány uherské útvary.

Přestože byla řeč jen o bezpečnostní službě, mínila se jí i pomoc při živelných pohromách a jiných podobných příležitostech. Pomoc se poskytovala při záchranných pracích, neposkytovala se však pomoc materiální. Vedle vojenské asistence znalo rakouské právo ještě výraz vojenská exekuce, kdy vojsko zasahovalo např. při vymáhání dávek, a rovněž termín „*Aushilfe*“ – výpomoc, kdy vojsko bývalo nasazováno

181 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: http://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 64.

182 Výnos říš. min. války č. 10.028 z 18.7. 1913, VÚA – 8. Kk. – Präs. 1890/1913 citováno dle: BERÁNEK, J. *Rakouský militarismus a boj proti němu v Čechách*. Praha: Naše vojsko, 1955, s. 104.

k pracovním asistencím. Časté snahy podnikatelů řešit takto svůj problém se stávkujícími vedly k tomu, že před začátkem 1. světové války byl tento druh nasazení omezen jen na státní podniky.

Vojenské asistence v době první republiky

Vznik samostatného státu a podoba jeho armády v prvních letech státu

Již před vznikem státu se podařilo Národnímu výboru získat své důvěrníky v řadách policie i četnictva, díky čemuž byla prakticky bez problémů po 28. říjnu převzata celá organizační struktura bezpečnostních sborů. Stejně tak již koncem léta 1918 začal setník vojenské kadetky Jaroslav Rošický z pověření A. Rašína a J. Scheinera, starosty Sokola, připravovat na převrat skupinu důstojníků. Tato skupina, označovaná jako Vojenská sekce Národního výboru, měla spíše organizační charakter. S její pomocí byly vytvořeny první vojenské oddíly rodícího se státu. Tvořili je především vojáci a důstojníci bývalé rakousko-uherské branné moci, kteří legálně, či nelegálně pobývali v Praze a dobrovolně se přihlásili Národnímu výboru. Vedle nich se začaly formovat i dobrovolnické jednotky z členů různých tělovýchovných a polovojenských organizací – na prvním místě především Sokola a Dělnické tělocvičné jednoty. Tyto první vojenské útvary byly označovány jako Národní stráže. Obě tyto složky však byly dosti rozdílné v přístupu ke službě ve vojsku, zatímco bývalí vojáci rakousko-uherské armády měli bojový výcvik a zkušenosti, jejich nechuť k další službě ve zbrani byla víc než patrná. Na druhou stranu bojovým nadšením oplývající členové dobrovolnických oddílů postrádali vojenský výcvik. Legie, které pak tvořily třetí zdroj nové armády, dorážely postupně, přičemž první oddíly z Itálie dorazily až v druhé polovině prosince 1918. Nová armáda tedy byla ze začátku budována na doplňovacím systému rakouském.¹⁸³ Jisté problémy byly zpočátku i s vojenskou misí, která měla pomoci organizovat novou armádu. Již od listopadu probíhala jednání s Francií, jakožto nejsilnějším spojencem. Největší počet legionářů (dvě divize a navíc nově formovaných padesát pět praporů domobrany) však byl v Itálii, k debaklu italská mise však vedl debakl československých jednotek v boji s útvary Maďarské republiky rad, pravdou však je, že cesta k užší spolupráci s Francií byla nastolena již předtím.¹⁸⁴

183 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 65–66.

184 T. G. Masaryk situaci vyřešil tím, že československou armádu podřídil dohodou z 14.

Ministerstvo národní obrany v čele s V. Klofáčem vzniklo již 15. listopadu 1918 a nahradilo tak dosavadní Výbor národní obrany, v jehož čele stál již zmiňovaný starosta Sokola Dr. J. Scheiner. Z hlediska organizace armády bylo důležité, že armáda převzala nejen základní rakouské branné předpisy, ale i systém náhradních těles a velitelství. Nezávisle na rakouském základě se vyvíjely jen ty jednotky, jež nebyly u nás do té doby zastoupeny – především letectvo. Zatímco u vojenských těles nebylo z aplikací rakouského systému žádných větších problémů, na úrovni vyšších velitelství již byla situace složitější.¹⁸⁵ Celkový počet zemských vojenských velitelství (původně nazývané čs. vojenská velitelství, později jako zemská vojenská velitelství, dále též jen jako ZVV) se definitivně ustálil dne 25. října 1919 na čtyřech. Jako první bylo již 30. října 1918 zřízeno pražské velitelství pro Čechy, po něm následovalo 9. listopadu brněnské velitelství pro „*Moravu a Slezsko*“. Původní vojenské velitelství na Slovensku, které vzniklo v Košicích v lednu 1919, nemělo žádnou moc nad jednotkami bojujícími na Slovensku, neboť ty podléhaly Vrchnímu velitelství československých vojsk na Slovensku. Definitivně tedy došlo k vytvoření bratislavského ZVV na Slovensku až 25. října 1919 v souvislosti s vytvořením ZVV pro Podkarpatskou Rus v Užhorodě.¹⁸⁶

Již v roce 1919 dochází k postupnému nahrazování dobrovolnických útvarů a rozvíjí se i na politické úrovni diskuse o podobě nové armády. Zde se u politiků projevily neblahé zkušenosti z právě skončené války a všeobecná touha po míru a již od vzniku sátu bylo všeobecně požadováno, aby nová československá armáda byla vybudována na principu miličním.¹⁸⁷ To konec konců nalezlo odraz i v ustanovení § 1 odst. 2 branného zákona, kde se výslovně říkalo, že „*branná soustava republiky Československé bude vybudována na podkladě miličním*.“ Naopak odborníci (především gen. J. Diviš a pplk. R. Kalhous) se již v samotných počátcích armády v říjnu 1918 orientovali na vybudování stálé armády. Přestože zákon deklaroval dočasnost své působnosti a vznik miliční branné soustavy, šlo o pouhou zástěrku navenek, neboť se s tím již v době jeho přijetí fakticky nepočítalo.

Branný zákon byl schválen dne 19. března jako zákon č. 193/1920 Sb. z. a n. Zákon ustanovoval všeobecnou brannou povinnost, přičemž doba pravidelné

února 1919 nejvyššímu spojeneckému velení – tedy francouzskému maršálu Foschovi. KLUČINA, P. et al., *Vojenské dějiny Československa. III. díl (1918–1939)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1987, s.21.

185 Zatímco v Čechách se oblasti sborů (8. a 9.) v podstatě kryly s hranicemi země, sbory na Moravě (včetně Slezska) a na Slovensku přesahovaly hranice nově zrodivšího se státu. Navíc u velitelství 9. sboru v Litoměřicích existovala reálná obava, že by mohlo pomoci snahám německých separatistů. Systém sborových velitelství tak byl nahrazen systémem velitelství zemských.

186 KLUČINA, P. et al., *Vojenské dějiny Československa. III. díl (1918–1939)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1987, s. 26.

187 *Deset let Československé republiky, svazek první*. Praha 1928, s. 131.

vojenské presenční služby byla určena na čtrnáct měsíců s přechodným prodloužením (do r. 1922) o deset měsíců, tedy na dva roky. Doplnovací systém byl převzat podle bývalého systému Rakousko-Uherska, přičemž již v r. 1919 došlo ke zrušení domobraný a zeměbrany. Z toho také vyplynulo nové členění armády na:

- aktivní armádu – byla mírovým základem armády a sloužila jako rámcový základ pro vytváření armády válečné,
- záloha – vojenské osoby do čtyřiceti let věku, které sloužily jako doplnění aktivní armády v případě války (branné pohotovosti),
- II. záloha – vojenské osoby ve věku čtyřicet až padesát let, které měly být využity za války ke strážní službě a ke hrazení ztrát.

Základem doplňování se staly doplňovací okresy, jejichž počet vycházel z mírového počtu pěších pluků (48). Při doplňování byl zvolen princip exterritoriality, tedy vojáci nebyli v zásadě povoláváni k vojenskému tělesu, které bylo jejich bydliště nejblíže. Tento systém měl sice nevýhody především z hlediska rychlosti mobilizace, na druhou stranu s ohledem na charakter Československa, zejména s ohledem na národnostní a sociální složení, byl princip exterritoriality vhodnějším. Vedle doplňovacích okrsků pak byla vojenská správa tvořena dvanácti divizními oblastmi a již zmíněnými čtyřmi zemskými vojenskými velitelstvími.¹⁸⁸

Vojenské asistence v prvních letech státu¹⁸⁹

Přestože na podzim 1918 skončila válka a vznikl nový samostatný československý stát, nelze říci, že by se situace mávnutím proutku změnila k lepšímu. Stát byl ekonomicky vyčerpán a i když, na rozdíl třeba od Německa a Rakouska, se mu podařilo vzpamatovat relativně záhy a již kolem poloviny dvacátých let dosahoval konjunkturu, počátky byly rovněž velmi těžké. Těživá sociální situace spojená s nedostatkem potravin na sebe však nabalovala problémy další. Následkem událostí v Rusku 1917 se Evropou šířila vlna radikalismu, která se odrazila i na našem území v podobě Slovenské republiky rad. Konec konců radikalizující se nálady ve společnosti vedly k tomu, že roku 1921 se rozštěpila sociálnědemokratická strana a vznikla Komunistická strana Československa. Další faktor, který stál často za potřebou asistenčního zásahu, byl dědictvím Rakousko-Uherska a podobně jako v jeho případě i v případě Československa

188 Kol., *Vojenské dějiny Československa. III. díl (1918–1939)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1987, s. 103an.

189 Podrobněji k této otázce např. SALÁK, P. jr. Vojenské asistence v letech 1918–1923. In: *Acta historico-iuridica Pilsnensia 2006. Sborník příspěvků ze setkání pracovníků kateder právních dějin z České a Slovenské republiky*. Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk 2007, s. 192–204.

stála za zánikem státu. Národnostní otázku zpravidla spojujeme s Německou¹⁹⁰ menšinou, nesmíme však opomenout ani Poláky, Maďary a v neposlední řadě také snahy Slováků o autonomní postavení ve státě. Všechny tyto problémy zvolna utichaly s tím, jak se ekonomická situace státu zlepšovala, nicméně znovu se probudily v krizi třicátých let. Těsně po válce pak nálady obyvatelstva, ale často i vojska samotného, ovlivňovaly hrůzy právě prožité války, a tak k otázce vojenské byl značný odpor. Vznik nového státu byl spojen i s odporem ke všemu rakouskému, což se projevilo mimo jiné i bořením různých pomníků.¹⁹¹ Někdy tento odpor k bývalému státu přerostl v odpor ke státu jako takovému, velmi podobný situaci, která nastala po pádu komunistického režimu roku 1989. S uvolněnou morálkou bylo možno se setkat i ve vojenských jednotkách. Za řadou protiněmeckých bouří v pohraničí stáli legionáři (ať už v záloze nebo v činné službě), řada vojáků se vzdor výslovnému zákazů zhusť zúčastňovala politických projevů a demonstrací. Někteří velitelé si stěžovali, že vojáci nosí příliš dlouhé vlasy a odmítají se nechat ostříhat, jinde zas legionářské útvary měly potíže se státní mocí, neboť jejich zvyky, vycházející ze zkušenosti válečné reality se dostávaly do rozporu s právem.¹⁹² Všechny tyto aspekty v armádě pak pochopitelně mohly mít vliv i na přípádné selhání asistence.¹⁹³

190 K této problematice je literatury dostatek a není tedy možno ji zde všechnu vypisovat, spíše z důvodu nejužšího vztahu k tématu zde stojí za to zmínit: SANDER, Rudolf. Vojensky organizovaná protistátní činnost sudetských Němců v předmnichovském Československu. *Historie a vojenství*. 1993, roč. 42, č. 2, s. 68–90.

191 Bezesporně nejznámější je zboření morového sloupu na Staroměstském náměstí v Praze 3. listopadu 1918. Často se tak dělo za spoluúčasti (byť ne oficiální), vojáků a legionářů. K boření pomníků srovnej např. HORÁK, O., DOSTALÍK, P. Vandalismus podle zákona? Ke kontinuitám, diskontinuitám a ničení symbolů za První republiky. In: BR-ZOBOHATÁ, Karin, TYL, Tomáš (edd.). *Symbol a symbolika v právu*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 98 – 110.

192 Šlo např. o tak zvané syny pluku. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 70.

193 Při vyšetřování selhání asistence 15. prosince 1918 v Pardubicích se řešilo, že dokonce měli vojáci podporovat obyvatelstvo proti četnictvu tím, že volali na demonstranty „nazdar“ a na četníky „teď jste to prohráli“. To se sice přímo nepotvrdilo a rozkaz, aby vojáci se stáhli z náměstí, jelikož jejich příchod dav ještě více pobouřil, byl podle všeho správný. Složení asistenčního oddílu ani jeho velitel nebyli velitelem posádky vybráni zrovna nejlépe. Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1918–1923, karton 169, sign. 8199. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 70, 71–72.

Velmi často docházelo k tomu, že tyto jednotlivé faktory se kombinovaly,¹⁹⁴ kdy někdy některý z nich převládl,¹⁹⁵ jindy bylo naopak těžké poznat, co vlastně bylo oním hlavním motivem. Podobně různorodé mohly být i spouštěcí momenty, jako třeba vyhlášení mobilizace, rekvírování potravin, ale ideální příležitosti k projevení svého protistátního cítění byli i různé lidové slavnosti – slunovrat, dožínky, masopust atp. Ne náhodou pak k těmto projevům docházelo často i v kombinaci s požitím alkoholu.¹⁹⁶

Právní rámec

Na rozdíl od rakouského právního řádu nebyly otázky armády zmíněny ani v ústavě prozatímní, ani v ústavě z r. 1920, která hovořila pouze o branné povinnosti, jejíž podrobnosti budou stanoveny zákonem.

Zcela v duchu recepčního zákona byla armáda v prvních letech státu budována na základě předpisů rakouských. Proto i vojenské asistence se zpočátku řídily předpisy rakouskými, tedy rakouským branným zákonem.

Stejnou cestou jako Rakousko-Uhersko šel i československý stát, a tak byl v březnu 1920 přijat zákon č.193/1920 Sb. z. a n., branný zákon Republiky československé. Od tohoto okamžiku, přesněji od 4. dubna 1920, kdy nabyl tento zákon účinnosti, již zákonným základem branného práva přestávají být branné zákony rakouské. Jakkoliv prováděcí předpisy zatím zůstaly původní předpisy rakouské, na zákonné úrovni došlo k několika změnám. Především to bylo vymezení možností využití armády k plnění úkolů veřejné správy.

Právní základ použití armády pro pomoc veřejným úřadům dával § 1 branného zákona. Výslovně se v něm uvádělo, že „Československá branná moc je povolána k tomu, . . . , jakož i spolupůsobila při udržování pořádku a bezpečnosti uvnitř státu. Může jí být též použito k pomocným službám při pohromách, ohrožujících život a majetek.“ Bytí to z ustanovení přímo nevyplývalo, na rozdíl od období Rakousko-Uherska již

194 Například v Sušici při mobilizaci z důvodu krize v Maďarsku v říjnu 1921 na nádraží komunističtí nevojáci vyzývají brance aby nenastupovali, že nejdou proti Karlovi, ale na obranu kapitálu, že do tří dní bude revoluce a oni budou pány. viz Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1918-1924, karton 12, poř. č. 32., zpráva ministerstva vnitra odd. N. č. 852/21 z 27. 10. 1921 desáté hodiny večer.

195 Zejména v pohraničních oblastech často převažovala otázka národnostní, ale třeba při nepokojích v Kraslicích (viz níže), byla spouštěcím mechanismem právě nechuť k válce – šlo totiž o reakci na mobilisaci vyhlášeno v reakci na události v Maďarsku.

196 Při nepokojích v Jihlavě dne 23. 6. 1920 se výslovně uvádí, že vše začalo, když se dav podnapilých Němců vracel z oslavy slunovratu. VÚA fond Prezidium MNO 1918–1923, karton 254, 20901. Podobně i v Pohořelicích dne 18. 2. 1920, kdy ke střetu došlo v podstatě v okamžiku, kdy vojáci z moci úřední uzavřeli jednu z místních hospod. VÚA fond Prezidium MNO 1918–1923, karton 172, sign. 8727.

činnost armády nebyla v záležitosti bezpečnosti členěna na tzv. řádnou a mimořádnou bezpečnostní službu, ale byla nadále používána jen k mimořádné bezpečnostní službě, tedy k vojenské asistenci.¹⁹⁷

K provedení tohoto zákona bylo následujícího roku v létě vydáno nařízení vlády č. 269/1921 Sb. z. a n. Ustanovení § 1 odst. 2 tohoto nařízení: „*Vojenské oddíly lze přidělití dočasně veřejným úřadům jakožto vojenské asistence ke spolupůsobení při udržování pořádku a bezpečnosti (ozbrojené vojenské asistence), nepostačuje-li zásah příslušných činitelů, kterých mohou veřejné úřady použítí. Vojenské oddíly lze přidělití veřejným úřadům dočasně též jako pomoc při pohromách ohrožujících život a majetek (pomocné vojenské asistence), nelze-li v ohrožená místa vyslati včas dostatečný počet civilních pracovních sil.*“ Třetí odstavec pak v otázce bližších podrobností odkazoval na zvláštní předpis. Toto prováděcí nařízení však v roce 1927 nahrazeno novým z 15. září 1927, vydaným pod č. 141/1927 Sb. z. a n. Po obsahové stránce se text týkající se vojenských asistencí (§ 2 odst. 2 až 4) nijak výrazně nezměnil. Ke změně došlo spíše po formální stránce, kdy text týkající se vojenských asistencí se nově nacházel v § 2, neboť první paragraf obsahoval definice jednotlivých pojmů obsažených v nařízení. Duhou změnou byla skutečnost, že oběma druhům asistence, tedy ozbrojené asistenci i pomocné asistenci, byl věnován zvláštní odstavec.

Ozbrojená vojenská asistence spočívala v přidělení jednotek branné moci veřejným úřadům, aby se pak spolupodílely na udržování pořádku a bezpečnosti osob i majetku. Mělo se tak stát za podmínky, že nepostačoval zásah „*příslušných činitelů*“, které měly úřady k dispozici (tedy policie a četnictvo, atp.).¹⁹⁸ Oproti původnímu textu nařízení z r. 1921 bylo nově doplněno pouze upřesnění „*osob a majetku*“ a také závorka, s vyloučením činitelů určených k udržování pořádku a bezpečnosti, který však byl v podobě demonstrativní, nikoliv taxativní.

U pomocné vojenské asistence (§ 2 odst. 3 nařízení č. 141/1927 Sb. z. a n.) došlo pouze k přeformulování původního znění textu z nařízení z roku 1921 a termín „*civilní pracovní síly*“ byly nahrazen „*civilními pracovníky*“. Odstavec čtvrtý se zcela shodoval s odstavcem druhým nařízení z r. 1921 a v otázce podrobností ohledně požadování, použití a o náhradě výdajů za použití vojenské asistence odkazoval na zvláštní předpis. Nově však bylo doplněno, že tento předpis podléhal vládnímu schválení ve formě usnesení.

197 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 86

198 Zajímavé je, že nařízení nepředpokládalo, že by mohlo být vojsko nasazeno beze zbraní, jako se tomu stalo například v roce 2000 v souvislosti s jednáním Mezinárodního měnového fondu v Praze. K tomu srovnej nařízení vlády č. 276/2000 Sb.

Konečně odstavec pátý tohoto paragrafu umožňoval použití armády k doplnění četnictva, čímž se reagovalo na ustanovení § 17 posledního odstavce zákona č. 299/1920 Sb. z. a n., o četnictvu.¹⁹⁹ Podmínkou takového nasazení vojáků bylo časové omezení.²⁰⁰ Toto nařízení platilo pak až do konce platnosti branného zákona do roku 1949.

Interní vojenské předpisy

Přestože na první pohled se může zdát, že převzetí dosud existujících a platících interních rakouských předpisů bylo jednoduchým řešením, nebylo tomu tak zcela. Přestože šlo patrně o nejjednodušší řešení, mělo i to svá úskalí – výtisků byl totiž nedostatek, a to především v českém jazyce. Dalším problémem pak byl fakt, že část vojska vedle bývalých „rakušáků“ tvořili legionáři,²⁰¹ kteří si v průběhu let naopak osvojili odlišné předpisy, které používali v legiích. Svou roli hrála také skutečnost, že většina vojáků byla od „frontových“ jednotek, tedy uvyklých na boj s nepřítelem a s asistenčními zákroky, které vyžadovaly zcela jiný a mnohem opatrnější přístup, nebyly proto s obsahem směrnic dostatečně obeznámeni a proškoleni. Nedostatek dostupných předpisů vedl jednak k jejich urychlenému překladu, jednak ale také k vydávání nových směrnic, zpravidla se specifickým zaměřením na jednotlivé druhy asistencí, které byly v dané době nejaktuálnější. Tak se dalo především rozkazy zemských velitelství.²⁰²

Základem právní regulace asistenčních zákroků byl Služební řád (D. R. I) a směrnice z r. 1905 (viz předcházející kapitoly). Výše zmiňovaný nedostatek příslušných dokumentů vedl k tomu, že Čs. zemské velitelství pro Čechy v Praze dne 21. ledna 1919

199 Viz § 17 poslední odstavec zákona č. 299/1920 Sb. z. a n., o četnictvu: „h) ...Dočasně na dobu potřeby, zejména v případě mobilisace, může ministerstvo vnitra v dohodě s ministerstvem národní obrany doplnit četnictvo osobami vojenskými bez ohledu na to, zda hořejším požadavkům plně vyhovují čili nic.“

200 Obě ustanovení příslušných norem je užít termín „dočasně na dobu potřeby“, přičemž dobou potřeby je uvedena jako příklad doba mobilizace. K nasazení mohlo dojít na základě dohody ministerstva vnitra a národní obrany. Osoby takto nasazené pak nemusely splňovat obecné požadavky na příslušníky četnictva stanovené právě ustanoveními § 17 zákona o četnictvu. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 86.

201 Mezi těmito skupinami vojáků také docházelo k častým konfliktům. Jsou ostatně známy i konflikty mezi domácím a zahraničním odbojem, zejména v otázce, kdo měl více zásluh na vzniku státu. Srovnej např. ŠEDIVÝ, Ivan. Zeď mezi odbojem domácím a zahraničním : (z legionářských sporů o odbojové zásluhy). *Historie a vojenství*. 1998, roč. 47, č. 6, s. 84–93.

202 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 76.

vydalo pod pres. č. 843/oddíl A „*Návod při přidělování a používání asistencí určených pro udržování veř. pořádku a bezpečnosti.*“ Tento dokument pak přejímala a upravovala pro své podmínky i ostatní zemská velitelství, např. Čs. zemské velitelství pro Moravu a Slezsko tak učinilo rozkazem č. 13 ze dne 14. března 1919 (Pres. č. 2417).²⁰³ Tento rozkaz pak převzalo i Čs. zem. voj. velitelství v Košicích rozkazem č. 15 dne 27. dubna 1919.²⁰⁴ Jak vyplývá z přílohy k tomuto rozkazu,²⁰⁵ tento návod byl překladem již zmiňované rakousko-uherské směrnice. Pokud však dojde k porovnání obou textů co do rozsahu a obsahu, tak je na první pohled patrné, že, spíše než o překlad, jde o jakýsi výtah této směrnice. Tento dokument byl poměrně velmi stručný, celkem šlo pouze o jedenáct paragrafů. Přestože jde prakticky jen o překlad upravený na aktuální podmínky, jde vůbec o první dokument tohoto druhu na území samostatného státu,²⁰⁶ a proto bude alespoň v základních rysech představen.

Obecné podmínky, za jakých se asistence měly poskytnout, obsahoval první paragraf. Vedle obecných zásad, jež již o asistencích zazněly (jen na žádost politických, nebo policejních úřadů,²⁰⁷ které také rozhodují o jejich nasazení a odvolání), je na místě zmínit především důraz na podporu četnictva (2. odst.), přičemž asistence poslaná na zesílení četníků podléhala jejich rozkazům. Dále bylo zdůrazněno, že asistence by měla být nasazována v takové síle, aby dokázala zjednat pořádek i bez použití zbraně. Výslovně byla asistencím zakázána prohlídka bytů civilních osob na základě žádosti samozvaných důvěrníků. Ustanovení druhého paragrafu pak vymezovalo okruh úřadů a orgánů, které měly oprávnění k požadování zásahu.

Ve třetím paragrafu byly blíže rozebrány zásady chování asistence. Je zde jako

203 Vojenský ústřední archiv Praha, fond ZVV Brno, karton 250, inv. č. 27, rozkazy ZVV 1.12. 1918–31.12.1919.

204 Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1918-1923, karton 187, sign. 8823/10.

205 Pres. č. 3864 Použití zbraně při asistencích, příloha k rozkazu ZVV Brno č. 13. z r. 1919. Vojenský ústřední archiv Praha, fond ZVV Brno, inv. č. 27, rozkazy ZVV 1. 12. 1918 – 31. 12. 1919.

206 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 77.

207 místopředsedství v Brně, správa zemské vlády v Opavě, okresní hejtmanství, policejní ředitelství v Brně a v Opavě. Pro případ nepředvídatelných událostí bylo možno požádat i místní posádkové popř. okrskové (ve „*zněmčených*“ územích) velitelství, přičemž asistenční pravomoc vojenských inspektorátů v Brně a Moravské Ostravě byla dána zvláštním předpisem (ZVV Brno, pres. č. 1154 bod V-a a V-b.). SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 77.

tradičně vymezena pravomoc orgánů stran účelu asistence, nicméně stran způsobu, jak má být účelu dosaženo, rozhodoval velitel asistence. Poněkud v rozporu s výše uvedeným ustanovením o četnících bylo ustanovení posledního odstavce § 3, podle kterého při společném zásahu četnictva a armády měly obě složky postupovat ve shodě, přičemž velitel armády neměl pravomoc nad četníky a rovněž naopak. Úprava použití zbraní byla obsažena v ustanovení § 4, kterému bude věnována pozornost dále. Zakročení v podobě zatýkání, dle ustanovení § 5 bylo vyhrazeno v zásadě jen civilním úřadům. Bylo možno použít k zatýkání i vojenské hlídky, sestavené „ze zvláště silných a srdnatých vojáků,“ ale pouze v případě, že byla k tomu civilním orgánem vyzvána a nebyly přítomny jiné bezpečnostní orgány, nebo jejich síla nepostačovala. Zatčené osoby musely být na písemné potvrzení ihned předány bezpečnostním nebo civilním orgánům, pouze v případě, že to neumožňovala situace, měly zůstat u asistence.

Následujících pět paragrafů řešilo otázky již ryze vojenské povahy. V otázce sestavování asistence (§ 6) bylo odkázáno na předpis č. 2400/org. MNO. (pres. č. 2403, bod 2 v dokumentech ZVV Brno). Sedmý paragraf hovořil o výzbroji a výstroji asistenční jednotky, osmý pak o vztahu podřízenosti asistence v rámci vojenské podřízenosti. Devátý a desátý paragraf pak stanovovaly podrobnosti ohledně hlášení, jež měla být o asistenci podávána.²⁰⁸

Poslední paragraf se týkal požitků a zabezpečení vojáků. Vedle instradování – tedy dopravy – asistence se v § 11 hovoří i o požitcích a asistenčním přídatku. Vojákům příslušel především pohotovostní přírůstek a ještě další asistenční požitky dle § 28 bod 1 a) „návrhu instrukce o vojenských asistencích“ (jde o rakouský předpis „Entwurf. Instruktion bezüglich Anforderung, Beistellung und Verwendung militärische Assistenzen“ – pozn. autor). Gážistům a aspirantům příslušel ještě příplatek 50% při službě mimo posádky. Naopak vojákům s polními požitky nenáležely asistenční požitky. Krom výše těchto požitků se v tomto ustanovení dále řešila otázka zúčtování a refundací, opět s odkazem na rakouskou směrnici. Poslední část tohoto ustanovení se zabývala otázkou zásobování, stravování a ubytování.²⁰⁹

Použití zbraní

Jestliže již v dobách Rakousko-Uherska bylo použití zbraně asistencí sledováno, nyní se stal dohled ještě bedlivějším. Může za to nejen vypjatá a v mnoha ohledech

208 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 77

209 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 78.

nepokojná situace po 1. světové válce. Je třeba vzít v potaz, že otázka národnostních menšin přestala být po 1. světové válce otázkou vnitrostátní, ale získala svou regulaci ve vztahu k nově vzniklým státům i na poli mezinárodním. Neuvážené použití zbraně v době tíživé sociální situace mohlo mít za následek i změnu politických poměrů, třeba jako v Rusku.

Stran použití zbraně tedy směrnice v § 4 odst. 1 stanovovala: „*Upotřebením zbraně jest oprávněno 1) při tumultech a vzbouření na výslovnou žádost k tomu oprávněného politického úředníka v těch případech, kdy byla předcházející napomenutí marná a velitel asistenčního oddílu jest přesvědčen o nutnosti upotřebením zbraně. 2) když je „asistenční trupa“ činně insultována, nebo docela zbraněmi napadena, nebo když se na ni lid v nepřátelském úmyslu tlačí se zbraněmi, takže se lze obávat znemožnění její činnosti, 3) v nepřítomnosti politického úředníka může rozkaz vydat sám velitel jednotky na základě vlastního úsudku, po předcházejícím neúspěšném vyzvání k udržení zákonitého pořádku, pokud dochází ke znásilňování (ve významu napadání – pozn. autor) osob, pustošení majetku nebo veřejných zařízení i v situaci, kdy asistenční jednotka není napadena.*“²¹⁰ Zatímco toto ustanovení v zásadě odpovídalo ustanovením rakouským, následující odstavce se již poněkud odlišovaly, podmínky zpříšňovaly a na použití zbraně se hledělo mnohem úzkostlivěji. Výslovně se uvádělo, že „*jednotlivá vyzývání nebo provokace, jakož i křik a hvízdání nesmí nikdy dáti podnět k použití zbraní, hlavně ne ke střelení.*“ Velitelům se dále klade za úkol, aby vlastní iniciativou našli prostředky k uklidnění vzbouřenců a zamezili použití zbraní. Zde je také určeno, že velitelem by měl být zkušený důstojník s rozhledem, který v daném případě dokáže samostatně a správně jednat. O povinnostech má pak být každý vojin velitelem osobně co nejpečlivěji poučen.²¹¹

Ustanovení se však nejevilo jako dostatečné, a proto již 26. března 1919 doplněn textem služebního řádu D.R. I. (rozkazem Čs. zemské velitelství pro Čechy v Praze, pres. čís. 6391/oddíl A), který má blíže konkretizovat použití zbraně. Rozkaz dále připomíná: „*S ohledem na současné mimořádné poměry smí být zbraní použito jen v nej-
krajnějším případě, není-li jiné možnosti a je-li oddíl ohrožován tak, že došlo ke zranění vojínů. Výkřiky, ale i plané výstřely (nedošlo-li ke zranění vojínů), nemají zavdat příčinu k použití zbraní, zejména ne střelných. Střílet možno jen na rozkaz důstojníka, nebo velitele, který je za rozkaz zodpovědný.*“²¹² MNO v této souvislosti hovořilo ve stejném

210 Rozkaz č. 13 Čs. zemského vojenského velitelství pro Moravu a Slezsko v Brně ze dne 14. dubna 1919 pres. č. 2417. Vojenský ústřední archiv Praha, fond ZVV Brno, karton 250, inv. č. 27, rozkazy ZVV 1.12. 1918–31.12.1919.

211 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: http://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 79

212 Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1918–1923, karton 89, sign. 47/28.Šlo o ustanovení D.R. I. § 72 čl. 518; tj. k rozptýlení davu použít bajonetový útok,

duchu a dále podotýkalo, že v „*rozhodných takovýchto chvílích, nechtě ukáží jednotlivé vojenské oddíly svou demokratickou, mužnou kázeň, povznesenou nad planým křikem rozvášněného davu.*“²¹³ Následně dne 13. března 1919 zdůrazňovalo MNO Čs. zemskému vojenskému velitelství v Brně, že v žádném případě nesmí dojít k tomu, aby vojíní použili zbraně bez rozkazu velitele asistence. Motivem k tomuto nařízení bylo vyšetřování dosavadních asistenčních zásahů, k nimž došlo převážně v území obývaném německou menšinou. Jakkoliv ve svém textu upozorňovalo, že vojenské asistence předvedly ukázněnost a spolehlivost a ve všech případech byly zbraně použity oprávněně, v několika případech vojíní použili zbraně bez povelu velitele. Například v Pohořelicích padly výstřely poté, co dav napadl vojáky zavírající hostinec, přitom dva z mladíků jednoho z vojáků začali škrtit.²¹⁴ Následně podle všeho vojáci začali střílet bez rozkazu, sami od sebe. Přestože s ohledem na jednání obyvatelstva bylo použití v pořádku, vojáci se dopustili chyby, že davu se podařilo vojáky částečně rozdělit,²¹⁵ čímž v podstatě znemožnil jednotné velení.²¹⁶

Podobně i později při zásahu v Kraslicích 1921, kde si bouře proti vyhlášené mobilisaci vyžádaly vojenskou asistenci.²¹⁷ Zde velitel, aby zabránil střelbě, postupoval před

šetřit starce, ženy, děti. Dále byl text doplněn odkazem na ustanovení týkajících se stráží a hlídek dle služebního řádu D.R. I. bod 577(589).

SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_.1989.pdf, s. 79.

- 213 Pres. č. 3864 Použití zbraně při asistencích, příloha k rozkazu ZVV Brno č. 13. z r. 1919. Vojenský ústřední archiv Praha, fond ZVV Brno, inv. č. 27, rozkazy ZVV 1.12.1918–31.12.1919.
- 214 Oba nakonec od vojáka odtrhl hostinský, který zaslechl i poznámku jednoho z mladíků: „*Du boehmischer Hund, du musst krepieren*“. Jeden z těchto mladíků byl pak i jednou ze dvou obětí následné střelby.
- 215 To, že se podařilo vojáky rozdělit, byla bezesporu chyba. K tomu srovnej text alarmní dispozice posádkových velitelství: „...*jak se staví kordon a že voják v kordonu nesmí se dáti odraziti, byt by musel i bodák použiti.*“ Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1918–1923, karton 172, sign. 8697, jde o citát z odpovědi posádkového velitele Plzně na obvinění ze strany starosty, že při výcviku asistenční služby, prý jeden velitel vojákům říkal: „...*že se nebude střílet do vzduchu, jako za Rakouska...*“
- 216 Zde by však bylo možná na místě i zmínit poměr v počtu sil. Zatímco u shromážděných obyvatel z Pohořelic a z okolních vesnic se hovoří o čtyř až pětitisícovém davu, asistence proti tomu čítala asi čtyřicet mužů, přičemž polovina z toho byla ponechána k ochraně úradů. Konec konců ona hlídka, která byla určena k uzavření nálevny „*U Hütterů*“, byla tvořena jen třemi muži. Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1918–1923, karton 172, sign. 8727
- 217 K tomu srovnej SANDER, Rudolf. Vojensky organizovaná protistátní činnost sudetských

útvarem. Nicméně dav se na útvar tiskl tak, že když byl vydán povel ke střelbě, ani sám velitel nedokázal říci, jestli střelba byla reakcí na jeho povel, nebo zda se vojáci sami začali bránit.²¹⁸ Střelbě zblízka odpovídala i zranění demonstrantů. Dlužno dodat, že následky této střelby byly dosti drastické,²¹⁹ takže dobový německý tisk a někteří autoři²²⁰ dodnes hovoří o neoprávněném zásahu a použití střel dum-dum. Zranění byla způsobena zpravidla střelami odraženými od dlažby – tzv. „gellery“ nebo „*quellschlaeger*“ – což také způsobilo deformaci těchto projektilů, jejichž účinek pak při zásahu těla skutečně měl devastující účinky. Právě případ střelby v Kraslicích ukazuje, proč má být střelba cílená do demonstrantů.²²¹ V tomto případě nejspíš nešlo o to, že by vojáci cíleně stříleli do země, ale mohl k tomuto důsledku dojít právě tím, že někteří z demonstrantů se mohli vojákům snažit vzít zbraň a v rámci přetahování mohlo dojít i k vychýlení střelby směrem k zemi.²²²

Pokud došlo k použití zbraně, musela tato skutečnost být hlášena kanceláři prezidenta republiky a pokud došlo k podobným následkům, jako v Kraslicích, postupovala se celá záležitost vojenské prokuratuře. V případě Kraslic bylo shledáno vojenskou prokuratourou v Plzni, že použití zbraní bylo v souladu s § 72 bod 516 b), c), bod 517 služebního řádu D.R. I. Po celou dobu postupovala jednotka bez kontaktu se zástupcem politické správy, ten se k ní přes dav vůbec nemohl dostat. Nebylo tedy

Němců v předmnichovském Československu. *Historie a vojenství*. 1993, roč. 42, č. 2, s. 50, nebo SALÁK, P., Zásah vojenské asistence v Kraslicích dne 27. října 1921. *Časopis Společnosti přátel starožitností*, 2008, roč. 116, č. 2, s. 76–83.

- 218 O situaci vypovídá skutečnost, že z vojenské formace byl jeden voják vytažen z formace a později ho našli zbitého v bezvědomí a beze zbraně. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._1989.pdf, s. 81.
- 219 Bezprostředně zemřelo pět lidí, na následky zranění pak několik dalších, takže celkový počet mrtvých byl udáván mezi dvanácti /armáda/ až patnácti /německé zdroje/. Většina mrtvých byla zasažena do oblasti prsou, případně do boku, tedy v žádném případě nešlo o střelbu do utíkajících. Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1918–1923, karton 12, poř. č. 38. zpráva vojenského prokurátora v Plzni č. 1583/21.
- 220 Krystlík, T., *Střety s Němci českých zemí po založení republiky*, neděle, 12. května 2013. Dostupné z : <http://nassmer.blogspot.cz/2013/05/strety-s-nemci-ceskych-zemi-po-zalozeni.html> [28. 7. 2013, 20hod.]
- 221 Viz nebo SALÁK, P., Zásah vojenské asistence v Kraslicích dne 27. října 1921. *Časopis Společnosti přátel starožitností*, 2008, roč. 116, č. 2, s. 76–83.
- 222 Kronika hovoří o tom, že vojáci nejprve stříleli do země a do vzduchu a pak až teprve do lidí. Takovéto chování se zdá však dosti nepravděpodobné. -RED-, Co se píše v kronice. *Zpravodaj Města Kraslic* [online] 2010, č.10, s. 9 Dostupné z: http://www.kraslice.cz/user_data/zpravodajstvi/zpravodaj/10_2010.pdf [18. 7. 2013, 13 hod.] (text obsahuje doslovný přepis kroniky).

možno, aby on požádal o vydání rozkazu ke střelbě. S ohledem na situaci však rozkaz velitele k zahájení střelby byl plně oprávněný.²²³ Je však pravdou, že jsou i případy, kdy vyšetřování se nezdá být zcela objektivní, jako tomu bylo třeba v případě zásahu armády v Námestovu.²²⁴

Vojenské asistence při rekvizicích

Vedle asistencí na obnovení pořádku nejvýznamnější roli měly asistence při rekvizicích, které probíhaly v prvních letech po skončení války. Účelem asistencí v těchto případech bylo pouze poskytnutí ochrany orgánům, politickým úřadům či jejich zplnomocněncům, které výkup prováděly. Pro tyto akvizice byly v první řadě příslušné tzv. strážní setniny. Asistence měly být posílány jen na nejnnutnější dobu, nejdéle však na šest týdnů.

V některých ohledech postavení vojáků při těchto asistencích bylo ještě horší, protože zatímco při demonstracích bylo hlavní, aby se vojáci „udrželi na uzdě“ a nezasáhli příliš razantně, při rekvizicích pochopitelně často byla situace stejně výbušná, na druhou stranu leckdy hrozilo i určité citové vydírání. Zároveň bývali i vojáci vystaveni pokušení ve formě úplatku. Ostatně již v prosinci 1918 bylo kladeno vojákům na srdce, aby při rekvizicích postupovali taktně a aby nedošlo k nedorozuměním s obyvatelstvem.²²⁵

Přesto při rekvizicích docházelo ke značným vášním, leckdy ještě rozdmýchávaným nepravdivými informacemi v tisku. Právě proto v souvislosti s rekvizicemi je možno se setkat s obviněním ze selhání asistence častěji, nežli v případě zásahů vojáků při obnovování veřejného pořádku. Stenoprotokoly z jednání Národního shromáždění Československé republiky prozrazují, že byly asistence při rekvizicích častým tématem interpelací poslanců, byť ne vždy byla obvinění oprávněná. Namátkou je možno uvést asistenci ve Zděchově, dále v případě rekvizic na Holešovicu a Kyjovsku (vše v roce 1919), které vyvolaly interpelaci poslanců O. Hrejsy, J. Měchury a další.²²⁶ Na jejich obvinění

-
- 223 Vojenský prokurátor pouze konstatuje pochybení na straně vysílajícího důstojníka, který měl rovnou vyslat silnější asistenci, která by snáze odolávala náporu davu, čímž by možná došlo k jeho rozehánání i bez krveprolití. Výtky padly i na adresu nedostatečné schopnosti posádkového velitelství informovat včas politický úřad o vyslání asistence, jejím počtu a časovém údaji, kdy dorazí.
- 224 Během shromáždění stoupenců A. Hlinky zde došlo ke konfliktu s legionáři a následně k zákroku vojenské asistence. V tomto případě došlo k zásahu jednoho civilisty, přičemž rána šla do zad. Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1918–1924, karton 12, poř. č. 38.
- 225 Pres. č. 6627/NO pres. ze dne 27 prosince 1918, Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1918–1923, K 67, sign. 8/982.
- 226 Z jejich úst zaznělo: „Dobytek k dodávkám vybírají vojáci, kteří nemají ani zdání o důležitosti a významu dobytka pro zemědělství i pro stát a proti ustanovením platných nařízení určují k dodávce i stelné krávy ...a nešetří ani malých rolníkův.“ www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1431_00.htm , [26. září 2005, 13hod.].

reagoval v poslaneckém tisku č. 1626 ministr pro zásobování lidu následovně: „*Vojenská asistence neurčuje chovatelům, který kus mají dodati, jest jí však podle vydaných ustanovení používáno jako účelné podpory k řádnému provádění rekvisice dobytka a jest před odchodem na určená jí místa vždy zvlášť o svých povinnostech poučována. Ostatně i kdyby vojenská asistence na dodání dobytka proti ustanovení o své újmě trvala, jak bylo v dotaze uvedeno, má každý chovatel vždy dosti času, obrátit se se stížností přímo na okresní politickou správu, aby zjedнала nápravu.*“²²⁷ Poslanci ostatně neměli štěstí ani s výběrem poškozených – jeden z nich se totiž snažil asistenci podplatit. Podobně byly činěny pokusy i o uplacení příslušníků 29. domobraneckého praporu, který se účastnil dne 26. června 1920 rekvizic v okrese Hustopeče, avšak vojáci i v tomto případě odolali pokušení.²²⁸

Problematika asistencí při rekvizicích byla natolik specifická, že výše zmiňovaná směrnice pro asistence a i Služební řád jí byly schopny regulovat jen velmi rámcově. S ohledem na to, že ještě stále nebyla přijata nová sjednocující směrnice, přistoupila armáda k vytvoření speciální směrnice.²²⁹ Tento dokument pocházel z 21. února 1920, přičemž dokument byl opatřen poznámkou, že pokud se nevrátí s připomínkami od adresátů do 26. února, bude považován za přijatý. Podle všeho hlavní štáb se k dokumentu vyjádřil s řadou poznámek,²³⁰ které poněkud uhýbaly od původního zaměření směrnice na specifický problém asistencí při rekvizicích a kladly požadavky

227 www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1626_00.htm , [26. září 2005, 13hod.] .

228 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: http://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 83. Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1918–1923, Karton 175, sign. 8787.

229 Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1918–1923, karton 264, sign. chybí, inv. č. 4298, čj. 49519 pres. voj.

230 Generální štáb požadoval následující: zdůraznit výjimečnost, vzít do úvahy vojenská asistence při živelních pohromách, stanovit, kdy vojenská správa může z vlastní iniciativy vyslat vojenskou asistenci (pokud by nastaly případy, že činnost příslušných orgánů bude ochromena), umožnit žádat asistence soudním pracovním a spol. (kvůli vzpourám), postup pro vyžadování vojenských asistencí, aby se zabránilo zneužití (písemnou žádost příslušného úřadu, řádná legitimace intervenujícího úředníka, kontrolovat správnost telegrafického požadavku), návrh přesně stanovit ceny výloh, při zatýkání aby byl vždy přítomen orgán k tomu příslušný, popř. vyžádán písemný zatýkácký pokyn od příslušného úřadu, mělo by se též vyjádřit min. vnitra a spravedlnosti, neboť to zasahuje do jejich kompetence. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 84. Sluší se připomenout, že práce na nové směrnici zaměřené na vojenskou asistence začaly jen o pár měsíců později, je tedy možné, že již v této době probíhaly nějaké přípravné práce.

související i s jinými asistencemi. O tom, zda skutečně tato asistence vstoupila v platnost, tak můžeme mít spíš pochyby.²³¹ S ohledem na uvedené tedy bude patrně lepší mluvit pouze o návrhu směrnice.

Návrh měl celkem třináct paragrafů. Řada z nich byla shodná s překladem rakouské směrnice. To se týkalo především otázky použití zbraní a zásahů všeobecně, pouze rozehrání poněkud podrobněji – například směrnice již počítala s tím, že střelbě by měl předcházet bodákový útok. Za významné je možno mít ustanovení, že asistence jsou činěny na vrub toho ministerstva, v jehož službách je asistence vyžádána. Nelze říci, že by tato ustanovení neplatila již předtím, spíše se zde odráží skutečnost, že po pořízení českého výtahu (viz rozkaz č. 13 ZVV Brno z r. 1919) panovaly ještě mezi vojáky nejasnosti, které bylo třeba stále doplňovat. Zajímavým bylo i ustanovení posledního paragrafu. Tento hovořil o dalších bodech souvisejících s nasazením asistencí mimo posádky. Některá z těchto ustanovení, v porovnání se značnou obecností dosavadních předpisů o asistencích, až vzbuzují úsměv, nicméně reagovala patrně na zkušenosti ne tolik z asistencí při rekvizicích, ale z asistencí obecně.²³²

231 v případě domnělého selhání asistence ve mlýně F. Pelcla v Libuši (dne 21. června 1920, vyžádána okresním obilním úřadem ve Šternberku) se hovoří pouze o překladu rakouské směrnice (směrnice chybně označena jako služební kniha E-13, což je však zcela jiný předpis. Na druhou stranu je její název správně citován, dokonce v němčině, takže nemůže být pochyb) a o žádné směrnici speciální. Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1918–1923, karton 175, sign. 8787.

232 „13. Pro vojenské asistence upotřebené mimo posádky platí:

....

c) služba je konána podle všeobecně platných předpisů; arcií třeba mít na paměti zvl. poměry, které při asistencích nastávají. Důležité případy ihned hlášeny posádkovému velitelství a ZVV, mimo to podle okol., též bezprostřednímu představenému velitele as. odd.

...

e) trest. právo velitele je dáno služ. řádem I. díl. §88 bod 664-667. Kdyby to nestačilo, budiž viník udán a dle potřeby jako vězeň dán do nejbližšího posádkového velitelství, které má rozsáhlejší trestní pravomoci.

Velitel potvrdí svým podpisem vše, co oddíl přijal a přijímá veškeré listiny, kterých je ku kladení účtu potřeba

g) nemocní –li někdo a není-li voj. lékař, obrátí se vel. na místní úřad, který se o lékaře i léky postará. Pro dopravu je možno na základě lékařské vysvědčení najmout přípřeže. Je-li třeba nemocného odevzdat nejbližší vojenské popřípadě civilní nemocnici má být přesně uvedeno, kam má po vyléčení nemocný narukovati

h) zemře –li voják asistence, buď k tomu povolán duchovní kvůli úmrtnímu listu, náhlá smrt se hlásí posádkovému velitelství kvůli provedení vyšetření, pohřeb obstará nejbližší posádkové velitelství.

ch) nemocné koně odloučit od zdravých, těžce nemocní budiž odevzdáni posádkovému velitelství nebo civilním úřadům tam, kde je zvěrolékař

Selhání vojenské asistence v Oslavanech

Generální stávka v roce 1920 zasáhla prakticky celý stát, její průběh však byl nejbouřlivější patrně v Oslavanech. Selhání asistence, ke kterému zde došlo, může názorně ukázat, jak lidský faktor ovlivňuje zdar či nezdar průběhu asistence.²³³

Dne 12. prosince 1920 se v Hodoníně, Vyškově, Bzenci, Moravském Písku a Oslavanech dělnictvo zmocnilo některých politických úřadů a továren. Stalo se tak v návaznosti na obsazení Lidového domu v Praze komunisty. Následovalo vyslání vojenských asistencí. Zásahem v Oslavanech²³⁴ byl pověřen jeden prapor 10. pěšího pluku pod vedením majora Zázvorcky a jeho hlavním cílem byla ochrana tamní elektrárny, která měla strategický význam již za první světové války – zásobovala totiž elektřinou Brno. Průběh byl zpočátku klidný a bez jakéhokoliv odporu byla časně zrána obsazena jak pošta, tak i elektrárna. V pondělí 13. prosince se však konal v Oslavanech tábor lidu a oddíl vojáků hlídající poštu pod vedením četníka Winklera byl dělníky odzbrojen. Posila, pod vedením poručíka Zezuly, dopadla stejně. Dalším úspěchem pak bylo odzbrojení roty vojáků, která dorazila do Oslavan na ochranu stávkokazů. Stalo se tak v okamžiku, kdy vystoupila z vlaku. Následoval útok sto padesáti ozbrojených dělníků na elektrárnu, kterou bez výstřelu obsadilo.²³⁵

Panika, která zavládla v Brně vedla k tomu, že strážní služba v Brně byla svěřena dobrovolníkům z řad branných a sportovních organizací (zejména ze Sokola a Or-la).²³⁶ Nový asistenční oddíl, který byl co nejrychleji vyslán do Oslavan a jemuž ve-

i) o zběhovi zpraveno jeho voj. těleso, nejbližší posádkové velitelství, místní úřad a četnictvo...“ Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1918–1923, karton 264, sign. chybí, inv. č. 4298, čj. 49519 pres. voj.

- 233 Jinak ke skutečnému selhání došlo skutečně jen výjimečně, na příklad na jaře roku 1920 jsou známa pouze dvě odepření poslušnosti, a to v Nymburce, kdy se vojáci přidali na stranu demonstrujících, a v opavských kasárnách. I Vojenské dějiny, vyšlé v období komunismu, přiznávají, že v tomto období k odepření poslušnosti docházelo jen výjimečně. KLUČINA, P. et al., *Vojenské dějiny Československa. III. díl (1918–1939)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1987, s. 125, 127an.
- 234 Této problematice byla věnována publikace DURDÍK, J., DURDÍKOVÁ, L., *Oslavanská stávka*. Praha: Naše Vojsko, 1951, při jejíž četbě je však třeba vzít v úvahu dobu jejího vzniku.
- 235 Výsledkem bylo odzbrojení všech vojáků a četníků, takže dělníci získali 4 kulometry, 305 pušek a 25.000 nábojů. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 72.
- 236 Přestože právní předpisy Rakousko-Uherska s touto variantou počítaly, nešlo vůbec o běžnou praxi, spíše naopak.

lel pplk. Hynek Sponner, velitel 24. pluku, měl skutečně imponující počty. Vedle tří pěších praporů²³⁷ měl k dispozici i baterii lehkého dělostřelectva, ale také četu světlometů, spojovací četu a dokonce tři letouny od leteckého pluku č. 2.²³⁸ Rozkaz zněl: „*Obsadte s touto skupinou Oslavany a zjednejte státní pořádek, když třeba násilím, v revíru rosicko-oslavanském.*“²³⁹ Sponner pak svými vojáky postupně dobýval jeden dělnický opěrný bod za druhým, takže během dopoledne 14. prosince již byly celé Oslavany obsazeny vojskem, přičemž nedošlo ke ztrátám na životech. Boj byl poměrně rychlý, především díky tomu, že armáda se nedala zastrašit palbou povstalců a naopak začala palbu opěťovat a postupovala dále. Nato se většinou vzbouřenci dali na útek. Při zásahu došlo ke zranění jednoho četníka a osmi vzbouřenců. Zatčeno bylo 220 vzbouřených dělníků.²⁴⁰ V Oslavanech bylo vyhlášeno stanné právo a asistenční jednotka tam zůstala ještě déle než měsíc. Dne 12. ledna byly jednotlivé útvary vystřídány, aby nedošlo k ohrožení disciplíny. V té době stále ještě chybělo z ukořistěných zbraní 128 pušek, jeden kulomet a 280 bajonetů.²⁴¹

Vyvstává zde samozřejmě otázka, proč selhaly jednotky desátého pluku a jednotky pod Sponnerovým velením naopak obstály a splnily svůj úkol bez většího krveprolití. Svou roli bezesporu bude mít právě lidský faktor – tedy osobní kvality jednotlivých velitelů. Je možné, že útvary nasazené pod Sponnerovým vedením byly skutečně považovány za „*nejspolehlivější jednotky, jež mělo ZVV Brno k dispozici*“²⁴², na druhou stranu zde můžeme uvést hlášení velitele 6. divize, plukovníka Krejčího, který uvádí, že ve Sponnerových jednotkách byla řada nováčků, kteří ještě neměli zcela ukončený výcvik a nezúčastnili se ještě žádného většího vojenského cvičení. Pokud bychom se

237 Každý prapor přitom pocházel od jiného pluku, šlo o II. prapor 3. pluku, I. prapor 27. pluku a III. prapor 24. pluku SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._1989.pdf, s. 72.

238 Jejich úkol byl však spíše demonstrovat sílu, než fakticky zasáhnout. Stroje odstartovaly po druhé hodině odpoledne a vrátily se kolem čtvrt na pět. Jeden z nich však při přistání havaroval a pilot se těžce zranil v obličeji. Vojenský ústřední archiv Praha, fond ZVV Brno, karton 27 sign. 47 7/1. Výtah z deníku posádkového velitelství v Olomouci týkající se opatření v tamní posádce ve dnech 11. až 17. prosince 1920.

239 Vojenský ústřední archiv Praha, fond ZVV Brno, karton 27 sign. 47 7/1 – 24 Hlášení pplk. Sponnera z 13. ledna 1921 o asistenčním zásahu v Oslavanech.

240 Kol., *Vojenské dějiny Československa. III. díl (1918–1939)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1987, s.130–132.

241 Vojenský ústřední archiv Praha, fond ZVV Brno, karton 27 sign. 47 7/1 – 24 Hlášení pplk. Sponnera z 13. ledna 1921 o asistenčním zásahu v Oslavanech.

242 Kol., *Vojenské dějiny Československa. III. díl (1918–1939)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1987, s.131.

na tento fakt podívali pohledem platných předpisů, tak šlo o jednotky nevhodné. Důvody selhání 10. pluku a úspěch Sponnerovy asistenční skupiny je možno spatřit v něčem jiném. Podle plukovníka Krejčího bylo důvodem nesamostatné chování vojáka. Ten totiž byl na jednu stranu poslán na vojenskou asistenci a na druhou stranu mu bylo zakázáno použít zbraň.²⁴³ Pravdivost jeho slov potvrzuje i hlášení pplk. Sponnera, kde se výslovně uvádí, že důstojníci a vojáci byli poučeni o tom, že je třeba dobýt Oslavan za každou cenu a „*že pan ministr národní obrany každé jejich energické chování kryje.*“²⁴⁴ Při vědomí, jak často a kolikrát bylo vojákům kladeno na srdce, že nesmí použít zbraně, nebylo divu, že vojáci se mohli dokonce bát zbraň použít. Podobný výrok jim naopak mohl dodat sebevědomí k tomuto zákroku potřebné.²⁴⁵

Situaci v Oslavanech se tedy podařilo zvládnout a v následujících dnech tam byl již klid, nicméně jak velitel asistenční jednotky pplk. Sponner se domníval, že se celá situace může opakovat, přičemž vycházel z výroků samotného obyvatelstva,²⁴⁶ což jej v květnu 1921 vedlo k vytvoření plánu na případné vojenské obsazení Oslavan.²⁴⁷ Skutečnost, že vojáci při asistencích byli často opravdu v nezáviděníhodné situaci potvrzuje i soudní dohra, kterou celá akce měla pro odzbrojené vojáky. Zemský vojenský velitel v Brně, gen. Podhájský, se přimlouval za co nejráznější a nejrychlejší uzavření této kauzy, neboť

243 „...byť i k pouhému neškodnému, ale přece energickému zakročení. Voják měl býti strážcem zákona, ale musí nečinně přihlížeti, jak se zákon ruší, dokud na něho samotného nebyl podniknut útok. Stále zdůrazňování mírnosti vedlo k otupění vojenského citu a hrdosti vojáků a k faktu, že voják, který nebyl než theoreticky, nikoliv ale v praktických případech poučen, aby se na zbraň spolehl a jí si proto vážil, vydá tuto bez velkých výčitek svědomí, nejsa si ani plně vědom, co svým činem způsobil.“ Vojenský ústřední archiv Praha, fond ZVV Brno, karton 20 Sign. 33 3/10 5, hlášení velitele 6. divize ze dne 15. prosince 1920.

244 Vojenský ústřední archiv Praha, fond ZVV Brno, karton 27 sign. 47 7/1 – 24 Hlášení pplk. Sponnera z 13. ledna 1921 o asistenčním zásahu v Oslavanech.

245 O nasazení jednotek svědčí i skutečnost, že např. velitel I. baterie 6. děl. pluku, npor. Fox, na tři hodiny upadl do bezvědomí poté, co pomáhal svým vojákům s přesunem děl a celkem osmkrát (s každým svým oddílem) v zimě a ostrém větru absolvoval výstup na vrch Hlína, kde jeho jednotka zaujal pozice. Nakonec však jejich děl nebylo potřeba. Za obětavost velitele i celé jednotky přesto byla baterii navrženo vyslovit pochvalu. SA-LÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 74.

246 Vojenský ústřední archiv Praha, fond ZVV Brno, karton 27 sign. 47 7/1 – 24 Hlášení pplk. Sponnera z 13. ledna 1921 o asistenčním zásahu v Oslavanech.

247 Vedle náčrtku a předpokládaných počtů jednotek zpráva obsahuje i osoby, na něž se je možné v dané oblasti spolehnout (správce elektrárny, obvodní lékař, správce velkostatku, hostinský blízko elektrárny...) Vojenský ústřední archiv Praha, fond ZVV Brno, karton 127, sign. 1 1/3 2.

se obával, že by mohlo nedostatečně potrestání viníků způsobit opakování této situace.²⁴⁸

Záchranné a pracovní asistence v prvních letech státu

Základem ženijního vojska bylo několik sapérských posádek, které na našem území byly již za Rakousko-Uherska, jako byly například Praha, Terezín nebo Uherské Hradiště. Ženijní vojsko za první republiky tvořilo pět ženijních pluků, jeden železniční pluk, jeden mostní a jeden strojní prapor a jeho činnost byla výstižně charakterizována v publikaci vzniklé k desátému výročí samostatného státu: „*Se ženisty se setkáme nejen na cvičištích, na manevrech a v posádkových místech, ale i v místech postižených živelnými katastrofami jako povodně, brozí-li na řekách ledové zácpy, hoří-li lesy anebo osady nebo i při jiných velikých neštěstích. Tu přispěchá na pomoc ženijní vojsko a chrání obyvatelstvo před zhoubným živlem anebo alespoň napravuje škody způsobené.*“²⁴⁹

Jako u každého vojenského útvaru byla pochopitelně prioritou těchto jednotek činnost bojová, a vývoj válečné situace v létě 1919 si vyžádal přesun ženijních jednotek na slovensko-maďarskou hranici. Zde působily jednak při demolicích, jednak při opravách strategicky důležitých objektů, zejména na železnici. Vedle toho však již v roce 1919 došlo k prvnímu použití jednotek ženijního vojska na odstranění škod způsobených živelní pohromou, opět povodní.²⁵⁰ Armáda však pomáhala při živelních pohromách nejen ženijními oddíly, na příklad při smršti a průtrži mračen na počátku června 1921 ve frývaldovském okrese stála po boku ženijních jednotek i jedna hraničářská rota a zemské vojenské velitelství v Brně bylo dne 31. července 1921 požádáno, aby tlumočilo asistenčním jednotkám od Prezidiem zemské vlády slezské „*nejzdvořilejší dík.*“²⁵¹

Z hlediska právní úpravy je samozřejmé, že i v případech pomocných asistencí zpočátku vše fungovalo na základě předpisů rakouských. A podobně jako v době Rakousko-Uherska některé z nasazení nesou podobu spíše pracovních, nežli záchranných asistencí. Jako příklad takového využití armády může sloužit most přes řeku Bodrog u Ladmanovců,²⁵² který byl vybudován armádou na základě dohody MNO a Minis-

248 Vojenský ústřední archiv Praha, fond ZVV Brno, karton 27 sign. 47 7/1–25.

249 *Deset let Československé republiky, svazek první.* Praha 1928. s.201–202.

250 Stalo se tak rovněž na železnici, kdy byly ve Vlárském průsmyku strženy mosty a podezmla trať. Jedna stavební rota také působila na výstavbě vršovického seřadovacího nádraží. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989).* [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19_stol._1989.pdf, s. 75.

251 Šlo o jednu rotu 7. hraničářského praporu, ženijní roty od 5. ženijního pluku (Praha – Karlín) a 2. ženijního pluku (Kromčíž). Vojenský ústřední archiv Praha, fond ZVV Brno, karton 23 sign. 1 3/2 – 42.

252 Most přes Bodrog byl postaven v říjnu 1919 ze součástek mostu RW (Roth-Wagnerův),

terstva veřejných prací.²⁵³ Je však otázka, zda takovéto zásahy by mohly být hodnoceny jako zneužití armády. Přestože všechny součásti prvorepublikového Československa byly součástí Rakousko-Uherska, komunikační síť mezi jednotlivými částmi nebyla ideální. Příkladem může být třeba železniční spojení mezi Českými zeměmi a Slovenskem a Podkarpatskou Rusí, kdy jediná trať spojující celé území státu vedla přes Těšín, který si však nárokovalo Polsko.²⁵⁴ A jak již bylo řečeno, základem obrany státu je kvalitní a funkční dopravní síť. V případě Slovenska a Podkarpatské Rusi toto bylo umocněno ještě skutečností, že hranice zde byla s Maďarskem, které rozhodně nebylo možno hodnotit jako stát přátelský.

Příprava nové směrnice

Zatímco byl branným zákonem vytvořen základní rámec pro asistenční zákroky, v rovině konkrétní se stále používaly směrnice rakouské, případně docházelo k vytvoření speciálních směrnic, kde vedle směrnice zaměřené na rekvizice, existovala na příklad i směrnice pro asistenci při volbách a tak podobně.²⁵⁵ Již zmiňovaný postoj generálního štábu k návrhu směrnice při rekvizicích přitom naznačoval, že si vedení armády bylo vědomo toho, že je třeba vytvořit zcela nový předpis upravující tuto problematiku.

Práce na této jednotné směrnici lze datovat do doby přijetí nového branného zákona, přesněji v květnu 1920.²⁵⁶ Prakticky dva roky byl návrh směrnice projednáván,

měl rozpětí 72m. Dl., Vojenské železniční mosty. Vojenský svět, 1937, č. 5, roč. V., s. 181.

253 Bohužel, příslušnou smlouvu se autorovi ve fondu Ministerstva veřejných prací nepodařilo dohledat a fond V. odboru (politicko-právního) MNO ve vojenském archivu je dosud nezpracovaný, a tudíž pro badatele nepřístupný.

254 Blíže k Těšínsku viz například BÍLEK, J. *Kyselá těšínská jablička : československo-polské konflikty o Těšínsko 1919, 1939, 1945*. Praha : Epoque, 2011, GAWRECKÁ, M., *Československé Slezsko mezi světovými válkami 1918–1938*. Opava : Slezská univerzita v Opavě, 2004, GAWRECKI, D., *Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918–1938*. Český Těšín : Muzeum Těšínska, 1999.

255 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._1989.pdf, s. 88.

256 Definitivní verze směrnice byla tvořena v subkomisi složené z mjr. Dr. Koutníka, ministerského tajemníka Dr. Hubáčka a št. kpt. Dr. Lepšíka a předložena v listopadu 1920 a ke schválení byla prezidiu ministerské rady zaslána 25. ledna následujícího roku. Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1918–1923, karton 305, sign. 24839 a Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1918–1923, karton 77, sign. 28/1.

než byl schválen v konečném znění 7. prosince 1922. Dlouhé projednávání směrnice sice dokazuje důslednost, s jakou zainteresované strany na daném předpisu pracovaly, na druhou stranu mělo i značně negativní následky.²⁵⁷ Než totiž byla směrnice konečně na sklonku roku 1922 ministerskou radou schválena,²⁵⁸ došlo v průběhu oněch dvou let ke schválení jiných předpisů a původní návrh se s nimi dostal do rozporu. Šlo především o čl. 92 nového Služebního řádu (A-I-a), rozpor byl i s novým ubytovacím zákonem č. 248/1920 Sb. z. a n. a jeho ustanovením § 51 a také s §14 zákona č. 299/1920 Sb. z. a n., o četnictvu.²⁵⁹ Problémem byly především nesrovnalosti v otázce pravomocí. Např. podle Služebního řádu (schválen v červnu 1922, platný od 1. října 1922) mohl dozorčí důstojník disponovat při ohrožení klidu a pořádku s hotovostí jen tehdy, když nebyl přítomen velitel ani žádný vyšší důstojník, směrnice ovšem toto oprávnění vyšším důstojníkům nedávala. Podobný byl i rozpor se zákonem o četnictvu.²⁶⁰ Urgence vedly k tomu, že byla svolána porada všech zainteresovaných oddělení ministerstva obrany a oprava směrnice byla svěřena 2. oddělení MNO (politické).²⁶¹ Takto opravená směrnice již nebyla znovu předkládána ke schvalování ministerské radě, neboť nešlo o změny, které by se dotýkaly obsahu. Vojáci se tak dočkali nové směrnice pro vojenské asistence až během roku 1923, tato směrnice dostala v době svého vzniku označení G-10.²⁶²

257 Docházelo k urgencím na přijetí této směrnice. Prezidium bylo hlavním štábem upozorňováno, že „...vojsko povolane případně na asistence, nemá žádný předpis v rukou, podle kterého by se mohlo řídit, co může mít neblahé následky...“. Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1918–1923, karton 77, sign. 28/1, MNO, HŠ, organiz. odděl., čj. 87.158/23 org. ze dne 15. 2. 1923.

258 Směrnice označena č. j. 24839/22 pres. pol. dův., viz Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1918–1923, karton 305, sign. 24839.

259 Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1918–1923, karton 77, sign. 28/1.

260 Četník podle původního návrhu nemohl žádat pomoc ani v případě prodlení přímo, ale jen prostřednictvím. Ustanovení § 14 zákona o četnictvu umožňovalo četníkovi vyžádat si součinnost každého orgánu služby veřejné, včetně velitelstev a úřadů vojenských. Podle něj tedy i velitel kasáren, velitel voj. tělesa, nebo jiný velitel útvaru vojenského musel poskytnout četnictvu pomoc vždy. Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1918–1923, karton 77, sign. 28/1, č. j. 14.570 pres. voj./23 Pol. odd. pres. MNO z 27. 2. 1923.

261 Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1927–1938, karton 8637, sign. 24 2/74 2. Když se později jednalo o tom, komu bude svěřena novelizace směrnice pro vojenské asistence, tak bylo rozhodnuto Vyšší komisí pro zpracování služebních předpisů, že bude tato práce svěřena právě 2. odd. MNO. To se proti tomu ohradilo s odkazem, že celkově tato agenda vždy náležela do působnosti 1. odd. MNO (vojenské), které také shromažďovalo a vyhodnocovalo informace o všech asistencích.

262 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9.

Sporné otázky

Důvodem dlouhého projednávání byly především připomínky ze strany zainteresovaných ministerstev, která nesdílela zcela názory MNO a autorů směrnice. Lze říci, že v jednáních se nejproblematictějšími jevíly dvě otázky, které byly jakýmsi evregreenem sporných otázek u asistencí – použití zbraní a pracovní asistence. Dochované materiály dostatečně umožňují sledovat tyto názorové střety a argumenty všech zúčastněných stran.

Použití zbraní

V souvislosti s použitím zbraně asistencí stojí na prvním místě zmínit fakt, že během schvalovacího procesu byla pozměněna struktura směrnice. Zatímco v původním návrhu – podobně jako v původní směrnici rakouské – byly nejprve upraveny asistence ozbrojené a teprve pak asistence pomocné, v konečné směrnici G-10 tomu bylo právě naopak.²⁶³ Lze se poměrně oprávněně domnívat, že tato úprava souvisela se snahou o lepší „image“ vojska. Analogii k tomu můžeme nalézt v návrhu ministra školství a tělovýchovy, aby byla z důvodu politické oportunitity ze směrnice vyražena speciální ustanovení týkající se vojenské asistence při volbách a stejně tak i výslovné zmínění asistencí při stávkách a mzdových sporech.²⁶⁴

Lze předpokládat, že MNO již v té době počítalo, že předpis nebude volně k prodeji,²⁶⁵ na druhou stranu minimálně výtah příslušných partií se objevoval v příručkách pro četnictvo. Rovněž se dá předpokládat, že směrnici mohly mít k dispozici i představitelé obcí či měst, zejména v situacích, že se živelní pohromy a tím i asistenční zákroky objevovaly častěji. Toto opakování se pohrom pak často vedlo k těsnější spolupráci mezi civilními a vojenskými orgány. Například Praze pro takovouto spolupráci byla podnětem katastrofa v tzv. Jakeschově domě na Poříčí 9. října 1920, kterou získaly příslušné úřady značné zkušenosti, bohužel draze vykoupené.²⁶⁶

2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 89.

263 Ke změně došlo patrně 20. května 1920. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol. – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 90.

264 Tyto návrhy padly na meziministerské poradě dne 1. prosince 1922. Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1918–1923, karton 305, sign. 24839.

265 Toto bylo sděleno číslem 165/1923 věstníku MNO, jelikož předpis slouží pouze pro služební potřeby.

266 Stavební úřad chtěl, aby jej posádkové velitelství pro Velkou Prahu informovalo, jak je asistenční služba organizována a jak lze získat asistence co nejrychleji. Zajímala ho především telefonní čísla pluků, ale také jejich technické vybavení, přičemž magistrát jevil zájem i o osvětlovací jednotky a sanitní útvary. Zároveň žádal Magistrát hlavního města Prahy přidělení předpisu G-XV a předkládal nově vydaná „Pravidla pro vedení záchranných

Pravdivost této hypotézy může potvrdit i již výše zmíněné hlášení o asistenčním zásahu na Frývaldovsku. Prakticky ve všech hlášeních je zmínka o tom, že civilní obyvatelstvo vojáky přijímalo s nedůvěrou a často jim činilo i překážky.²⁶⁷ Velmi dobře to ve svém hlášení vystihl kpt. Líbnař od ženijního pluku č. 5: „*Obyvatelstvo, znající čs. vojína pouze z asistencí při politických a národnostních nepokojích, přijalo rotu dosti chladně a nedůvěřivě. Mužstvu bylo vysvětleno, že vzorným chováním a velkým pracovním výkonem může mínění obyvatelstva poopravit a prospět tak přímo státnímu zájmu i na poli politickém. Důležitost tohoto úkolu mužstvo pochopilo ... Dne 11. června zúčastnila se část mužstva obětavě prací při požáru v blízkém Kaltenseiten, po denním zaměstnání pomáhala dobrovolně při znovuzařizování zaplavených zahrad, při opravách soukromých lávek atd.*“²⁶⁸

V původním návrhu směrnice²⁶⁹ byla právní úprava použití zbraní obsažena v § 6²⁷⁰ V prvním odstavci § 6 byly vypočítány možnosti použití zbraní pod písmeny a) až g). Podle posledního písmene bylo možno použít zbraň na žádost oprávněného orgánu politické správy. V ostatních případech mohla asistence použít zbraň – dle § 6 odst. 2 – jen na rozkaz velitele asistence (hlídky) v situaci:

- a) kdy je proti asistenci stříleno,
- b) kdy byla na asistenci vztažena ruka skupinou několika osob,
- c) napírá-li dav v nepřátelském úmyslu,
- d) při srocní bez viditelného ozbrojení přesto insultujícím a jevícím nepřátelství při přiblížení se na méně než dvacet kroků,

prací při stavebních katastrofách“ (na pravidlech se rada města usnesla na schůzi ze dne 9. srpna 1929). SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 106.

267 Např. v Horním Tomašově odmítl majitel hostince Nietzsche uposlechnout příkazu starosty a vojáci (2. rota, žen. pluku č. 5, velitel ktp. Líbnař) byli ubytováni až po četnické intervenci. Podobně i v Tomašově (1. rota žen. pluku č. 2, velitel npor. ing. Šenkýř) zabezpečil většinu věcí – slámou na spaní počínaje a hrnci na vaření konče – stavební rada Khünel, protože starostu obyvatelé neposlechli. Vojenský ústřední archiv Praha, fond ZVV Brno, karton 23 sign. 1 3/2 – 42.

268 Vojenský ústřední archiv Praha, fond ZVV Brno, karton 23 sign. 1 3/2–42.

269 Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1918–1923, karton 307, sign. 174.

270 Posléze byla upravena v ustanovení § 7 a po přečíslování v § 26 – úprava těchto paragrafů však již byla odlišná. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 90.

- e) není-li jinak možno zabezpečit osoby, budovy či zásoby jim svěřené nebo překonat odpor proti služebnímu výkonu úřadu,
- f) zabránění útěku nebezpečného zatčeného, jehož nemohou jinak zadržet.

Jak je vidět, armáda se snažila co nejvíce pravomoci svých vojáků rozšířit. Není proto divu, že tento výčet ministerskou radou značně redukován. Na příklad ustanovení písmena d), které bylo zjevně vyvolané snahou reagovat na situaci, kdy se vojáci a demonstranti dostali do těsného kontaktu a demonstranti začali vojáky odzbrojovat, nenalezlo u zástupců ostatních ministerstev podporu.²⁷¹ Na místě bylo v návrhu směrnice vloženo znění nové úpravy zbraní – nyní již jako § 7.

Tento paragraf v prvním odstavci odkazoval na oprávnění pro zakročení zbraní dle rozumu (§ 2 písm. g) trestního zákona rakouského č. 117/1852 ř. z. z 27. května 1852 a §77–80 trestního zákona uherského – zákonný článek V z r. 1878)²⁷², v nutné obraně nebo ve stavu nouze. Později byl odkaz na rakouský a uherský trestní zákon odstraněn a nahrazen odkazem na § 3 písm. g) zákona č. 19/1855 ř. z., Vojenský trestní zákon o zločinech a přečinech.²⁷³ Jinak bylo použití zbraně omezeno na žádost oprávněného nebo zplnomocněného úředníka politické správy a velitel mohl dát příslušný rozkaz v zásadě jen v situaci, kdy byl projev vůle představiteli politického úřadu znemožněn, nebo za podmínek nutné obrany. Tento text v podstatě odpovídá textu pozdějšího ustanovení § 26 směrnice G-10.²⁷⁴

Vedle samotných situací, za kterých bylo možno použít zbraň, se vedla rozsáhlá diskuse nad dalšími dvěma body. Šlo především o to, zda má být při střelbě použito nejprve slepé munice a varovného výstřelu, nebo, což bylo výslovně obsaženo v navrhovaném textu směrnice, je použití takového výstřelu výslovně zakázáno (§ 6 odst. 5 původního návrhu směrnice). Proti tomuto návrhu byl jednak zástupce ministerstva školství, jednak ministerstva spravedlnosti. Posléze však uznali argumenty armády. Ta

271 Na rozdíl od ustanovení písmene e) a f), které byly toto ustanovení označeno navíc za nejasné. Viz Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1918–1923, karton 305, sign. 24839, Gen št. org. odd. č. j. 56.936/org. ze 4. listopadu 1922.

272 Rakouský trestní zákon platil na území Uher pouze do tzv. judexkuriální konference.

273 Ustanovení § 3 upravuje důvody „pro které se zločin nelze přičítati.“ Písm. g) pak zní doslova: „...když skutek se stal z neodolatelného donucení neb u výkonu spravedlivé obrany z donucení.“

274 K tomu srovnej SALÁK, P. *Armáda České republiky-nebojová činnost AČR*. Diplomová práce, Masarykova univerzita Brno, Právnická fakulta, Katedra správní vědy, správního práva a finančního práva. Brno: PrF MU, 2002, s. 15 an.. SALÁK, P. Právní úprava použití zbraní bezpečnostními složkami proti osobám v letech 1918–1938 a v současnosti. Časopis pro právní vědu a praxi, 2002, č. 1, s. 62–66. Výpis ze Směrnice G-10 k § 26 zákona o četnictvu viz ERHART, J., PINKAS, O., *Sbírka četnických předpisů*. Kroměříž: 1923, s. 100 – 111.

se bránila použití slepých nábojů s odkazem na to, že je to nevhodné z hledisek psychologických i operativních.²⁷⁵ Z operativního hlediska by to činilo problémy nejvíc patrně při nabíjení zbraně.²⁷⁶ Psychologický moment mohl mít pak dvojitý dopad. Vědomí, že první salva bude vedena slepými náboji, dav nemuselo zastrašit, naopak, mohlo ještě více zvýšit jeho aktivitu a agresivitu. Na druhou stranu v řadách vojáků mohla tato skutečnost vyvolat poměrně oprávněnou obavu z toho, zda se jim podaří proti takovému davu skutečně účinně zasáhnout, nemluvě o obavě o vlastní zdraví či život.

Obdobně tomu bylo i u varovné salvy, kdy MNO argumentovalo nebezpečím, že by mohla tato salva způsobit chaos při velení. Poněkud zvláštní je, že se zde velení armády nedovolává nebezpečí, že při varovné salvě by mohlo dojít ke zranění nezúčastněných osob. O tomto nebezpečí hovoří až později směrnice G-10.²⁷⁷ Stačí si jen vzpomenout na výše zmíněný zásah při hladových bouřích v Prostějově, nebo střelbu do dlažby, k níž došlo – byť neúmyslně – v Kraslicích. Nešlo přitom ostatně o jediný případ na našem území.²⁷⁸

Pracovní asistence

Jestliže v otázce použití zbraně požadovalo MNO co nejširší oprávnění pro velitele asistence, v případě pracovních asistencí tomu bylo naopak. Na počátku samostatného státu byla sociální situace poměrně kritická, navíc revoluce v Rusku nezůstávala bez ohlasu, a tak ke stávkám nedocházelo jen v průmyslu, ale i v zemědělství. Není

275 Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1918-1923, karton 305, sign. 24839, protokol z porady zástupců jednotlivých resortů ze dne 19. prosince 1921.

276 Znamenalo by to vložit do zbraně nejprve pásek s ostrými náboji, pak poslední ostrý náboj vyjmout a nahradit jej slepým nábojem. Krom problému, co s oním přebytečným ostrým nábojem, by mohlo dojít k situaci, že by došlo k prohození ostrých a slepých nábojů. Byť tyto byly v období první republiky značně odlišné, určité riziko, zejména při chvatné manipulaci, by zde bylo. Nevhodné se jevílo rovněž použití celého pásku pěti slepých nábojů a teprve následovné nabití zbraně náboji ostrými. Zde by se vojáci vystavovali spíše nebezpečí, že budou davem odzbrojeni, aniž by mu v tom mohli nějak účinně zabránit. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 91.

277 SALÁK, P. *Armáda České republiky – nebojová činnost AČR*. Diplomová práce, Masarykova univerzita Brno, Právnická fakulta, Katedra správní vědy, správního práva a finančního práva. Brno: PrF MU, 2002, s. 15 an.

278 Podobně tragické následky měl povel k palbě do dlažby, který vydal velitel četnické asistence při stávce v cukrovaru ve Slavkově u Brna dne 28. listopadu 1905. K tomu viz PERNES, J., *Nejen rudé prapory. aneb, Pravda o revolučním roce 1905 v českých zemích*. Brno: Stilus, 2005, s. 272–274.

proto divu, že ze strany ostatních ministrů byl na MNO činěn nátlak, aby vojáci byli nasazováni jako náhrada za stávkující.²⁷⁹ Již v září 1920 je ze strany upozorňováno MNO, že pracovní asistence mohou být použity jen v případě, kdy jsou skutečně ohroženy celostátní zájmy.²⁸⁰

Poněkud s podivem nejhroliivěji s návrhem asistencí při stávkách vystupovalo ministerstvo zemědělství, nicméně jeho návrhy byly vytrvale odmítány a to i ze strany ostatních ministerstev, a to dokonce i když návrh přednesl návrh osobně ministr. Argumentem k podobným požadavkům byla i skutečnost, že v prvních měsících samostatného státu armáda některé úkoly zcela mimo rámec vojenského výcviku skutečně armáda plnila, zejména v situaci, kdy státní zaměstnanci maďarské národnosti odpírali vykonávat své zaměstnání.²⁸¹

Směrnice čs. branné moci G - 10, Směrnice pro vojenské asistence

Několiikaletá snaha zaměstnanců MNO byla korunována koncem roku 1922, respektive na počátku roku 1923 úspěchem, když byl schválen a následně vydán předpis označený jako směrnice G-10 čs. branná moci „*Směrnice pro vojenské asistence*“.²⁸² Tento předpis v sobě shrnul všechny podrobnosti týkající se nasazení vojáků při vojenských asistencích a jen v drobných změnách pak platil až do schválení

279 Od samého počátku státu také byli řadou podniků, především cukrovarů, požadováni příslušníci pomocných setnin. Armáda se tomu však bránila, nejprve především s ohledem na velký počet nezaměstnaného obyvatelstva. Pres. č. 8989 NO pres. z 8. ledna 1919, Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1918–1923, karton 67, sign. 8/982.

280 Asistence bylo možné použít k udržení výroby, provozu, těžby, distribuce v hospodářském ústrojí státu za účelem udržení životní úrovně obyvatel v klidu a pořádku, ovšem na výslovné svolení vlády. Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1918–1923, karton 11, č. inventární 4.

281 Podobně na schůzce zástupců ministerstev dne 19. prosince 1921 se ministerstvo pošt a telegrafů dožadovalo, aby asistence mohly být použity např. i k roznášení pošty, pokud by jejich zaměstnanci stávkovali, popř. i k jiným službám, na něž armáda nemá vyvíčnou speciální formaci. V. správa toto odmítla s tím, že chaotickou situaci popřevratovou nelze brát za podklad současnosti a že by šlo o příliš extenzivní výklad pojmu asistence. Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1918–1923, karton 305, sign. 24839, SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._1989.pdf, s. 93

282 Schváleno usnesením min. rady dne 7. 12. 1922 (intim. pres. min. rady č. j. 35 621/22 m. r. ze dne 12. 12. 1922) MNO čj. 10 770 pres. voj. 1923, Věstník věcný 1923 č. 10, čl. 58.

nového branného zákona v r. 1949. Později se směrnice označovala G-XV²⁸³ a později také G-V-1. Takto se označoval předpis, který byl schválen vládou 26. února 1937 (int. pres. min. rady čj. 5144/1937 m. r. ze dne 27. února 1937).²⁸⁴ Usnesení vlády na základě § 1 odst. 1 branného zákona č. 193/20 a na základě § 2 odst. 4 nařízení č. 141/27 Sb. z. a n. obsahovalo tři základní body:

- aby dosavadní směrnice ze 7. 12. 1922 byla nahrazena směrnicí G-V-1,
- aby ministr národní obrany byl oprávněn měnit a doplňovat předpis G-V-1, budou-li to vyžadovat změny, plynoucí z organizace a názvosloví branné moci. Aby mohl v uvedeném předpise provést i jiné změny a doplňky, a to v dohodě s ministrem vnitra a třeba-li i v dohodě s jiným ministrem,
- aby zásady uvedené v předpise o vystoupení asistenčních jednotek, jejich použití, chování a provádění daných úkolů platily i pro asistenční jednotky četnické a policejní, neustanoví-li předpisy o výkonu služby četnictva a policie jinak.²⁸⁵

Má-li být provedeno stručné srovnání všech tří směrnic, tak pokud jde o směrnice G-10 a G-XV jejich texty jsou naprosto totožné, změna se tedy týkala pouze armádního označení směrnice. Směrnice G-V-1, která nahradila směrnicí G-XV v roce 1937, se již odlišuje, avšak rozdíly v obsahu směrnice jsou jen minimální.²⁸⁶ Patrně první a nejzřetelnější změnou je pořadí úpravy jednotlivých druhů asistencí. Zatímco původní směrnice, v souladu s tím, bylo řečeno v kapitole o jejím projednávání, upravovala na prvním místě asistence pomocné a teprve pak asistence ozbrojené, u směrnice G-V-1 je tomu naopak. Dost možná tomu napomohla i změna politické situace, která nastala s nástupem nacismu v sousedním Německu. I ostatní změny se jen minimálně týkaly obsahové stránky směrnice, spíše je možno mluvit o snaze zpřehlednit text.²⁸⁷

283 Kdy přesně došlo ke změně názvu se mi zjistit nepodařilo, každopádně tak byla směrnice označována v r. 1929. Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1927–1938, karton 8637, sign. 24 2/74.

284 Kol., *Slovník veřejného práva československého*, V. díl. Praha: Eurolex Bohemia, 2000 (reprint Brno: Nakladatelství Rovnost, 1948), s. 245.

285 Toto nebylo však ničím novým, neboť v případě společného zásahu se četnictvo řídilo již směrnicí G-10. viz ERHART, J., PINKAS, O., *Sbírka četnických předpisů*. Kroměříž: 1923.

286 Případně zájemce na detailnější porovnání všech tří, respektive dvou směrnic, je možno odkázat na fondu Československé a slovenské předpisy 1918-1945 v Ústředním vojenském archivu v Praze.

287 Například oprávněné úřady byly vypočítané ve směrnicí G-10 zvlášť pro pomocné a zvlášť pro ozbrojené asistence, zatímco směrnice G-V-1 to řešila v případě pomocných asistencí odkazem na příslušná ustanovení u asistencí ozbrojených a jmenovala pak pouze ty, jež nebyly jmenovány u ozbrojených asistencí. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: <https://is.muni.cz/auth/th/10908/>

Z tohoto důvodu také bude podrobně rozebrána pouze směrnice G-10 a na jednotlivé odlišnosti bude poukázáno v rámci popisu jejího textu.

Členění těchto směrnic bylo rovněž shodné, a to na tři díly. Jeden se věnoval pomocným asistencím, další pak ozbrojeným asistencím. Konečně třetí byl výběrem z administrativních předpisů a obsahoval především ustanovení ohledně účtování, požitků, stravného a podobné záležitosti. Díl týkající se pomocných a díl týkající se ozbrojených asistencí se následně shodně dělily na tři části. První upravovala záležitosti všeobecné, určené jak pro vojenské, tak i pro civilní úřady. Druhá část pak obsahovala směrnice ryze vojenské povahy a ve třetí části pak byla ustanovení o jednotlivých speciálních druzích asistencí.²⁸⁸

Pomocné vojenské asistence

Jak bylo výše řečeno, ve směrnici G-10 se nejprve počítalo s asistencemi pomocnými. Pomocné asistence bylo možné požadovat jen v případech živelných pohrom, které ohrožovaly život či majetek osob v situaci, kdy to již příslušné orgány nebyly schopny zvládnout svými silami. Doba zásahu měla být co nejkratší, přičemž směrnice G-10 výslovně uváděla, že asistence má být odvolána nejpozději v okamžiku, kdy je provizorně zabezpečeno zprůjezdění dopravních tepen (§ 1 bod 3 směrnice).²⁸⁹ Pomoc měla tedy charakter mimořádné situace a směrnice výslovně uváděla, že není možné armádu použít pro preventivní práce a úpravy.²⁹⁰ Jedinou výjimkou z tohoto pravidla byla dohoda ministerstva národní obrany s příslušným správním orgánem (velmi často ministerstvo veřejných prací), ovšem za podmínky, že takováto činnost byla prospěšná i pro odborný výcvik vojska. Zde šlo především o činnost železničního pluku z Pardubic; zejména o výstavbu železničních tratí, opravy mostů, ale patřila by sem např. i stavba lanovky v Jánkových Lázních v r. 1927.²⁹¹ Vojáci zde vybudovali provizorní lanovku, která umožnila

pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 94.

288 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 95.

289 Ve směrnici G-V-1 již takovéto ustanovení chybí. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 95.

290 Směrnice G-10 § 1 bod 4: „Upotřebiti vojenské asistence ku pracím, jež nemají již charakteru mimořádné výpomoci, dále ku pracím, zabírajícím trvale elementárním škodám do budoucna, jako regulacím vodních cest, zřizováním náspů, obnovení zničených domů a pod. není dovoleno.“

291 Většina železničních staveb byla provizorního charakteru, např. u Vraného přes Vltavu byl vybudován most, který měl sloužit, dokud nebude navýšena původní trať a postaven nový most, který by mohl sloužit i po dobudování přehradu. DL, *Vojenský svět*, 1937, roč. V, č. 5., s. 181.

dopravu materiálu pro stavbu lanovky normální.²⁹² Vojáci měli být nasazeni zpravidla na pomoc příslušným orgánům, nikoliv místo nich.²⁹³

Existovala i snaha přidělit železniční trať pro výcvik vojáků, kteří pak měli v případě války provozovat železnice v blízkosti fronty.²⁹⁴ Geometrické a projekční činnosti železničního pluku pak byly využity při výstavbě některých tratí. Je opět třeba připomenout, že tato činnost byla důležitá i z hlediska obranyschopnosti státu pro zajištění kvalitní komunikační sítě.²⁹⁵

K žádosti o pomocnou asistenci směrnicí opravňovala následující úřady (§ 6):

- ministerstvo vnitra,
- úřad ministra s plnou mocí pro správu Slovenska,
- civilní správa Podkarpatské Rusi,
- úřad zmocněného komisaře pro Ratibořsko,
- zemské správy politické (župní úřady),
- politické úřady I. stolice (okresní politické správy a expozitury, starosty měst s vlastním statutem a jim odpovídající orgány na Slovensku a Podkarpatské

292 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 95

293 Na příklad během zimy 1928–1929 na řadě míst, především na Slovensku, byly vojenské asistence zneužívány. Často místní obyvatelstvo nic nedělo a spoléhalo na armádu, v několika případech dokonce došlo k tomu, že ve chvíli, kdy armáda dorazila, přerušili civilní zaměstnanci práci a šli domů. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 105–106.

294 Plán, aby na železnici vykonávala provoz armáda, se však neuskutečnil, jakkoliv jednání o této trati se vedla od r. 1921 minimálně do r. 1925. Ministerstvo železnic argumentovalo především nemožností zaškolit vojenský personál v tak krátké době, když sami železniční zaměstnanci se zaškolovali více než rok. SÚA, fond Ministerstva železnic 1918–45, kart. 4743, inv. č. 1076 sign. 39, za Rakousko-Uherska takto fungovaly tratě St. Pollten-Tulln a Herzogenburg – Krems.

295 O významu komunikační sítě konec konců můžeme nalézt důkazy i v materiálech ministerstva dopravy, kde se zcela jednoznačně ukazují snahy armády ovlivňovat charakter některých tratí s ohledem na jejich strategický význam (šlo zejména o zřízení druhé koleje). Často tyto snahy byly v rozporu se zájmy samotných železnic, které již počátku třicátých let poukazovaly na nárůst silniční dopravy. NA, fond Ministerstva železnic 1918–45, kart. 4813.

Rusi.²⁹⁶ Podle výnosu MNO č. j. 12.918 – pres./1. oddělení z r. 1927 se takovýmto orgánem rozuměly státní policejní úřady – policejní ředitelství a komisařství.²⁹⁷

Asistenci mohly pochopitelně žádat i ostatní orgány, ale i soukromé osoby: Ty tak mohly činit jen prostřednictvím těchto orgánů. Pokud by situace byla obzvláště naléhavá, mohly se ostatní veřejné úřady dožadovat asistence přímo u posádkového velitelství, přičemž o tom musel být uvědomen příslušný politický úřad, který pak žádost potvrdil, nebo se jí zřekl. Zvláštní oprávnění pak mělo ještě železniční ředitelství a poštovní a telegrafní úřad při poruše v jejich provozu (§ 16 směrnice). Tyto subjekty však zároveň měly oznamovací povinnost vůči výše zmíněným politickým úřadům. Žádost měla mít zásadně podobu písemnou, pokud byla učiněna ústně či telegraficky, pak bylo nutno tuto žádost dodatečně podložit písemně.²⁹⁸ Žádalo se přitom vždy nejbližší posádkové velitelství. Pokud však živelni pohroma byla rozsáhlejšího rázu, požadovala se asistence na zemském vojenském velitelství. Ministerstvo národní obrany se žádalo v situaci, kdy se mělo jednat o asistenci většího rozsahu na delší dobu, nebo kdy měly být nasazeny specializované jednotky (železniční vojsko, letectvo, automobilové vojsko...)²⁹⁹

Pokud o asistenci požádal oprávněný úřad, na její vypravení měl právní nárok, nebylo tedy možné poskytnutí asistence odmítnout (§ 3 bod 5). Podle následujícího bodu (§ 3 bod 6) dokonce mohli vojáci v případě živelni pohromy zasáhnout i sami, aniž by čekali na vyzvání civilních úřadů. Civilní úřady neměly asistenci žádné pravomoci, jejich úkolem bylo pouze asistenci objasnit situaci a sdělit cíl, kterého má být dosaženo, velení příslušelo jen veliteli asistence. Konečně byla řešena ještě otázka podřízenosti asistence z hlediska vojenského.³⁰⁰

296 Okresní úřady, městské notářské úřady v Bratislavě a Košicích na Slovensku a slúžnovské úřady a měšťanostové měst s regulovaným magistrátem na Podkarpatské Rusi. Původně byly slúžnovské úřady i na Slovensku, nicméně k 1. lednu 1923 došlo k reformě správy na Slovensku. Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1918–1923, karton 305, sign. 24839.

297 Sešit oprav 1927, č. 6, 11.

298 Tato žádost měla obsahovat následující informace: krátké vylíčení situace; přibližnou dobu, po kterou bude asistence upotřebeno; úkol asistence; úřední orgán, se kterým se má velitel asistence dorozumět o jejím upotřebení; eventuální návrhy velikosti asistence a odborných znalostí; úřad (osoba), v jehož zájmu se asistence požaduje a jenž bude vojenské správě hradit zvýšené náklady asistenční.

299 Např. při povodních se předpokládalo nasazení ženijních oddílů kasernovaných v dané oblasti, o jejich nasazení rozhodovala zemská vojenská velitelství. Pokud jde o zvláštní materiál, byl problém především s trhavinami, jejichž doprava „běžnými“ (osobními) vlaky byla zakázána, proto jednotka vezoucí trhaviny musela cestovat zvlášť, třeba samostatným vojenským vlakem. Totéž se týkalo i lodního materiálu (část 3., § 15 směrnice G-10).

300 Dle ustanovení § 11 směrnice G-10 platilo, že v okrsku vlastní posádky byly podřízeny

Pokud jde o zvláštní druhy asistencí, pak se počítalo především s asistencí technických jednotek (§ 15 směrnice G-10), při poruchách v železničním, poštovním, telegrafním (telefonním) provozu (§16), asistencemi v případě epidemie, tedy asistence zdravotnické. (§ 17) a konečně pak při požáru (§18).

Ustanovení § 15 se vztahovalo na situace, kdy bylo potřeba použít speciálních materiálů, zejména trhavin. Význam při odchodech leďů však dokazovala i osvětlovací služba, která se osvědčila při práci v noci.³⁰¹ Ustanovení 6 byla tedy zaměřena především na asistence související s povodněmi, především s odchodem leďů. Nejdůležitějším bodem byl patrně fakt, že trhavina musela být přepravována zvlášť, neboť ji nebylo dovoleno přepravovat v osobních vlacích. Asistence dle § 16 platily především pro speciálně vycvičené jednotky a zároveň toto ustanovení stanovovalo oprávnění pro zainteresované civilní úřady (především drážní) vyžadovat tyto asistence.

V případě požárů se kupodivu nepočítalo především s nasazením vojáků k hašení, byť i s tím ustanovení § 17, které problematiku asistencí při požárech řešilo, počítalo. Tato činnost byla především vyhrazena hasičům, kdy vojáci měli naopak zabezpečit průjezdnost komunikací a udržet dav v dostatečné vzdálenosti, aby se hasiči mohli bez překážek věnovat své práci. Přestože je pochopitelné, že se vojáci podíleli i na zachraňování majetku, aby nebyl stižen požárem, výslovně to směrnice přikazuje pouze u majetku státního.³⁰²

Pro asistence při epidemiích je nasnadě, že byla poskytována v zásadě lékařským, nebo alespoň zdravotnickým personálem, či z příslušníků asanačních kolon. Vedle toho se však připouštělo i nasazení vojáků se zbraní pro případ, že bylo třeba izolovat část obyvatelstva. Jinak poskytnutí celé vojenské polní nemocnice bylo jen v pravomoci ministerstva.³⁰³

Zvláštním ustanovením pak byl § 19 směrnice G-10, který stanovoval, že pro případy, jež nebyly touto směrnicí výslovně upraveny, bylo pro nasazení pomocné

vlastnímu posádkovému velitelství. Mimo okrsek, ale v okrsku divize, byly podřízeny cizímu posádkovému velitelství za podmínky, je-li velitel asistence nižší (hodnost a hodnostně mladší) než velitel posádky. Jinak byl podřízen diviznímu velitelství. U asistencí nasazených mimo nadřízené divizní velitelství platilo totéž, jen byla asistence podřízena cizímu diviznímu velitelství.

- 301 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 106.
- 302 Bližší podrobnosti viz SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 98–99.
- 303 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 98.

vojenské asistence potřeba schválení ministerské rady. Ministerská rada také rozhodovala o úkolu, rozsahu a době trvání takového nasazení, a to vždy pro každý konkrétní případ. Tímto mělo být pamatováno na ty druhy asistencí, jež svou povahou byly spíše asistencemi pracovními.³⁰⁴ Obdobně znělo ve prospěch vlády i ustanovení § 138 odst. 2 směrnice G-V-1, na které se také odvolávalo ustanovení § 108 téže směrnice, jež umožňovalo v mimořádných případech použít vojáků jako pracovní jednotky.³⁰⁵

Zásadním nedostatkem směrnice G-10 stran pomocných asistencí, podobně jako za Rakousko-Uherska byl fakt, že asistence počítala pouze s pomocí lidskou, nikoliv materiální. Tento nedostatek původní směrnice se snažil řešit již například výnos MNO č. j. 711 Dův.-pres./1.oddělení z 10. února 1933, podle něhož se půjčování vojenských automobilů bezpečnostním složkám mělo posuzovat jako pomocná vojenská asistence ve smyslu ustanovení § 2 čl. 4 směrnice G-XV.

Pomocným vojenským asistencím materiálního rázu byl naopak ve směrnici G-V-1 věnován celý jeden článek. Toto ustanovení řešilo především pomoc osobám, jež vinou živelní pohromy zůstaly bez přístřeší. V této souvislosti je poněkud zarážející, že se nejednalo o poskytnutí pomoci právě přístřeším. Materiální pomoc spočívala v poskytnutí kotlů na vaření, polních kuchyní a várnic V počáteční fázi bylo možno též poskytnout vojenské kuchaře a také příprěže na dopravu.³⁰⁶

304 Pro srovnání je možno uvést text původního návrhu znění tohoto ustanovení:

„odst. 1 Ve stávkách ze mzdových sporů neb sociálních zápasů, dojde-li k zastavení práce a jsou tím skutečně ohroženy celostátní zájmy k zachování životní úrovně obyvatelstva pokoje a pořádku jest nezbytně vypomoci výrobě, provozu, těžbě nebo distribuci, může být po usnesení min. rady užito pomocné vojenské asistence.

odst. 2 Ministerská rada se usnáší též o úkolu, rozsahu a trvání takovéto asistence pro každý jednotlivý případ zvlášť, všechny tyto okolnosti musí být v daném usnesení vlády zvlášť uvedeny.

odst. 3 Návrh předkládá zpravidla ministerstvo vnitřní a ministerstvo sociální péče ve shodě s resortně příslušným ministrem. MNO musí mít možnost včas podat dobrozdání vyčerpávající situaci se stanoviska resortního.“ viz Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1918–1923, karton 305, sign. 24839, Gen št. org. odd.. čj. 56.936/org. z 4. listopadu 1922.

305 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 99.

306 Oprávněným k podání žádosti byl okresní úřad. Materiální pomoc se poskytovala z předmětů nepředepsaného vzoru, jež nebyly začleněny do augmentačních zásob. Pokud by takový materiál nebyl, bylo možno užít materiál vzorový, určený pro mírové potřeby, popř. materiál z augmentačních zásob. Pokud však měl být tento materiál použit na dobu delší čtrnácti dnů, pak bylo pro jeho použití potřeba povolení ministerstva národní obrany. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné

O automobily mohly ve výjimečných případech žádat pouze zemské úřady a jejich použití opět podléhalo povolení ministerstva. Pomoc formou dopravních prostředků, přístřeší a stravy mohla být poskytnuta i bezpečnostním orgánům; konkrétně policii, četnictvu, vězeňské a finanční stráž, za podmínky, že to bude bez újmy vlastních vojenských zájmů. Pokud šlo o půjčování vozidel, pak rozhodoval jejich počet, doba, na niž byla poskytována, a vzdálenost, na niž jich mělo být použito.³⁰⁷

Ozbrojené vojenské asistence³⁰⁸

Ozbrojené vojenské asistence upravoval II. díl směrnice G-10. Ustanovení § 20 v úvodu stanovovalo, že vojenská asistence by měla být použita jen v případě, kdy existuje obava (ať již reálná, nebo pouze předpokládaná), že bezpečnostní jednotky správních orgánů postačovat nebudou. Pro případ, že by vojáci měli být asistenčním útvarem u mzdových sporů dělnictva a zaměstnavatelů bylo armádě důtklivě kladeno na srdce, aby se chovala nestranně, a to zejména vůči dělnictvu. Znovu byl zdůrazňován požadavek vyžádání asistence politickým úřadem a nutnost subsidiárního použití asistence až v případě, že policejní či četnická intervence nepostačuje.³⁰⁹

Směrnice uznávala, že včasné nasazení vojenské asistence může, a to aniž by použila zbraní, jen pouhou přítomností způsobit, že bude opět nastolen pořádek. Zároveň však varovala před příliš častým používáním asistencí. To by dle ustanovení § 20 odst. 2 směrnice G-10 mohlo mít za následek, že použití moci je bezdůvodné a přehnané. Proto byly příslušné politické (bezpečnostní) úřady vyzývány zřeknout se asistence v okamžiku, když již mohly situaci zvládnout svými silami.³¹⁰

z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19_stol._1989.pdf, s. 100

307 Více viz SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19_stol._1989.pdf, s. 100.

308 Výpis ze Směrnice G-10 k § 26 zákona o četnictvu viz. ERHART, J., PINKAS, O., *Sbírka četnických předpisů*. Kroměříž: 1923, s.100–111. Pod číslem 165/1923 věstníku MNO bylo sděleno, že tento předpis slouží pouze pro služební potřeby a nebude proto dán do knižního prodeje.

309 Chování se asistencí ve mzdových sporech. Výnos min. Národní obrany ze dne 24. dubna 1919, č. j. 12550/pres., I. oddělení., ERHART, J., PINKAS, O., *Sbírka četnických předpisů*. Kroměříž: 1923, s. 111.

310 Pokud šlo o událost menšího rázu, stačila pouhá dohoda velitele asistence s příslušným úředníkem, který asistenci doprovázel. Rozkaz ke stažení však vydával vždy vojenský velitel. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19_stol._1989.pdf, s. 107.

Směrnice stanovovala, že velitel asistence byl povinen pouze ochraňovat úřední výkon orgánů a nikoliv se tohoto výkonu přímo účastnit (§ 24 odst. 1 a 7, 8 směrnice). Asistence navíc musela být doprovázena policií, četnictvem či politickými úředníky, kteří zajišťovali bezpečnostní službu, šlo tedy skutečně o pouhou asistenci v pravém významu tohoto termínu. Platilo, co již dříve bylo řečeno, že pokud vedle sebe vystupovaly v asistenci jednotky četnictva a vojska, neměl velitel četnictva pravomoc nad vojskem a naopak.

Ozbrojenou asistenci byly oprávněny požadovat tyto úřady:

- ministerstvo vnitra,
- úřad ministra s plnou mocí pro správu Slovenska,
- civilní správa Podkarpatské Rusi,
- úřad zmocněného komisaře pro Ratibořsko,
- zemské správy politické (župní úřady),
- politické úřady I. stolice (okresní politické správy a exozitury, starostové měst s vlastním statutem a jim odpovídající orgány na Slovensku³¹¹ a Podkarpatské Rusi³¹²),
- trestní a exekuční soudy, státní zastupitelství, ředitelství zemských věznic, četnickí velitelé asistenčních oddílů, velitelé četnických stanic a každý četník k zajištění svých služebních výkonů.

Většina orgánů mohla o asistenci žádat přímo. Ředitelství věznic mohla o asistenci žádat jen prostřednictvím zemské správy politické (župních úřadů) a četnictvo skrze politickou správu I. stolice. Pouze v případech nebezpečí z prodlení byly i tyto orgány oprávněny požadovat asistenci přímo. Vojenskou asistenci mohly požadovat i další veřejné úřady a instituce, avšak vždy pouze skrz příslušný politický úřad.

Oproti směrnici G-10 mohl podle směrnice G-V-1 požadovat asistenci navíc i správce oddělení finanční stráže a zemské donucovací pracovní a výchovny, také ředitelé polepšoven a státních justičních výchoven.³¹³

311 Okresní úřady, městské notářské úřady v Bratislavě a Košicích.

312 Slůžnovské úřady a měšťanostové měst s regulovaným magistrátem.

313 Správci finanční stráže a zemské donucovací pracovní mohli přímo žádat jen v nutných případech. Pokud nehrozilo nebezpečí z prodlení, zemské pracovní žádaly prostřednictvím zemských úřadů a ostatní zmíněné instituce skrz okresní úřady. Stejně tak oproti G-10 mohly asistenci věznic požadovat přímo. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 108.

Při poskytování asistencí bylo třeba odlišit, zda je či není nebezpečí z prodlení. Pokud nebezpečí nehrozilo, poskytovala vojenské asistence jen zemská vojenská velitelství. Pokud zde však nebezpečí z prodlení existovalo, mohla být žádána i posádková velitelství v okrsku žádajícího orgánu. Mimo tento okrsek pak jen v případě, že se neoslabí příliš tato posádka, nebo nebylo-li to závislé na zvláštních nařízeních vyšších velitelství. Konečně hrozilo-li přímé nebezpečí, byl oprávněn na žádost příslušného orgánu veřejné správy vyslat asistenci každý velitel vojenského tělesa, kasáren či v kasárnách přítomný vyšší důstojník, posádkový a kasární dozorcí důstojník. Těchto asistencí se však smělo využít pouze v posádce. Vojenský velitel mohl zakročit i z vlastního popudu, bylo-li toho nezbytně třeba k odvrácení přímo hrozícího nebezpečí nebo orgány nemohly žádat o asistenci vlivem mimořádných poměrů (omezení osobní svobody příslušných orgánů atp.).³¹⁴

Žádost o asistenci měla být podávána písemně, v případě telefonického či telegrafického podání měla být tato ověřena zpětným dotazem a pokud možno co nejrychleji opět doložena dodatečně písemně, neboť zde hrozilo riziko zneužití. Obsahové náležitosti takového dožádání stanovoval § 23 směrnice G-10 v odst. 3.

Nejdůležitější byla ustanovení § 25 a 26, která se týkala zatýkání a zakročování zbraní. Podobně jak již byla řeč výše, zatýkání měly provádět bezpečnostní orgány. Mohli jej sice provést i asistující vojáci, ovšem pouze v doprovodu příslušného civilního orgánu, který také osobu označil – vojáci byli opět pouze výkonným orgánem, skutečně sami mohli zadržet jen v tom případě, že civilním orgánům to bylo znemožněno, typicky tím, že jim samotným byla odejmuta násilím svoboda. O zadržení měla být velitelem vojenské hlídky sepsána zpráva ohledně zadržení a osoba zadržená měla být ihned předána bezpečnostním orgánům, které její převzetí musely písemně potvrdit.

Zbraně mohly asistence použít na žádost příslušného orgánu³¹⁵ v nutné obraně a v případě krajní nouze. Nutná obrana byla oproti dnešním dnům vykládána poněkud jinak.³¹⁶ Obecně se jím rozumělo jednání, jímž se bránilo útoku na život, tělo, svobodu či majetek sebe či někoho jiného. Ustanovení § 26 odst. 1 výslovně uvádělo, že: „...*Není povinností nikoho, aby uhnul bezprávnému jednání, a jest oprávněn každý*

314 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: http://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._1989.pdf, s. 108.

315 Podle směrnice G-V-1 platilo, že velitel nemusel dát pokyn k použití zbraně i přes žádost příslušného orgánu, pokud seznal, že lze situaci vyřešit jinými prostředky.

316 K vývoji tohoto institutu a jeho chápání srovnej zejména: KUCHTA, J., *Nutná obrana*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1999. 218 s. Acta Universitatis Brunensis Iuridica ; No 226. ISBN 80-210-2198-5, též DRAŠTÍK A., HASCH K., KUČERA P., RIZMAN, S. *Přehled judikatury – Trestné činy proti životu a nutná obrana*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2007, ISBN 9788073572532.

*opřítí se mu všemi prostředky, které má k dispozici, tím spíše vojsko, povoláné k ochraně právního řádu,...*³¹⁷ Podmínkou bylo, aby útok³¹⁸ byl bezprávný (tedy v rozporu s právem) a byl přítomný, tedy bezprostřední. Nicméně za trvajícím útokem se přitom považovalo i pouhé pasivní držení zbraně v ruce. Stran obrany platilo, že má být potřebná, tedy v zásadě míra intenzity obrany měla záviset na intenzitě útoku, je však třeba zdůraznit, že nezaviněné nadhodnocení významu útoku se nemohlo napadenému či obránci přičítat k tíži. Pohlaví ani věk útočníka nebyl rozhodný a nebyl brán ohled ani tehdy, jestli osoba účastnící se útoku požívala zvláštní právní ochrany. V zásadě však nesměla však být zasažena osoba nezúčastněná. Toto ustanovení ale neplatilo, když by byl ohrožen život a zdraví zasahujících vojáků či orgánů. V tomto případě se pak jednalo již o stav nouze. Naopak pokud se člen asistence dal zajmout či odzbrojit bez krajního odporu, mohl být soudně trestán.

V zásadě bylo možno použít zbraně pouze na žádost zmocněného představitele politické správy, velitel asistence tak mohl učinit i o své vůli, ale jen pokud byl tomuto představiteli projev vůle znemožněn, nebo došlo-li k útoku na život, tělo, svobodu či majetek kohokoliv. Ojedinelé výkřiky a podobné projevy se přitom za útok nepovažovaly a vojákům bylo ustanovením § 24 odst. 5 směrnice G-10 výslovně zakázáno pouštět se do slovních potyček.

Zakročení zbraní mělo předcházet trojí upozornění ústní. Pokud bylo toto marné, pak nastupovalo jezdeckto, které mělo vytlačit narušitele pořádku bez použití zbraní. Pokud nebylo k dispozici, nebo pokud neuspělo, nastoupila pěchota na bodáky, pokud by ani bodákový útok nepostačil, pak mohla být zahájena i střelba. Střelba měla pak být cílená, nikoliv do vzduchu či do země a za cíl měla mít zejména vůdce narušitelů pořádku. Každému použití zbraní mělo předcházet znamení polnicí. Pokud armáda a četnictvo při asistenci zasahovaly pod jednotným velením a vedením (§ 28 odst. 2 zákona č. 299/1920 Sb. z. a n., o četnictvu, později též §65 téhož zákona ve znění zákona č. 28/1928 Sb. z. a n.), platila ustanovení směrnice i pro četnictvo.³¹⁹

Oproti směrnici G-10 Směrnice G-V-1 v roce 1937 byla doplněna schémata nástupu jednotky k zákroku. Zároveň však také reflektovala přístrojící se politickou situací, takže vedle pušek zde najdeme i právní úpravu použití granátů, kulometů, obrněných automobilů a tanků.³²⁰

317 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._1989.pdf, s. 109. Obdobný popis ve směrnici G-V-1 již obsažen nebyl.

318 Tím se rozumělo útok na statky chráněné zákonem (život, zdraví, svoboda, majetek).

319 ERHART, J., PINKAS, O., *Sbírka četnických předpisů*. Kroměříž: 1923, kupon č.4, s.139. Předpis je zde již označován jako G- XV, což bylo ručně škrtnuto a nahrazeno G-V-1.

320 Ustanovení § 7 čl. 32 směrnice G-V-1.

Směrnice dále upravovala problematiku speciálních typů asistencí, především asistence na rozsáhlém území a asistenci při povstání.³²¹ V takovéto vyhrocené situaci měl být omezen také styk s civilním obyvatelstvem a na vycházky mohli vojáci pouze ve skupinách.³²² V případě použití ozbrojené moci bylo stanoveno, že příslušný velitel vydával své dispozice zcela samostatně a měl přihlížet pouze k vojenským důvodům, přičemž se nemohl nikdy zbavit odpovědnosti za svá rozhodnutí s odvoláním na vnější vlivy. Jeho rozhodnutí neměla být polovičatá a naopak se doporučoval energický a rychlý zákrok proti centrům povstání, který mohl vést k jeho rychlé likvidaci. (§ 41 bod 23–25).

Pět bodů ustanovení § 42 směrnice pak upravovalo ozbrojené asistence v době mobilizace. V zásadě bylo konstatováno, že s ohledem na mobilizaci nemusí být asistence tak silná a rovněž bylo preferováno, aby k asistenci byly nasazovány jednotky ze starších ročníků, u kterých se nepředpokládala služba v poli.

Poskytnutá asistence

Odpovědnost plynoucí z poskytnutí asistence padá na příslušný úřad, popř. četnického velitele či četníka. Zatímco civilní orgány měly na poskytnutí asistence nárok, její konkrétní podoba byla plně v dispozici vojenských orgánů, byť při tom mělo být přihlíženo k návrhu civilních úřadů. Asistenci vojenský úřad poskytoval, se zřetelem k vážnosti nebezpečí a k místním poměrům tak, aby asistence zasahovala skutečně s prospěchem (§ 8 bod 1. směrnice G-10).³²³

Podobně vojenské úřady rozhodovaly o vybavení. Pro porovnání s dobou po roce 1989 zde stojí za to zmínit fakt, že pokud měla být jednotka nasazena mimo stálou posádku, pak i v případě pomocných asistencí odcházela z kasáren s plnou pochodovou výstrojí a výzbrojí a mírovou dávkou střeliva (§ 10 čl. 2 směrnice G-10). Obdobně tomu bylo i u ozbrojené asistence, pokud byla nasazována v místě posádky.³²⁴ Stran ostatního vybavení asistence platilo, že se odvozovalo od charakteru asistence, k níž

321 Dle směrnice G-V-1 v tomto případě mělo každé posádkové velitelství vytvořit asistenční plán a politické úřady pak plán ochranný, oba tajného rázu.

322 Další body tohoto paragrafu se pak týkaly například toho, že vojáci neměli být ubytováni rozptýleně, a velitelé vždy v nejvyšších patrech budov, že jednotky trénu měly doprovázet hlídky, že velitelé jednotlivých asistenčních jednotek neměli být bez váženého důvodu měnění a podobně.

323 Vojenský orgán nebyl oprávněn asistenci odmítnout, mohl pouze v případě, že nehrozí nebezpečí prodlení, požadovat širší situační zprávy. SALÁK, P. *Nebojová činnost Armády české republiky – pomoc AČR při mimořádných událostech*. Brno, 2008. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, s. 27.

324 Mimo posádku pak měla být vybavena poplachovou, nebo válečnou dávkou střeliva (Směrnice G-10, § 33 bod 1 a 2).

mělo být útvaru použito. O jejím vybavení rozhodoval velitel, který asistenci poskytoval, přičemž doplňkové vybavení bylo poskytováno buď z vlastních zásob, nebo z augmentačních skladů, pokud by vlastní zásoby nepostačovaly.³²⁵

Jako doplňkové vybavení byly poskytovány především deky v době zimy. Ostatně právě asistenční nasazení armádních jednotek při zimě v letech 1928 a 1929 jasně ukázala slabiny armádní výzbroje. V době této velmi tuhé zimy podle údajů z 20. června 1929 bylo nasazeno do boje proti přívalům sněhu 12.355 osob, z toho 213 důstojníků, 107 rotmistrů a 12.035 mužů a poddůstojníků, většina z toho na odstraňování sněhu z železničních tratí.³²⁶ O rozsahu této kalamity může napovědět fakt, že jen během jediného dne bylo z trati Bělotín-Polom odvezeno 120 vagónů sněhu. Závěje byly místy až tři metry vysoké. Došlo fakticky ke kolapsu dopravy, takže dráhy ji nemohly zvládnout vlastními silami, a proto požádaly o poskytnutí asistence. Za tímto účelem vydalo dokonce MNO zvláštní směrnici, která o příslušných potřebách informovala jednotlivá ZVV.³²⁷ Asistenční zásah byl vyhodnocen jako velmi úspěšný. Přestože nedošlo vzdor krutým mrazům k velkému počtu omrzlin, jako nevyhovující se ukázala především standardní armádní obuv – tedy šňerovací boty s ovinovačkami a také čepice „lodičky.“ Podobně se také ukázalo, že je potřeba doplnit vojenskou výstroj o sochory.³²⁸

K dopravě asistence typicky sloužily vlaky, směrnice G-10 ještě počítá s parníkem, případně přesunem po vlastní ose, což odpovídá době vzniku, teprve směrnice G-V-1 z roku 1937 už reagovala i na rozvoj automobilismu (stať 5 bod 52, 53 pro ozbrojené asistence, stať 125 pro pomocné), i když železnice byla stále preferovaným prostředkem.³²⁹

Civilní úřady měly poskytnout součinnost v otázce ubytování, případně stravování. Pokud nebyli vojáci ubytováni v kasárnách, měly být využity k jejich ubytování

325 Zároveň existovala povinnost posádkového velitele před odchodem přezkontrolovat dostatečné vybavení asistence SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 97.

326 Celkem 8.911 mužů (125 důstojníků, 58 rotmistrů a 8.728 vojnů a poddůstojníků) Podle údajů z 20. června 1920. Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1927–1938, karta 7819, sign. 28 6/17 4.

327 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 101a.

328 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 103.

329 Naopak ustanovení o parníku zcela zmizelo.

především státní budovy, případně budovy státem pronajaté. Zejména u ozbrojených asistencí bylo zdůrazněno, že by mělo být zabráněno rozptýlení jednotky. Jako ideální se z tohoto hlediska jevily především tělocvičny či obecně prostory škol. V otázkách součinnosti pak směrnice odkazuje na ustanovení obsažená v ubytovacím zákoně.³³⁰ Bylo možné ubytovat i jinde, ale za zákonnou úplatu a jen na dobu přechodnou.

Podobně i v případě stravování měla být armáda soběstačná. Stravování mělo probíhat buď ve vojenských nebo smluvních zařízeních, ale to pouze za situace, že asistence byla do počtu patnácti mužů (§ 34 odst. 3 předpisu Hp-1), nad tento počet měla být asistence vybavena vlastní polní kuchyní. Civilní správa se měla postarat o stravování jen na dobu omezenou, než by si vojáci zabezpečili své stravování. Nadto měl být poskytnut civilní správou pouze oběd. Asistenční jednotky dostávaly na cesty i zvýšené dávky potravin dle předpisu Hp-1. V již zmiňované tuhé zimě 1928–1929 byla strava pro vojenské asistence zlepšena následujícím způsobem: masová konzerva pro muže na den, 15 g cukru, 1 g čaje, 4 cl. rumu, dvojitě stravné tam, kde nebylo možné společné stravování vojenské asistence. Když byl s dokumentem obeznámen prezident republiky Tomáš Garrigue Masaryk, okamžitě prostřednictvím vojenské kanceláře prezidenta republiky vyjádřil nevoli nad tím, že mužstvo fasuje dávku rumu.³³¹ Na základě komunikace s oddělením zdravotnickým a správním, která se obě (první s výjimkou doby války) vyjádřila proti alkoholu, došlo dne 23. března 1929 k zrušení této dávky.³³²

Podobně jako za Rakousko-Uherska platilo, že náklady na asistenci nese ten, kdo si její vyslání vyžádal. Nicméně velitel asistence rovněž obdržel určitý finanční obnos, který byl určen na placení různých výloh, právě na příklad za stravu v smluvní restauraci, dopravu a podobně (§ 7 čl. 3 směrnice G-10). Náhrada nákladů pak probíhala tak, že velitel asistence vyplnil zvláštní výkaz, který byl rovněž doplněn rozkazem, na jehož základě k vyslání asistence došlo a z něhož byl patrný orgán, který si asistenci vyžádal. Tomuto úřadu se následně zúčtovaly refundačním výkazem jen ty náklady, které překračovaly výši normálních výdajů na vydržování takového oddílu (§ 44 směrnice G-10).

330 Šlo o zákon č. 93/1879 ř. z. o ubytování vojska, ve znění pozdějších předpisů.

331 Po seznámení se s dokumentem při se vojenské audienci 21. února 1929 vyjádřil v tom smyslu, že přídavek rumu není vhodný z hlediska fyziologického a že při všech „*exkursích polárních*“ při nutných výkonech za mrazu, alkohol se ukázal škodlivým. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 102.

332 Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1927–1938, karton 7813, sign. 1 2/5.

Část vojenská

Druhá část oddílu věnované pomocným asistencím a podobně i u oddílu věnovaného ozbrojeným asistencím upravovala záležitosti ryze vojenské povahy.³³³ Šlo především o to, jakým způsobem má být určen velitel asistence, podávání hlášení o průběhu asistence, podřízenost asistenční jednotky atp. Je zde řešena také otázka trestní pravomoci velitele asistence, situace, kdy dojde k úmrtí příslušníka asistence, atd. Obecně lze říci, že zde se vycházelo z jiných speciálních armádních předpisů nebo jiných interních norem, především Služebního řádu.³³⁴

Postup u náhrad za zranění

Přestože případy vážných zranění či úmrtí nebyly až tak četné, docházelo k nim jak při ozbrojených (viz omráčený voják při zásahu v Kraslicích), tak i při pomocných asistencích. Jaký byl postup v tomto případě nám dokumentuje případ vojínů technické roty 10. pěšího pluku, kteří byli dne 28. února 1929 kolem druhé hodiny v noci zraněni projíždějící lokomotivou.³³⁵

Vojákům, kteří utrpěli škodu vznikl nárok podle zákona č. 41/1922 Sb. z. a.n., jímž se upravuje péče o invalidní vojíny ze stavu mužstva po válce světové a o pozůstalé po vojínech ze stavu mužstva.³³⁶ Ovšem podle ustanovení § 1 tohoto zákona vojenská správa neměla právo dopomoci takovýmto vojákům k invalidnímu důchodu, jelikož tato problematika spadala do resortu ministerstva sociální péče. Nebylo rozhodující ani zjištění, zda byli pro vojenskou službu i po zranění způsobilí či nezpůsobilí. vojenská správa odkázala poškozené vojáky na místně příslušné okresní úřadovny pro válečné poškozence.³³⁷

333 Přestože ustanovení byla v zásadě obdobná, byla řešena pro každý typ asistence zvlášť.

334 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 97.

335 Nehoda se udála na trati Hustopeče-Vranovice (úsek Pouzdřany-Popice). Průběh byl patrně následující. Nejprve vojáci vyproštovali dvě lokomotivy asi 1,5 – 2m zaváté. Když se jim to podařilo, oba stroje v pořádku odjely. Zakrátko se ale nečekaně vrátily. Vlivem silného mrazu a větru, před kterým se vojáci chránili zvednutými límci kabátů a lemem lodiček ohrnutým přes uši, selhaly jak píšťalky, tak i varovné volání, které podle svědků nebylo slyšet dál než na deset kroků. Skupina vojínů tak v úzké uličce mezi závěsemi sněhu nestihla včas zareagovat na příjezd lokomotiv, které se pohybovaly navíc poměrně vysokou rychlostí 25–30 km/h, tedy běžnou rychlostí osobního vlaku. Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1927–1938, karton 7813, sign. 1 2/4 2.

336 O této skutečnosti měli být vojáci poučeni dle služebního předpisu H-IV-6 čl. 52.

337 Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1927–1938, karton 7813, sign.

Na podobnou situaci doplatil svým životem i vojín D. Platoš od 34. pěšího pluku na trati mezi Běloučkou a Polomí, v oblasti 8. divize (Opava).³³⁸ Rovněž v pozdější době vládní vojsko své největší ztráty zaznamenalo v době, kdy vykonávalo strážní službu na trati (viz dále).

Na druhou stranu v případě těchto železničních neštěstí se poškozeným naskýtala ještě jedna šance. Byl jí nárok na náhradu škody podle zákona č. 27/1869 ř. z., o ručení železnic za tělesné poškození a o zabití lidí způsobené na železnicích. Tento zákon v § 1 presumoval, že nastane-li v železničním provozu nějaká takováto událost, nese na ní vinu vždy železniční podnik. Aby železnice prokázala svou nevinu a aby se mohla liberovat, musela by prokázat okolnosti uvedené v zákoně. Výše zmiňovaný případ vojáků však ukazuje, že dráhy se chtěly této své povinnosti zbavit, takže se museli nároku domáhat soudně, patrně za pomoci právního zástupce obstaraného armádou. Hlavním argumentem „železničního eráru“ bylo, že vojáci se na trati nacházeli z veřejnoprávních důvodů, neboť byli vysláni k odklizení sněhu vojenskou správou, jelikož šlo tedy o výkon státní správy, spadala tato problematika do oblasti správního práva, nikoliv práva občanského, a proto namítal nepřislusnost soudu.³³⁹ Názor soudu první instance, soudu odvolacího i dovolacího byl shodný, že železniční erár se nemůže exkulovat. Dovolání bylo zamítnuto z důvodu, že žalující nezakládal svůj nárok o onu veřejnoprávní činnost či veřejnoprávní poměr – ostatně ani nebyl žalován erár vojenský, nýbrž železniční – a z toho důvodu je také zcela jedno, z jakého důvodu se na trati nacházel. Navíc tento nárok vyplýval i ze služebního předpisu G- 10, který výslovně říkal, že dráha uznává náhradu škody i v takovýchto případech.³⁴⁰ Z hlediska tématu

1 2/4 5.

338 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 103.

339 Podobně se železnice snažila exkulovat poukazem na to, že nešlo o příhodu v dopravě. V této otázce bylo vysloveno, že onou příhodou v dopravě nebylo zranění vojáka, nýbrž jízda lokomotiv po trati běžnou rychlostí osobního vlaku za zvláště nepříznivých podmínek a při vědomí strojvedoucích, že se na trati nacházejí osoby. Ty však o opětovném průjezdu lokomotiv neměly ani ponětí. V tom soudy spatřovaly nejen příhodu v dopravě, ale přímo hrubé zavinění železničního personálu. Stejně tak soud odmítl tvrzení, že povětrnostní poměry mají pro dráhu povahu vyšší moci, jež je vyvíňovacím důvodem, neboť příčinou nebyla víchřice, ale rychlá jízda parního stroje. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 104.

340 Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1927–1938, karton 7813, sign. 1 2/4 2.

publikace je zajímavý ještě jeden argument, který byl žalovaným použit. Tvrdil totiž, že vojáci v té době podléhali veliteli, jenž za ně byl odpovědný, tedy že nehoda byla způsobena třetí osobou. I tento argument byl však zamítnut. Mimo jiné s poukazem na to, že vojáci a jejich velitel měl na starosti pouze otázku vojenské kázně, zatímco samotné technické vedení práce příslušelo železničním zaměstnancům.³⁴¹ Sluší se jen připomenout, co bylo řečeno již výše, že odpovědnost plynoucí z poskytnutí asistence padá na příslušný úřad.

Ostatní druhy nebojové činnosti

Jelikož termín nebojová činnost armády je poněkud širší než pojem asistence, je vhodné zmínit i další způsoby, jakými se armáda spolupodílela na chodu státu. Vedle již zmíněných asistencí pomocných se armáda obecně snažila vyjít vstříc i jinak, na příklad tím, že v případě potřeby /dejme tomu o žních/ umožňovala příslušným vojákům dovolené.

K dobrým vztahům s veřejností pak přispívaly i časté nedělní koncerty armádních hudebních těles na korzech, či v parcích, které ostatně svou povahou přispívaly k výcviku těchto kapel a patřily k době podobně, jako ona pravidelná nedělní korzování.

Mnohem blíže však k činnosti asistenční, nebo možná jako specifický typ asistenční činnosti, je možno chápat úkoly armády ve dvou specifických bezpečnostních jednotkách – četnických leteckých hlídkách a u Strážce obrany státu.

Četnické letecké hlídky (ČLH)

Již bylo zmíněno, že za určitých okolností umožňoval § 17 zákona . 299/1920 Sb. z. a n., o četnictvu, aby k úkolům četnictva byli nasazeni i vojáci, byt by nesplňovali požadavky kladené na četníky. Dne 1. července 1935 byly dohodou ministerstev vnitřní obrany a veřejných prací zřízeny tzv. „*četnické letecké hlídky*“ (ČLH).³⁴² Jejich úkolem byl jednak dozor nad dodržováním mezinárodních leteckých předpisů a ochrana svrchovanosti československého vzdušného prostoru, spolupráce s pozemními bezpečnostními složkami (pronásledování) a úkoly pozemní služby související s letovou dopravou (pasová kontrola) a konečně také pomocná a záchranná služba při živelních pohromách a jiných událostech (např. leteckých nehodách vyjma nehod vojenských).

Četnické letecké hlídky se však až do jara 1938 potýkaly jednak s nedostatkem

341 Rc 11391 Rv II 732/30 (Vážný 32; XIV. a : 124), citováno podle aspi.

342 Byly ustaveny výnosem MV č.45-866/18-1935, zveřejněném ve Věstníku četnictva č. 10/1935 a ve věstníku MNO č.32/1935 pod č. j. 25.115-pres./1. oddělení. MACEK, P., UHLÍŘ, L., *Dějiny policie a četnictva. II, Československá republika (1918–1939)*. Vyd. 1. Praha: Police history, 1999, s. 67 an.

letištních ploch, zejména ale také s nedostatkem zkušeného leteckého personálu. Teprve na jaře r. 1938 odešla do ČLH řada dobrovolníků z řad bývalých dělesloužících poddůstojníků letectva. Až do té doby nejenže ČLH operovaly z vojenských letišť, ale tvořili je vojáci, kteří do nich byli zařazeni z armádního letectva. Ačkoliv tedy i zde vojáci plnili úkoly svěřené orgánům veřejné správy, nemůžeme toto jednání označit za asistenční činnost. Není zde totiž splněn požadavek přítomnosti takového orgánu veřejné správy, navíc zde není splněn požadavek, že vojenská asistence pouze ochraňuje výkon státní moci a nikoliv, že sama onen výkon provádí.³⁴³

Stráž obrany státu (SOS)

Stráž obrany státu byl specifický ozbrojený sbor, který vznikl ve druhé polovině třicátých let jako reakce na sílicí nacistické nebezpečí. Důvodem vzniku Stráže obrany státu (SOS), byly především v určité roztržiténosti ochrany státní hranice.³⁴⁴ První plány na sjednocení byly již ve dvacátých letech, nakonec ke skutečné změně došlo až po druhé světové válce, resp. v padesátých letech vznikem Pohraniční stráže. Přestože tyto útvary měly spolupracovat, často tato spolupráce vázla.³⁴⁵

Mnozíci se incidenty na státní hranici vedly Nejvyšší radu obrany státu (NROS), aby na svém jednání konaném 19. listopadu 1934 navrhla ustanovení komise složené ze zástupců MNO, MV a MF. Její činnost byla zaměřena na zdokonalení systému strážení státní hranice, zejména se projednávaly otázky týkající se finanční stráže (FS), neboť stav tohoto sboru nebyl personálně ani po linii výcviku a kázně zcela uspokojivý.³⁴⁶ Došlo k doplnění předpisu G-XI-6 o úkolech pověřených složek při zajištění

343 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 111.

344 Na ní se totiž podílely celkem tři složky: armáda, četnictvo a v neposlední řadě finanční stráž, která strážila tzv. celní hranici. Jak je patrné, každý z těchto ozbrojených sborů patřil do působnosti jiného ministerstva. Teprve nástup nacismu v sousedním Německu vyvolal potřebu nově zorganizovat obranyschopnost našeho státu. Základem se stal zákon č. 131/1936 Sb. z. a n. o obraně státu z 13. května 1936. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 113.

345 Armáda nenacházela pochopení především u ministerstva financí. To odmítalo, aby se příslušníci Finanční stráže ročně podrobovali brannému výcviku, stejně tak aby vzdávali počtu důstojníkům armády. Ministerstvo financí se odolávalo na nový zákon, po jeho vydání pak zdržovalo vydání příslušných prováděcích předpisů. Kára, P., Stráž obrany státu. Diplomová práce, Západočeské univerzity v Plzni, Katedra dějin státu a práva, Právnická fakulta Plzeň: Západočeská univerzita, 2004, s. 12 an.

346 Faktem je, že i oproti četníkům byli příslušníci FS nejen hůře placeni, ale dlouhou dobu

státní hranice ustanoveními o tzv. pohraničním poplachu. Zároveň došlo k navýšení početního stavu mužstva všech tří složek.

Ministerstvo vnitra se však problémem dále zabývalo a v březnu 1936 vytvořilo návrh vládního nařízení, který počítal se zachováním stávajících sborů a jejich výkonu služby. V případě ohrožení státu by došlo k aktivování těchto sborů jako nového celku – stráže obrany státu. Ten měl v mírových dobách podléhat MV, respektive politickým úřadům a teprve po vyhlášení ostražky hranic by spadl do kompetence MNO a velení by převzala jednotlivá vojenská velitelství.³⁴⁷ Stráž obrany státu byla zřízena vládním nařízením č. 270/1936 Sb. z. a n. ze dne 23. října 1936. Zákonný podklad představoval zákon č. 131/1936 Sb. z. a n. o obraně státu. Vládní nařízení nabylo účinnosti 31. října 1936 a bezprostředně poté vydalo ministerstvo vnitra, zmocněné k jeho provedení, výnos o zásadách organizace SOS. Konkrétní prováděcí tajné předpisy G-XI-2, I. díl a G-XI-2, II. díl nazvané souhrnně „*Stráž obrany státu v zajištění hranic*“ byly společně vydány výnosem ministerstva vnitra v roce 1937.³⁴⁸

Příslušníci SOS měli podobné právní postavení jako vojáci, protože při výkonu služeb podle nařízení č. 270/1936 Sb. z. a n. podléhali vojenským trestním zákonům, vojenským soudům a přiměřeně pro ně platil vojenský služební řád. Kázeňské právo a řízení mělo být upraveno MV po dohodě s MNO a MF přiměřeně podle příslušných vojenských předpisů, které platily bez výhrady pro vojenské posily (§ 4 odst. 2).³⁴⁹ Příslušníci

i mnohem hůře vyzbrojeni a vybaveni. S ohledem na to, že tento sbor podléhal výlučně ministerstvu financí, nebyla zde ani tak přísná kritéria na státní spolehlivost. Na druhou stranu je třeba říci, že právě příslušníci FS nesli hlavní tíhu bojů v září 1938, přestože jejich role byla zejména komunistickou propagandou bagatelizována. K finanční stráži srovnej další literaturu na příklad BENEŠ, J., *Finanční stráž československá 1918–1938*. 1. vyd. Dvůr Králové nad Labem: Fortprint, 2005. 183 s. ISBN 80-86011-29-1. NEVYHOŠTĚNÝ, J., *Financem na Podkarpatské Rusi*. Praha: Codyprint, 2002. 199 s. ISBN 80-902964-3-2. MAREK, J., *Smrt v celním pásmu: historické reportáže o ostraze čs. hranic v letech 1918–1948*. Vyd. 1. Cheb: Svět křidel, 2000. 221 s. ISBN 80-85280-67-1. HOLUB, O., *Stůj! Finanční stráž!*. Vyd. 1. Praha: Naše vojsko, 1987. 266 s., [32] s. obr. příl. Fakta a svědectví; sv. 101.

347 Návrh nařízení o stráži obrany státu byl zástupci jednotlivých ministerstev rámcově schválen 16. května 1936 a předložen ministerské radě. Ta jej schválila 12. června 1936, svůj souhlas však pod podmínkou, že na poradě svolané MV na 15. červen 1936 vysloví zainteresovaná ministerstva s nařízením definitivní souhlas, čehož bylo dosaženo. KÁRA, P., *Stráž obrany státu*. Diplomová práce, Západočeská univerzita v Plzni, Právnická fakulta, Katedra dějin státu a práva, Plzeň: Západočeská univerzita, 2004, s. 16.

348 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 113.

349 V roce 1938 přestal pro příslušníky SOS platit vojenský služební řád, neboť byl vydán samostatný služební řád pro SOS. Ten ve své sedmé části obsahoval kázeňský řád pro SOS, který upravoval kázeňské právo a řízení. I nadále však příslušníci SOS podléhali

stráže měli zákonem stanovená práva civilní a vojenské stráže (§ 5 odst. 1). Tím bylo myšleno, že při výkonu služby požívali stejné ochrany jako všechny vrchnostenské osoby, vyjmenované v § 68 trestního zákona nebo v obdobném § 344 vojenského trestního zákona. Tato ochrana v sobě nezahrnovala právo užití zbraň. Právo použít zbraň bylo mnohem širší než v policejní, četnické či finanční službě nebo u vojenských stráží. Bylo zakotveno v §5 odst. 2 a 3 vládního nařízení č. 270/1936 Sb. z. a n.³⁵⁰

Stráž obrany státu svým charakterem sice neodpovídá námi sledovanému tématu, spíše nežli o nebojové využití armády zde jde o bojové využití ostatních ozbrojených složek (četnictvo, finanční stráž...), které armáda doplnila. Přesto však bylo vhodné jednotky SOS alespoň okrajově zmínit.³⁵¹

Shrnutí

V počátcích první republiky byly použity rakouské předpisy, včetně interních, jejich znalost však následkem válečného konfliktu, který přenesl priority jinam, byla poměrně malá. Z rakousko-uherské monarchie převzal československý stát termín vojenské asistence. Podobně tak byl převzat i model, podle kterého základní pravomoci pro nebojové činnosti poskytl branný zákon a jeho prováděcí předpis. Na něj pak navazovala speciální vojenská směrnice. V době první republiky existovaly dvě tyto směrnice, první vznikla v roce 1923 pod názvem G-10, později byla přeznačena na G-XV. Ta byla v roce 1937 nahrazena směrnicí G-V-1. Mezi oběma těmito směrnicemi nebyl příliš velký rozdíl, směrnice z roku 1937 spíše reagovala na novinky, k nimž došlo ve vývoji společnosti – například prioritou železniční dopravy začala být nabourávána doprava automobilovou, směrnice také nově počítala s nasazením nejen vojáků, ale také s poskytnutím materiálního zabezpečení.

K dalším rozdílům patřil fakt, že směrnice G-10 svou strukturou reagovala na neklidná léta počátků státu spojená často s vojenskými zásahy, jež přinesly oběti z řad civilního obyvatelstva. Oproti dříve prováděcímu předpisu a tradici, že na prvním místě jsou upravovány asistence ozbrojené, které slouží k udržení bezpečnosti a teprve po nich asistence pomocné pro živelní pohromy, směrnice G-10 pořadí těchto dvou druhů asistencí prohodila. Podle směrnice G-V-1 již byly upravovány nejdříve ozbrojené asistence. Z hlediska použití zbraní však platilo to, co za Rakousko-Uherska, že

vojenským trestním zákonům a vojenským soudům. Pro vojenské osoby jako příslušníky SOS zůstaly v platnosti předpisy o vojenském kázeňském právu a řízení. KÁRA, P. *Stráž obrany státu*. Diplomová práce, Západočeské univerzity v Plzni, Právnická fakulta, Katedra dějin státu a práva., Plzeň: Západočeská univerzita, 2004, s. 32.

350 KÁRA, P. *Stráž obrany státu*. Diplomová práce, Západočeské univerzity v Plzni, Právnická fakulta, Katedra dějin státu a práva., Plzeň: Západočeská univerzita, 2004, s. 33 an.

351 SOS fungovala do března 1939, zrušena však byla formálně až nařízením protektorátní vlády č. 3/1940 Sb. z. a n.

v případě použití střelných zbraní je zakázáno používat varovné výstřely či slepou municí, naopak přikazovaly mířenou střelbu, mimo jiné i z důvodu ochrany nezúčastněných osob.

Směrnice G-10 se rovněž velmi negativně stavěla k využití vojáků jako pracovních útvarů, přičemž směrnice z roku 1937 již tuto možnost, za předpokladu existence příslušného nařízení vlády, připouštěla. Důvodem negativního postoje směrnice G-10 byla zkušenost z prvních poválečných let, kdy zejména v zemědělství docházelo ke snaze využít vojáky jako levnou pracovní sílu.

Na rozdíl od rakouské právní úpravy již za první republiky nenalezneme tak zvanou řádnou bezpečnostní službu.

Nebojová činnost v letech 1938-1948

Vzato čistě dogmaticky, ani krize v září 1938 a následující válka a rovněž tak poválečný vývoj z hlediska základní právní úpravy vojenských asistencí neznamenaly žádnou změnu. Nadále platil branný zákon z r. 1920, nadále platila směrnice G-V-1 politická realita těchto let se však odrazila v reálném využívání armády a rovněž tak v její podobě.³⁵²

Období těchto deseti let je možno rozdělit do tří částí. Předně krátké období druhé republiky, následně dobu druhé světové války, respektive protektorátu Čechy a Morava a konečně období let 1945 až 1948, tedy do nástupu komunistů k moci, respektive 1949 do přijetí nového branného zákona. Není zde možné tato poměrně složitá období podrobněji rozebrat, v tomto je třeba odkázat na speciální literaturu, které je dostatek. Pro lepší pochopení změn ve využití vojenských asistencí je však třeba tato období alespoň stručně představit.

Druhá republika

Přestože po formální stránce druhorepubliková armáda navazoval na armádu prvo-republikovou, došlo ke značným změnám, které se spíše než v právní rovině projevíly v rovině faktické. Změna armády, která byla plánována, se do 15. března uskutečnila jen nepatrně.³⁵³ Přestože měla být armáda jedním z jednotlicích prvků nového Československého státu, na Slovensku se projevovaly dosti patrné tendence učinit jednotky zde dislokované čistě slovenskými.³⁵⁴ Rovněž bojová hodnota armády, změnou hranic, značně poklesla. Přestože se stále pracovalo na nových zbraních, které měly být přijaty do výzbroje (na příklad objednávka série sto padesáti tanků LT-38), území bylo prakticky nehájitelné a například těžké dělostřelectvo bylo prakticky kompletně zrušeno a v únoru 1939 prodáno Německu.³⁵⁵

352 To, že tato směrnice platila i po 2. světové válce viz ŠTAIGL, J., ŠTEFANSKÝ, M., *Vojenské dějiny Slovenska. 6. svazok, 1945 – 1968*. 1. vyd. Bratislava: Magnet Press, Slovakia, 2007, s. 68, tato směrnice se dočkala novelizace v květnu 1948. tamtéž s. 182.

353 Počet vojáků neměl překročit 100 000 mužů, těžiště obrany se mělo přesunout na Polskou a zejména Maďarskou hranici – tedy především na Slovensko a Podkarpatskou Rus. STRAKA, K., *Československá armáda, piliř obrany státu z let 1932–1939*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2007, s. 132.

354 ŠRÁMEK, P., *Ve stínu Mnichova: z historie československé armády 1932–1939*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2008, s.105–106.

355 ŠRÁMEK, P., *Ve stínu Mnichova: z historie československé armády 1932–1939*. 1. vyd.

Prvním úkolem armády po Mnichovu bylo nejen zajištění nové hranice, ale zároveň se podílela na evakuaci svých jednotek, ale také státního a soukromého majetku z území, která byla postoupena říši.³⁵⁶

Nová politická situace se pochopitelně odrazila na krizi celého státu, ať již v rovině politické, tak i společenské. Změna území včetně ztráty řady podniků vedla i k problémům s nezaměstnaností. Tyto obavy se projevovaly i u vojáků, kteří byli postupně uvolňováni z armády v rámci demobilizace. Vláda se tento problém pokoušela řešit mimo jiné i rozhodnutím zřídit pracovní prapory, na čemž se usnesla dne 11. října 1938 (vládní nařízení č. 223/1938).³⁵⁷ Přestože nešlo přímo o součást armády, vytvořením těchto jednotek byla pověřena právě armáda, neboť měly být organizovány podle vojenských zásad. Tyto prapory se pak podílely na stavbě komunikací.³⁵⁸ Do těchto útvarů byl příslušným okresním úřadem povolován každý československý státní občan, který dovršil osmnácti let a byl evidován jako nezaměstnaný.³⁵⁹ Ministerstvo veřejných prací (pod vedením gen. Husárka), navíc zahájilo již na podzim 1938 práce na projektech a později i výstavbě dálkových silnic – dálnic.³⁶⁰ Těmito činnostmi byla postupně nasměrována linie pracovního využití vojenských jednotek.

Jako asistenční zásah by bylo možno hodnotit nasazení armády a jednotek SOS zejména na jižní hranici Slovenska a Podkarpatské Rusi na podzim 1938 v boji s maďarskými (případně polskými) diverzanty.³⁶¹

Praha: Mladá fronta, 2008, s.107.

- 356 STRAKA, K., *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932–1939*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2007, s. 130.
- 357 NESVATBA, Fr., Čs. buržoazní armáda mezi Mnichovem a 15. březnem 1939. I. část. *Historie a vojenství*. roč. 1984, č. 6, s. 51.
- 358 ŠRÁMEK, P., *Ve stínu Mnichova: z historie československé armády 1932–1939*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2008, s.103, též STRAKA, K., *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932–1939*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2007, s. 132.
- 359 GEBHART, J. a KUKLÍK, J., *Druhá republika 1938–1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004, s. 176. V polovině února 1939 takto existovalo již 19 praporů s celkem asi dvanácti tisíci příslušníky. vedle Prahy vznikly prapory i v Českých Budějovicích, Kladně, Brně a dalších městech.
- 360 Stavbu mělo řídit velitelství stavby dálkových silnic, přičemž významnou část jeho zaměstnanců tvořili bývalí zaměstnanci Ředitelství opevňovacích prací. ŠRÁMEK, P., *Ve stínu Mnichova: z historie československé armády 1932–1939*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2008, s.114.
- 361 Například ve dnech 10.–14. října 1938, kdy do oblasti Berehova vniklo několik set diverzantů, kteří dokonce poškodili na několika místech trať. Průběh situace viz LÁŠEK, R., *Jednotka určená SOS*. 3. díl. Praha: 2008, s. 70–73, z tohoto popisu je patrné, že musely být na pomoc četnictvu povolány vojenské posily.

Protektorát

Dne 15. března 1939 vstoupily na území Čech, Moravy a Slezska jednotky říšské branné moci. Fakticky tak zaniklo Česko-Slovensko a na Němci obsazeném území byl výnosem Vůdce a říšského kancléře RP 06/39 dne 16. března 1939 zřízen Protektorát Čechy a Morava. Přestože teoreticky mělo jít o autonomní stát s vlastní správou, realita byla odlišná. Pro zdání samostatnosti však zůstaly zachovány protektorátu i ozbrojené síly (čl. 7 odst. 3 RP 06/39), jejichž úkoly však byly zaměřeny jen na ochranu vnitřní bezpečnosti a pořádku. Navíc určení početní síly, organizace a výzbroje nepříslušelo protektorátu, ale říšské vládě. Jelikož jinak byla obrana protektorátu svěřena říšské branné moci, na základě tohoto výnosu bylo započato i s likvidací československé branné moci. Jelikož veškerý vojenský materiál a movitý i nemovitý majetek připadl německé armádě, hlavním úkolem bylo především nalézt zaměstnání pro vojáky z povolání a délesloužící, stejně jako i pro civilní zaměstnance.³⁶² Likvidace probíhala ve třech fázích. Do 31. července měly být zrušeny útvary, ústavy a velitelství divízi, do 30. září velitelství sborů a konečně do 31. prosince 1939 ministerstvo národní obrany.

Vládní vojsko

Ke vzniku nových ozbrojených sil, které se označovaly termínem vládní vojsko,³⁶³ dal Hitler souhlas při jednání s K. H. Frankem a Konstantinem von Neurathem ve Vídni dne 18. dubna 1939.³⁶⁴ Původní Hitlerem odsouhlasený počet snížil gen. F. Halder (náčelník generálního štábu německých pozemních vojsk říše) o tisíc příslušníků. Dalším z německých zásahů bylo odstranění termínu „české“ z původního názvu vládního vojska a docházelo i k dalším omezením, například k tomu, že vojsko nedisponovalo těžšími zbraněmi, dokonce ani trhavinami.

362 Tuto problematiku řešil vládní výnos č. 139/1939 Sb. z. a n. ze dne 6. června 1939. Je ovšem třeba říci, že tato pracovní místa – především ve státní správě – byla vojákům přidělena a bez udání závažných důvodů je tedy nemohl odmítnout.

363 Vládní vojsko bylo zřízeno vládním nařízením protektorátní vlády č. 216/1939 Sb., ze dne 25. července 1939 (se zpětnou účinností k 1. červenci). Základ vládního vojska tvořili důstojníci, rotmistři a poddůstojníci bývalé československé armády (viz též § 2 odst. 1 vládního nařízení č. 216/1939 Sb.). Byli do něj začleněni vojáci všech druhů zbraní, neboť se počítalo s tím, že okupace Československa, respektive Čech, Moravy a Slezska, je pouze dočasná. Z řad dobrovolníků bylo vládní vojsko doplňováno až v letech 1940–1943.

364 Kol., *Vojenské dějiny Československa. IV. díl (1939–1945)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1988, s. 42. Tato schůzka se konala v hotelu Imperial ve Vídni. Konstantin von Neurath na ní byl jmenován protektorem, K. H. Frank státním tajemníkem. Počet vojáků byl původně určen na maximálně osm tisíc mužů. KALOUSEK, M., *Vládní vojsko 1939–1945: vlastenci či zrádci?.* 1. vyd. Praha: Libri, 2002, s. 12 an.

Velitelem vládního vojska byl na základě § 1 odst. 3 vládního nařízení č. 216/1939 Sb., státní prezident, přičemž správní záležitosti vládního vojska náležely do oboru působnosti předsedy vlády (tamtéž, druhá věta). Nejvyšším řídicím orgánem vládního vojska byl generální inspektorát v čele s generálem Jaroslavem Emingerem. Pod generálním inspektorátem byly tři inspektoráty – v Praze, Hradci Králové a Brně. Vládní vojsko samotné se pak členilo do dvanácti praporů, přičemž každý prapor měl čtyři roty po třech četách. Vládní vojsko disponovalo pouze lehkou výzbrojí – šavle, bodáky, pět tisíc pušek, tisíc pistolí a jen asi tři sta kulometů.³⁶⁵

Na základě dekretu státního prezidenta č. 83/1940 Sb., který byl vydán dne 8. března 1940, museli vojáci vládního vojska, stejně jako členové protektorátní vlády, členové orgánů veřejné správy a všichni veřejní zaměstnanci od učitelů až po železničáře, složit slib věrnosti Adolfu Hitlerovi. Ve vládním vojsku však vzdor tomu převládalo spíše protiněmecké smýšlení. Pochopitelně i zde se vyskytly osoby sympatizující s nacistem, nicméně především mezi mužstvem do hodnosti rotmistra (v terminologii vládního vojska strážmistra) panovala naprostá důvěra.³⁶⁶

Vládní vojsko působilo na území protektorátu až do roku 1944, kdy byla většina jeho praporů odeslána do Itálie. Vojáci vládního vojska, kteří zůstali v protektorátu, se ve většině v květnu zapojili do povstání a již záhy po skončení války se zapojili do budování nové československé armády. Začalo se s výstavbou „tradičních“ pluků, tedy 28. a 5. pěšího. Zároveň byl vytvořen pohotovostní motorizovaný prapor pro obsazování pohraničí.³⁶⁷ K rozpuštění vládního vojska došlo z rozkazu gen. Ingrá ze dne 11. května 1945.³⁶⁸

365 -VM-, Kapesní armáda. *Armádní zápisník*, 2000, č.11–12, s. 24. Autor uvádí místo kulometů automatické pistole (tedy samopaly). Jelikož však československá armáda tyto zbraně neměla a vládní vojsko bylo vyzbrojeno právě bývalými zbraněmi armády československé, šlo o kulometry. O tom, že výzbroj vládního vojska byla více méně symbolická svědčí i fakt, že nedisponovalo novými čs. puškami vz. 24, které zabavila Wehrmacht, nýbrž zastaralými, původně rakouskými puškami Mannlicher, které byly z výzbroje prvorepublikové armády vyřazeny již počátkem třicátých let. KALOUSEK, M. *Vládní vojska 1939–1945: vlastenci či zrádci?*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002, s. 24.

366 Spolehlivost vládního vojska se snažili Němci zajistit tak, že. přednost při obsazování důstojnických míst byla dávana „rakušákům“ před legionáři (ti byli z vládního vojska propuštěni hromadně až r. 1942). MAREK, J., *Háčhovi melody boys. Kronika českého vládního vojska v Itálii 1944–1945*. Cheb: Svět křídel, 2003, s. 12–15.

367 MAREK, J., *Háčhovi melody boys. Kronika českého vládního vojska v Itálii 1944–1945*. Cheb: Svět křídel, 2003, s. 217.

368 Tento rozkaz byl vojákům vládního vojska tlumočen rozkazem gen. Emingera a jeho vojáci rozmístěni k jiným jednotkám. Oficiálně bylo vládní vojsko zrušeno vládním výnosem č. 1/1945, přičemž zákon o likvidaci vládního vojska a umístění jeho bývalých příslušníků vyšel ve Sbírce zákonů pod č. 29/1947 Sb. Otázkou umístění bývalých příslušníků vládního vojska se zabýval také zákon č. 72/1946 Sb., o úpravě některých

Z hlediska právní úpravy vládního vojska dle ustanovení vládního nařízení č. 216/1939 § 4 odst. 1 platilo: „Až do jiné úpravy věci platí pro příslušníky vládního vojska obdobně předpisy platné pro dřívější armádu bývalé Československé republiky, pokud neodporují účelu vládního vojska a poměrům vzniklým zřízením Protektorátu Čechy a Morava....“ Na předpisech týkajících se vládního vojska se tak odrazila především rasová politika, negativní postoj k legionářům či jazyková otázka. Pokud jde o problematiku vojenských asistencí, příslušné směrnice prvorepublikové zůstaly zachovány i po dobu druhé světové války, neboť jejich obsah nebyl v zásadě v rozporu s nově vzniklou situací.

Úkoly vládního vojska

Úkolem vládního vojska podle ustanovení § 1 odst. 2 vládního nařízení č. 216/1939 Sb. bylo spolupůsobení při udržování vnitřní bezpečnosti a pořádku (viz též výše u výnosu o zřízení Protektorátu Čechy a Morava). V to se počítaly i pomocné služby, zejména při pohromách ohrožujících život a majetek. Právě k odstraňování následků živelních pohrom také vládní vojsko vesměs sloužilo.³⁶⁹ Výpomoc byla poskytována ve prospěch protektorátních úřadů, ale i ve prospěch německé armády. Vedle pomocných asistencí však bylo vládní vojsko vysíláno i k asistencím ozbrojeným.

Ozbrojená asistence

První zaznamenané nasazení vládního vojska formou ozbrojené asistence se událo dne 30. března 1940 na žádost okresního úřadu v Týně nad Vltavou z důvodu příležitostné razie nařízené Zemským úřadem. Oddíl o síle tří důstojníků a osmdesáti mužů měl jednak posílit četnické stanice, jednak pomoci při silničních kontrolách.³⁷⁰

Hlavním druhem činnosti na udržení bezpečnosti a pořádku, však byla pravidelná strážní služba na úsecích železničních tratí. Tuto službu převzalo vládní vojsko od jednotek říšské branné moci dne 18. ledna 1940 od dvanácté hodiny na základě rozkazu prezidenta Protektorátu Čechy a Morava (z 11. ledna 1940).³⁷¹ Tato hlídková služba

právních poměrů důstojníků a rotmistrů z povolání a o převzetí některých osob do československé branné moci. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 122–123 a tam uvedená literatura.

369 O tom, že se s tímto využitím počítalo svědčí i fakt, že u vojáků se výslovně uvádělo, že je bylo možno „přidržet k pracem nižšího druhu.“ KALOUSEK, M., *Vládní vojsko 1939–1945: vlastenci či zrádci?*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002, s. 14.

370 Pro budoucnost měla být každá rota schopna sestavit tzv. „vypouštěcí oddíl“, který měl být připraven zasahovat v podobných příležitostech KALOUSEK, M., *Vládní vojsko 1939–1945: vlastenci či zrádci?*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002, s. 26.

371 „Pane předsedo vlády, nařizují, aby vládní vojsko Protektorátu Čechy a Morava převzalo

byla prováděna na základě předpisu Ž-II-3, o střežení železnic. Během této služby také zahynulo a bylo zraněno nejvíce příslušníků vládního vojska. Nikoliv však při střetu s partyzány, nýbrž následkem nehod, kdy svou nepozorností skončili pod koly projíždějících vlaků.³⁷² Cílem bylo jednak zabránit sabotážím, zároveň však zadržet případně podezřelé osoby. Okamžiky, kdy vojáci skutečně vládního vojska během své strážní služby někoho (převážně uprchlé zajatce) zadrželi, byly velmi vzácné. Otázkou zůstává, kolik osob nechali jít, neboť k zadržení došlo zpravidla vždy v přítomnosti četníka, nebo železničáře, jejichž mlčenlivostí v případě, že by takovou osobu nechal hlídka volně jít, si vojáci nemohli být jisti.³⁷³

Vládní vojsko se podílelo na strážní službě i jinde, například roku 1942 jím byli hlídáni civilní vězni pracující pro DAF v táboře u Tehlova a také vězni v Olomouci (útvary osmnácti mužích a dvou důstojníků). V témže roce byl dále střežen sběrný tábor Dolní Bousov a vězni pracující pro pracovní úřad Jičín.³⁷⁴

Německé velení počítalo i s využitím ve strážní službě proti výsadkářům, a to především v oblastech, kde nebyly dislokovány německé jednotky. Vrchní zmocněnec říšské branné moci, generál Schall v tomto smyslu také dne 31. ledna 1944 nařídil posádkovým velitelům vládního vojska, aby se se svými vojáky aktivně podíleli na potírání těchto výsadků, přičemž i zde šlo především o vysílání hlídek s motocykly do oblastí seskoků. O tom, jak dalece měla německá armáda vliv na vládní vojsko, svědčí i fakt, že výsledky své činnosti neměly jednotlivé posádky hlásit generálnímu inspektorátu, nýbrž přímo velitelství 539. pěší divize Wehrmachtu. K většímu nasazení vládního vojska došlo pouze jednou; tato akce proběhla dne 22. února 1944 v oblasti jihočeských Bernartic.³⁷⁵

od německé branné moci střežení železniční na tratích Protektorátu, určených dohodou s vojenským zplnomocněncem říšské branné moci u říšského protektora. Ing. Al. Eliáš, v.r. Dr. E. Hácha v.r. “Šlo konkrétně o úseky Hranice – Přerov – Břeclav a Česká Třebová–Praha. NA Praha, fond Ministerstva železnic 1918–45 (?), kart. 4779, sign. 67.

372 První obětí byl rotmistr Viktor Polák (3. rota, 11. prapor), který zahynul pod koly strojního vlaku č. 8303 v 00.05 hodin dne 18. května 1940 na trati Ústí nad Orlicí – Brandýs nad Orlicí (km 264.560). O nebezpečnosti služby svědčí i případ z 21. února 1942, kdy hlídka četaře L. Novotného a desátníka J. Havla tak tak uhnula projíždějícímu nákladnímu vlaku, v zápětí však byla usmrcena rychlíkem projíždějícím na druhé koleji. KALOUSEK, M. *Vládní vojsko 1939–1945: vlastenci či zrádci?*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002, s. 28 a s. 31, MAREK, J., *Háchovi melody boys. Kronika českého vládního vojska v Itálii 1944–1945*. Cheb: Svět křídel, 2003, s. 16.

373 MAREK, J., *Háchovi melody boys. Kronika českého vládního vojska v Itálii 1944–1945*. Cheb: Svět křídel, 2003, s. 24.

374 Dle výkazu pro státního prezidenta E. Háchu o průběhu asistencí vládního vojska za rok 1942. Viz KALOUSEK, M. *Vládní vojsko 1939–1945: vlastenci či zrádci?*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002, s. 118.

375 Přes negativní hodnocení zásahu na jeho základě oznámil gen. Schall generálnímu inspektorátu dne 8. května 1944, že akci hodnotí jako výbornou, a dospěl proto k rozhodnutí

Pomocné asistence

Asistence při živelních pohromách

Podobně jako v době první a druhé republiky bylo základním úkolem pomocných asistencí boj se živelnými pohromami a i zde to na prvním místě byly zásahy při povodních, zejména v době zimy a předjaří. Tyto zásahy si vynutily v roce 1941 speciální intenzivní výcvik ve vodní službě. Důstojníci, kteří jej prodělali, pak od jara 1942 veleli vojákům nasazovaným právě k ničení ledových kup na řekách. Oproti praxi předchozí doby však tato nasazení zpravidla vyžadovala spolupráci s německými ženisty. Vládní vojsko, jak již bylo řečeno, nedisponovalo žádnými granáty a ani trhavinami, protože je českým vojákům Němci nesvěřili ani při těchto příležitostech.³⁷⁶ Vojenské asistence byly oprávněny požadovat buď obce, nebo poříční správy, nikoliv však přímo, ale prostřednictvím okresních úřadů. Asistence byla tedy posílána poté, co byla jednotka vládního vojska vyžádána okresním úřadem, nebo oberlandrátem.³⁷⁷ S ohledem na četnost tohoto zásahu byly asistenční útvary k těmto zásahům sestaveny předem připraveny, u každého praporu tak bylo asi tři až pět asistenčních jednotek o síle dvanácti mužů.³⁷⁸ Práce zpočátku řídily protipovodňové komise, po příchodu asistence však přebíral velení nad záchrannými pracemi vojenský důstojník a byli mu podřízeni i hasiči.

Za tyto zásahy byl vojákům pravidelně vyslovován dík, jako například již dne 27. dubna 1940 vyslovil generál Eminger příslušníkům vládního vojska pochvalu za jeho činnost při odchodu ledů. Pochvaly byly i v budoucnu vyslovovány především za záchranu lidských životů s těmito zásahy spojené – například v březnu 1940

nasadit vládní vojsko i mimo území protektorátu. Na tomto rozhodnutí však měl nemalý vliv K. H. Frank, který v tomto smyslu intervenoval i u Hitlera. KALOUSEK, M. *Vládní vojsko 1939–1945: vlastenci či zrádci?*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002, s. 32 an.

376 KALOUSEK, M. *Vládní vojsko 1939–1945: vlastenci či zrádci?*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002, s. 26.

377 Žádost oberlandráta měla v takovéto situaci přednost – okresní úřad, pokud o asistenci požádal, musel oberlandrát o tomto uvědomit pro případ, že by oberlandrát chtěl asistenční oddíl použít na jiném místě. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._1989.pdf, s. 119–120. Ke struktuře správních úřadů a jejich pravomocem v portekotrátu srpvnej např. MARŠÁLEK, P. *Protektorát Čechy a Morava*. Praha: Karolinum, 2002.

378 Veliťem byl zkušený ženista a ženisty bylo i dalších sedm příslušníků tohoto asistenčního družstva. Zbytek mužstva byl pak doplňován z ostatních rot praporu. Jednotka byla vybavena dvojdielným pontonem, dvěma loďkami a dalším potřebným materiálem. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._1989.pdf, s. 120.

zachránili četaři A. Šťastný a R. Syrný (1. prapor) v Praze Podolí dva chlapce, které odřízly plovoucí kry. Rotmistr J. Senczuk během asistence zachránil šikovatele Schieleho od německého ženijního vojska, přičemž šlo spíše o reflexní reakci nežli případ kolaborace. Na druhou stranu si však i tyto zásahy vyžádaly oběti. Takovou byl například npor. Antonín Pastyřík od 8. praporu (Trutnov), který zahynul v květnu 1941 ve vlkách řeky Jizery.³⁷⁹

Jiné pomocné asistence byly pak vedle zásahů při povodních v menšině, šlo především o zásahy při sněhových kalamitách či požárech. Například na konci roku 1940 došlo vichřicí k rozsáhlému poškození lesů na Křivoklátsku, takže tam dne 21. ledna 1941 byly odeslány tři roty zvláště vytvořeného asistenčního praporu „Křivoklát“.³⁸⁰ Vedle živelních pohrom pomáhalo vládní vojsko i při haváriích, jako třeba u zřícené lanovky v Písku. S blížící se frontou pak byly jednotky vládního vojska, které zůstaly na území protektorátu, používány také k odstraňování válečných škod, především po leteckých náletech na Prahu, Plzeň a také Brno).³⁸¹

Asistence pracovního charakteru

Zcela odlišný charakter vládního vojska na rozdíl od předválečné armády se projevil především v oblasti asistencí, které po formální stránce spadaly pod asistence pomocné, fakticky však jejich podoba odpovídala asistencím pracovním, jak o nich byla řeč již v souvislosti s Rakousko-Uherskem.

Již v roce 1940 byla armáda využita při podzimních zemědělských pracích. Základem nasazení byl výnos Generální inspektorát vládní vojska č. j. 2966/2. odděl. 1940, o polních podzimních pracích. Tento výnos dal k dispozici zem. úřadům v Praze a Brně se žádostí, aby okresní úřady vyrozuměly všechny zájemce ve svém služebním obvodu. Požadavky se pak dějí skrze obecní a okresní úřady u posádek vládního vojska, které se nachází v obvodu daného úřadu. Tomuto výnosu předcházela komunikace mezi ministerstvem železnic a MNO, neboť cílem bylo především urychlení vykládky vagonů.³⁸²

379 MAREK, J., *Háčovi melody boys. Kronika českého vládního vojska v Itálii 1944–1945*. Cheb: Svět křídél, 2003, s. 15 a 16.

380 Tyto roty byly složeny z nováčků 1. až 6. praporu, MAREK, J., *Háčovi melody boys. Kronika českého vládního vojska v Itálii 1944–1945*. Cheb: Svět křídél, 2003, s. 16.

381 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_.1989.pdf, s. 119.

382 Podle návrhu měli být při zjištění průtahů a při nedostatku pracovních sil v určité stanici upozorněni příjemci železniční správou na možnost požádat u příslušného orgánu vládní vojsko o pomoc. Na připomínku přednosty odd. IV/1 ministerstva železnic navrhovalo, že lepší by bylo uvědomit příjemce předem, neboť uvědomění až v okamžiku nedostatku pracovních sil by nezabránilo k hromadění dobíhajících zásilek a blokování vagonů. Jako

Tyto „*bramborové asistence*“, jak jim sami vojáci přezdívali, se opakovaly i v dalších letech, navíc v zemědělství vojáci vypomáhali například i při žních. Tento druh asistencí, i přes skutečnost, že mají pracovní ráz, by ještě bylo možno vykládat, že jsou v souladu s předpisy. Šlo zde totiž o činnost směřující k zachování životní úrovně obyvatelstva.

Jinak je tomu však u dalších pracovních asistencí, kdy vládní vojsko bylo využíváno například pro stavební práce pro potřeby Wehrmachtu, ale i pro potřeby civilní správy. Jako příklad může sloužit oprava jezů na Bečvě, kterou prováděl 12. prapor vládního vojska z Lipníka nad Bečvou. Při pohledu na text směrnice G-10, takovýto zásah by byl v přímém rozporu s § 1 čl. 4) směrnice G-10.³⁸³ Tato směrnice však byla nahrazena směrnicí G-V-1. Ustanovení § 108 této směrnice, za splnění podmínek § 138 odst. 2 (předpokladem bylo usnesení vlády), však již i takovýto nasazení umožňovala, byť v době jejího vzniku s takovýmto výkladem počítáno patrně nebylo.

Nasazení v Itálii a zrušení vládního vojska

O tom, že právní stránka věci ve sledované době nebyla chápána až tak za důležitou svědčí i nejnámější nasazení vládního vojska, jehož „úspěšnost“ se později odrazila v lidovém rčení „platný jako vládní vojsko v Itálii.“ Přestože již v roce 1943 byla ze strany některých členů protektorátní vlády snaha, aby bylo vojsko vysláno na východní frontu, německé velení se této snaze bránilo. Situace se změnila v roce 1944, kdy Němci sami přesunuli ve dnech 23. – 29. května 1944 jedenáct praporů do severní Itálie. Důvodem však nebylo posílení vlastních bojových jednotek, nýbrž obava z použití vládního vojska v případě povstání.³⁸⁴ V Itálii mělo vládní vojsko plnit úkoly strážní služby u důležitých dopravních uzlů a budov. Četné dezerce a přidávání se na stranu partyzánů nakonec Němce přimělo k tomu, že 4. října 1944 útvary vládního vojska v Itálii odzbrojili a přesunuli na výstavbu opevnění do Pádské nížiny.³⁸⁵ Tuto činnost však nelze pokládat za činnost asistenční, neboť jak bylo řečeno, vykonávali

příslušné orgány pro pomoc bylo uvedeno četnictvo a starosta.NA, fond Ministerstva železnic 1918–45 (?), kart. 4741, inv. č. 1074, sign. 37, výpomoc vládního vojska při sklizni.

383 Zde se výslovně uvádělo, že armádu nelze použít pro preventivní práce a úpravy (např. úprava vodních toků, oprava domů atp.) SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._1989.pdf, s. 121.

384 Na území zůstal pouze první prapor, který sídlil ve Štefánikových kasárnách na Smíchově a plnil úkol čestné jednotky státního prezidenta.

385 S ohledem na zaměření této práce se nebudu problematice nasazení vládního vojska v Itálii věnovat více. Případné zájemce odkazuji na publikace, které se touto otázkou výslovně zabývají. Jde především o knihu MAREK, J., *Háčovi melody boys. Kronika českého vládního vojska v Itálii 1944–1945*. Cheb: Svět křídel, 2003 a knihu BRŮNA, O., MAREK, J., *Vladaři dračích údolí: čeští partyzáni Itálii*. 2. vydání. Třebíč: Akcent, 1999.

tito vojáci práci pro německou armádu, nikoliv pro civilní úřady. Dlužno říci, že toto nasazení vojáků bylo zcela v rozporu s právní úpravou vládního vojska, neboť ta počítala pouze s působením na území Protektorátu Čechy a Morava.³⁸⁶

Slovenská republika 1939–1945

V průběhu zimy 1938 a 1939 bylo čím dál patrnější, že autonomistické snahy postupně čím dál více směřovaly k samostatnému státu. Poslední a dlužno říci že zoufalou snahou vycházející z chybného předpokladu, že nejlepší obrana bude zabezpečení rozvratu zevnitř, bylo odvolání vlády J. Tisa a vyhlášení stanného práva, známé jako „Homolův puč.“³⁸⁷ Na Slovensku v té době již nebyla politická síla, která by změnu přivítala.³⁸⁸ Jen o tři dny později se Tiso schází v Berlíně s A. Hitlerem, který mu v případě odtržení ze společného státu slíbil ochranu proti maďarským územním nárokům. Po jeho návratu dne 14. března 1939 na společné schůzi sněmovny a vlády oba tyto orgány rozhodly pro přijetí Hitlerova návrhu. Vznikl samostatný slovenský stát.³⁸⁹

Ozbrojené síly Slovenska 1939–1945

Ozbrojené síly Slovenska navázaly na armádu československou.³⁹⁰ Jakkoliv Slováci byli počítáni nikoliv jako menšina, ale jako součást národa československého, postavení Čechů a Slováků v armádě nebylo totožné. V r. 1926 bylo na vojenskou akademii v Hranicích přijato jen 14 Slováků, oproti 250 Čechům. Ještě v polovině třicátých let tvořili Slováci jen necelá 4 % důstojnického sboru a pouze jediný Slovák měl hodnost generála (gen. Rudolf Viest).³⁹¹ O nedostatečném zastoupení Slováků v důstojnickém sboru svědčí i skutečnost, že všechny jednotky československé armády, které

386 -VM-, Kapesní armáda. *Armádní zápisník*, 2000, č.11–12, s. 24–25.

387 Divízní generál Homola byl velitel 7. sboru v Bánské Bystrici, autorem celého plánu byl však generál Alois Eliáš.

388 HRONSKÝ, M., KRIVÁ, A. a ČAPLOVIČ, M. *Vojenské dejiny Slovenska. 4. zväzok, 1914 – 1939*. Bratislava: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 1996, s. 242–245.

389 CSÉFALVAY, F. et al. *Vojenské dejiny Slovenska. 5. zväzok, 1939 – 1945*. 1. vyd. Bratislava: Magnet Press, Slovakia, 2008, s. 9an., Pro ilustraci doby v posádkách také možno použít LACKO, M. (ed.), *Zrod Slovenského štátu v kronikách slovenskej armády*. 1. vyd. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2010. 183 s. Dokumenty. ISBN 978-80-89335-19-0.

390 K dějinám slovenské armády v letech 1939–1945 srovnej KLIMENT, CH. K. a NAKLÁDAL, B. *Slovenská armáda 1939–1945*. V Praze: Levné knihy KMa, 2006. 360 s. ISBN 80-7309-395-2., též CSÉFALVAY, František et al. *Vojenské dejiny Slovenska. 5. zväzok, 1939–1945*. 1. vyd. Bratislava: Magnet Press, Slovakia, 2008. 287 s., [8] s. obr. příl. ISBN 978-80-89169-16-0.

391 K tomu srovnej příslušnou kapitolu v HRONSKÝ, M., KRIVÁ, A. a ČAPLOVIČ, M. *Vojenské dejiny Slovenska. 4. zväzok, 1914 – 1939*. Bratislava: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 1996, s. 207–210.

se nacházely na Slovensku, byly v březnu 1939 přebírány důstojníky v hodnostech kapitánů, majorů či plukovníků, jakkoliv šlo o velitelské funkce generálské.³⁹² Počet důstojníků stoupl až v letech 1939–1942. Novým ministrem obrany se stal podplukovník generálního štábu F. Čatloš. Mnohem lépe na tom byla slovenská armáda v otázce vybavení. Jednak díky plné vybavenosti zmíněných sborů, jednak díky tomu, že válečné plány první republiky počítaly s obranou právě na slovenském území, takže se zde také nacházelo velké množství vojenských skladů.

Na rozdíl od vládního vojska můžeme slovenskou armádu považovat za zcela plnohodnotnou armádu. Působili při ní sice poradci z řad Wehrmachtu, ale jejich vliv na morálku armády byl malý. Je možno říci, že armáda spíše zůstávala věrna prvorepublikové demokratické tradici a mezi důstojníky vůči členům Hlinkovy gardy převažoval spíše záporný postoj.

Pokud jde o asistenční činnosti, tak jakkoliv k nim bezesporu docházelo, není o nich v literatuře zmínky. To pramení i ze skutečnosti, že tento druh nasazení armády je na okraji zájmu a všichni autoři akcentují především vojenské nasazení slovenské armády. V souvislosti s nebojovou činností armády je však na místě zmínit pracovní jednotky.

Ostatní ozbrojené organizace

Vedle armády můžeme mezi ozbrojené složky započítat i již zmiňovanou Hlinkovu gardu (HG). Ta se vytvořila na podzim 1938 z Rodobrany a fungovala na podobném principu jako jednotky SA. Šlo o polovojenskou organizaci, v některých situacích přebírala však i úkoly armády. Např. v roce 1939 při napadení Polska jí byla svěřena ochrana maďarské hranice.

V roce 1944 v souvislosti se Slovenským národním povstáním vznikla tzv. Domobrana, která byla vytvořena z jednotek, které zůstaly věrné fašistickému režimu.³⁹³

Pracovní jednotky³⁹⁴

Přes výše uvedené prvorepublikový duch se i v ozbrojených silách projevil politický charakter státu. Politicky nespolehlivé osoby (především Židé a Cikáni) byly

392 Šlo o 5., 6. a 7. sbor tvořený 9., 10., 11., 15 a 16. pěší, 17. horskou a 3. rychlou (obrněnou – pozn. autor) divizí. KLIMENT, CH. K. a NAKLÁDAL, B. *Slovenská armáda 1939–1945*. V Praze: Levné knihy KMa, 2006, s. 21.

393 KLIMENT, CH. K. a NAKLÁDAL, B. *Slovenská armáda 1939–1945*. V Praze: Levné knihy KMa, 2006, s. 38 – 39.

394 K problematice pracovních jednotek především sborník T.D. (eds.) *Pracovné jednotky a útvary slovenskej armády 1939–1945 – VI. robotný prápor: zborník materiálov z medzinárodného seminára, Bratislava, 22.–23. novembra 1995*. Bratislava: Zing Print, 1996. 187 s., [12] s. obr. příl.

zařazovány do pracovních útvarů. Protižidovské zákonodárství na Slovensku bylo zavedeno nařízením 63/1939 Sl. z., dále pak je třeba zmínit především nařízení č. 74/1939 Sl. z., které vylučovalo Židy z veřejných služeb. Dne 21. června 1939 bylo vydáno nařízení č. 150/1939 Sl. z., o branné povinnosti Židů. Na jeho základě byli všichni důstojníci, rotmistři a vojíní židovské národnosti přeřazeni z prezenční vojenské služby do zvláštních pracovních útvarů, nesměli nosit vojenský stejnokroj a používat vojenské označení. Nařízení č. 230/1939 Sl. z. pak všechny osoby židovské národnosti byly zbaveny všech vojenských hodností. Protižidovské předpisy převzal i branný zákon z ledna r. 1940. Perzekuovány přitom nebyly pouze osoby židovské národnosti.

Z vojenských pracovních táborů vznikl VI. pracovní prapor. Formálně se tak stalo v lednu přijetím branného zákona, prakticky je však jako datum jeho vzniku udáván 3. březen 1939, kdy k tomuto praporu bylo povoláno 1200 branců. Tento prapor tvořilo pět pracovních rot: 21., 22. („*košerácká*“)³⁹⁵ a 23. rota byly židovské, 24. cikánská, 25. tzv. „*tango-rota*“ vytvořená z asociálních živelů (trestanců).³⁹⁶

Jakkoliv tyto jednotky byly určeny především pro vojenské účely – tj. pracovní nasazení pro jednotlivé posádky – byli jejich příslušníci používáni i k pracovním nasazením ve prospěch civilních úřadů, což můžeme označit za asistenční činnost. Šlo především o výstavbu kanálu mezi Svätým Jurom a Ivankou pri Dunaji pro firmu MORAVOD. Podíleli se však i na výstavbě městského koupaliště v Novém Městě nad Váhem nebo tenisové kurty sportovního klubu v Bratislavě.³⁹⁷ Pro změnu 22. rota tohoto praporu pracovala v cihelně poblíž Devínskej Novej Vsi.³⁹⁸

Konec židovských vojenských pracovních útvarů byl předznamenán ustanovením § 38 odst. 2 branného zákona č. 30/1943 Sl. z. (účinný od 1. června 1943), podle nějž Židé nepodléhali žádné branné povinnosti. Oficiálně tento prapor ukončil činnost

395 Tato přezdívka vyplývala z toho, že její příslušníci byli známi svým neústupným „pravověrným“ postojem, takže si vymohli, že jejich strava bude „košer“. TÓTH, D. Působenie bývalých zaradencov VI. robotného práporu slovenskej armády po jeho rozpustení (1943–1944). *Ročenka odbojárov*, 1997, s. 116.

396 TÓTH, D. Působenie bývalých zaradencov VI. robotného práporu slovenskej armády po jeho rozpustení (1943–1944). *Ročenka odbojárov*, 1997, s. 113. Těž NEČAS, C., Pracovné útvary tzv. asociálů v letech 1941–1945, In: *Pracovné jednotky a útvary slovenskej armády 1939–1945 – VI. robotný prápor: zborník materiálov z medzinárodného seminára, Bratislava, 22.–23. novembra 1995*. Bratislava: Zing Print, 1996., s. 105–117.

397 ŠIMUNIČ, P. Vznik, organizačný vývoj a činnosť pracovných jednotiek a útvarov slovenskej armády 1939–1942. In: *Pracovné jednotky a útvary slovenskej armády 1939–1945 – VI. robotný prápor: zborník materiálov z medzinárodného seminára, Bratislava, 22.–23. novembra 1995*. Bratislava: Zing Print, 1996. s. 34.

398 TÓTH, D. Působenie bývalých zaradencov VI. robotného práporu slovenskej armády po jeho rozpustení (1943–1944). *Ročenka odbojárov*, 1997, s. 113, 116.

dne 31. května 1943, nicméně u řady jeho příslušníků došlo k průtahům v jejich převedení pod ministerstvo vnitra. Židé byli totiž po propuštění z vojenských pracovních útvarů přerazováni do židovských pracovních táborů a židovských pracovních středisek, jež byla zřízena ministerstvem vnitra na základě ustanovení § 22 nařízení č. 198/1941 Sl. z.³⁹⁹ Určité průtahy v přerazení těchto pracovníků byly částečně způsobeny snahou jejich velitelů, důstojníků převážně evangelického vyznání, uchránit své svěřence před stále ještě hrozícím nebezpečím transportů.⁴⁰⁰

Právní normy

Jak bylo výše řečeno, Slovensko otázku branné povinnosti upravilo nově nejprve v branném zákoně z r. 1940, posléze v zákoně z r. 1943. Stran vojenských interních předpisů však můžeme říci to samé, co bylo výše řečeno u předpisů prvorepublikových. Jak vyplývá z věcného věstníku MNO Slovenské republiky, směrnice G-V-1 zůstala nadále v platnosti.⁴⁰¹ Tomu odpovídá i skutečnost, že ve fondu československých a slovenských předpisů z období 1939–1945 se žádná jiná směrnice pro vojenská asistence nenachází.

Poválečné Československo 1945–1948

Přestože 2. světová válka skončila 8. 5. 1945, rozhodně to ještě neznamenalo, že nastal skutečně mír. Z hlediska obrany státu byly mimořádné poměry skončeny ukončením stavu branné pohotovosti státu, jehož datum bylo stanoveno na 31. prosince 1945.⁴⁰² Stalo se tak na základě ustanovení § 57 odst. 2 a 3 zákona č. 131/1936 Sb. z. a n., o obraně státu vládní vyhláškou č. 162/1945 Sb. z. a n. ze dne 11. prosince 1945. Tímto byly z hlediska práva odděleny poměry válečné od mírového života.⁴⁰³ Ačkoliv se situace již mohla před začátkem léta zdát klidnou, nebylo tomu tak úplně. Například ještě 19. září 1945 byla nedaleko Šale nad Váhem napadena asi třiceti

399 TÓTH, D. Působenie bývalých zaradencov VI. robotného práporu slovenskej armády po jeho rozpustení (1943–1944). *Ročenka odbojárov*, 1997, s. 114 an.

400 ŠTEFANS, V., Důstojnický o a mužstvo Praconého zboru slovenskej armády a vztah generála Ferdinanda Čatloša k ním. T.D. (eds.) *Pracovné jednotky a útvary slovenskej armády 1939–1945 – VI. robotný prápor: zborník materiálov z medzinárodného seminára, Bratislava, 22.–23. novembra 1995*. Bratislava: Zing Print, 1996. 187 s., [12] s. obr. příl.. K poměru F. Čatloše k pracovním jednotkám viz příslušná kapitola v knize BAKA, I. et al, *Ferdinand Čatloš – vojak a politik (1895–1972)*. 1. vyd. Bratislava: Pro Militaria Historica v spolupráci s Vojenským historickým ústavom, 2011, s. 109–127.

401 Vecný vestník Ministerstva národnej obrany 1941, č. 8 čl. 56.

402 Stav branné pohotovosti byl vyhlášen dne 23. září 1938 vládní vyhláškou č. 183/1938 Sb. z. a n. ŠÍN, Z., HUBKA, A. *Branná politika a zákonodárství ČSSR*. Praha: Naše vojsko, 1980, s.24.

403 drisrtace s. 138.

Maďary trojice vojáků, přičemž dva byli zabití. Napaden byl i asistenční oddíl, který byl k vyšetření celé situace vyslán.⁴⁰⁴

I v tomto období je možno rozdělit nebojovou činnost do dvou základních skupin, tedy k udržení pořádku a bezpečnosti a druhou pak je činnost na obnově fungování státu.

Nebojová činnost k udržení bezpečnosti

Obnovení svrchovanosti Československa

Jedním z prvních úkolů nově vzniklé armády, obdobně jako v r. 1918, bylo obsazení státní hranice a zajištění její ochrany.⁴⁰⁵ Dne 22. května 1945 dostala rozkaz k obsazení pohraničí 1. čs. armáda, která vznikla reorganizací 1. čs. armádního sboru v SSSR. Zároveň s tím jí byly podřízeny všechny útvary, které se na zabezpečování hranice podílely, ať už šlo o jednotky vojenské, nebo dobrovolnické, do té doby podřízené ministerstvu vnitra.⁴⁰⁶ Od konce léta 1945 pak měla být ochrana hranic řidší, avšak tvořena více do hloubky. První sled zajišťovaly jednotky Finanční stráže, druhý sled jednotky SNB a ve třetím sledu byly asistenční oddíly praporů prvosledových divízi. Ty mohly podle potřeby posilovat oddíly ze záloh armádních sborů a vojenských oblastí. Čtvrtý sled tvořily rychlé divize jako zálohy vojenských oblastí.⁴⁰⁷

Pro obsazování pohraničí byla Hlavním štábem československé armády hned v prvních dnech po osvobození vyhlášena speciální směrnice.⁴⁰⁸ Podle ní všechna opatření

404 Podobně byla Němci z Rakouska napadena i vojenská stráž v Holíči. HRDLIČKA, J. Účast Československé armády na vystahování Maďarů a Němců ze Slovenska v letech 1945–48. Rigorózní práce, Univerzita Komenského v Bratislavě, Filozofická fakulta, Katedra slovenských dějin. Bratislava, Univerzita Komenského, 2002, s. 36.

405 Ještě během května 1945 se vedle osvobozených armád na tom podílely různé revoluční jednotky, které vznikly v průběhu Květnového povstání. Později do oblastí pohraničí také přicházely jednotky vytvořené ze zmobilizovaných záložníků, které byly vysílány ONV ve spolupráci s veliteli politických okresů s pravomocí velitelů odloučených praporů. Tyto oddíly byly zmobilizovány na základě rozkazu ke zřízení vojenského oblastního velitelství Morava, který byl vydán v Košicích v polovině dubna 1945. Kol., *Vojenské dějiny Československa. V. díl (1945–1955)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1989, s. 89.

406 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._1989.pdf, s. 136.

407 Ke změně organizace zabezpečení státní hranice došlo až 31. srpna 1945 po řadě jednání, jež vedli zástupci MNO, ministerstva vnitra a ministerstva financí. Stalo se tak výnosem ministerstva národní obrany č. 847 hl. št. 1. oddělení. DRŠKA, P. *Československá armáda v národní a demokratické revoluci 1945–1948*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1979, s. 61.

408 Směrnice k zajištění nacistických zločinců, odsunu německého obyvatelstva a k zajištění továrních objektů vojskem. DRŠKA, P. *Československá armáda v národní a demokratické revoluci 1945–1948*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1979, s. 58.

velitelů k obnově pořádku musela vycházet z hospodářských zájmů státu a plně je respektovat. Armáda také měla za úkol v případě nutnosti zabezpečit všechny předpoklady pro zahájení chodu a nerušené činnosti důležitých hospodářských podniků. Opatření navíc měla být přijímána ve shodě s okresními národními výbory, okresními správními komisemi a orgány SNB. Hlavními úkoly armády bylo zejména pátrat po tajných skladech, pomáhat chránit celní hranici a pátrat po válečných zločincích. Zároveň měla za úkol zasahovat proti různým bojůvkám, ať už šlo o zbytky ustupujících jednotek nebo o příslušníky tzv. Werwolfu.⁴⁰⁹ Obsazení pohraničí bylo předpokladem k obnově československé svrchovanosti na tomto území. Na druhou stranu je třeba zmínit, že situace v pohraničí byla značně rozjitřená a chování Čechů a Slováků k Němcům a Maďarům nebylo vždy v souladu s těmito představami, čehož je ostatně důkazem i tzv. divoký odsun a řada excesů, k nimž došlo. Ostatně zmiňovaná směrnice striktně ukládala respektovat práva a svobody občanů německé národnosti, ale jen těch, kteří zůstali věrni Československé republice.⁴¹⁰

Vášeň rozdmýchané za druhé světové války došly až tak daleko, že v oblasti Slovenska byl vydán zvláštní tajný rozkaz,⁴¹¹ o jehož existenci se zmiňuje ve své práci J. Hrdlička.⁴¹² Tento dokument mimo jiné obsahoval následující ustanovení: „– za smrt jedné naší osoby treba verejne odstrelit' 10 Maďarov a to vybraných z príslušníkov Nyilas-keresztpárt a podobných fašistických spolkov a v prípade nedostatku týchto, akýchkoľvek obyvateľov mužského pohlavia v príslušnej obci alebo meste,

409 Werwolf – organizace specializující se na diverzní a teroristickou činnost na osvobozených územích. Byla vytvořena na přelomu let 1944–1945. Vedle ní působily na našem území i další obdobné organizace např. Schilling, Guttenberg atp. Na vrub Werwolfu je v našem pohraničí připisováno asi 206 diverzních akcí v r. 1945 a 56 dalších v roce následujícím. Kol., *Vojenské dějiny Československa. V. díl (1945–1955)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1989, s. 95 an.

410 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._1989.pdf, s. 136.

411 Mělo jít o tajnou přílohu k operačnímu rozkazu, která byla vydána pro jednotky 2. a 4. divize, které měly na starosti obranu jižní hranice Slovenska. Tyto jednotky byly určeny k bojovému průzkumu na hranici, zejména v oblastech, kde hrozilo nebezpečí cizích band či sabotáží. Součástí těchto jednotek „automatčků“ měli však být i tzv. exekutivní družstva za účelem výkonu trestů. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._1989.pdf, s. 137.

412 Jako její autor je označen JUDr. A. Rašla z 2. oddělení MNO. HRDLIČKA, J., Účast československé armády na vystahování Maďarů a Němců ze Slovenska. In: *Československá armáda 1939–1945 (plány a skutečnost) Příspěvky z mezinárodní konference 22.–23. října 2002*. Praha, 2003, s. 249–256.

– pri inom sabotážnom čine treba ihneď zatknúť 20 významnejších obyvateľov Maďarov – rukojemníkov ako napríklad notár, lekár, starosta a podobne, a verejne vyhlásiť, že v prípade keď sa vinník nenájde, budú z rukojemníkov pre výstrahu odstrelené dve osoby, – ináč treba zriadiť v neprístupnom mieste zaistovací tábor, ktorý ostane každému čo najprístupnejšie utajený a do tohto tábora z každej dediny kde sa vyskytne akt nepriateľstva odvieť jedného alebo dvoch mužov a to v noci.“⁴¹³ Jakmile se ale o existenci této směrnice dozvěděla kompetentní místa na MNO, bylo nařízeno její okamžité zničení, takže ani není známo, jestli tato exekuční družstva skutečně vznikla a stihla působit.⁴¹⁴

Armáda byla na Slovensku připravena k asistenčním zásahům i v roce 1947, v souvislosti s probíhajícím procesem s představiteli Slovenské republiky, zejména Msgr. Tisom. K zásahu byla dokonce připravena jednotka lehkých tanků Stuart. Tato opatření byla zrušena v těsné návaznosti na vykonanou opravu dr. Tisa.⁴¹⁵

Operace proti banderovcům

Vedle nacistických či maďarských bojůvek je třeba v souvislosti se zabezpečením naší hranice zmínit i příslušníky Ukrajinské povstalecké armády (UPA),⁴¹⁶ kterým se na našem území podle jejich velitele Stěpana Bandery říkalo „banderovci.“⁴¹⁷ Hlavním operačním prostorem UPA byl jihovýchod Polska a západ Ukrajiny, oblasti Haliče a Volyně a jejich cílem již před vypuknutím 2. světové války byla samostatná Ukrajina. V rámci polského osídlení oblastí na východ od řeky San (operace Visla) a přesídlením původního ukrajinského obyvatelstva ztratila UPA v oblasti své zázemí a její jednotky pak zahájily přesun přes naše území s cílem dostat se do americké okupační zóny v Německu. Přestože jejich postoj k našemu státu nebyl a priori nepřátelský, šlo o cizí ozbrojence často s nacistickou minulostí, kteří operovali na našem území, a proto bylo

413 HRDLIČKA, J. Účast Československé armády na vysťahování Maďarov a Nemcov zo Slovenska v rokoch 1945–48. Rigorózní práce, Univerzita Komenského v Bratislavě, Filozofická fakulta, Katedra slovenských dejín. Bratislava, Univerzita Komenského, 2002, s. 33an.

414 HRDLIČKA, J. Účast Československé armády na vysťahování Maďarov a Nemcov zo Slovenska v rokoch 1945–48. Rigorózní práce, Univerzita Komenského v Bratislavě, Filozofická fakulta, Katedra slovenských dejín. Bratislava, Univerzita Komenského, 2002, s. 33an.

415 Stalo se tak ve dnech 19.–21. dubna 1947. ŠTAIGL, J. a ŠTEFANSKÝ, M. *Vojenské dejiny Slovenska. 6. zväzok, 1945 – 1968*. 1. vyd. Bratislava: Magnet Press, Slovakia, 2007, s. 71.

416 Ve vztahu k působení jednotek UPA na našem území srovnej zejména ŠMIGEL, M. *Banderovci na Slovensku (1945–1947): (niektoré aspekty pôsobenia jednotiek Ukrajinskej povstaleckej armády na území krajiny)*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2007. 194 s. ISBN 978-80-8083-483-8. K UPA obecně např. SYRUČEK, M. *Banderovci – hrdinové, nebo bandité?*. Vyd. 1. Praha: Pražská vydavatelská společnost, 2008. 153 s., [8] s. obr. příl. Magnet; sv. 8. ISBN 978-80-7250-433-6.

417 Tento termín označující příslušníky UPA je používán pouze na území bývalého Československa a nabízí se otázka, zda podobnost tohoto názvu s termínem „banda“ a „bandita“ je jen náhodná.

možno tuto situaci řešit. Svou roli sehrál i fakt jejich ostře protisovětského (možná lépe protiruského) zaměření, takže jejich pobyt a akce na našem území byly cíleně zveličovány a využívány komunisty⁴¹⁸ k diskreditaci některých svých protivníků na Slovensku – zejména demokratické strany a také řecko-katolické církve.⁴¹⁹

Na základě usnesení předsednictva vlády ze 14. prosince 1945 posíleny vojenské posádky v dané oblasti a navíc byla vytvořena zvláštní skupina s názvem Zabezpečení pohraničního území (ZPÚ).⁴²⁰ Problém boje s příslušníky UPA byl v tom, že šlo ve své podstatě o partyzánskou válku, jednotlivé jednotky banderovců (tzv. stotně) se přímému boji vyhýbaly a neustále manévrovaly podél československo-polské hranice. Proto nečinilo větších problémů opětovné obsazení státní hranice silami, jež byly k dispozici, nebylo však možno zabezpečit její neproniknutelnost. Tlak jednotek banderovců na naše území se zvýšil v roce 1947, právě v důsledku ztrát pozic v Polsku a rovněž následkem operací Rudé armády na západní Ukrajině.⁴²¹

Vláda na návrh ministra národní obrany rozhodla, aby v ohroženém pásmu se podívaly veškeré orgány Národní bezpečnosti a Finanční stráže vojenskému velení. Zároveň byla v Košicích 28. června 1947 podepsána dohoda o spolupráci a součinnosti v boji proti banderovcům mezi zástupci velení československé a polské armády a československé jednotky zaznamenaly v létě úspěchy.⁴²²

418 Někdy dokonce docházelo i k tomu, že se banderovci zakrývaly různé kriminální skupiny, např. pašeráků, které operovaly v pohraničí. Tomu napovídaly např. vraždy v okrese Snina – zejména v Kolbasově – v prosinci 1945. Viz ŠMIGEL, M. *Banderovci na Slovensku (1945–1947): (niektoré aspekty pôsobenia jednotiek Ukrajinskej povstaleckej armády na území krajiny)*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2007, s. 120–127.

419 Tato církev byla ostatně u nás v padesátých letech zrušena a násilně sloučena s pravoslavnou. Více k tomu viz MLYNÁRIK, J. *Osud banderovců a tragédie řeckokatolické církve*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005. 95 s. Otazníky našich dějin; 12. ISBN 80-7277-204-X.

420 Zároveň bylo na této schůzi uloženo ministru zahraničních věcí Janu Masarykovi, aby se obrátil na vlády Polska a SSSR se žádostí o přípravu koordinované akce k co nejrychlejší likvidaci banderovských jednotek. První jednání mezi československou a polskou stranou se odehrála v Českém Těšíně v květnu 1946, v té době opět zesílil nápor banderovců, jelikož koncem zimy proti nim polská armáda zahájila rozsáhlou operaci. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 139.

421 K činnosti UPA v Polsku srovnej zejména KULIŃSKA, L., ROLIŃSKI, A, (eds.) *Anotypolska akcja nacjonalistów ukraińskich w Małopolsce Wschodniej w świetle dokumentów Rady Głównej Opiekuńczej 1943–1944*. Kraków: Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, 2003. xvi, 526 s. Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego; t. 21. Dokumenty do dziejów stosunków polsko-ukraińskich 1939–1945; t. 1. ISBN 83-7188-620-9.

422 Již v červenci utrpěly jednotky banderovců vážné ztráty. Na přelomu srpna a září byla

Na podzim 1947 se přikročilo k závěrečnému období boje proti banderovcům, které znamenalo rozšíření bezpečnostních opatření na celé území státu. Cílem bylo zadržet jednotlivce či malé skupiny, které se snažily přes území našeho státu dostat do americké či britské zóny. Z vojáků a příslušníků SNB byl proto vytvořen tzv. zabezpečovací kordon „*Vlára*“, který měl zajistit břehy řek Bečva a Morava. Na základě usnesení vlády z 16. září 1947 povolání partyzáni povolání na mimořádné vojenské cvičení po dobu čtyř týdnů ve dvou po sobě následujících termínech od 22. září do 19. října a od 13. října do 18. listopadu, aby umožnili uvolnění zkušených vojáků na výcvik nováčků.⁴²³ Dne 12. listopadu 1947 oznámil ministr národní obrany gen. L. Svoboda, že pokus banderovců o přechod území Československa ztroskotal. Současně byla podána závěrečná zpráva o jeho likvidaci. Realita však byla taková, že se značnému množství jednotlivců podařilo do americké zóny přejít, mimo jiné i S. Banderovi.

S ohledem na název publikace je těžké říci, zda operace takového rozsahu, která svým způsobem připomínaly válku, lze označit jako vojenskou asistenci, už i proto, že v jedné z fází došlo k podřízení všech ozbrojených složek v oblasti pod vojenské velení. Je třeba si navíc uvědomit, že situace těsně po skončení druhé světové války se nedá označit jako mírový život tak, jak je chápán dnes. Léta 1945–1948 byla v tomto ohledu jakýmsi přechodovým obdobím, kdy stále ještě neklidná situace vyžadovala poměrně velkou angažovanost jednotek armády. Nicméně vzhledem k tomu, že armáda ve svých zásadách skutečně pouze posilovala ostatní bezpečnostní orgány (tedy Finanční stráž a NB) a že – až na krátké období – byly operace řízeny Ministerstvem vnitra, mohou být tyto operace skutečně hodnoceny jako nebojová činnost armády.⁴²⁴

Ostraha důležitých objektů

Poslední kategorií činnosti, kterou by bylo možno označit za úkol směřující k ochraně a udržení pořádku byla strážní služba u strategicky významných objektů. Nešlo přitom pouze o továrny, ale i o sklady, např. paliva (Hněvkovice, Roudnice nad Labem), ale i potravin a šatstva a jiná důležitá zařízení. Vojáci měli za úkol doprovázet i zvláštní vagónové zásilky, pro což byl zřízen samostatný strážní prapor při Československém úřadu pro hospodářskou pomoc, který čítal asi třináct set mužů. Největší zatížení bylo pochopitelně v prvním poválečném roce, v letech následujících se již situace uklidňovala.⁴²⁵

rozbita asi nejnebezpečnější jednotka – stotňa Burlak.

423 Je třeba zmínit, že i zde šlo o politický tah komunistů.

424 Jako asistenci zásah jej označuje i monografie věnovaná vojenským dějinám Slovenska. ŠTAIGL, J. a ŠTEFANSKÝ, M. *Vojenské dejiny Slovenska. 6. zväzok, 1945 – 1968*. 1. vyd. Bratislava: Magnet Press, Slovakia, 2007, s. 69.

425 Například závody v Záluží u Mostu hlídalo v roce 1945 šest set mužů, o rok později již jen sto šedesát osm a v roce 1947 jen dvacet pět. DRŠKA, P. Účast čs. armády pri riešení hospodárskych otázok demokratickej etapy našej revolúcie – dôležitý článok vývoja

Odsun

již výše zmiňované vášně vůči obyvatelstvu, jehož příslušníci stáli za vypuknutím druhé světové války, vedly k řešení, které dodnes vyvolává velké vášně – k odsunu obyvatelstva z pohraničních území. Myšlenka odsunu jako jedné z možností řešení vztahu s německou menšinou se objevila už během války a po válce ještě posílila.⁴²⁶ Rozhodnutí o přesídlení německé a maďarské menšiny z pohraničí vycházelo ze skutečnosti, že tyto menšiny se nechaly Hitlerem zneužít k vyvolávání vnitřních roztržek a k účasti na útoku fašistického Německa na tyto státy (vedle ČSR také Polsko atd.). Jako řešení se proto jeví ideální odsunutí těchto menšin z území států střední Evropy. Cílem práce není hodnotit adekvátnost tohoto kroku, který dodnes vyvolává a patrně ještě vyvolávat bude velkou diskusi. Cílem je pouze připomenout, jak se na odsunu podílela armáda. Podíl armády by značný, přičemž zde šlo jak o udržení pořádku a bezpečnosti, zároveň však šlo o logistické zajištění odsunu, což svou povahou mělo blízko spíše k asistenci pomocné – k poskytnutí dopravních prostředků. Proto je odsunu věnována problematika na pomezí obou dvou druhů těchto nasazení. I v tomto případě je však od sebe oddělit odsun divoký a odsun řádný.⁴²⁷

Divoký odsun

V obecném povědomí je divoký odsun spojen bezprostředně s koncem 2. světové války a zejména je připočítán působení revolučních útvarů, tak zvaných Revolučních gard (RG). Přestože je pravdou, že chování jejich příslušníků vedlo k tomu, že tyto jednotky byly označovány jako „rabovací gardy,“ není tento názor přesný. Jak dokazuje rozsáhlá publikace a edice dokumentů k problematice odsunu,⁴²⁸ nejen při řád-

nových vztahov armády a lidu. *Historie a vojenství* 1962, č. 5, s. 614.

- 426 Politickým základem odsunu osob německé a maďarské národnosti, které se provinily proti republice, byl Košický vládní program. Ústavním dekretem prezidenta republiky č. 33/1945 Sb. z. a n., o státním občanství, byli československého státního občanství zbaveni všichni Němci, kteří se aktivně nezapojili do boje proti fašismu. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 143.
- 427 Termíny odsun se v dané době objevuje také, nicméně dobové dokumentech používají spíše eufemistické a spíše zavádějící označení. Ve vojenských dokumentech se zpravidla hovoří o „evakuaci.“ ARBURG, A. von, ed. a STANĚK, Tomáš, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl II., svazek 1, Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování*. 1. vyd. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2011, s. 94.
- 428 ARBURG, Adrian von, ed. a STANĚK, Tomáš, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů..* Zatím vyšly díly I., II.1, II.2 a II.3 (Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2010–2011) zabývající se jednak úvodem edice

ném odsunu, ale již v rámci mimořádného odsunu, hrála zcela zásadní roli armáda.⁴²⁹ Jelikož se autorům této edice podařilo získat patrně nejúplnější přehled vojenských předpisů souvisejících s problematikou odsunu, nezbývá než odkázat na jejich publikaci. Následující text slouží pouze ke stručnému shrnutí vojenské účasti na odsunech, jelikož i tato činnost zjevně spadala pod činnost nebojovou, asistenční, byť šlo o asistence velmi specifické.

Počátky divokého odsunu je možno sledovat koncem květnových dnů, silněji však až od počátku června 1945.⁴³⁰ Toto zdánlivě nepochopitelné zpoždění však bylo způsobeno zcela přirozenou potřebou nejprve zabezpečit státní území. Ruku v ruce s tímto zabezpečením již byly konány první kroky, které předznamenávaly odsun Němců, armáda při obsazování území měla za úkol pochopitelně zajišťovat válečné zločince. Vláda se dne 15. června 1945 na své třicáté schůzi usnesla na tzv. dočasných směrnících pro zajištění nacistických zločinců a odsun německého obyvatelstva.⁴³¹ Přesto již před tímto datem začaly v armádě vznikat rozkazy, které stanovovaly postup v těchto situacích. Tak tomu bylo například v první vojenské oblasti (VO1), z ní bylo vysídleno nejvíce Němců.⁴³² Je možno se domnívat, že v úplně první fázi tak jednotky armády zahájily odsun německého obyvatelstva dokonce bez vědomí hlavního štábu MNO.⁴³³

a následně pak divokým odsunem. Navázat by měly další čtyři díly věnované řádnému odsunu, vlivu odsunu na společnost a odrazu odsunu v soudobém tisku.

429 Naopak nově vydávaná řada vojenských dějin československé armády se o podílu na divokém odsunu a masakrech v Přerově a Postoloprtech zmiňuje jen v jediném odstavci. BÍLEK, J. et al. , *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí: květen 1945 – květen 1955*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2006, s. 71.

430 Divoký odsun je možno periodizovat na údobí od května do počátku června, kdy dohčázelo především k soustředění německého obyvatelstva do táborů, zároveň se odsun v tomto období týká spíše vnitrozemských jazykových ostrovů, neboť pohraničí ještě zcela zajištěno. Systematicky organizovaný divoký odsun s vůdčí rolí armády lze datovat k 4. červnu 1945, přičemž byl sice řízen centrálně z HŠ MNO či velitelství 1. vojenské oblasti, avšak armáda se tím oficiálně nijak nechlubila. Od srpna pak naopak hnacím motorem odsunu je již politická správa a armáda je pouze v roli asistenční. ARBURG, A. von, ed. a STANĚK, Tomáš, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl II., svazek 1, Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování*. 1. vyd. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2011, s. 128 an.

431 Kol., *Vojenské dějiny Československa. V. díl (1945–1955)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1989, s. 98.

432 Mimo jiné i proto, že tato vojenská oblast měla nejdelsí hranici se sovětskými okupačními zónami. ARBURG, A. von, ed. a STANĚK, Tomáš, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl II., svazek 1, Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování*. 1. vyd. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2011, s. 103.

433 To vyplývá z reakce gen Bohumila Bočka, náčelníka HŠ MNO dotaz stran instrukcí,

Jak částečně vyplývá i z označení „divoký“ odsun, pro takovýto druh transferu obyvatelstva ve sledovaném období neexistoval prakticky žádný mezinárodní dokument, který by jej upravoval a i z právních aktů, které mají či měly povahu zákona se dal jen těžko dovodit.⁴³⁴ To však nebránilo tomu, aby se na podzákonné úrovni nevyskytlo velké množství dokumentů – u armády především rozkazů a směrnic, které zmiňovanou problematiku detailněji upravovaly.

Dalším důvodem zdržení odsunu byl fakt, že prakticky nebylo kam obyvatelstvo odsunout, neboť zóny obsazené západními spojenci nepřicházely do úvahy a přestože vojenští představitelé Rudé armády se k tomu často stavěli kladně, neexistovala zde na mezistátní úrovni žádná dohoda a lavírování sovětských politických představitelů ukazuje na fakt, že téma odsunu a souhlasu s ním používali jako prostředek politického nátlaku na naše politické vedení. Přestože, jak již bylo řečeno, vyjádření vojenských velitelů sovětských okupačních zón v Rakousku a Německu bylo v zásadě vstřícné, často docházelo k tomu, že sovětsí vojáci odsunované obyvatelstvo odmítali vpustit na dané území. Důvodem, který nejčastěji uváděli, mělo být nedostatečně vybavení těchto odsunovaných, zejména vybavení zásobami potravin. Na druhou stranu československé vojenské orgány ve svých hlášeních upozorňovaly na fakt, že vstřícnost sovětských orgánů se dala získat různými dárky a zejména alkoholem.⁴³⁵

Zejména v první fázi divokého odsunu měla armáda skutečně rozhodující roli. Velmi často totiž postupovali vojáci nezávisle na civilní správě a často dokonce proti zájmům civilní správy. V některých případech pak počínání vojáků dosáhlo až takových excesů, že se dostaly dokonce do hlášení NKVD do Moskvy, jako v případě 28. pěšího pluku, který byl po ukvapeném odsunu Němců z Děčína-Podmokel nakonec v polovině července 1945 převelen.⁴³⁶

vznesený důstojníky z Králík. Velice se nad probíhajícím odsunem podivil a dotazoval se, kdo vydal rozkaz. ARBURG, A. von, ed. a STANĚK, Tomáš, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl II., svazek 1, Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování*. 1. vyd. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2011, s. 104.

434 Zejména pokud jde o často zmiňované dekrety prezidenta republiky, zejména dekret 33/1945, tak tyto spíše jen vytvořily vhodné podmínky pro odsun, který však samy nijak neupravovali. Krom toho zmiňovaný dekret byl účinný až od 10. srpna 1945, tedy v době, kdy divoký odsun již dva měsíce běžel.

435 ARBURG, A. von, ed. a STANĚK, Tomáš, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl II., svazek 1, Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování*. 1. vyd. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2011, s. 98.

436 Přestože na chování vojáků tohoto útvaru zaznívaly kritické hlasy, jejich jednání bylo zároveň omlouváno „dobrou vůlí“ dostat za hranice co nejvíce Němců. viz ARBURG, A. von, ed. a STANĚK, Tomáš, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl II., svazek 1, Duben – srpen/září 1945: „Divoký*

Naopak směrnice pro odsun vydaná MNO dne 2. srpna 1945 („Směrnice pro odsun německého obyvatelstva“) již jasně stanovovala, že odsun měl být záležitostí civilních orgánů, kdy armáda měla poskytnout pouze technicko-logistické zabezpečení.⁴³⁷ Takováto dikce jasně ukazuje, že armáda přenechala hlavní roli civilním orgánům a sama hodlala vystupovat právě toliko v pozici asistenční. Z hlediska vojenských interních předpisů lze také navíc spatřovat určitý vývoj v zaměření. Žádný z těchto předpisů nepočítal s odlišným postupem k antifašistům.⁴³⁸

Excesy

Pojem divoký odsun je v očích veřejnosti spojen nejen s nuceným vysídlením, ale i excesy v podobě vražd či znásilnění. Známým případem je zejména odsun brněnských Němců, který však není možno označit za modelový příklad divokého odsunu, ale spíše za případ *sui generis*.⁴³⁹ Konkrétní účast armády na tomto odsunu není dodnes přesně doložena, pravdou však je, že vojáci se podíleli i na těchto excesech. Krom již výše zmíněného počínání vojáků 28. pěšího pluku, v oblasti kolem Děčína, jsou na tento útvar i stížnosti z oblasti Ústí nad Labem. Zde došlo k násilnostem na německém obyvatelstvu po výbuchu cukrovaru v Krásném Březně (31. července 1945).⁴⁴⁰ Prakticky okamžitě došlo k lynčování německého obyvatelstva ve městě. Vojenské hlídky nezabránilly násilnému počínání, které často končilo okradáním napadených, ale sami, vyzbrojeni obušky, se aktivně násilností účastnili.⁴⁴¹ Přestože se podařilo požár nakonec zvládnout a to i díky úsilí příslušníků 28. pěšího pluku,⁴⁴² případ si vyžádal asi padesát obětí a znamenal také značné škody na vojenském materiálu,

odsun“ a počátky osídlování. 1. vyd. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2011, s. 106.

- 437 ARBURG, A. von, ed. a STANĚK, Tomáš, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl II., svazek 1, Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování.* 1. vyd. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2011, s. 119.
- 438 ARBURG, A. von, ed. a STANĚK, Tomáš, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl II., svazek 1, Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování.* 1. vyd. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2011, s. 158.
- 439 ARBURG, A. von, ed. a STANĚK, Tomáš, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl II., svazek 1, Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování.* 1. vyd. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2011, s. 1
- 440 K tomuto případu viz ARBURG, A. von, ed. a STANĚK, T., ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl II., svazek 3, Akty hromadného násilí v roce 1945 a jejich vyšetřování.* 1. vyd. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2010, s. 198–224.
- 441 ARBURG, A. von, ed. a STANĚK, T., ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl II., svazek 3, Akty hromadného násilí v roce 1945 a jejich vyšetřování.* 1. vyd. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2010, s. 214–215.
- 442 ARBURG, A. von, ed. a STANĚK, T., ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl II., svazek 3, Akty hromadného násilí v roce 1945 a jejich vyšetřování.* 1. vyd. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2010, s. 218.

kteřý mohla armáda využít (například letecké motory). Dalšími případy vojenského násilí, jehož výsledkem bohužel bylo několik desítek obětí na životech, jsou případy v Postoloprtech⁴⁴³ a masakr karpatských Němců u Přerova,⁴⁴⁴ který je v některých aspektech takovým typickým případem.

Celá událost se seběhla následovně. Dne 18. června 1945 se na přerovském nádraží vedle sebe octly dva vlaky. Prvním byl Vojenský transport č. 2059, kterým se na Moravu a na Slovensko vraceli z pražské přehlídky různí příslušní 1. čs. armádního sboru v SSSR. Odpoledne na nádraží dorazil druhý vlak, kterým se ze Šluknovska a Rumburska vraceli Němci z oblasti Dobšíně na Slovensku.⁴⁴⁵ Po poradě s několika důstojníky si důstojník Obranného zpravodajství ze štábu 4. divize por. K. Pazúr doprovázený četářem aspirantem B. Smetanou nechal z vlaku vyvést celkem 265 osob, mužů, žen i dětí.⁴⁴⁶ Od velitele transportu 17. pěšího pluku štábní E. Surovčíka si následně vyžádal dvacet samopalníků pro exekuci „několika esesmanů.“ Podobně si na MNV v Lověšicích vynutil muže k vykopání hromadného hrobu. Exekuce byla provedena na tzv. švédských šancích u Horních Moštěnic, kde byli civilisté postříleni po skupinách ranou do týla.⁴⁴⁷

O tom, že tento postup nebyl standardní a v souladu s předpisy vypovídá fakt, že již následujícího dne bylo zahájeno jeho vyšetřování, do kterého se vedle SNB zapojila i armáda.⁴⁴⁸ Za masakr v Přerově byl nakonec souzen pouze K. Pazúr. V případě

443 Srovnej STANĚK, T., *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2005. 366 s. Sešity ÚSD AV ČR; sv. 41. ISBN 80-7285-062-8, s. 114–129

444 Srovnej STANĚK, Tomáš. *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2005, s. 274–279. Dokumenty k tomuto případu viz ARBURG, A. von, ed. a STANĚK, T., ed. *Vystálení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl II., svazek 3, Akty hromadného násilí v roce 1945 a jejich vyšetřování*. 1. vyd. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2010, s. 118–147.

445 Ti byli z dané oblasti evakuováni dílem dobrovolně, dílem vynuceně v r. 1944. Mezi nimi byli i Slováci a Maďari ze smíšených manželství. Případ Přerov 18. června 1945. *Historie a vojenství*, 1991, č. 3, s. 168.

446 Celkem byl zabit 71 muž (od 14-ti let věku), 120 žen a 74 dětí. Případ Přerov 18. června 1945. *Historie a vojenství*, 1991, č. 3, s. 168.

447 Střelba trvala od půlnoci do páté hodiny ráno. Doklady postřílených byly spáleny, osobní věci si pak vojáci rozdělili. Hromadný hrob byl otevřen 8. října 1947, ostatky všech obětí byly exhumovány, avšak jejich další osudy již nejsou známy. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._1989.pdf, s. 140–141.

448 Vliv na řešení případu mělo i usnesení Ústavodárného shromáždění z 10. července 1947, kterým došlo ke zřízení vyšetřovací komise „k vyšetření hromadných zločinů proti Němcům, Maďarům a jiným osobám po 5. V. 1945“

mjr. E. Surovčíka bylo řízení dne 16. července 1947 zastaveno pro nedostatek důkazů.⁴⁴⁹ Původně byl nad Pazúrem vynesen trest odnětí svobody na sedm a půl roku, avšak jak Pazúr, tak žalobce JUDr. A. Rašla podali odvolání a nejvyšší vojenský soud v Praze dne 28. února 1948 zvýšil trest na dvacet let. V roce 1951 mu však byl trest na polovinu snížen a v následujícím roce byl amnestován.

Pro tento případ, podobně i jako pro případ v Postoloprtech, je charakteristická aktivita osob napojených na OBZ.⁴⁵⁰ Přestože se nám může zdát neuvěřitelné, že vojáci stříleli do žen a dětí, je třeba vzít v potaz, že šlo o vojáky, kteří za sebou měli zkušenosti z druhé světové války, která na východní frontě byla velmi surová. Právě zkušenosti vojáků se zvěrstvy z německé strany, s nimiž se setkali, je vedla často k nesmiřitelnému postoji k Němcům.⁴⁵¹

Řádný odsun

Odsun německé menšiny

S názorem, že je potřeba vysídlení německého obyvatelstva z území některých států, vyjádřili souhlas i představitelé SSSR, USA a Velké Británie, kteří tak učinili usnesením vydaným v Postupimi.⁴⁵² Oprávněnost odsunu byla později potvrzena i Mezinárodním

449 B. Smetana nebyl z tohoto případu obviněn, je však na místě zmínit, že v oné době se již nacházel ve vazbě za jiný zločin zjednané vraždy. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 142.

450 ARBURG, A. von, ed. a STANĚK, T., ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl II., svazek 3, Akty hromadného násilí v roce 1945 a jejich vyšetřování*. 1. vyd. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2010, s. 21. Není patrně bez zajímavosti, že za zmiňovaného K. Pazúra již v době soudu několikrát intervenovali jeho kolegové z 5. oddělení generální štábu a patrně i B. Reicin osobně. Ostatně i on sám se v procesu hájil tím, že vše bylo vykonstruováno a jde o cílenou diskreditaci KSČ a KSS. Jeho propuštění pak mělo patrně politické pozadí, neboť ve vězení působil jako konfident. Případ Přerov 18. června 1945. *Historie a vojenství*, 1991, č. 3, s. 169, též Vojenský ústřední archiv Praha, Vrchní soud Bratislava, trestní spis Ztr- 325/48-II. Případ Přerov 18. června 1945. *Historie a vojenství*, 1991, č. 3, s. 173.

451 Takto bylo například argumentováno i na obhajobu příslušníků 28. pěšího pluku viz ARBURG, A. von, ed. a STANĚK, T., ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl II., svazek 3, Akty hromadného násilí v roce 1945 a jejich vyšetřování*. 1. vyd. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2010, s. 215.

452 Čl. XIII.: „Konference dospěla k této dohodě o odsunu Němců z Polska, Československa a Maďarska:

Tri vlády prozkoumaly tuto otázku po všech stránkách a uznaly, že německé obyvatelstvo nebo jeho složky, které zůstávají v Polsku, Československu a v Maďarsku, bude třeba odsunout do Německa. Jsou zajedno v tom, že jakýkoli odsun musí být prováděn sporádaně a lidsky.

vojenským soudním tribunálem v Norimberku. Pravidelný organizovaný odsun Němců začal dne 25. ledna 1946. Poslední transporty odjely 27. a 29. října 1946, přičemž ještě v roce 1947 proběhl tzv. dodatečný odsun, který skončil v září téhož roku.⁴⁵³

Jak již bylo řečeno, odsun však probíhal již mnohem dříve a i čelní politici představitelé si byli vědomi, že fakticky ilegálně.⁴⁵⁴ Divoký odsun se přitom nezastavil ani v souvislosti s jednáními v Postupimi, ani po nich. Přesněji řečeno, teprve na následky kritiky ze zahraničí a zejména pak postup sovětských vojáků, kteří z důvodu neutěšené situace uprchlíků a vyhnanců stran v otázce zásobování i zdravotní situace, začali požadovat to, co stanovila postupimská konference, tedy aby byl odsun obyvatelstva řádně připraven. Proto do poloviny srpna došlo k pozastavení vysídlování. Přípravy na velký odsun však pokračovaly nadále.⁴⁵⁵ MNO připadlo za úkol, aby prostřednictvím velitelství týlu vojenských oblastí zjistilo, kolik Němců se nachází na území jednotlivých divízií. Zároveň měla být zřízena střediska odsunu, ošetrovny a nádražní velitelství a vytvořeny styčné skupiny u Sovětské armády. Středisek bylo vytvořeno celkem 107, z toho 104 v Čechách na Moravě a ve Slezsku⁴⁵⁶ a zbývající tři na Sloven-

Poněvadž by příliv velkého počtu Němců do Německa zvětlil břemeno, které již doléhá na okupační úřady, soudí, že tento problém by měla zkoumat především Kontrolní rada a přiblížit při tom zvláště k tomu, aby tito Němci byli spravedlivě rozděleni mezi jednotlivá okupační pásma. Dávají proto svým zástupcům v Kontrolní radě příkaz, aby co nejdříve svým vládám oznámili, kolik takových osob už přišlo do Německa z Polska, Československa a Maďarska, a aby podali odhad, v jaké době a jak rychle by mohly být provedeny další odsuny vzhledem k nynější situaci v Německu.

O tom se současně uvědomují československá vláda, polská prozatímní vláda a kontrolní komise v Maďarsku se žádostí, aby zatím zastavily další vyhošťování, dokud zúčastněné vlády neprozkoumají zprávy svých zástupců v Kontrolní radě.“

453 SÁLÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: http://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 144.

454 viz vyjádření V. Clementise ARBURG, A. von, ed. a STANĚK, Tomáš, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl II., svazek 1, Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování*. 1. vyd. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2011, s. 99.

455 Přesto ještě došlo k ojedinělým odsunům i v září a říjnu 1945. ARBURG, A. von, ed. a STANĚK, Tomáš, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl II., svazek 1, Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování*. 1. vyd. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2011, s. 120an.

456 I v tomto případě tíha odsunu ležela především na 1. vojenské oblasti v Čechách. U jednotlivých armádních sborů bylo MNO prostřednictvím velitelů vojenských oblastí zřízeny tzv. evakuační skupiny. Jim v organizaci odsunu pomáhali styční důstojníci při okresních národních výborech. Kol., *Vojenské dějiny Československa. V. díl (1945–1955)*.

sku.⁴⁵⁷ Rozhodnutím Spojenecké kontrolní rady v Berlíně ze dne 20. listopadu 1945 byl Československu povolen odsun dvou a půl miliónu občanů německé národnosti, kteří zůstali na československém území. Původní termín zahájení odsunu byl prosinec 1945, ale po dalších jednáních byl počátek odsunu posunut až do r. 1946. Na počátku ledna 1946 také proběhly na MNO další porady se zástupci americké armády, jejichž výsledkem byla dohoda o odsunutí 1 750 000 Němců do amerického pásma. Tato dohoda se pak stala jádrem dalších dohod a porad.⁴⁵⁸ To poskytlo orgánům veřejné správy čas, aby se na organizování odsunu dostatečně připravily. Směrnice stanovovaly povinnosti a pravomoci jednotlivých orgánů. Správu středisek vykonávaly podle směrnic ministerstva vnitra okresní národní výbory, které také spolu s místními národními výbory organizovaly výběr a shromažďování osob k odsunu.⁴⁵⁹

Vojenská správa zodpovídala za celou technickou stránku odsunu, tj. vlastní vybavení a převoz transportu. Za tímto účelem armáda sjednávala technické podmínky, sestavovala rozvrh jízd a vybavení transportů, přičemž spolupracovala s představiteli spojeneckých armád. Armáda přebírala osoby určené k odsunu ve sběrných střediscích nebo v nástupních stanicích a zabezpečovala střezení a stravování transportu až do výstupní stanice v Německu, kde byli účastníci odsunu odevzdáváni spojeneckým důstojníkům.⁴⁶⁰ Řídicím orgánem bylo odsunové středisko 7. oddělení (později 8.

Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1989, s. 98–99. Těž BÍLEK, J. et al. , *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí: květen 1945 – květen 1955*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2006, s. 71–72.

457 K problematice odsunu Německého obyvatelstva ze Slovenska srovnej: HRDLIČKA, J., Účast československé armády na vystahování Maďarů a Němců ze Slovenska. In: *Československá armáda 1939–1945 (plány a skutečnost) Příspěvky z mezinárodní konference 22.–23. října 2002*. Praha, 2003, s. 253–256. Na území Slovenska byly těmito stanicemi pouze Bratislava, Poprad a Žilina. Tento nízký počet byl dán především malým počtem německého obyvatelstva a také faktem, že jeho značná část Slovensko opustila již v době, kdy se blížila fronta.

458 HRDLIČKA, J., Účast československé armády na vystahování Maďarů a Němců ze Slovenska. In: *Československá armáda 1939–1945 (plány a skutečnost) Příspěvky z mezinárodní konference 22.–23. října 2002*. Praha, 2003, s. 254

459 Dozor a technické řízení odsunu prováděli jmenovaní oblastní pověřenci osídlovacího úřadu v součinnosti s důstojníkem SNB a důstojníkem armády. Ústřední řízení odsunu zabezpečoval pak zvláštní referát na ministerstvu vnitra. Jeho přednosta byl usnesením vlády ze 4. ledna 1946 jmenován vládním zmocněncem pro odsun Němců. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 143.

460 Jedním ze zásadních dokumentů byla dohoda uzavřená s představiteli americké armády po poradách z 8. a 9. ledna 1946, která stanovovala podmínky odsunu 1 750 000 Němců

oddělení) hlavního štábu. Plněním úkolů souvisejících s odsunem bylo soustavně zaměstnáno asi 300 důstojníků a pomocného kancelářského personálu, strážní a doprovodná služba transportů si vyžádala nasazení asi osmnácti tisíc vojáků a důstojníků.⁴⁶¹ Krom vlaků bylo nasazeno i 960 automobilů a dokonce 12 lodí.⁴⁶²

Je třeba dodat, že jakkoliv se armáda podílela na odsunu především po technické stránce, vojenské osoby, které se podílely na odsunu německé i maďarské menšiny, měly oprávnění dle §5 nařízení vlády č. 270/1936 Sb. z. a n., o strážní obrany státu z 23. října 1936. Podle něj mohli vojáci zakročit nejen proti násilnému chování eskortovaných, ale i proti útokům na eskortované.⁴⁶³

Výměna maďarského obyvatelstva

Jelikož spojenci na postupimské konferenci odmítli zahrnout do odsunu i Maďary, v jejich případě byl postup jiný. Na základě mezinárodních smluv s Maďarskem došlo také k výměně části obyvatelstva maďarské národnosti ze Slovenska za obyvatele slovenské národnosti z Maďarska.⁴⁶⁴ Rovněž na technickém zajištění této výměny se podílela armáda. Přes původně prezentovanou dobrovolnost totiž maďarská strana této smlouvě poměrně úspěšně kladla překážky, takže se Československý stát snažil plnění přimět k jejímu plnění i tzv. „vnitřním odsunem“, kdy bylo maďarské obyvatelstvo posíláno do vysídlených území v českých zemích.⁴⁶⁵ Pro nedostatečný zájem nakonec došlo použití donucovacích prostředků dle dekretu č. 88/1945 Sb., o pracovní povinnosti k tomu, takže poslední fáze obyvatelstva měla až charakter deportací.⁴⁶⁶

Armáda poskytovala nejen dopravní prostředky a eskortní jednotky, ale pomáhala

do amerického pásma. Kol., *Vojenské dějiny Československa. V. díl (1945–1955)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1989, s. 189.

461 Kol., *Vojenské dějiny Československa. V. díl (1945–1955)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1989, 1989, s. 193.

462 HRDLIČKA, J., Účast československé armády na vystahování Maďarů a Němců ze Slovenska. In: *Československá armáda 1939–1945 (plány a skutečnost) Příspěvky z mezinárodní konference 22.–23. října 2002*. Praha, 2003, s. 256.

463 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 145.

464 K uzavření „Dohody mezi ČSR a Maďarskem o výměně obyvatelstva“ mezi státním tajemníkem Dr. Vl. Clementisem a maďarským ministrem zahraničních věcí Dr. Jánosom Gyöngyösom došlo dne 27. února 1946. Dohoda byla ratifikována 10. května 1946.

465 ŠTAIGL, J. a ŠTEFANSKÝ, M. *Vojenské dějiny Slovenska. 6. zväzok, 1945 – 1968*. 1. vyd. Bratislava: Magnet Press, Slovakia, 2007, s. 70

466 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 145.

i formou asistence pro udržení pořádku a bezpečnosti vždy dva až tři dny před zahájením „náboru“, kdy spolu s jednotkami národní bezpečnosti hermeticky uzavřely příslušnou obec a následně doručovaly výměry.⁴⁶⁷ Obdobně byly asistenční jednotky využívány i při soupisu majetku Maďarů eskortovaných do Maďarska a při střežení jejich domovů poté, co již byli odesláni a Slováci z Maďarska ještě nedorazili (cca 3–4 dny), aby tak zabránili rabování.⁴⁶⁸ Požadavky, které přitom vznesla civilní správa na armádu, byly pro ni neúnosné, neboť je nemohla – s ohledem na jiné úkoly – zabezpečit. To vedlo ke značným nedostatkům během výměny, kdy nakonec muselo dojít k posílení asistenčních oddílů o tisíc mužů z území Čech, Moravy a Slezska.⁴⁶⁹

Znovuosídlování pohraničí

Oblasti, ve kterých došlo k vysídlení, však nemohly zůstat bez obyvatelstva.⁴⁷⁰ Částečně sem odcházeli lidé z měst, případně již zmiňované maďarské obyvatelstvo ze Slovenska. I na znovuosídlení se podílela armáda, a to opět technickým zabezpečením. Již přímo na Volyni zajišťovala armáda reemigraci volyňských Čechů a následně ji zabezpečovala i po celou dobu přepravy až do cílových stanic (Žatec, Most, Podbořany). Podílelo se na tom 40 důstojníků, 12 rotmistrů, 200 příslušníků mužstva a asi desítky automobilů. Akce trvala půl roku a vojáci zabezpečovali přepravu, ale také rozmístování novousedlíků, zařizování pracovního zařazení atp.⁴⁷¹

467 HRDLIČKA, J. Účast Československé armády na vystahování Maďarů a Němců ze Slovenska v letech 1945–48. Rigorózní práce, Univerzita Komenského v Bratislavě, Filozofická fakulta, Katedra slovenských dejín. Bratislava, Univerzita Komenského, 2002, s. 46an, 50an. Počty domácích asistenčních jednotek však byly nedostatečné, nicméně asistenční jednotky vyslané z Čech se neosvědčily, neboť jejich chování bylo velmi hrubé tamtéž s. 57an.

468 HRDLIČKA, J. Účast Československé armády na vystahování Maďarů a Němců ze Slovenska v letech 1945–48. Rigorózní práce, Univerzita Komenského v Bratislavě, Filozofická fakulta, Katedra slovenských dejín. Bratislava, Univerzita Komenského, 2002, s. 61an.

469 ŠTAIGL, J. a ŠTEFANSKÝ, M. *Vojenské dejiny Slovenska. 6. zväzok, 1945 – 1968*. 1. vyd. Bratislava: Magnet Press, Slovakia, 2007, s. 70.

470 K problematice znovuosídlování pohraničí srovnej také ARBURG, A. von, ed. a STANĚK, Tomáš, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl II., svazek 1, Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování*. 1. vyd. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2011, o podílu armády zejména s. 209, 210.

471 Kol., *Vojenské dějiny Československa. V. díl (1945–1955)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1989, s. 216. též DRŠKA, P. Účast čs. armády při řešení hospodářských otázek demokratické etapy naší revoluce – důležitý článek vývoje nových vztahů armády a lidu. *Historie a vojenství* 1962, č. 5, s. , s. 616 an.

Pomoc armády při obnově státu

Následky druhé světové války se odrazily nejen na bezpečnostním poli, ale i v otázce hospodářství. Odstraňování následků války a poválečná obnova národního hospodářství probíhaly ve dvou etapách. První započala osvobozením konkrétního území (například města) a skončila ve druhé polovině roku 1946. Jejím úkolem bylo ve shodě s 12. kapitolou Košického vládního programu uvést do chodu všechny zastavené podniky, dále se to týkalo překonání nejtěžších následků války, a to zejména v dopravě a zemědělství. V první fázi bylo třeba zejména zabránit hladu a postarat se o to, aby osoby, které válečnými událostmi přišly o střechu nad hlavou, získaly ubytování. Druhou etapu představovalo zahájení dvouletého plánu obnovy a výstavby národního hospodářství.⁴⁷²

Odstraňování válečné munice a střeliva

Největší nebezpečí pro obyvatelstvo představovala především nevybuchlá munice a střelivo, až už šlo o pozůstatky bojů, nebo ústupu armád Osy. Největší nebezpečí pro civilní obyvatelstvo představovaly miny.⁴⁷³ Nešlo přitom pouze o minová pole v místech dlouhotrvajících bojů, ale i o desítky vagónů s municí, které zůstaly stát po tratích na našem území. Zároveň byla zaminována i většina strategických bodů, zejména mosty, vojenské sklady a jiné důležité budovy.⁴⁷⁴ Práce na zneškodňování munice začaly prakticky okamžitě, již v průběhu války v týlu fronty. Po osvobození byla tato činnost prováděna již naší armádou a to za úzké spolupráce s místními národními výbory a orgány SNB.

Armáda se podílela na pomoci civilnímu obyvatelstvu i materiálně. Na základě pokynu gen. L. Svobody měla být civilním obětím válečné munice poskytnuta péče ve vojenské invalidovně. Kromě péče se armáda během hospitalizace snažila postiženým civilistům zabezpečit i příslušnou rekvalifikaci. Ti, kteří přišli následkem výbuchu o končetiny, získali od armády protézu.⁴⁷⁵

472 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 147.

473 Např. na Opavsku během dvou dní přišlo o život pět lidí, z toho čtyři na jediném poli. DRŠKA, P. Účast čs. armády pri riešení hospodárskych otázok demokratickej etapy našej revolúcie – dôležitý článok vývoja nových vzťahov armády a ľudu. *Historie a vojenství* 1962, č. 5, s. , s. 607.

474 V r. 1945 tak bylo prověřeno 246 mostů, 54 vojenské objekty, 48 průmyslových závodů, 11 nádraží, 2 tunely, 1621 obytný dům atd. Kol., *Vojenské dějiny Československa. V. díl (1945–1955)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1989, s. 103.

475 RODÁK, J., K niektorým otázkam pomoci československej armády obyvatelstvu východného Slovenska 1945–1947. *Vojenská história*, 2004, č. 2, s. 101.

Obnova dopravní sítě

Obnova dopravní sítě měla velký význam již za války, neboť zničené komunikace znesnadňovaly postupujícím spojeneckým armádám spojení se zázemím. Totální válka a taktika spálené země, kterou uplatňovala německá armáda při ústupových bojích, si vybraly svou daň především na železnicích. Na Slovensku bylo následkem ústupových bojů zničeno až 70 % železničních tratí. U silnic pak bylo na území Československa poškozeno asi 30 % celkové délky a stejně tak i mostů. Fungující dopravní infrastruktura byla ale stejně významná i pro znovuoobnovení fungování ekonomiky státu.⁴⁷⁶ Dalším problémem byl fakt, že velká část dopravních prostředků bývalého Československa byla následkem dopravní unie s Německem rozptýlena všude po Evropě.

Již za války docházelo k opravám a z valné části je prováděli ženisté sovětské a americké armády. Jsou případy, kdy příslušníci těchto armád, zejména Rudé armády, pomáhali na obnově dopravní sítě i několik měsíců po ukončení bojových operací.⁴⁷⁷ Vedle sovětské armády a armády americké je třeba zmínit také armádu rumunskou, která se podílela rovněž na opravách a odminovávacích pracích zejména na středním Slovensku a jihovýchodní Moravě.

Stejně jako u spojeneckých armád i československá armáda nasadila na opravy dopravní sítě především příslušníky ženijního vojska, kteří nastoupili na přidělená pracoviště již 23. července 1945. Šlo zejména o oblasti, kde byl nedostatek pracovních sil, nebo šlo o práce mimořádně technicky obtížné (často také spojené s odminováváním). Další účast armády si vyžádala i realizace tzv. programu pomoci Slovensku schváleného vládou 25. července 1945, podle kterého se obnova Slovenska stala celostátním cílem.⁴⁷⁸

476 K této problematice na Slovensku viz HAVLÍČEK, J. Niekoľko poznámok k vyčísleniu vojnových škôd na Slovensku a k účasti armády na obnove dopravy a na odminovacích prácach do jary 1946. *Vojenská história*, 2001, č.1, s.108–116.

477 Dne 20. července 1945 byla např. podepsána dohoda o pomoci Sovětské armády při obnově mostů přes Dunaj v Bratislavě, Medveďově a Komárně. Na bratislavském mostě tak vedle dělníků pracovali i příslušníci Rudé a československé armády. Most byl předán 3. února 1946. Most dostal název Most Červenej armády. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 148.

478 V srpnu tak byli vysláni vojáci 4. ženijního praporu, ženisté 4. vojenské oblasti a stavební silniční prapor od velitelství 1. vojenské oblasti s úkolem uvolnit zavalené tunely u Strečna (kromě závalu byly tyto tunely ještě zaminovány). V listopadu 1945 pak byly tyto jednotky přesunuty na východní Slovensko. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 148.

Vedle Slovenska⁴⁷⁹ se armáda podílela i na obnově dopravní sítě v Čechách a na Moravě, přičemž i zde nahrazovala chybějící pracovní síly. Nedostatek pracovních sil ostatně vedl Zemský národní výbor v Brně k tomu, že okresním a místním národním výborům uložil vyhlášení pracovní povinnosti občanů na těchto stavbách.

V celostátním rozsahu vojáci v roce 1945 opravili celkem 65 mostů, vedle toho i řadu tunelů, budov a železničních svršků. V řadě případů se dokonce vojáci prací účastnili dobrovolně a ve svém vlastním volnu. Poté, co byla do konce dubna 1946 zprůjezdněna většina důležitých tratí, se pozornost zaměřila na rekonstrukci jednotlivých železničních objektů (nádraží, sklady) a postupné nahrazování provizorních staveb (zejména mostů) stavbami trvalými. Do dubna 1947 tak byly obnoveny nebo postaveny 82 mosty. Rychlost obnovy dopravní sítě vyvolala obdiv i v zahraničí.⁴⁸⁰

Pomoc v klíčových oblastech národního hospodářství

Vedle neutěšené situace v infrastruktuře poškozené válkou se projevoval i nedostatek pracovních sil. Z pracovišť odešli zejména ti, kteří na nich byli v rámci tzv. totálního nasazení. Zároveň se však, podobně jako po první světové válce, na nezaměstnanosti podepsala nízká pracovní morálka, která upadla i během protektorátu. V pohraničních oblastech se k tomu přidala zejména problematika vysídlení obyvatelstva, která se podepsala zejména v zemědělství.⁴⁸¹ Vláda Národní fronty sice využila toho, že byl vyhlášen stav branné pohotovosti státu, a snažila se co nejracionálněji rozmístit omezené pracovní síly (zejména prostřednictvím úřadů ochrany práce), přesto však bylo nutné požádat o pomoc i armádu.

Pomoc v zemědělství

Fungování zemědělství mělo rozhodující vliv na zásobování státu. Situace v zásobování obyvatelstva byla v roce 1945 především na Slovensku zoufalá. Ještě v průběhu června bylo na základě dohody ministerstev zemědělství a národní obrany rozděleno asi 6.000 armádních koní slovenským rolníkům, velký význam však měl zejména rozkaz ministra národní obrany ze dne 25. června 1945 (VHA – MNO, hl. št. I. odd. č. 10.188/45), kterým se velitelům jednotlivých útvarů ukládalo, aby s okresními

479 K této činnosti na Slovensku viz ŠTAIGL, J. a ŠTEFANSKÝ, M. *Vojenské dejiny Slovenska. 6. zväzok, 1945 – 1968*. 1. vyd. Bratislava: Magnet Press, Slovakia, 2007, s. 62an.

480 DRŠKA, Pavel. *Československá armáda v národní a demokratické revoluci 1945–1948*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1979. 200, [3] s., [16] s. fot. příl. Živá minulost; sv. 79, s. 129.

481 V prvních týdnech po válce chybělo v zemědělství asi dvě stě tisíc pracovních sil, později toto číslo stoupl až na půl miliónu a vlivem odsunu se ještě více zvýšilo. DRŠKA, P. Účast čs. armády pri riešení hospodárskych otázok demokratickej etapy našej revolúcie – doležitý článok vývoja nových vzťahov armády a ľudu. *Historie a vojenství* 1962, č. 5, s. , s. 619.

národními výbory projednali sklizeň úrody a poskytli při žňových pracích co nejučinnější pomoc. Tak byly vytvořeny tzv. vojenské žňové oddíly.⁴⁸² Po skončení žni se pomoc armády v zemědělství zaměřila na sklizeň chmele, cukrovky a na podzimní orbu. Zatímco v Čechách a na Moravě šlo především o dodání pracovní síly, na Slovensku poskytovala armáda zejména technickou podporu – zápražky, stroje, potahy a podobně.

Odsun německé menšiny v následujícím roce v pohraničních oblastech ještě více situaci zhoršil. Vláda se snažila situaci řešit mimořádnými opatřeními, na prvním místě usnesením o povinném návratu kvalifikovaných a zapracovaných sil do důležitých výrobních odvětví.⁴⁸³ Dne 16. května 1946 byl také schválen Prozatímním národním shromážděním zákon o zabezpečení pracovních sil pro zemědělskou výrobu v rámci tzv. národní mobilizace sil.⁴⁸⁴

Armáda se dle rozkazu ministra národní obrany připravovala na pomoc při žních už od dubna. Brigádníci z řad armády byli zemědělcům poskytováni na žádost, se kterou se obrátili na příslušný okresní národní výbor. Ten pak jejich požadavky tlumočil nejbližším posádkovým velitelstvím. Pomoc se opět neomezila pouze na žně, ale pokračovala i na podzim při sklizni brambor, čekanky, chmele atp. Podle zprávy MNO ze dne 27. ledna 1947 odpracovali příslušníci armády v zemědělství v roce 1946 celkem 8.998.638 pracovních hodin. Vedle toho bylo veřejně správě zapůjčeno k zemědělským pracím 105 aut, 49 povozů a 924 koně.⁴⁸⁵ Sucho, které postihlo Československo v období od dubna do podzimu 1947, způsobilo katastrofální neúrodu, takže pomoc armády při žních nebyla třeba, nicméně vojenské jednotky pomáhaly při jarních pracích. Hrozící nedostatek pícnin vyřešily vojenské jednotky tím, že z vlastní iniciativy se snažily maximálně využít prostorů, jež měly k dispozici (cvičště, letištní plochy atd.), aby nakosily a nasušily co největší množství sena.

Podobně jako u polních prací začala formou dobrovolných brigád již v roce 1945 i pomoc při likvidaci kalamity kůrovce. Jelikož toto nestačilo, vláda v dubnu 1946

482 DRŠKA, P., *Československá armáda v národní a demokratické revoluci 1945–1948*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1979, s.148.

483 Vedle zemědělství šlo také o hornictví nebo stavebnictví.

484 To umožnilo vládě vyhlásit tříměsíční pracovní povinnost v zemědělství pro mládež narozenou v letech 1927 a 1928. Některé pracovní síly se rovněž podařilo získat ze Slovenska a také z jiných států (např. na základě dohody mezi Československem a Bulharskem). SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: http://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 150.

485 DRŠKA, P., *Československá armáda v národní a demokratické revoluci 1945–1948*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1979, s. 154.

pověřila ministra národní obrany, aby na práce v lese odvedl některé jednotky v celkovém počtu asi tisíc mužů. Přestože na několika místech byl zásah úspěšný, jinde kalamita trvala, a proto v únoru 1947 vláda rozhodla o zvýšení počtu vojáků. Vojáci se na likvidaci kůrovcové kalamity podíleli až do konce června 1947. Vojenská pomoc přitom vycházela z požadavků jednotlivých zemských národních výborů a prostřednictvím styčných důstojníků byly tyto požadavky předávány jednotlivým vojenským velitelstvím v Čechách a na Moravě. Vedle pracovních sil i zde armáda poskytla technické prostředky.⁴⁸⁶

Pomoc v dolech

Další oblastí, která se potýkala se značným nedostatkem pracovních sil, byl těžební průmysl. Vláda schválila návrh na rozšíření počtu pracovních sil při těžbě uhlí dne 7. srpna 1945. Šlo zejména o organizování dobrovolných brigád a reemigrační opatření. Nicméně ani jedno, ani druhé nebylo s to situaci pohnout k lepšímu. Vedení ostravsko-karvinského kamenouhelného revíru již 9. srpna 1945 upozorňovalo ministra národní obrany, že je potřeba asi 12 – 15 tisíc nových pracovních sil. Vedení navrholo, aby nováčci nastupující základní vojenskou službu, byli na tři měsíce přiděleni do dolů, přičemž tato doba se jim měla započítat do doby výkonu základní vojenské služby. Tento návrh však MNO nepřijalo, odložilo však nástup brancům – horníkům. Zároveň začaly být organizovány krátkodobé brigády v době osobního volna, zejména o nedělích.⁴⁸⁷ Dne 18. července 1946 bylo vládou uloženo ministru národní obrany, aby po dohodě s Ústředním ředitelstvím československých dolů umístil v dolech technické oddíly československé armády. Základ těchto technických jednotek tvořili příslušníci ženijního vojska, stanovenými počty do nich však přispívaly i ostatní druhy vojsk. Osvobození byli vojáci, kteří se podíleli na odminovávacích pracích či na rekonstrukci dopravní sítě.⁴⁸⁸

486 Kol., *Vojenské dějiny Československa. V. díl (1945–1955)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1989, s.211.

487 Kol., *Vojenské dějiny Československa. V. díl (1945–1955)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1989, s.111–112.

488 Armádní jednotky nastoupily do dolů 1. září 1946 a pracovat v nich měly až do 15. dubna 1947 ve dvou po sobě jdoucích tří a půl měsíčních termínech. Jelikož však ke zlepšení v pracovních silách nedošlo ani po uplynutí této doby, vláda na svém jednání dne 1. dubna 1947 prodloužila účast armády na těžbě uhlí na neurčito. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 152.

Shrnutí

Následkem záříových událostí roku 1938 se postupně měnila funkce armády. Její bojeschopnost byla s ohledem na nové státní hranice značně omezena. Po okupaci pak svou bojovou funkci pozbyla prakticky úplně. Přesto však nadále šlo o poměrně početné oddíly, které byly podrobeny vojenské disciplíně a měly rovněž kvalitní výcvik. Postupně tak dochází k tomu, že prioritou se stávají nebojové úkoly, přičemž v některých případech se šlo někdy po samotné hraně asistenční směrnice, nebo až za tuto hranu. Předpis sice v zásadě nepřipouštěl, aby armády bylo využito jako de facto pracovní jednotky, nicméně tak tomu bylo především proto, že hlavní funkcí armády byla činnost bojová. Ve chvíli, kdy tato funkce armády byla potlačena, stávaly se pracovní asistence stále častějšími.

Tento trend pokračoval i po druhé světové válce, kdy se začal pozvolna projevovat vliv komunistů na budoucí vývoj státu. Přestože teoreticky došlo k navázání na první republiku a v platnosti byly i prvorepublikové předpisy, byly dílem doplňovány speciálními předpisy (například pro zajištění hranic), zároveň usnesení vlády byla nesena v duchu Košického vládního programu, a směřovala k posílení sepětí armády a obyvatelstva. Jestliže po první světové válce se armáda usilovně bránila tomu, aby byla využívána, jako levná pracovní síla, po druhé světové válce k tomu armáda více méně nečinila překážek. Svou roli bezesporu sehrál i fakt, že zatímco v první světové válce představoval náš stát zápolí, druhá světová válka se nás dotkla přímo a válečné následky byly mnohem horší. Typicky při odstraňování nevybuchlé munice či poškozených silničních či železničních svršků bylo skutečně s ohledem na rozsah nezbytné, aby se na této činnosti podílela i armáda. Cesta pracovních asistencí v zemědělství nebo v hornictví, včetně dobrovolných brigád, však již jasně naznačily následující vývoj využívání armády.

Ostatně již v roce 1947 vzešel od komunistů návrh na mnohem rozsáhlejší pracovní využití armády. Dle jejich představy by z dvaceti čtyř měsíců základní vojenské služby měli vojáci osm měsíců pomáhat v dolech, zemědělství či na stavbách. Přestože vláda jejich požadavek mírnila, pověřila dne 22. srpna 1947 ministra národní obrany, aby zajistil po dohodě s ministry průmyslu, zemědělství, techniky a sociální péče do jednoho měsíce vypracování osnovy zákona, podle něhož by všechny osoby konající základní vojenskou službu byly povinny po určité dobu pracovat v některém z odvětví národního hospodářství. Výjimku měly pouze ty druhy vojska, jejichž příprava si vyžadovala soustavný výcvik. Návrh zákona však naštěstí v Ústavodárném shromáždění narazil na odpor u ostatních politických stran, které argumentovaly omezením obranyschopnosti státu.⁴⁸⁹

489 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 153–154

Pravdou však je, že nejen Československo řešilo svou tíživou hospodářskou situaci tímto způsobem. Obdobně byla armáda použita i v Maďarsku⁴⁹⁰ nebo např. v Polsku, kde v dolech na rozkaz minstr národní obrany maršála M. Zymerského v r. 1949 nastoupilo do dolů na čtyři tisíce vojáků⁴⁹¹.

490 DRŠKA, P. Účast čs. armády pri riešení hospodárskych otázok demokratickej etapy našej revolúcie – dôležitý článok vývoja nových vzťahov armády a ľudu. *Historie a vojenství* 1962, č. 5, s. , s. 640 (odkaz na článok M. Sándora, A Magyar Néphadsereg fejlődésének néhány kérdése a második világháború befejezése után. (1945 MÁJUS – 1946 MÁRCIUS) *Hadtörténelmi Közlemények*, 1960, szán 1 oldal 40–41).

491 BÍLEK, J., Vojáci druhé kategorie (Srovnání výstavby a činnosti vojenských jednotek využívaných k politické perzekuci v Československu, Maďarsku a Polsku). *Historie a vojenství*, 1997, č. 5, s. 76.

Nebojová činnost v letech 1948-1989

Ozbrojené složky 1948-1989

Armáda

Přestože je pozornost věnována armádě od roku 1948, pravdou je, že základní rámec její podoby vznikl v roce 1945 a v letech těsně následujících. Oficiálně sice byla po druhé světové válce ražena takzvaná teorie kontinuity, mezi první republikou a poválečným vývojem však fakticky existoval značný rozdíl. Realita byla odlišná nejen v politickém životě, ale i v armádě. Základními požadavky, které kladl Košický program na armádu, měl být její antifašistický, lidový a demokratický charakter. Na podobě armády se odrazilo i faktické zrovnoprávnění Čechů a Slováků nejen po stránce jazykové, ale i personální. Program požadoval přiměřené zastoupení Slováků na všech stupních ve velitelstvích a armádních institucích jak co do počtu, tak i významu.⁴⁹² Na druhou stranu je třeba říci, že nešlo o požadavek čistě politický, jelikož armáda byla budována na základě jednotek, které bojovaly s fašismem. V programu proto bylo stanoveno, že základem nové armády budou 1. čs. armádní sbor v SSSR, čs. letci a obrněná brigáda na Západě, slovenští a čeští partyzáni a povstalecká vojska na Slovensku, přičemž jednotky ze SSSR měly prioritní postavení, navíc výcvik a organizace armády měly vycházet ze sovětského vzoru.⁴⁹³

Ještě větším úspěchem komunistů bylo, že armáda, která za první republiky byla apolitická a nadstranická se stala armádou politickou.⁴⁹⁴ Vojáci díky tomu získali ak-

492 Tento požadavek byl i celkem pochopitelný, pokud uvážíme, že v polovině třicátých let ze 131 generálů za první republiky byl pouze jeden Slovák (ale tři bělogvardějci), mezi plukovníky nebyl jediný Slovák a z tisícovky podplukovníků bylo třicet Němců, deset bělogvardějců a jen tři Slováci.

493 K problematice Košického vládního programu a armády srovnej DRŠKA, P., *Košický vládní program – jeho místo v dějinách výstavby Československé lidové armády*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1970. 27 s. Edícia masovej politickej práce. Na pomoc propagandistom a lektorom.

494 Viz doplňky služebního řádu A-I-1, jež byly provedeny rozkazem prezidenta z 7. září 1945. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 130.

tivní i pasivní volební právo (vládní usnesení o politických právech příslušníků ozbrojených sil z 24. srpna 1945) a důstojníci a vojáci armády museli být vychováváni v duchu lidově demokratického státu. To měl na starosti nově vytvořený osvětový důstojník.⁴⁹⁵

Přes tyto úspěchy přežívala v armádě prvorepubliková a legionářská tradice, takže se komunistům podařilo získat kontrolu nad armádou až po r. 1948.⁴⁹⁶ Vedle čistek v armádě a odchodem „západáků“, ale často i vojáků, kteří bojovali v SSSR, se sovětský vliv projevil i v takových detailech, jako třeba ve skutečnosti, že vojenská pyžama byla nahrazena nočními košilemi.⁴⁹⁷ Snaha o větší provázanost armády a lidu se projevovovala především patronátními vztahy mezi vojenskými útvary a podniky, organizacemi nebo i školami. Tyto patronátní vztahy pak sloužily jako základ pro poskytování dobrovolných výpomocí.⁴⁹⁸

Ostatní ozbrojené sbory

Podobně jako v armádě se vliv komunistů projevil i na podobě a skladbě ostatních ozbrojených sborů. Pozvolna zanikají právě ty, které svou personální skladbou byly baštami prvorepublikové tradice – četnictvo a finanční stráž. Zatímco první byl v podstatě zlikvidován již v roce 1945, druhý až po únoru 1948. Na jejich místo pak nastoupily zcela nové ozbrojené sbory.

Sbor národní bezpečnosti

Sbor národní bezpečnosti byl schválen předsednictvem vlády dne 17. dubna 1945.⁴⁹⁹ Vycházelo se přitom z nařízení SNR z 23. února 1945, které na území Slo-

495 U vyšších velitelství jim byla nadřizena oddělení výchovy a osvěty, jimž v čele stála Hlavní správa výchovy a osvěty (dále také jen jako HSVO). Dalším výrazným úspěchem bylo, že HSVO nepodléhala prezidentovi, nýbrž jejím přímým nadřízeným bylo MNO, čímž byl v této oblasti omezen vliv prezidenta republiky, jakožto nejvyššího velitele branné moci.

496 K této problematice viz HANZLÍK, F., VONDRÁŠEK, V., *Armáda v zápase o politickou moc v letech 1945–1948*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany ČR – AVIS, 2006. 399 s. ISBN 80-7278-356-4.

497 ŠOLC, J., *Červené barety. Historie a vzpomínky*. Praha: Naše vojsko, 1998, o sovětizaci naší armády viz s. 170an.

498 BÍLEK, J. et al., *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí: květen 1945 – květen 1955*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2006, s. 164–173.

499 Ještě dříve, než stihla být nová bezpečnostní složka vytvořena, skončila druhá světová válka a na osvobozeném území se o bezpečnost v prvních dnech a týdnech po skončení války staraly různé dobrovolnické oddíly (především nechalně proslulé Revoluční gardy). Tato poněkud chaotická situace vedla k tomu, že MNO po dohodě s ministerstvem vnitra na návrh Komise pro vnitřní národní bezpečnost ve dnech 12. až 17. června nařídilo rozpustit a odbrojit všechny jednotky, které byly mimo rámec armády, národní

venska rozpustilo četnické a policejní formace a jejich místo zaujala „*Národní bezpečnost*.“ Vytvoření nového bezpečnostního aparátu bylo opět jedním z velkých úspěchů komunistů. Samotným „křestním listem“ Sboru národní bezpečnosti byl pak výnos ministerstva vnitra z 30. června 1945.⁵⁰⁰ SNB měl od počátku dosti rozsáhlé pravomoci, jeho úkolem bylo především udržení vnitřního pořádku, přičemž měl vést boj jak proti vnitřnímu, tak i vnějšímu nepříteli, který by ohrožoval lidově demokratické zřízení státu. Komunisté sice neměli v SNB od počátku naprostou většinu, nicméně postupem času, zejména vlivem politické osvěty, jež byla u SNB zavedena podobně jako v armádě (směrnice ministerstva vnitra z 3. srpna 1945), se SNB stále více a jistěji stával nástrojem komunistické strany.⁵⁰¹ Svou roli na této skutečnosti hrála pochopitelně i určitá generační obměna, kdy legionáři, kteří se stali základem prvorepublikového četnictva, se již pozvolna blížili k důchodovému věku a byli nahrazováni mladšími. Nejsilnější postavení měli především v pohotovostních plucích Národní bezpečnosti, kde sloužili právě především mladí příslušníci, kteří asi z 50% byli komunisty.⁵⁰²

Lidové milice⁵⁰³

Květnového povstání v r. 1945 se aktivně zúčastnila řada zaměstnanců různých továren a závodům, což byl faktický počátek závodních milicí.⁵⁰⁴ Milicím se netýkala

bezpečnosti nebo původních bezpečnostních složek. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 132.

- 500 Kol., *Vojenské dějiny Československa. V. díl (1945–1955)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1989, s. 80 an.
- 501 Snahou omezit vliv komunistů v SNB byl nový zákon o Národní bezpečnosti, který byl přijat 11. července 1947. Mimo jiné se tímto zákonem podařilo zrušit osvětovou práci.
- 502 Kol., *Vojenské dějiny Československa. V. díl (1945–1955)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1989, s. 181 an.
- 503 K problematice závodní a Lidových milicí lze využít se značnou mírou obezřetnosti starší publikace jako například UNGER, A., *Dělníci ve zbrani*. 2. vyd. Ostrava: Profil, 1988. Případně z polistopadových KAPLAN, K., *Proměny české společnosti (1948–1960). Část první*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007, zejména strany 172–192. Lidové milice se podrobného zpracování dočkaly zpracování teprve v roce 2013 viz BAŠTA, J., *Lidové milice -- Nelegální armáda Komunistické strany Československa 1948–1969*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013. ISBN 9788087211878.
- 504 Již 12. května téhož roku bylo Ústřední radou odborů rozhodnuto, že i nadále měly v závodech zůstat ozbrojené složky složené z jejich zaměstnanců, které pak měly provádět bezpečnostní služby v souvislosti s ochranou závodů. Předpokládáno 20 %, podle výnosů MV pak 10 % zaměstnanců SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita,

ani nařízení MNO a ministerstva vnitra (12. a 16. června 1945), která stanovovala, že mají být odzbrojeni všechny revoluční jednotky s výjimkou armády a SNB.⁵⁰⁵ Existence těchto milic byla legalizována výnosy ministerstva vnitra ze dne 7. prosince 1945 a 5. ledna 1946. Měly oprávnění zadržet pachatele do příchodu bezpečnostních orgánů. Členství v milicích bylo dobrovolné, jejich příslušníci byli odpovědní závodním výborům. O jejich výstroj a výzbroj, stejně tak jako o výdaje se měl postarat zaměstnavatel.⁵⁰⁶

Přestože tyto závodní milice (později též nazývané závodní stráže) byly inspiračním vzorem, nebo i částečně předchůdkyněmi Lidových milicí, jejich funkce byla kvalitativně nižší, než funkce pozdějších Lidových milicí.⁵⁰⁷ Lidové milice samotné vznikly v únorových dnech roku 1948.⁵⁰⁸ Důvodem jejich vzniku byla obava komunistů, jak se ve vyhrocené politické situaci zachová armáda. Od svého počátku tedy byly chápány jako ozbrojený útvar komunistické strany, což se také odráželo v jejich poměrně svébytném postavení, kdy nepodléhaly vládě.⁵⁰⁹ Byly to právě Lidové milice, které významnou měrou dopomohly komunistické straně k převratu v únoru 1948, a byly poměrně spolehlivou oporou komunistického režimu. Není náhodou, že byly nasazeny jak při měnové reformě,⁵¹⁰ tak se počítalo s jejich nasazením i v listopadu 1989. Byly nasazeny rovněž v letech 1968–1969, ovšem mnohem v omezenějším počtu, neboť srpnová invaze se na morálce Lidových milicí odrazila a řada jejich jednotek byla nespolehlivých.⁵¹¹ V době normalizace se však Lidové milice opět staly oporou KSČ.

Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s.132.

- 505 Unger v tomto spatřuje důkaz legalizace existence. UNGER, A., *Dělníci ve zbrani*. 2. vyd. Ostrava: Profil, 1988, s. 17.
- 506 Kol., *Vojenské dějiny Československa. V. díl (1945–1955)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1989, s. 84.
- 507 UNGER, A., *Dělníci ve zbrani*. 2. vyd. Ostrava: Profil, 1988, s. 20.
- 508 Při ÚV KSČ byl vytvořen hlavní štáb lidových milicí dne 22. února a v následujících dnech došlo k vytváření jednotlivých jednotek LM v jednotlivých, především pražských závodech. UNGER, A., *Dělníci ve zbrani*. 2. vyd. Ostrava: Profil, 1988, s. 38an.
- 509 Ve srovnání s ostatními ozbrojenými sbory šlo navíc o jednotky dobrovolné a dokonce jejich členy mohli být i nevojáci, naopak podmínkou členství v milicích bylo členství v KSČ. KAPLAN, K., *Proměny české společnosti (1948–1960). Část první*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007, s. 178.
- 510 KAPLAN, K., *Proměny české společnosti (1948–1960). Část první*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007, s. 188–189.
- 511 Přestože Ungerova publikace se snaží představit opak, sama přiznává, že „...se vyskytli jednotlivci a dokonce i celé jednotky, které podlely psychóze doby...“ UNGER, A., *Dělníci ve zbrani*. 2. vyd. Ostrava: Profil, 1988, s. 111.

Vojska ministerstva vnitra

Vedle vojenských jednotek, které byly podřízeny ministerstvu národní obrany, existovala tzv. vojska ministerstva vnitra. Tato vojska byla definitivně zformována v r. 1954 a tvořily je Pohraniční stráž, Vnitřní stráž a důstojnické kádry Civilní ochrany. Šlo o vojensky organizované a vycvičené útvary, které byly součástí ozbrojených sil a v jejich rámci plnily speciální úkoly. Podřízeny byly ministerstvu vnitra, avšak jejich mužstvo tvořili vojáci odvedení na základě branné povinnosti.

Pohraniční stráž

Ochrana státní hranice po r. 1945 byla svěřena jednak pohraničním útvarům SNB, jednak jednotkám finanční stráže, které střežily celní hranici. Po celou dobu jejich spolupráce se však mezi těmito útvary vyskytovala jistá řevnivost.⁵¹² Již v této době bylo jasné, že dosavadní systém je pouze provizorní a bude třeba jiného řešení. V prosinci 1948 tak došlo ke zrušení finanční stráže a zároveň k 1. lednu 1949 byly zrušeny i pohraniční útvary SNB. Oba tyto orgány tak nahradila Pohraniční stráž, která byla zpočátku součástí Veřejné bezpečnosti. Přesto se nadále nedařilo plnit jejich hlavní úkol, takže bylo rozhodnuto o zvýšení počtu jejích příslušníků, neboť dosavadních necelých šest tisíc nepostačovalo. Jako nejlepší řešení se jevílo navýšení příslušníků Pohraniční stráže doplněním z řad vojáků základní služby. K tomuto vojskovému systému střežení bylo přistoupeno podle sovětského vzoru. Stalo se tak 1. ledna 1951.⁵¹³

Pravomoci Pohraniční stráže dále stanovil zákon č. 69/1951 Sb., o ochraně státních hranic, schválený 11. července 1951⁵¹⁴ (§ 2 zákona o ochraně státních hranic). Příslušníci Pohraniční stráže (dále také PS) měli stejná práva a povinnosti jako příslušníci vojska a při výkonu svých povinností měli také právní postavení příslušníků SNB (§ 3 zákona o ochraně státních hranic). Předpisy, jimiž se řídily jednotky PS, byly v kompetenci ministerstva vnitra, zároveň však pro ně platily řády československých

512 Důvod byl jednak v odlišných nadřízených ministerstvech, neboť finanční stráž vždy podléhala ministerstvu financí. Navíc její příslušníci byli tradičně příznivci strany národně-sociální a i když po únoru 1948 byli donuceni odejít „reakční“ příslušníci, i nadále její příslušníci často sami spolupracovali a pomáhali s nelegálními překročeními hranice. K finanční stráži srovnej zejména BENEŠ, J., *Finanční stráž československá 1918–1938*. 1. vyd. Dvůr Králové nad Labem: Fortprint, 2005. 183 s. ISBN 80-86011-29-1. BENEŠ, J., *Finanční stráž Slovenské republiky 1939–1945*. 1. vyd. Dvůr Králové nad Labem: Fortprint, 2013. 190 s., [8] l. obr. příl. ISBN 978-80-86011-51-6. Poválečnou situaci pak zejména BAAR, J. *Na hranici*. [Praha]: Orego, 2012. 175 s. ISBN 978-80-87528-11-2. MAREK, J., *Smrt v celním pásmu: historické reportáže o ostraze čs. hranic v letech 1918–1948*. Vyd. 1. Cheb: Svět křídel, 2000. 221 s. ISBN 80-85280-67-1.

513 Kol., *Vojenské dějiny Československa. V. díl (1945–1955)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1989, s. 494 an.

514 Zákon byl zrušen dne 27. srpna 1991 zákonem č. 333/1991 Sb..

ozbrojených sil. Ministerstvo vnitra také vydávalo zvláštní směrnice upravující součinnost s ČSLA.⁵¹⁵

Vnitřní stráž

Ukázalo se, že podobně jako zabezpečení státní hranice, by měly být zabezpečeny i důležité závody, především zbrojařské. Avšak SNB ani závodní stráž na takovéto zabezpečení nepostačovaly a k úkolům armády toto nepatřilo. Bylo proto rozhodnuto, opět podle sovětského vzoru, o vytvoření další speciální součásti vojsk ministerstva vnitra – tzv. Vnitřní stráže. Vnitřní stráž byla zřízena na základě rozhodnutí předsednictva ÚV KSČ z března 1952, v květnu pak nařídil ministr národní bezpečnosti rámcovou organizaci tajným rozkazem č. 58 (z 2. května 1952).⁵¹⁶

Základem bylo 600 strážmistrů SNB a prvním velitelem byl plk. J. Koruna.⁵¹⁷ Výstavba Vnitřní stráže měla probíhat ve dvou etapách. V první byly vytipovány 103 objekty a zajištěna jejich ostraha, zároveň měla být vytvořena i pohotovostní jednotka pro mimořádné události. V druhé etapě, jež měla skončit v únoru 1954, pak měl být strážena další devadesát jeden objekt, počítalo se, že po dokončení výstavby bude mít Vnitřní stráž cca 12.000 mužů.⁵¹⁸

K 1. červenci 1954 se rozdělilo dosud společné řízení jednotek Pohraniční a Vnitřní stráže. Jednotky Vnitřní stráže byly útvary určené ke strážení klíčových průmyslových objektů, dopravních uzlů a staveb. K restrukturalizaci došlo v r. 1954, kdy byly původní prapory sloučeny do brigád. Tyto brigády byly celkem tři (Čechy, Morava, Slovensko), dále pak existovala motomechanizovaná brigáda v Praze a 6. brigáda na ochranu Jáchymovska (v období těžby uranu).⁵¹⁹

Vedle strážení objektů se Vnitřní stráž věnovala i jiným činnostem. Jednotky Vnitřní stráže dále doprovázely např. důležité konvoje a transporty atp. Vedle toho ale např. vypomáhaly i při ochraně státních hranic, popř. při jiných speciálních úkolech (například při měnové reformě). V letech 1955 a 1959 se účastnily i akcí D-1 a D-2 – demolice objektů v pohraničním pásmu.⁵²⁰

515 Kol., *Příručka pro pohraničníky*. Praha: Ministerstvo vnitra, 1963, s. 16 an.

516 ŠTAIGL, J. Vznik, vývoj a činnost Vnútornej stráže na Slovensku. *Vojenská história*, 1998, č. 4, s. 49.

517 Kol., *Vojenské dějiny Československa. V. díl (1945–1955)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1989, s. 497 an.

518 ŠTAIGL, J. Vznik, vývoj a činnost Vnútornej stráže na Slovensku. *Vojenská história*, 1998, č. 4, s. 50.

519 Kol., *Vojenské dějiny Československa. V. díl (1945–1955)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1989, s. 569 an.

520 ŠTAIGL, J. Vznik, vývoj a činnost Vnútornej stráže na Slovensku. *Vojenská história*, 1998, č. 4, s. 66.

V polovině šedesátých let došlo opět k reorganizaci a jak Vnitřní, tak Pohraniční stráž byly převedeny pod MNO. Tato reorganizace měla za následek zánik Vnitřní stráže. Dne 1. ledna 1966 byla převedena pod MNO a bylo rozhodnuto, že bude zrušena k 1. červenci téhož roku. Jediné, co pod ministerstvem vnitra z Vnitřní stráže prakticky zůstalo, byl strážní prapor Hrad.⁵²¹

Nový branný zákon č. 92/1949 Sb.

Přestože k změně politických poměrů došlo v únoru 1948, je jasné, že změna právního rádu nebyla možná ze dne na den. Branný zákon č. 92/1949 Sb. byl schválen 23. března 1949. Tímto předpisem již byl plně zdůrazněn třídní charakter ozbrojených sil a jejich poslání coby mocenského nástroje státu diktatury proletariátu s orientací na SSSR.⁵²² Armáda nejenže se stala politickou, stala se přímo jedním z nástrojů diktatury proletariátu. Tento přístup se pochopitelně odrazil nejen na personálním složení armády, ale i na úkolech, jež jí byly svěřovány a k jakým byla budována. Není však možno říci, že by nový branný zákon přinášel pouze negativa. Jako příklad jednoho z pozitivních bodů lze uvést otázku žen v armádě. Prvorepublikové zákonodárství s takovou variantou vůbec nepočítalo, nicméně realita druhé světové války ukázala velmi významnou roli žen v armádě, a to nejen v jednotkách Rudé armády. Na tuto skutečnost reagoval právě až nový branný zákon.

Vedle branného zákona a na něj navázaných prováděcích předpisů, které vytvořily základní rámec vojenské služby, bylo třeba vydat i nové interní předpisy. Řád vnitřní služby byl účinný od 1. října 1950, později byly vydány i další předpisy – například Řád posádkové a strážní služby a Kázeňský řád (vydány 1. prosince 1953, účinné od 1954), přičemž i tyto předpisy vykazovaly silný sovětský vliv.⁵²³

521 ŠTAIGL, J. Vznik, vývoj a činnost Vnútornej stráže na Slovensku. *Vojenská história*, 1998, č. 4, s. 60.

522 Vypovídá o tom původní znění ustanovení § 1 odst. 1 zákona č. 92/1949 Sb. : „*K obraně svobody a nezávislosti národů českého a slovenského, jakož i k ochraně vymožeností národní a demokratické revoluce ... spočívající na zásadě, že Československá republika je pevně zajištěna lidově demokratickým zřízením a spojeneckými svazky se Svazem sovětských socialistických republik a ostatními lidově demokratickými státy.*“ Zákonem č. 19/1958 Sb. došlo sice ke změně tohoto ustanovení, avšak politický charakter ustanovení byl tím spíše ještě prohlouben.

523 ŠÍN, Z., Právní historie obranné funkce čs. státu v letech 1948–54. *Historie a vojenství*, 1977, č. 2, s. 100 an. KRUPÍČKA, J., Uplatňování sovětských zkušeností při tvorbě řádů a předpisů ČSLA v letech 1950 – 60. *Historie a vojenství*, 1981, č.3, s. 93–102.

Nebojová činnost v právních předpisech po r. 1949

Obecný rámec by bylo možno nalézt v ústavě 9. května (zákon č. 150/1948 Sb.), která hovořila o armádě v ustanovení § 34. Zde však bylo spíše odkazováno na zvláštní zákon, jímž byl právě branný zákon.

Hlavní úkoly armády byly definovány v ustanovení § 1 odst. 2 a 3 zákona č. 92/1949 Sb: „ (2) *Úkolem branné moci je*

- a) *odvrátit ozbrojenou silou napadení nebo ohrožení Československé republiky vnějším nepřítelem,*
 - b) *bojovat za samostatnost, celistvost a jednotu státu, ústavu, republikánskou státní formu a lidově demokratické zřízení proti vnějším nepřítelům a plnit vojenské úkoly plynoucí ze spojeneckých závazků Československé republiky a*
 - c) *spolupůsobit při udržování veřejného klidu, pořádku a bezpečnosti uvnitř státu.*
- (3) *Vojenských osob v činné službě smí být použito také při pohromách ohrožujících lidské životy nebo důležité hospodářské statky a po přechodnou dobu v mimořádných případech, vyžadují-li toho důležité hospodářské zájmy státu. Podrobnosti, zejména pokud jde o právní poměry vznikající z takového použití, stanoví vláda nařízením.“*

Podobně, jako u prvorepublikového branného zákona zde nebyl přímo použit žádný termín pro nebojovou činnost armády, nicméně vytýčení jejích úkolů u ustanovení odst.2 v bodě c) a odst. 3 v zásadě odpovídalo předpisu prvorepublikovému, s výjimkou předposlední věty třetího odstavce, hovořící o důležitých hospodářských zájmech státu.

Za dobu účinnosti tohoto zákona byla k němu přijata dvě prováděcí nařízení. První, pod č. 209/1949 Sb., které bylo zrušeno roku 1958, kdy jej nahradilo nařízení č. 21/1958 Sb. Tento předpis pak platil, byť v novelizované podobě, až do roku 1999.⁵²⁴ Problematika nebojové činnosti armády byla v těchto prováděcích předpisech upravena v případě nařízení 209/1949 Sb. v ustanovení § 75,⁵²⁵ v případě nařízení č. 21/1958 Sb.

524 Byl zrušen poněkud netypicky nařízením vlády č. 259/1999 Sb., o střežení některých objektů důležitých pro obranu státu (§ 2 nařízení) s účinností k 1. prosinci 1999.

525 Nařízení č. 209/1949 Sb. § 75: „*Vojenské výpomoci*
 (1) *Vojско poskytuje k plnění úkolů uvedených v § 1, odst. 2, písm. c) a v § 1, odst. 3 branného zákona ozbrojené nebo záchranné vojenské výpomoci.*
 (2) *Vojenská ozbrojená výpomoc záleží v dočasném přidělení vojenského pomocného oddílu národnímu výboru nebo ministerstvu vnitra, žádají-li o jejich součinnost.*
 (3) *Vojenská záchranná výpomoc záleží v dočasném přidělení vojenského pomocného oddílu národnímu výboru jako pomoci při pohromách ohrožujících lidské životy nebo důležité hospodářské statky.*
 (4) *Bližší předpisy o vojenských výpomocích, zejména o jejich vyžadování, poskytování, složení a použití, jakož i o náhradě vjadajů za jejich použití, vydá ministerstvo národní obrany*

v ustanovení § 60.⁵²⁶ Jejich text je v zásadě totožný, jediným patrným rozdílem mezi nimi je u subjektů oprávněných požadovat ozbrojenou pomoc. Zatímco první hovoří o národním výboru a ministerstvu vnitra (§ 75 odst. 2 nařízení č. 209/1949 Sb., druhý již v analogickém ustanovení zmiňuje toliko národní výbory v plurálu a ministerstvo vnitra již toto oprávnění nemá. Jen pro zajímavost dodejme, že následující odstavec, řešící pomoc při pohromách, zachoval u národního výboru singulár.⁵²⁷

Základní rozdíl, který pak vyvstane ve vztahu k směrnicím prvorepublikovým, je změna terminologická, kdy byl cizí výraz „*assistance*“ nahrazen českým termínem a teoreticky i ekvivalentem „*výpomoc*.“ Lze předpokládat, že doba konce čtyřicátých let 20. století již byla realitě Rakousko-Uherska natolik vzdálená, že o výrazu „*Aushilfe*“ v souvislosti s vojenskou činností již nepanovalo povědomí a šlo tedy pouze o počestění daného termínu, aniž by se tím výslovně zamýšlel kvalitativně jiný obsah než u výrazu *asistence*. Ani skutečnost, že vojenské pomocné *asistence* byly nahrazeny vojenskými záchrannými výpomocemi, nemůže vést k tomu, že by výraz „záchranné“ měl mít jiný obsah, než „pomocné“ – mohlo by se říci užší. Důvodem je bezesporu fakt, že použití sousloví „pomocná výpomoc“ by nebylo i z hlediska jazykového vhodné.

Dalším rozdílem je pak skutečnost, že zatímco prováděcí předpis č. 141/1927 Sb. z. a n. hovořil toliko o veřejných orgánech, jako o subjektech oprávněných, zde je řeč o národním výboru, či o národních výborech. S ohledem na strukturu národních výborů v poválečném Československu však je možno říci, že jde opět spíš o změnu terminologickou.⁵²⁸

v dohodě s ministerstvem vnitra a s ostatními zúčastněnými ministerstvy.“

- 526 Nařízení č.21/1958 Sb. § 60 (v původním znění): „*Vojenské výpomoci*
 (1) *Vojstvo poskytuje k plnění úkolů uvedených v § 1 odst. 2 písm. c) a v § 1 odst. 3 branného zákona ozbrojené nebo záchranné vojenské výpomoci.*
 (2) *Vojenská ozbrojená výpomoc záleží v dočasném přidělení pomocných vojenských jednotek národním výborům, žádají-li o jejich součinnost.*
 (3) *Vojenská záchranná výpomoc záleží v dočasném přidělení pomocných vojenských jednotek národnímu výboru jako pomoc při pohromách ohrožujících lidské životy nebo důležité hospodářské statky.*
 (4) *Bližší předpisy o vojenských výpomocích, zejména o jejich vyžadování, poskytování, složení a použití, jakož i o náhradě výdajů za jejich použití, vydá ministerstvo národní obrany v dohodě s ministerstvem vnitra a s ostatními zúčastněnými ministerstvy.“*
- 527 Kromě zde uvedených mělo oprávnění požadovat výpomoci ještě krajské správy StB, krajská velitelství SNB a velitelé vyšších jednotek PS viz BÍLEK, Jiří et al. *Československá lidová armáda v koalicičních vazbách Varšavské smlouvy: květen 1955 – srpen 1968*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 200, s. 118.
- 528 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25.

Zásadní změnou však byla otázka speciální úpravy obou těchto druhů výpomocí, tedy problematika interních předpisů. Jde především o skutečnost, že oba dva druhy výpomocí již nebyly zpracovány v jediném předpise, nýbrž existoval samostatný předpis pro záchranné a samostatný předpis pro ozbrojené asistence. Bohužel, zatímco pro záchranné asistence je možno poskytnout poměrně přesný přehled o jejich podobě, v případě ozbrojených asistencí tomu tak již není.

Záchranné a pracovní výpomoci

Přestože prováděcí předpisy operují výhradně s termínem záchranná výpomoc, je do této kategorie zcela zjevně zahrnuta i výpomoc pracovního charakteru, tedy obecně pomoc k udržení důležitých hospodářských zájmů státu. Zároveň prakticky až do konce šedesátých let, než vstoupila v platnost směrnice MNO č. 11/1967 Ú. v., byla problematika záchranných výpomocí při živelních pohromách a pracovních výpomocí upravena odděleně.

Právní úprava výpomocí při živelních pohromách

V otázce výpomocí záchranné se armáda řídila nejprve ustanoveními Řádu posádkové a strážní služby. Tento předpis, jak již bylo řečeno, byl přijat r. 1951. Bohužel, v příslušném fondu Vojenského ústředního archivu se následkem povodně v roce 2002 nedochoval jediný exemplář tohoto řádu, byť fond poválečných předpisů obsahoval hned několik kusů.⁵²⁹ Později se mělo postupovat podle Základního služebního řádu čs. ozbrojených sil.⁵³⁰

Jen v omezené míře se pak záchranným asistencím věnovala ještě směrnice pro pracovní výpomoci a to zejména v stati osmé a také v předchozích statích, kde se hovořilo o využití vojenské techniky (viz níže).

Ani v lidově demokratickém a později socialistickém Československu se charakter živelních katastrof příliš nelišil od doby předchozí. V drtivé většině šlo o povodně, zejména na Slovensku, které byly způsobeny nahromaděním ledových ker. Orgány

9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 160–161.

529 Předpisy, jakkoliv by vyšly tiskem, navíc nikdy nebyly poskytovány do knihovny vojenského historického ústavu a vždy byly archivovány jen v archivu. Je možné, že se podaří časem tyto poškozené předpisy zrestaurovat, popř. že se je podaří najít v nějakém jiném fondu. Autorovi se to bohužel nepodařilo. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 161.

530 BÍLEK, Jiří et al. *Československá lidová armáda v koaličních vazbách Varšavské smlouvy: květen 1955 – srpen 1968*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2008, s. 120.

civilní i vojenské navíc spolupracovaly na prevenci a snažily se vytipovat místa ohrožení. Na počátku padesátých let probíhala koordinace na úrovni okresů a posádkových velitelství, což se ale právě v souvislosti s povodněmi zejména na Slovensku ukázalo jako neefektivní. Napříště tedy měly být tyto výpomoci organizovány na úrovni krajských velitelství.⁵³¹ Tato změna, jejímž autorem byl plukovník letectva K. Ptáček z krajského velitelství Nitra, se osvědčila poprvé 14. dubna 1952, když se protrhla protipovodňová hráz na úseku Zemné-Komoča.⁵³² Další velký zásah při povodních se odehrál a to nejen na Slovensku, ale i v českých zemích, v roce 1954. Vedle stavby protipovodňových hrází armáda prováděla záchranné práce a zajišťovala také velmi nebezpečné kmeny stromů, které s sebou velká voda strhla.⁵³³ Pochopitelně že vojáci také pomáhali při záchranné lidských životů či majetku, zejména domácích zvířat. Obdobně byla armáda nasazena několikrát i v šedesátých letech a opět především při povodních na Slovensku (1960, 1964, 1965).⁵³⁴ Armáda byla rovněž nasazena při sesuvech půdy v Handlové na přelomu let 1960 a 1961 a také při protržení hráze skládky chemických odpadů a popílku z Elektrárny Nováky (ENO) v Zemlianských Kostolánoch v květnu 1965.⁵³⁵ Jiným případem nasazení v boji se živly bylo použití jednotky VTJ na odklizení polomů na Šumavě na začátku roku 1957.⁵³⁶ V tomto případě již nejde o práci záchrannou, ale likvidační, což bylo rozlišováno zejména z hlediska úhrady nákladů (viz níže). Jako kuriozitu je možno zmínit nasazení armády při likvidaci epidemie tyfu v obci Hrušky u Kojetína v roce 1950.⁵³⁷

- 531 Zásahy u rozsáhlých záplavy toků jako Dunaj či Váh mělo organizovat centrálně velitelství 2. vojenského okruhu. Krajským velitelům měla být přidána příslušná oprávnění a na kraje přiřazen styčný ženíjní důstojník. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 158–159.
- 532 HOSPODÁR, VI. Pomoc příslušníků čs. armády při živelních pohromách na území Slovenska v padesátých letech. *Vojenská história*, 1998, č. 4, s. 31an.
- 533 Kol., *Vojenské dějiny Československa. V. díl (1945–1955)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1989, s. 567.
- 534 V roce 1957 byl rozsah ker na Dunaji na Slovensku dokonce takový, že do jejich prolamování bylo povoláno i letectvo BÍLEK, Jiří et al. *Československá lidová armáda v koaličních vazbách Varšavské smlouvy: květen 1955 – srpen 1968*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2008. 257 s. Historie československé armády; 7. ISBN 978-80-7278-472-1., s. 118
- 535 Podrobně se tímto tématem zabývá HOSPODÁR, VI., Pomoc příslušníků čs. armády při živelních pohromách na území Slovenska v šedesátých letech. *Vojenská história*, 2002, č. 1, s.73–94.
- 536 KUČERA, P., Vojenské technické jednotky a čs. ekonomika v druhé polovině 50. let. *Historie a vojenství*, 1991, č. 4, s. 110.
- 537 BÍLEK, J. et al. , *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí: květen*

V souvislosti s povodněmi na Dunaji je třeba upozornit na fakt, že přestože existovala při těchto situacích určitá spolupráce s maďarskými orgány, neexistovala zde až do poloviny šedesátých let žádná koordinace. Teprve zkušenost při povodni v únoru 1964, kdy došlo vlivem nahromadění ledových ker k protržení bariéry a zaplavení části polesí Zátoru, ukázaly, že v této problematice je třeba spolupracovat i se sousedními státy. Tato koordinace zcela chyběla, takže se stalo, že část osob se podařilo zachránit maďarským občanům a vojákům, aniž by o tom československá strana cokoliv věděla.⁵³⁸ Naopak v Německé demokratické republice zasahovali naši vojáci již v roce 1957.⁵³⁹

Právní úprava pracovních výpomocí

Pracovní nasazení vojáků bylo v roce 1950 upraveno čl. 145 Věstníku MNO ze 4. září 1949, bylo ho však možno provádět pouze krátkodobě (nikoliv po celou dobu základní vojenské služby a především v zemědělství a lesnictví). Možnost provádění prací ve prospěch vojenské správy (ve voj. výcvik. prostorech), ve stavebnictví či hornictví tento předpis neznal.⁵⁴⁰ Navíc zůstala v platnosti úprava čl. 372 věstníku MNO z r. 1948 (z doby vytvoření silničních praporů), která vyžadovala, aby šlo o výpomoc (pracovní nasazení) dobrovolnou. Úprava dokonce používala termín „dobrovolné pohotovostní zemědělské brigády“ a stanovovala, že na ně lze uvolnit nejvýše 4% ze skutečného stavu jednotek.⁵⁴¹ Realita však byla dosti odlišná. Na druhou stranu je třeba říci, že stát hledal i jiné cesty, jak získat dostatek pracovních sil. Jendou z nich bylo na příklad i zkrácení školní docházky z devíti na osm let.⁵⁴²

-
- 1945 – květen 1955. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2006, s. 189.
- 538 Rovněž informace o tom, kde se nachází další skupina osob ohrožených povodní, se k našim orgánům dostala až v 19 hodin, přičemž na maďarské straně o nich věděli již v 15 hod. HOSPODÁR, VI., Pomoc příslušníkův čs. armády při živelných pohromách na území Slovenska v šedesiatych rokoch. *Vojenská história*, 2002, č. 1, s.79.
- 539 Šlo o odstranění následků povodně v okrese Pírna. Naši ženisté tam během několika dní postavili osm mostů a provedli ještě jiné práce, které umožnily včasné obnovení spojení do odříznutých osad. DOLEŽAL, L., KROUPA., L., Ženíjní vojsko – historie a současnost. Praha: AVIS, 2003, s. 119.
- 540 K tomu srovnej např. KUČERA, P., Vojenské technické jednotky a čs. ekonomika v druhé polovině 50. let. *Historie a vojenství*, 1991, č. 4, s. 95-118, též BÍLEK, J., *Pomocné technické prapory: o jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*. Vyd. 2. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002. 287 s. Svědectví. ISBN 80-902885-7-X.
- 541 BÍLEK, J., *Pomocné technické prapory: o jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*. Vyd. 2. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002, s. 37.
- 542 Devítiletá docházka byla zavedena roku 1948, ke zkrácení došlo v roce 1953 za účelem přiblížení se sovětskému školství a respektování národohospodářských zájmů. Docházka byla opět prodloužena v roce 1960. MORKEŠ, F. Proměny povinné školní docházky. *Učitelství noviny* [online] č. 33/2010 Dostupné z: <http://www.ucitelskenoviny>.

V roce 1955 byla ministrem národní obrany politickému byru ÚV KSČ předložena zpráva,⁵⁴³ která pojednávala o pracovním nasazení armády v roce 1954. Přestože ze strany komunistů ještě před rokem 1948 vyšla iniciativa na uzákonění pracovního nasazení vojáků, podobný zákon již po únorových událostech přijat nebyl. Faktem však je, že taktika nasazení vojáků k pracovní činnosti ve státním hospodářství, jež byla v prvních letech po válce ještě odůvodnitelná, nebyla se vzdalující se válkou opuštěna a naopak, i bez speciálního zákona docházelo po únoru 1948 k jejímu stupňování.⁵⁴⁴

Pomoc národnímu hospodářství se nadále zvyšovala a lze říci, že v letech 1953–1954, dosáhla pomyslného vrcholu. Vojáci se vedle výše zmíněných resortů objevili i v hutnictví, potravinářském průmyslu, strojírenství, stavebnictví a dalších odvětvích a nároky jednotlivých resortů se dále stupňovaly. Situace došla až tak daleko, že pomoc Československé lidové armády (ČSLA) přesáhla přes 1.1 miliónu pracovních dní, což pochopitelně mělo za následek také hluboké zásahy do života vojska. Celkem bylo na pracovní výpomoci nasazeno 182.149 vojáků, 5.502 aut a odpracováno bylo úhrnem 1.109.344 pracovních dnů, z toho 850.698 dnů na úkor bojové přípravy a 258.646 pracovních dnů v době volna vojáka.⁵⁴⁵ Právě až v prosinci 1954 rada ministra národní obrany rozhodla, pod tlakem těchto okolností, že hospodářská pomoc armády by měla být poskytnuta jen tehdy, když se vyčerpají ostatní možnosti a není jiného východiska.⁵⁴⁶

[cz/?archiv&clanek=5492](https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf) [18. 7. 2013, 13 hod.]

- 543 Její první návrhy se na MNO objevují již v půli února 1955. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 461.
- 544 V květnu 1948 pracovalo v dolech již 7.500 vojáků, přičemž nadále pokračovaly i dobrovolné brigády v osobním volnu. Na základě nového rozdělení národohospodářské výpomoci čs. dolům se počet vojáků ve vojenských baňských oddílech zvýšil v letech 1950/1951 na 8.500 mužů. V zemědělství měla pak po podobu dobrovolných brigád či žňových dovolených. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 154.
- 545 Například pro ministerstvo zemědělství bylo nasazeno 145,285 vojáků, 2.251 aut a bylo odpracováno 468.814 dnů z toho téměř polovina na úkor bojové přípravy, pro ministerstvo lesů a dřevařského průmyslu pracovalo skoro dva tisíce mužů a tři sta aut, šedesát tisíc pracovních dnů a prakticky vše na úkor bojové přípravy, pro ministerstvo paliv a energetiky 4.000 mužů, šest set aut a bylo odpracováno 165.103 dnů, přičemž všechny na úkor přípravy. Nasazení vojáků si mimo jiné vyžádalo i ministerstvo kultury pro potřeby natáčení filmů celkem šest set mužů na šest set dní. Viz návrh zprávy pro politické byro ÚV KSČ o vojenských pracovních výpomocích za rok 1954. Vojenský ústřední archiv Praha, fond MNO 1955, karton 640, sign. 27/5/1.
- 546 Kol., *Vojenské dějiny Československa. V. díl (1945–1955)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko,

Výsledkem této nepříznivé situace byla směrnice zaměřená na problematiku pracovních asistencí, která byla vydána v roce 1955. Směrnici předcházela již výše uvedená zpráva pro politbyro, k níž byl připojen návrh usnesení politického byra pro nasazování armády k pracovním výpomocím v následujících letech. Armáda navrhovala, aby výpomoci mohly být požadovány za následujících podmínek:

- a) jen ve výjimečných případech, když nebudou po vyčerpání všech možností zvládnout svými silami,
- b) jen skrze ústřední orgány, tedy ministerstva a ústřední úřady a orgány,⁵⁴⁷
- c) za poskytnutí jsou žadatelé povinni platit dle příslušných mzdových předpisů,
- d) výše uvedené se nevztahuje na dobrovolné výpomoci,
- e) výpomoci při živelních pohromách se řeší podle Řádu posádkové a strážní služby na rozkaz velitele vojenského okruhu, při nebezpečí prodlení na rozkaz náčelníka posádky.

Navrhované zásady poskytování pracovních výpomocí byly přijaty usnesením vlády č. 2824 z 11. října 1955, kterým se stanovily zásady pro poskytování vojenské pracovní výpomoci, úprava povolování tak zvaných odkladů vojenské základní služby z veřejného zájmu a úprava zprošťování povolanců od vojenské základní služby,⁵⁴⁸ a ministru národní obrany bylo uloženo, aby toto usnesení realizoval. Ministr armádní generál A. Čepička tak učinil rozkazem č. 27 z 28. prosince 1955 a již zmíněnou směrnici náčelníka generálního štábu ČSLA č. j. 55149-GŠ/SDSV z téhož dne.⁵⁴⁹

Směrnice pro pracovní výpomoci č. j. 55149-GŠ/SDSV

Tato směrnice byla vydána náčelníkem generálního štábu generálplukovníkem Václavem Kratochvílem k provedení rozkazu ministra národní obrany č. 27 z 28. prosince

1989, s. 566.

547 To se týkalo o ONV a KNV, které se rovněž měly obracet na ústřední orgány, podle původního návrhu měly však toto právo uplatňovat skrz ústřední komisi při úřadu předsednictva vlády. Návrh znění usnesení politického byra ÚV KSČ. Vojenský ústřední archiv Praha, fond MNO 1955, karton 640, sign. 27/5/1.

548 Zproštění povolanců se užívalo v situaci, kdy odbornou práci vykonával člověk, jenž neprošel vojenskou službou. Jeho základní vojenská služba odložena do doby, než byl zaškolen někdo, kdo by jej mohl během výkonu vojenské služby na daném pracovním místě nahradit.

549 Tento předpis se sice zachoval ve fondu Čs. vojenské předpisy po r. 1945, nicméně jeho stav je takový, že jej není možné zapůjčit badatelům, aniž by to ohrozilo jejich zdraví. Místo něj byl využit tentýž předpis, který je uložen v ve fondu MNO. Vojenský ústřední archiv Praha, fond MNO 1955, karton 640, sign. 27/5/1.

1955. Podle všeho byla tato směrnice tajná a její jednotlivé exempláře byly číslovány.⁵⁵⁰

Směrnice jako taková se skládá z osmi částí. První část stanovovala obecné předpoklady. Především to, že nasazení povoluje zásadně ministr a na jeho rozkaz mohla být také kdykoliv odvolána. Nařízení o poskytnutí vydávalo MNO skrz velitele vojenských okruhů. Tito velitelé pak rozhodovali o útvaru, který tímto úkolem pověří. Nebyly vyloučeny ani útvary přímo pod MNO. Pokyny k výpomocím byly vydávány pro každý případ zvlášť veliteli vojenských okruhů skrz náčelníky posádek (čl. 1).

Obecně platila zásada, že se nasazují pouze organické jednotky, jen výjimečně jednotlivci, přičemž šlo zpravidla o specialisty.⁵⁵¹ Velitelem byl zpravidla velitel útvaru, bylo-li útvarů více, pak byl velitelem nejstarší důstojník či poddůstojník, který zastával funkci náčelníka vojenské pracovní výpomoci. Tento náčelník byl odpovědným představitelem výpomoci vůči podniku (čl. 2 až 5).

Povinností velitele bylo předem seznámit zástupce podniku se všemi podmínkami poskytnutí výpomoci. Podnik měl především zajistit všechno potřebné nářadí, a to včetně trhavin. Armáda poskytovala jen ty stroje, které nebyly v civilním sektoru k dispozici. Stejně tak podnik odpovídal i za zajištění práce a její přípravu. Vojenská správa také odpovídala jen za škodu způsobenou neopatrností a nedbalostí ve smyslu platných pracovních předpisů.

Druhá část upravovala finanční náležitosti. Obecně můžeme říci, že armádě se hradila jednak práce vojáků, a to na základě úkolové nebo časové mzdy nebo platu stanovené pro daný obor vyhláškou, dále pak náklady vzniklé s přepravou a náklady za další zapůjčené stroje. Podnik byl také povinen uhradit veškeré jiné náklady, které armádě vzniknou v souvislosti s výpomocí.⁵⁵²

550 Exemplářů bylo minimálně 1110, patrně však ještě více. Toto je nejvyšší číslo ze zprávy o zničení některých exemplářů dne 19. května 1959. Vojenský ústřední archiv Praha, fond MNO 1955, karton 640, sig. 27/5/1.

551 Pokud by výpomoc měla trvat delší dobu, pak s ohledem na výcvik měly být jednotky poskytující výpomoc střídány v čtrnáctidenním cyklu. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 163.

552 Od výplaty podnik mohl odečíst náklady na stravu a ubytování a stejně tak srážku z daně. Zbylá částka pak byla poukázána prostřednictvím státní banky na účet příslušného útvaru. Z této částky pak bylo 80 % okamžitě poukazováno do státního rozpočtu (v textu směrnice uvedeno tučně) a zbylých 20 % sloužilo pak ke zlepšení oděvu, stravy a celkových podmínek vojáků, popř. na odměnu nejlépe pracujících vojáků. Tato prémie však nesměla přesáhnout oněch 20% jež byly poukázány na toho kterého konkrétního vojáka. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 163.

Vyúčtování se musí dít zásadně bezhotovostní cestou prostřednictvím státní banky, jakékoliv hotové platby, přijímání záloh či materiálu bylo přísně zakázáno. Toto pravidlo se objevovalo i v dalších předpisech.⁵⁵³ Na vojáky účastníci se vojenské výpomoci se vztahovalo nařízení č. 74/1953 Sb., o pojištění příslušníků voj. odd. pracujících v podnicích socialistického sektoru.

V otázce ubytování (část třetí), mělo přednost pochopitelně především ubytování v posádce, popř. v posádce v místě poskytnutí výpomoci. Pokud zajišťoval ubytování podnik, pak musel zajistit ubytování „zdravotně nezávadné, se světlelem, úklidem a v zimě s otopem.“ Důstojníci byli ubytováni zvlášť. Náklady na toto ubytování nesměly přesáhnout částku stanovenou předpisy.⁵⁵⁴ Na otázku ubytování navázala čtvrtá část, jež upravovala otázku stravování, výstroje a zdravotní péče. Po celou dobu byla vydávána všem vojákům strava dle vojenské stravní normy, eventuálně přídatek podle předpisu Prov-II-1. Platilo podobně jako u ubytování, že stravu poskytovala především armáda. Pokud by stravu poskytoval podnik, pak muselo být především řádně prověřeno, zda armáda nemůže (je nehospodárné) poskytovat stravu. Podnik pak musel poskytnout hodnotnou stravu, jež do kvality i kvantity měla být na úrovni vojenské stravy. Normou stanovená dávka musela být denně dodržena u masa, týdně u obilí, chleba, brambor a tuků. Průměrný denní náklad nesměl být nižší, než kolik činil vojenský limit.⁵⁵⁵ Pokud vojáci pracovali na pohyblivém pracovišti (např. na železnici), pak jim byla vyplácena náhrada předem na dobu 14-ti dnů. Pro vojáky z povolání platil v tomto případě předpis pro odvelení (Fin-II- 1).

Vojáci nastupující na výpomoc dostávali především pracovní stejnokroj a rovněž stejnokroj výcvikový, který byl používán při bojové a politické přípravě. Výcházkový stejnokroj dostávala výpomoc jen pokud o tom rozhodl náčelník výpomoci a pouze

553 Toto ustanovení mělo patrně směřovat k tomu, aby nebyli vojáci využíváni na soukromé melouchy. Na druhou stranu často se stávalo, že lidé dávali vojákům, ale právě přímo vojákům, něco na přilepšenou. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 175–176.

554 Zákon č. 94/1950 Sb., vládní nařízení 5/1951 Sb. a 21/1954 Sb. k provedení tohoto zákona.

555 Režijní náklady spojené s přípravou jídla popř. jeho rozvážkou hradil podnik. Postaral-li se podnik sám o stravování, mohl si odečíst jen náklady připadající na přípravu stravy, a to nejvýše v částce peněžního limitu stanoveného za každý den a každého člena výpomoci. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 164.

v případě, že měla být výpomoc nasazena na dobu delší sedmi dnů.⁵⁵⁶ Naproti tomu podnik, který výpomoc vyžadoval, musel zajistit ochranné pomůcky. Vojákům mělo být zabezpečeno mytí jednou týdně, u kuchařů a při velkém znečištění jednou denně.

- Pátá hlava se věnovala problematice výpomocí motorovými vozidly. Směrnice počítala s využitím pouze vozidel dopravních, přičemž vozidla se dále dělila na tři skupiny:
- výpomoc krátkodobou,
- výpomoc dlouhodobou
- a výpomoc při živelních pohromách⁵⁵⁷

Toto rozdělení mělo vliv především na účtování za poskytnutí takovéto výpomoci. Při krátkodobých výpomocích (příkladem je třeba žatva) se poskytnutí vozidel účtovalo podle dle sazeb ministerstva dopravy.⁵⁵⁸ Povahu krátkodobého nasazení měla i pomoc k likvidačním pracím, tedy k odstraňování následků živelních pohrom či havárií. Výpomoc dlouhodobá se účtovala se na základě sazebníku ve věcném rejstříku 38/1949 čl. 361, 1–9 v přepočtu 1:5 (až do nových sazeb). Sazba se přitom platila i za dny pracovního klidu, neplatila se však za dny, kdy byl vůz v opravě. Právním podkladem pro dlouhodobou výpomoc byla nájemní smlouva.⁵⁵⁹ Dalším rozdílem mezi těmito dvěma nasazeními byla skutečnost, že v případě krátkodobého nasazení techniky se zapůjčovala i s řidičem, zatímco v případě dlouhodobého nájmu bez řidiče.⁵⁶⁰ Poskytování výpomoci vozidly příslušelo MNO-ATS (automobilové traktorové

556 Stejnokroj se řídil interním předpisem I Mat int–XII-601.

557 Za výpomoc při živelních pohromách se považovala jen ta výpomoc, jež sloužila bezprostředně k zachraňování životů a majetku lidí a o účtování v těchto případech rozhodoval ministr národní obrany na návrh MNO-ATS.

558 Viz Úřední list 105/1954; výpočet přitom prováděl příslušný závod ČSAD v desetidenním zúčtování, po odečtení vlastních nákladů poukázal na účet Státní banky č. 01006/335.

559 V případě dlouhodobé výpomoci byl uživatel, podobně jako u běžné nájemní smlouvy, povinen udržovat vozidlo v bezvadném stavu, přičemž hradil i náklady za běžné opravy a opravy škod způsobené neodborným zacházením, opravami nebo havárií. Vojská správa si přitom vyhrazovala právo kontroly technického stavu vozidla a rozhodovala rovněž o střední nebo generální opravě. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 165.

560 Na druhou stranu např. generál M. Zachariáš vzpomíná, že byl jako poručík velitelem pracovní výpomocí podílející se na stavbě Bruselského pavilonu v Praze (1960), kdy spolu se třiceti vojáky a třem vozidly na této stavbě působil prakticky celý rok. Jeho vzpomínky také dávají nahlédnout do chodu vojenské výpomoci. ZACHARIÁŠ, M., *Příběh*

stanici), jež byla oprávněna podepisovat nájemní smlouvy (dlouhodobá výpomoc) a předkládat návrhy na poskytnutí (krátkodobá výpomoc) ministru národní obrany.⁵⁶¹ Vojenská správa však mohla žádost odmítnout, přičemž důvod k takovému kroku byl v zásadě dvojitý. Buď proto, že požadované vozidlo se pro daný úkol nehodilo, nebo mohla být důvodem možná obava z předčasného opotřebení, na příklad z důvodu přepravy nákladu těžkým terénem.

Pokud vznikly rozpory stran používání vozidla mezi útvarem a uživatelem vozidla, použila se ustanovení občanského zákoníku⁵⁶² a útvar měl předat záležitost příslušnému velitelství vojenského okruhu. Smírné vyrovnání mělo pochopitelně přednost, nicméně pokud neuspělo, rozhodovalo toto velitelství o postoupení věci soudu.

S otázkou nasazení vozidel logicky souvisela i problematika pohonných hmot. Ty v zásadě zajišťoval ten, kdo vozidla využíval, a to jak v případě krátkodobé, tak i u dlouhodobé výpomoci. V těchto případech se vojenské palivo mohlo využít jen výjimečně, do úvahy přicházela pouze přeprava vozidel k uživateli.⁵⁶³ Útvar zabezpečoval provoz motorových vozidel vlastními pohonnými hmotami pouze v případě záchranných prací.⁵⁶⁴

Podobně se na krátkodobou a dlouhodobou výpomoc členilo i použití ženijních strojů (část sedmá). K rozhodnutí o jejich poskytnutí byl oprávněn příslušný velitel svazku, přičemž podmínkou bylo, že tyto práce měly být provedeny v rámci bojové přípravy. Výjimkou byla situace, kdy ženijní stroje byly potřeba pro snazší zvládnutí úkolu, k němuž byla poskytnuta pracovní výpomoc.⁵⁶⁵ Konečně bylo možno takový stroj poskytnout, aniž by bylo splněno jedno z výše řečeného v případě, že takový stroj se v civilním sektoru nenacházel. Po strážce hrazení nákladů a v otázce

vojáka: pohled na čtyřicetiletou službu vojáka z povolání, od poručíka po generálporučíka, od 50. let až po listopadovou revoluci v roce 1989 a krátce po ní. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2012, s. 31–34.

561 Podle návrhu směrnice měl toto oprávnění i náčelník štábu. Vojenský ústřední archiv Praha, fond MNO 1955, karton 640, sign. 27/5/1.

562 V dané době zákon č. 141/1950 Sb., tzv. střední občanský zákoník (SOZ)

563 U krátkodobých výpomocí byla tato částka zahrnuta v sazbách ministerstva dopravy, v případě dlouhodobé výpomoci se účtovalo v maloobchodních cenách podle Nařízení hlavního náčelníka týlu č. 033/1953 a doplňku k tomuto nařízení v č. 024/1954. Na každých 10 kg hlavní pohonné hmoty se navíc účtovalo 0,48 Kčs za spotřebované oleje a tuky. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._1989.pdf, s. 165,166.

564 O způsobu účtování v tomto případě rozhodoval MNO-HT/OPHM vždy pro každý případ zvlášť.

565 V tom případě o přidělení stroje rozhoduje velitel útvaru, který výpomoc vyslal.

pohonných hmot platilo, co již bylo výše řečeno, s tím rozdílem, že místo MNO-ATS zde vystupovalo MNO-VŽV (velitelství ženijního vojska).

Závěrečná ustanovení (stať osmá) byla rozdělena do tří částí. Především vylučovala z působnosti této směrnice vojáky vojenských technických jednotek (podléhající přímo MNO-NM/VVTJ), dále vojáky ženijních stavebních praporů, pokud byly u vojenských stavebních podniků⁵⁶⁶ a vojáky přidělené vojenským projektovým ústavům a na dobrovolnou výpomoc.

Článek druhý této části se týkal výpomocí záchranných. Bylo připomenuto, že hlavním předpisem pro tuto problematiku byl Řádu posádkové a strážní služby (části II., hlavy čtvrté) a činnost měl dle něj řídit náčelník posádky. K této směrnici mělo být pouze přihlíženo zejména pak v otázkách provozu motorových vozidel (stať V čl. c) 2. odst. a stať VI, čl. c). Směrnice dále stanovovala, že u výpomocí, které sloužily k přímému zachraňování lidských životů a majetku, se finanční náhrada za vykonanou práci a za dopravu nevyžadovala. Jinak tomu bylo v případě asistence sloužící k odstraňování následků. Třetí článek osmé statí pak upravoval formální náležitosti zprávy, která měla být předkládána ke každé poskytnuté výpomoci.

V porovnání s původním návrhem se ve směrnici neobjevilo ustanovení o zrušení rozkazu ministra národní obrany č. 088 z 8. října 1953 a všech rozkazů a nařízení, jimiž byly řešeny otázky vojenských pracovních výpomocí do té doby. Patrně bylo toto ustanovení považováno za nadbytečné, jelikož zmíněný rozkaz byl výslovně zrušen rozkazem č. 27 z 28. prosince 1955. Zrušen byl však onen rozkaz, pokud jde o další zmiňované směrnice a nařízení, nebylo nic takového v rozkazu č. 27. řečeno. Není bohužel dostatek informací k tomu, zda byla také zrušena, jelikož souvisela se zrušeným rozkazem, nebo zda tato ostatní nařízení, pokud neodporovala této směrnici, byla ponechána v platnosti.⁵⁶⁷ Situace je o to složitější, že se při shromažďování materiálů k této publikaci nepodařilo získat text žádného z těchto rozkazů či směrnic. Stejně tak je otázkou, dokdy platila směrnice z r. 1955, podle všeho však byly zrušeny počátkem šedesátých let.

Přestože se směrnice snažila výpomoci omezit, zjevně se to nedařilo, přestože výpomoci oproti roku 1953 mírně poklesly.⁵⁶⁸ Vedle této činnosti se armáda zapojovala

566 Tyto osoby měly pak podobný status jako vojáci vojenských technických jednotek (VTJ), ale podléhaly MNO-NM/HSVS.

567 Bohužel, tyto předpisy se autorovi nepodařilo nalézt, dokonce ani podle jejich označení. Jedinou výjimkou je směrnice o poskytování vojenských pracovních výpomocí vojenskými auty na základě usnesení československé vlády ze dne 21. září 1954 čís. 1870. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 167.

568 Pomoc armády v roce 1959 činila téměř tři milióny pracovních hodin. BÍLEK, Jiří et al. *Československá lidová armáda v koaliciích vazbách Varšavské smlouvy: květen 1955 – srpen*

i do tak zvaných „akcí Z.“ Stále rostoucí počet nasazení vojáků si vynutil přijetí nové speciální směrnice Sm-všeob-14 Směrnice pro poskytování dobrovolných pracovních brigád a vojenských výpomocí. Podle ní měly být upřednostňovány právě dobrovolné brigády o sobotách a nedělích. Naopak vojenské výpomoci měly být pouze sezónní především v zemědělství a vždy na základě usnesení vlády.⁵⁶⁹

Jedna věc je právní úprava, druhou věcí je pak realita. I nadále je totiž slyšet stížnosti na využívání armády nad míru a na úkor její bojové funkce. S těmito výroky je možno se setkat i na půdě Národního shromáždění, jako na příklad v projevu soudruha generála Šejny,⁵⁷⁰ při projednávání návrhu zákona o národních výborech v r. 1964: „... *Snaha spíše armádu rozebrat na různé výpomoci než věnovat otázkám obrany soustavnou pozornost, považovat je za nedílnou součást činnosti národních výborů všech stupňů, nesvědčí o tom, že tyto otázky jsou všude správně pochopeny. Tím nechci říci, že armáda nemá poskytovat pomoc tam, kde je toho nutně třeba; naopak, taková pomoc, jakou poskytl armáda při povodních na Slovensku, pomáhá upevňovat morálku a bojového ducha vojáků.*“⁵⁷¹ Jiný příklad z konce šedesátých let uváděl předseda vlády ing. Černík v souvislosti s výstavbou sportovního a turistického areálu ve Vysokých Tatrách budovaného za účelem pořádání mistrovství světa.⁵⁷² Přes jeho kritiku byla do Tater část

-
1968. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2008, s. 119, 123. Tamtéž s. 118 mapa s přehledem různých druhů nasazení armády k pracovním výpomocem.
- 569 BÍLEK, Jiří et al. *Československá lidová armáda v koaličních vazbách Varšavské smlouvy: květen 1955 – srpen 1968*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2008, s. 119–120.
- 570 Generál Jan Šejna (1927–1997), byl československý politik a nejmladší generál ČSLA, ke sledované problematice měl velmi blízko, neboť původně působil u ženijního vojska. Proslul zejména tím, že v roce 1968, když ztratil vliv a hrozilo mu zatčení v souvislosti s hospodářskou kriminalitou při spekulacích s jetelovými semeny (odtud přezdívka semínkový generál), využil své poslancecké imunity a emigroval do USA. Zde posléze spolupracoval s CIA.
- 571 <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/016schuz/s016013.htm>, [21. 5. 2003, 15 hod.].
- 572 „*Je to vsukutku grandiózní dílo, ... Ovšem pracovní ruch, který v sobotu a v pátek ve Vysokých Tatrách byl, nesvědčí o tom, že za 6 měsíců se má konat mistrovství světa. Po nás je požadována výpomoc vojska, musíme přeskupovat patrně některé jednotky. V pátek je minimální ruch a v sobotu nikdo na stavbách nepracuje. Nenašel jsem tam jediného človíčka. Může se zdát, že tato výtka stavebním organizacím, které řídí výstavbu, je příliš drsná, ale nestačí pouze se obracet na vrcholné orgány státu, abychom zabezpečili další pracovní síly, zejména z řad naší armády, a přitom nevyužívat ty pracovní síly, které jsou už disponovány v oblasti Vysokých Tater. Doporučuji tedy, aby slovenská vláda a slovenští poslanci působili na místní orgány na Slovensku, aby se využívalo pracovní doby a taková velká záležitost, která navíc má velký mezinárodně politický dosah, byla úzkostlivě střežena a náročně řízena.*“ <http://www.psp.cz/eknih/1969fs/sn/stenprot/003schuz/s003008.htm>, [23. 5. 2004, 14 hod.].

vojska přemístěna. Podle všeho pomoc neposkytovaly pouze jednotky československé, ale i jednotky Sovětské armády. Pravděpodobně však šlo o „dobrovolné výpomoci.“⁵⁷³

Zdá se, že jedině, co zachraňovalo armádu před ještě větším zneužíváním, byla „*stále se zostřující mezinárodní situace*“, při níž musela v zájmu obrany socialismu a míru, v zájmu všeho našeho lidu plnit armáda své poslání a úkoly.⁵⁷⁴ Přes tato prohlášení byly výpomoci zejména v zemědělství každoročním koloritem prakticky až do roku 1989 a poměrně výrazně tím byl narušován celkový chod armády.⁵⁷⁵

Na druhou stranu pohled armády a jejího velení nemusel být totožný s pohledem obyčejných vojáků. Tyto výpomoci pro ně totiž znamenaly mimo jiné většinou i volnější režim a určité vytržení z vojenského stereotypu. Často zafungovala i jistá solidarita s vojáky a jejich „zaměstnavatelé“ se jim snažili nějak přilepšit, byť třeba jen pivem k večeři.⁵⁷⁶ Pokud tedy jedinci nevadila fyzická práce, nebylo divu, že se mohl hlásit i na dobrovolné výpomoci skutečně dobrovolně a vůbec to nemuselo být dáno přesvědčením, že pomáhá budovat socialismus.

Speciální pracovní útvary

Výše již bylo zmíněno, že se směrnice pro pracovní výpomoci nevztahovala na jednotky PTP. Bylo tomu tak proto, že tyto jednotky fungovaly v poněkud odlišném režimu. Historie a činnost pomocných technických praporů je v poslední době předmětem bádání, proto není třeba ji více rozebírat. Půjde toliko o stručný exkurz pro doplnění sledované problematiky.

Předpokladem vzniku těchto jednotek byla reorganizace železničního vojska (1949–1953), jehož úkoly přebíraly zvláštní skupiny pro vojenské účely ministerstva dopravy při oblastních ředitelstvích ČSD. Namísto železničního vojska se v souvislosti

573 Z řeči poslance J. Kalkuse dne 18. listopadu 1970: „... výpomoci obyvatelstva vesnic a je třeba vysoce hodnotit i práci našich škol, průmyslových podniků, příslušníků naší lidové armády a také i práci vojáků Sovětské armády, zejména v podzimních pracích.“ <http://www.psp.cz/eknih/1969fs/sn/stenprot/003schuz/s003008.htm>, [23. 5. 2004, 14 hod.]

574 Ministr národní obrany soudruh Lomský v interpelacích poslanců Národního shromáždění dne 12. listopadu 1965.

575 „Každý rok, od jara do podzimu, byl výcvik prováděn jen sporadicky. Většina armády byla rozvezena na výpomoci do národního hospodářství. V květnu, když začalo sušení sena.. Dokud neskončila sklizeň, stali jsme se zemědělci. Po senech jsem se vrátili do posádek, dali se do pořádku a vyjeli jsme opět v okamžiku, kdy začaly žně. Po žních přišla sklizeň brambor a po bramborách svoz řepy...“ ZACHARIÁŠ, M., *Příběh vojáka: pohled na čtyřicetiletou službu vojáka z povolání, od poručíka po generálporučíka, od 50. let až po listopadovou revoluci v roce 1989 a krátce po ní*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2012, s. 45–46. Týž o vlivu na chod posádek s. 71.

576 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: http://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 175–176.

s motorizací armády začaly více prosazovat jednotky silniční. Původní silniční roty ženijního vojska byly přetvořeny k 1. září 1950 na tzv. pomocné technické prapory (PTP). K 1. lednu 1951 byly tyto útvary vyňaty z podřízenosti ženijního vojska a podřízeny vojenské stavební správě MNO. Pomocné technické prapory se dělily na lehké, těžké a skupiny báňských oddílů (SVBO). Tyto jednotky SVBO a část útvarů PTP byly podřízeny pomocné technické skupině (PTS) 55, která byla vytvořena na Ostravsku k 1. říjnu 1951. Tyto útvary postupně nahradily vojenské báňské oddíly.

Po celou dobu své existence (do roku 1954) fungovaly oddíly PTP jako útvary pro politicky nespolehlivé občany a byly součástí perzekuce těchto osob.⁵⁷⁷ Tato perzekuce trvala i po ukončení prezenční vojenské služby, kdy byla řada z nich povolána k útvarům PTP na mimořádné cvičení, které v některých případech trvalo až dva roky.⁵⁷⁸ Kuriozitou je, že na toto cvičení byly povolány i osoby, které vůbec nebyly odvedeny.⁵⁷⁹ Rok 1955 znamenal nejen omezení pracovních výpomocí v armádě, ale také zánik jednotek PTP. Přesněji řečeno, došlo ke změně názvu, neboť pracovní jednotky zůstaly zachovány, ovšem pod novým názvem – vojenské technické jednotky (dále jen VTJ). Vzdor tomu, že oficiální propaganda se tyto jednotky snažila prezentovat jako rovnocenné vojenské útvary, sloužily fakticky tyto jednotky také k převýchově a často se v nich tak objevovaly osoby morálně narušené, negramotné, soudně trestané či politicky a ideově nespolehlivé. Jednotky VTJ vykonávaly v podstatě tytéž úkoly jako jednotky PTP, především tedy v dolech a ve stavebnictví.⁵⁸⁰ Definitivní konec VTJ znamenalo až přijetí Úmluvy o zákazu nucené a povinné práce z r. 1930, kterou Československo ratifikovalo r. 1957. Rozpuštěny byly k 30. listopadu 1958, zachovány však zůstaly stavební jednotky.⁵⁸¹

Jejich další existence byla, byť značně diskutabilně, obhajována vojensko-odbornou přípravou a výcvikem jejich příslušníků. Tyto útvary pak v roce následujícím splynuly

577 K perzekuci přitom byly používány po r. 1949 patrně i jednotky VBO viz BÍLEK, J., *Pomocné technické prapory: o jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*. Vyd. 2. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002, s.46, též BÍLEK, J. Černí baroni aneb pětépáci úplně jinak. Plzeň: Nava, 1996, s. 42–43.

578 Což bylo pochopitelné v rozporu s branným zákonem č. 92/1949 Sb., konkrétně ustanovení §39 odst. 1 a 8 a § 49 odst. 1, viz KUČERA, P., *Vojenské technické jednotky a čs. ekonomika v druhé polovině 50. let. Historie a vojenství*, 1991, č. 4, s.101.

579 BÍLEK, J., *Pomocné technické prapory: o jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*. Vyd. 2. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002, s.327an.

580 KUČERA, P., *Vojenské technické jednotky a čs. ekonomika v druhé polovině 50. let. Historie a vojenství*, 1991, č. 4, s. 99 an.

581 K zachování části VTJ došlo formální změnou jejich charakteru (1956) na technický pluk, dva mostní stavební prapory a silniční stavební prapory. Tyto jednotky měly být základem silničního vojska. BÍLEK, Jiří et al. *Československá lidová armáda v koalicičních vazbách Varšavské smlouvy: květen 1955 – srpen 1968*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2008, s. 120–122.

s národním podnikem Vojenské stavby.⁵⁸² Vojenské stavby se podílely např. i na stavbě letiště v Praze-Ruzyni.⁵⁸³ Na sklonku osmdesátých let se sice uvažovalo o tom, že by byly opět vybudovány stavební jednotky, avšak tento projekt byl však pro ekonomické a mezinárodně právní problémy záhy opuštěn.⁵⁸⁴

Dalšími často využívanými jednotkami byly pak jednotky železničního vojska, které v rámci svého výcviku budovaly například železniční trati,⁵⁸⁵ ale také se podílely na stavbě Východoslovenských železáren. Jednotky spojovacího vojska a ženijních jednotek zas byly využity při projektování a budování komunikační sítě a při melioračních pracích. Jestliže v druhé polovině padesátých let výpomoci mírně poklesly, od počátku šedesátých let bylo možno zaznamenat opět jejich nárůst, někdy i v rozporu s předpisem Sm-všeob-14.⁵⁸⁶

Směrnice MNO č. 11/1967 Ú. v.

Směrnice MNO pro poskytování vojenských výpomocí ze dne 5. května 1967 byla uveřejněna v Ústředním věstníku pod č. 11/1967. Směrnice byla přijata na základě dohody MNO, ministerstva vnitra a ostatních ministerstev a podle zásad schválených usnesením vlády č. 116 ze dne 17. dubna 1967, účinnosti nabyla dne 1. června 1967.

Ze samotné směrnice bohužel není jasné, zda navazovala na nějaký jiný předpis podobné povahy. Zatímco směrnice č. 7/1974 Ú. v. obsahuje zrušovací ustanovení pro směrnici č. 11/1967 Ú. v., sama směrnice z r. 1967 takového ustanovení neobsahuje. Z toho důvodu je pouze otázkou dohad, v jakém byla poměru ke směrnici o pracovních výpomocích z r. 1955, byť s ohledem na její obsah je možno předpokládat, že směrnice z r. 1955 tuto směrnici nepřežily.

582 KUČERA, P., Vojenské technické jednotky a čs. ekonomika v druhé polovině 50. let. *Historie a vojenství*, 1991, č. 4, s. 100. Tento podnik vznikl sloučením n.p. MNO Posista a Velitelství VTJ. BÍLEK, Jiří et al. *Československá lidová armáda v koalicičních vazbách Varšavské smlouvy: květen 1955 – srpen 1968*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2008, s. 122.

583 BÍLEK, Jiří et al. *Československá lidová armáda v koalicičních vazbách Varšavské smlouvy: květen 1955 – srpen 1968*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2008, s. 128–129.

584 KUČERA, P., Vojenské technické jednotky a čs. ekonomika v druhé polovině 50. let. *Historie a vojenství*, 1991, č. 4, s. 95.

585 jen v letech 1960–1969 vzrostl podíl činnosti tohoto druhu vojska na generálních opravách z 2% na 18%. BÍLEK, Jiří et al. *Československá lidová armáda v koalicičních vazbách Varšavské smlouvy: květen 1955 – srpen 1968*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky

586 BÍLEK, Jiří et al. *Československá lidová armáda v koalicičních vazbách Varšavské smlouvy: květen 1955 – srpen 1968*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2008, s. 123, 128–131.

Tato směrnice, stejně jako směrnice č. 7/1974 Ú. v., která ji nahradila, se týkala pouze vojenské výpomoci záchranné. Upravuje tedy pouze použití vojáků v případech pohrom a v mimořádných případech, kdy to vyžadují důležité hospodářské zájmy státu. Přestože zásah v souvislosti s důležitými hospodářskými zájmy státu, lze jen stěží považovat za činnost „záchrannou,“ spadaly tyto činnosti pod tento termín, byť šlo o výpomoc pracovní. O nevhodnosti označení vojenské záchranné výpomoci vypovídá i fakt, že samotná směrnice jej vůbec nepoužívá. Zásady této směrnice byly analogicky používány u výpomocí poskytovaných vojsky ministerstva vnitra a jednotkami železničního vojska, kdy příslušní ministři měli stejná oprávnění jako ministr národní obrany. Směrnice se netýkala činností prováděných v rámci odborného výcviku na akcích oborového podniku Vojenské stavby a na činnosti odborného výcviku železničního vojska podle usnesení vlády č. 10/1957 (Čl. 12 směrnice č. 11/1967 Ú. v.).

Pomoc při živelních pohromách

I nadále se pomoc při živelních pohromách řídila podle Řádu posádkové a strážnické služby ozbrojených sil. O rozsahu a způsobu použití výpomoci při pohromách celostátního dosahu rozhodovala vláda. V ostatních případech pak ministr národní obrany, náčelník generálního štábu Československé lidové armády, velitel vojenského okruhu a při nebezpečí z prodlení velitel nejbližší posádky (Čl. 1 odst. 2 Směrnice 11/1967 Ú. v.). V případě, že šlo o výpomoc při uvolnění železničních tratí či silnic, při ohrožení provozu například vlivem sněhové kalamity, mohly příslušné dopravní orgány požadovat pomoc přímo u náčelníků krajských správ vojenské dopravy, ovšem za předpokladu vyčerpání vlastních prostředků. Pomoc pak mohla být poskytnuta veliteli vojenských okruhů. Na rozdíl od Rakousko-Uherska či první republiky tedy výpomoc pouze mohla, nikoliv musela, být poskytnuta.

Použití tankové a letecké techniky a provádění trhacích prací přicházelo v úvahu pouze při živelních pohromách anebo k záchraně lidských životů nebo majetku.⁵⁸⁷ V žádném případě však nebylo tuto techniku možno použít, pokud výpomoc vyžadovaly důležité hospodářské zájmy (Čl. 2 odst. 2 Směrnice č. 11/1967 Ú. v.).

S ohledem na formální náležitosti byl rozdíl mezi výpomocí při živelních pohromách a pracovními výpomocemi. Přestože i výpomoc poskytnutá při živelní pohromě byla evidována, nevyžadovala sepsání smlouvy o poskytnutí výpomoci. Evidence této výpomoci byla činěna mimo jiné za účelem vyčíslení náhrady za tuto výpomoc, ale ministr obrany mohl od náhrady za výpomoc při živelní pohromě upustit. Pokud šlo

587 Tanková technika se mohla používat k vyprošťování i v případě havárií a neštěstí – zejména v dopravě. To ovšem pouze tehdy, nebyla-li jiná možnost. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 168.

o živelní pohromu celostátního dosahu, mohla o tomtéž rozhodnout pouze vláda (Čl. 4 odst. 1 a 2.). Při nasazení v případě živelních pohrom byli vojáci podřízeni v otázce velení velitelům příslušných vojenských okruhů, tedy okruhů, v jejichž teritoriu k neštěstí došlo. Podřizování vojska přímo civilním orgánům by bylo nepřípustné (Čl. 1 odst. 5 směrnice č. 11/1967 Ú. v.) .

O rozmanitosti zásahů armády, především ženijních útvarů, svědčí například výčet zásahů ženijního pluku ze Sereď v sedmdesátých letech: likvidace výbuchu a následného požáru části provozu chemického kombinátu Dulso Šaľa (květen-červen 1971), likvidace požáru v n. p. Slovakofarma Hlohovec (říjen 1974), stavba mostu po živelní pohromě v Dukelském průsmyku (září 1972), záchranné práce při povodních (říjen 1974), likvidace následků letecké katastrofy u Zlatých Piesků u Bratislavy, včetně potápěčských prací (červenec-srpen 1976).⁵⁸⁸ Je patrné, že následkem stavby vodních děl postupně výpomoci při povodních ztrácely své vedoucí postavení mezi zásahy.

Výpomoci pro důležité hospodářské zájmy státu

Jelikož termín „*důležité hospodářské zájmy státu*“ nebyl nikde přesně definován, docházelo, jak již bylo ukázáno, k častému zneužívání armády, a to přes snahu toto zneužívání omezit.⁵⁸⁹ Směrnice proto nově dala možnost požadovat takovou výpomoc pouze ministerstvům a ústředním úřadům a orgánům. Ty byly oprávněny, po vyčerpání všech ostatních možností, předložit vládě k rozhodnutí návrh na poskytnutí výpomoci. O poskytnutí speciální techniky, která nebyla k dispozici v ostatních resortech, rozhodoval ministr národní obrany a použita mohla být pouze ve výjimečných a odůvodněných případech. Požadavek na takovou výpomoc byl předkládán resorty přímo ministru národní obrany.

O výpomoci musela být v těchto případech uzavřena písemná smlouva podle § 352 zákona č. 109/1964 Sb., Hospodářského zákoníku. Smlouva musela být sepsána předem, bez její existence nesměla být výpomoc poskytnuta. Pokud by vojáci měli plnit úkoly v rozporu se smlouvou, měl velitel povinnost takovou práci odmítnout, pokud by i přes upozornění nebyla sjednána náprava, mohla být výpomoc odvolána. Odvolána mohla být výpomoc i v případě vyhlášení bojové pohotovosti, popř. měly-li být jednotky použity při živelní pohromě. V těchto případech velitel útvaru pouze příslušnou organizaci informoval.⁵⁹⁰

588 DOLEŽAL, L., KROUPA., L., *Ženijní vojsko – historie a současnost*. Praha: AVIS, 2003, s. 121.

589 K využití armády srovnej např. BÍLEK, J. et al. , *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí: květen 1945 – květen 1955*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2006, s. 189an.

590 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: http://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.

Lze říci, že platilo totéž, co ve výše uvedené směrnici z roku 1955. Organizace odpovídala za organizování práce a využití vojáků a techniky, zabezpečovala materiál, náradí, ochranné prostředky a tak podobně. Zároveň dohlížela nad dodržováním bezpečnostních předpisů. Pokud v zemědělství nešlo pro nepřízeň počasí původní práci vykonávat, pak byla organizace povinna zajistit náhradní práci, dohodnout s útvarem cvičení, popř. výpomoc odvolat. Ubytování, stravování a zdravotní zabezpečení měla přednostně zajistit armáda, pokud to však útvar nemohl zabezpečit, zabezpečovala tyto organizace po dohodě s místními orgány veřejné správy. Obdobně tomu bylo i v otázce možnosti hygieny a ve výjimečných případech i údržbu a střežení techniky.⁵⁹¹ Vojenský velitel výpomoci musel být organizací, jež si výpomoc vyžádala, respektován. Šlo zejména o jeho požadavky stran zabezpečení bojové pohotovosti a kázně útvaru. Zároveň nesmělo docházet k rozměňování útvarů (na výpomoci měly být primárně nasazovány organické jednotky) a nebylo ani možné, aby byli vojáci přemístěni bez souhlasu velitelů.

Krom již zmíněného ubytování, stravování a zdravotního zabezpečení, zajišťovaly vojenské orgány pochopitelně výstroj (včetně prání a obecně péče o ni), ale také dopravu a technické zabezpečení. Rovněž za případnou nemoc z povolání, popř. úraz odpovídala vojákům vojenská správa. Ta však měla za povinnost smluvně ošetřit právo postihu s organizací, v jejíž prospěch byla výpomoc provedena. Vojenská správa si navíc musela smluvně zajistit, že organizace po ní v případě škody způsobené příslušníkem výpomoci bude požadovat náhradu jen do výše, která je stanovena jako horní hranice náhradové povinnosti odpovědného vojáka podle příslušného vojenského předpisu (Čl. 9 odst.2 směrnice č. 11/1967 Ú. v.). Náhrady za výpomoc byly upraveny ve článkách 4 až 8. Článek devátý pak upravoval náklady účtované organizací a článek desátý odměňování při výpomoci. Tyto články platily pro všechny tři druhy výpomocí (tedy při živelních pohromách, pro hospodářské zájmy státu a dobrovolných výpomocích), pokud zvláštní ustanovení nestanovila jinak. Peněžní styk mezi útvarem a organizací se uskutečňoval pouze prostřednictvím Státní banky československé.

Dobrovolná výpomoc

„Dobrovolná výpomoc je organizovaná výpomoc vojáků, kteří se dobrovolně rozhodli pomoci patronátní nebo jiné organizaci v době svého pracovního volna, tedy ve dnech pracovního klidu a ve dnech se sobotní pracovní dobou...“ (Čl. 11 odst. 1 směrnice č. 11/1967 Ú. v.). Dobrovolnou pomoc nebylo možno poskytnout v pracovních

pdf, s. 169.

591 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 169.

dnech a nepřicházelo do úvahy pro tuto pomoc využít vojenskou techniku, a to ani ve dnech, kdy bylo možné dobrovolnou výpomoc poskytnout. Výpomoc nezáležela ani tolik na jedincích, byla organizována buď velitelem útvaru, nebo stranickopolitickými pracovníky z vlastní iniciativy. Iniciativa však mohla vzejít i od organizace, s jejíž žádostí ale musel velitel útvaru souhlasit.

Pro dobrovolnou výpomoc platila ustanovení směrnice obsažená v čl.2 až 10, pokud nestanovil čl.11 jinak. Rozdílný byl zde zejména přístup v otázce upuštění od náhrad.⁵⁹² Nebylo dovoleno za poskytnutou výpomoc přijímat náhradou dary či věcné náhrady a vždy muselo být vyúčtování fakturováno. Výše náhrady se stanovovala tak jako u ostatních výpomocí s výjimkou, že se náhrada za práci nemusela rovnat minimální mzdě.⁵⁹³

Směrnice 7/1974 Ú. v.

Tato směrnice vycházela ze zásad usnesení předsednictva vlády č. 126 z 10. května 1973, schválena byla dne 25. června 1974 a účinnosti nabyla dne 1. července 1974. Oproti směrnici z r. 1967 byl text stručnější a více exaktnější, struktura však zůstala shodná. Po obsahové stránce je zde možno nalézt jen několik nepatrných rozdílů, z valné části vyvolaných některými nejasnostmi v terminologii původní směrnice z roku 1967 a snahou provázat předpis s ostatními vojenskými předpisy.⁵⁹⁴ Dalším cílem pak bylo ještě více zamezit nadměrnému využívání vojenských výpomocí.

Zároveň bylo hned v první hlavě stanoveno, že pod velení armády přísluší i jednotky vojsk ministerstva vnitra a železničního vojska, pokud se podílejí na výpomocích v případě živelních pohrom.⁵⁹⁵

592 Upuštění mohlo být učiněno jen u společenských organizací, pokud se tak dohodli účastníci, nebo jestli se tak usnesla organizace KSČ (SSM), která výpomoc organizovala, přičemž se to týkalo pouze náhrady za práci vojáků. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 170.

593 Je otázka, jaká byla realita. Na příklad jak plyne ze vzpomínek, mzda za práci, kterou vojáci při dobrovolných asistencích v 1. polovině šedesátých let vykonaly, dostala útvarová organizace ČSM. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 176.

594 Sem lze zařadit například odkaz na předpis o „Veterinárním zabezpečení ČSLA v míru“ (Vet-1-2) v otázce stravy pro příslušníky vojenských výpomocí (hlava 3 čl. 19 odst. 3 směrnice č. 7/1974 Ú. v.)

595 Zvláštní ustanovení, které upravovalo výpomoci při dopravní kalamitě, již tato směrnice neobsahovala, ale tyto výpomoci byly zahrnuty pod pomoc při živelních pohromách.

Pomoc armády v mimořádných případech, kdy to vyžadovaly důležité hospodářské zájmy státu, byla omezena dalším požadavkem, že armáda mohla být využita pouze k pracím ryze vojenské povahy, anebo v případech vyšší moci. Tímto reagovala směrnice na ustanovení čl. 2 úmluvy Mezinárodní organizace práce č. 29 o nucené a povinné práci⁵⁹⁶ (Hlava 1 čl. 5 směrnice č. 7/1974 Ú. v.). Články 7 a 8 znovu opakovaly, že organizace mohou výpomoc žádat pouze prostřednictvím oprávněných funkcionářů, přičemž jakýkoliv jiný postup byl nejen nepřijatelný, ale poskytnutí výpomoci v rozporu s tímto zákazem vedl k neplatnosti právního úkonu ve smyslu § 24 odst. 2 hospodářského zákoníku (zákon č. 109/1964 Sb.) Byl zopakován požadavek zásahu na základě předem sjednaných dohod, a to i v případě použití speciální techniky, u které však došlo k jistému zmírnění, neboť již nemuselo být nutně projednáno ve vládě. Organizaci, které byla výpomoc poskytována, se zakazovalo výslovně mimo jiné i podávání alkoholických nápojů příslušníkům výpomoci a také vyplácení peněz v hotovosti, pokud ovšem nešlo o odměny vyhlášené v rámci socialistické soutěže (Hlava 2 čl. 16 směrnice č. 7/1974 Ú. v.). Upuštění od náhrady za dobrovolnou výpomoc bylo umožněno pouze v případech, že šlo o výpomoc v rámci „akce Z“ (Hlava 5 čl. 44 směrnice č. 7/1974 Ú. v.)

Interní vojenské směrnice

K provedení výše uvedených směrnic č. 7/1974 Ú. v. a č. 11/1967 Ú. v. byly vydány ještě interní vojenské směrnice. Bohužel, i zde je třeba říci, že je sbírka předpisů po r. 1945 neúplná a podařilo se v ní dohledat pouze prováděcí směrnici k směrnici 7/1974 Ú. v. Šlo o předpis „*Vojenské výpomoci*“ MNO 9-1⁵⁹⁷ (později přejmenovaný na Všeob-P-76). Tento předpis vydalo MNO v r. 1975⁵⁹⁸ v redakci M. Štěpánka. Základem předpisu je směrnice 7/1974 Ú. v. doplněná dalšími pokyny pro jeho provádění v ČSLA. Předpis „*Vojenské výpomoci*“ platil jak pro armádu, tak pro vojska MV a pro železniční vojsko (čl. 4). V těchto případech rozhodovací pravomoci přecházely na příslušné orgány či velitele.⁵⁹⁹ Krom vojenských výpomocí mimo vojenský sektor se armáda tímto předpisem řídila i v případech výpomoci ve prospěch podniků trustu Vojenské lesy a statky při senosečích ve VVP a při odlesňování v rámci výstavby

596 Úmluva MOP č. 29 o nucené a povinné práci byla zveřejněna pod č. 506/1990 Sb.

597 Z textu je možno dozvědět se, že tomuto předpisu přecházel předpis „*Poskytování vojenských výpomocí*“ (všeob. 6-2 z r. 1967), který však měl mít pouze provizorní charakter. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 172.

598 Předpis byl účinný od 1. září 1975.

599 Např. u železničního vojska z MNO na FMD, z velitelů vojenských okruhu na velitele železničního vojska a z velitelů svazků a útvarů na velitele svazků a útvarů žel. vojska (čl. 112).

materiální a výcvikové základny (čl. 113). Naopak se nevztahoval na investiční výstavbu, na činnost železničního vojska ve smyslu usnesení vlády ČSR 681/1963, ČSSR 37/1971 a předsednictva vlády ČSSR 243/1982 a na činnost v rámci odborného výcviku upraveného zvláštními směrnici FMD (čl. 104).⁶⁰⁰

Struktura a obsah předpisu byly následující:

Hlava 1 – všeobecné zásady

Hlava 2 – organizování výpomocí

Hlava 3 – materiální a technické zabezpečení výpomocí

Hlava 4 – náhrada za výpomoc pracovními silami, tankovou a automobilovou technikou,

speciální technikou, náklady účtované organizaci, odměňování při výpomoci

Hlava 5 – dobrovolné výpomoci

Hlava 6 – zvláštní ustanovení pro poskytování výpomocí v rámci výcviku při živelních pohromách celostátního dosahu

Hlava 7 – evidence a hlášení výpomocí

Hlava 8 – závěrečná ustanovení

Směrnice měla ještě obsahovat následující přílohy:

- smlouva o vojenské výpomoci,
- výkaz práce,
- výkaz výkonu techniky,
- mzdový sazebník za výpomoc v zemědělství,
- sazba za techniku, materiál a ubytování,
- kniha o vojenských výpomocích a
- hlášení o výpomoci národnímu hospodářství.

Bohužel, v exempláři uloženém v archivu tyto přílohy chyběly.

Tento předpis byl třikrát doplňován, přičemž poslední novela proběhla v r. 1987.⁶⁰¹

600 Zde jde o text novely ústřížkem č. 25, nicméně předchozí text byl v zásadě totožný, pouze odkazoval na usnesení vlády 10/1957. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 172.

601 Byly to novely z 13. března 1980, 7. prosince 1984 a 26. února 1987 (účinná od 1. května 1987).

Bohužel, v otázce platnosti tohoto předpisu není možno stoprocentně říci, dokdy platil. S ohledem na poslední novelizaci se ale nedá předpokládat, že by jej do r. 1989 nahradil jiný interní předpis.

Jelikož šlo vlastně o prováděcí předpis k výše uvedené směrnicí, který ji pouze rozvíjel, bude jeho obsah zmíněn jen ve stručnosti a v několika zajímavých odkazech. Předně sám tento předpis nebyl výlučným, neboť odkazoval na řadu jiných interních předpisů.⁶⁰² Předpis „*Vojenské výpomoci*“ stanovoval především záležitosti vnitroarmádního provádění výpomocí.⁶⁰³ Velitel výpomoci musel navíc od vysílajícího velitele obdržet písemnou organizační směrnicí, která stanovovala činnost skupiny při vyhlášení bojového poplachu, způsob podávání denního hlášení, denní řád, používání a parkování techniky, dodržování bezpečnostních opatření, organizovanost života vojsk a kázně a způsob spojení. Jelikož opouštěli prostor kasáren a předpokládal se zvýšený styk s civilisty, museli být vojáci poučeni o přísném dodržování zásad ochrany státního a služebního tajemství (čl. 24).

Ústřížek 1, kterým byla směrnice doplněna řešil problematiku, která zatím byla zcela pominuta. Do té doby totiž bylo možno nasadit na výpomoc pouze vojáky, otázka studentů a posluchačů vojenských škol nebyla zatím vůbec řešena a jejich nasazení nebylo možné.⁶⁰⁴ Toto ustanovení bylo nahrazeno ústřížkem 33 (novela z r. 1987), jehož text se bohužel v předpisu, který byl k dispozici, nezachoval. V souvislosti s vojáky je možno zmínit ještě ustanovení čl. 11. Ten totiž zakazoval účast na výpomoci vojákům potrestaných vězením ve smyslu čl. 6 přílohy 1 Kázeňského řádu ozbrojených sil ČSSR, přičemž pozdějšími novelizacemi bylo toto omezení rozšířeno i na vězení po službě.

602 Šlo především o předpisy zásobovací, účtovací atp., nicméně i na speciální předpisy jednotlivých druhů vojsk (např. čl. 12 odkazuje v otázce provádění leteckých výpomocí na předpis Let 1 - 1).

603 Například skutečnost, že každá výpomoc musela být uveřejněna v denním rozkaze a muselo být uvedeno, kdo ji nařídil, počet a odbornost vojáků, druh techniky, kdo výpomoci velel, doba a místo nasazení, způsob přepravy, druh práce, výstroj, stravování, stravovací dávka, přilepšení z mimo rozpočtových prostředků, náležitosti vojáků z povolání, zdravotní zabezpečení, opatření k zabezpečení bojové pohotovosti, materiální a technické zabezpečení výpomoci (čl. 19). SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol. – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 173.

604 Žáci vojenských středních škol, pokud nebyli vojáky základní nebo náhradní služby, se na výpomoc mohli vysílat jen ve smyslu paragrafu 39 a 46 zákona č. 63/78 Sb., o opatřeních v soustavě středních a základních škol. Podle něj na společensky prospěšné práce bylo možno vyslat žáky jen na deset vyučovacích dnů v jednom školním roce, přičemž k vyslání musel dát souhlas velitel školy.

Podobně i dobrovolných výpomocí (čl. 81 an) se mohli původně účastnit jen vojáci, ovšem od r. 1984 (ústrižek 23) bylo toto umožněno i žákům a posluchačům vojenských škol starším 15 let, vojákům v záloze konajících vojenské cvičení, kteří se dobrovolně rozhodli pomoci patronátnímu, nebo jinému podniku v době svého osobního volna. V tomto případě se tato směrnice vztahovala také na ně. V případě občanských pracovníků armády bylo vyžadováno, aby vždy uzavřeli dohodu o pracovní činnosti dle § 237 zákoníku práce (zákon č.65/1965 Sb.) a dále byl požadován písemný souhlas velitele (náčelníka).

U dobrovolných výpomocí pak platilo, že materiální zabezpečení bylo stejné, jako u běžných výpomocí, ale přilepšení mohlo jít jen z mimorozpočtových prostředků. Pokud dostali od organizace stravu, nesměla jim být vyplacena náhrada za neposkytnutou stravu. Náhrada (stejná jako při přemístění nebo odvelení) příslušela důstojníkovi jen v tom případě, že byl k dobrovolné výpomoci určen jako velitel.

Směrnice řešila rovněž odškodňování za pracovní úrazy a nemoc z povolání. Platilo však to, co již bylo řečeno výše. Měl jej provádět útvar, který však měl za povinnost smluvně si zajistit právo postihu proti organizaci, v jejíž prospěch byla výpomoc použita (čl. 29). Nárok na regresivní náhrady uplatňoval a vymáhal útvar podle zákona č. 33/1965 Sb. a interního předpisu Regresivní náhrady (Všeob 6-3). Snížení nebo odpuštění náhrady za výpomoc v těchto situacích nezbavovalo organizaci odpovědnosti k náhradě těchto nákladů. Výjimku mohla učinit pouze vláda (v případě celostátní živelní pohromy), nebo ministr národní obrany (u živelních pohrom menšího rozsahu), což bylo dáno skutečností, že právě jim příslušelo rozhodovat o odpuštění náhrady za poskytnutou výpomoc.

Každý útvar byl konečně povinen vést evidenci výpomocí, a to včetně dobrovolných v tak zvané knize výpomocí.⁶⁰⁵

Ozbrojené výpomoci

Vedle pomoci při živelních katastrofách a pomoci při plnění důležitých cílů v národním hospodářství mohli být také příslušníci ČSLA použiti k ochraně vnitřní bezpečnosti a pořádku podle § 1 odst. 2 písm. c) branného zákona. Prováděcím předpisem byl tento druh výpomocí označován jako ozbrojená vojenská výpomoc. Dle obou prováděcích předpisů k požadování tohoto druhu výpomocí byl oprávněn národní výbor. Vedle národních výborů a ministra vnitra však tuto pravomoc měly rovněž krajské správy StB, krajská velitelství SNB a velitelé vyšších jednotek PS. O poskytnutí rozhodoval buď ministr, nebo náčelník štábu, přičemž v případě prodlení mohl i velitel vyšší vojenské jednotky.⁶⁰⁶

605 Její podoba byla stanovena v příloze, jelikož však exemplář směrnice, který byl k dispozici tuto přílohu neměl, není možno říci nic bližšího o její podobě.

606 BÍLEK, J. et al. , *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí: květen*

Důvody, pro které mohly být jednotky armády povolány, spočívaly nejen v případě demonstrací či vnitřních nepokojů, které však s ohledem na represivní složky nebyly tak časté, nicméně na Slovensku docházelo k řadě bouří, které měly vazbu především na náboženské smýšlení obyvatelstva.⁶⁰⁷ Mnohem častější byla patrně pohotovost pro zásah v případech výtržností při fotbalovém zápasu.⁶⁰⁸ Velmi často vypomáhala armáda s udržováním veřejného klidu a pořádku v souvislosti s nástupem nováčků na vojnu a v souvislosti s odchodem vojáků základní služby do civilu.⁶⁰⁹

Nejznámějšími případy nasazení ozbrojené vojenské výpomoci jsou zásahy vybraných jednotek ČSLA a Pohraniční stráže na zabezpečování měnové reformy v r. 1953. Zkušenosti z tohoto zásahu⁶¹⁰ využila armáda v roce 1956, kdy vytvořily jednotky ČSLA uzávěru na státní hranici s Maďarskem v reakci na tamní politický vývoj.⁶¹¹ Podkladem pro tato nasazení měly být rozkazy ministra národní obrany č. j. 0011819/53 a č. j. 003133/54 o udržení klidu a pořádku a zabezpečení státních hranic,⁶¹² přičemž tyto rozkazy byly vydány právě v návaznosti na měnovou reformu.⁶¹³ Další pak stanovil rozkaz ministra MNO č.j. 0010759-08/1956 z 25. října. 1956.⁶¹⁴ Zkušenosti spojené s nasazením v době měnové reformy se také odrazily v novém zabezpečení pořádku a hranic.⁶¹⁵

-
- 1945 – květen 1955. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2006, s. 189.
- 607 V souvislosti s negativní reakcí na komunistickou „Katolickou akci“ byly v červnu 1949 vytvořeny pohotovostní jednotky, které pak v průběhu léta zasáhly například v Drahoviciach nebo v Levoči. ŠTAIGL, J. a ŠTEFANSKÝ, M. *Vojenské dějiny Slovenska. 6. svazek, 1945 – 1968*. 1. vyd. Bratislava: Magnet Press, Slovakia, 2007, s. 147.
- 608 Je otázkou, zda v tomto případě však nešlo o hlídky z důvodu, že se do případných rvaček mohli zapojit i vojáci, kteří měli vycházky. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._1989.pdf, s. 176.
- 609 Srovnej např. nařízení č. 3 Federálního ministerstva vnitra ze dne 18. února 1983, o povolání vojáků ČSLA v činné službě k plnění úkolů SNB.
- 610 BÍLEK, Jiří et al. *Československá lidová armáda v koaličních vazbách Varšavské smlouvy: květen 1955 – srpen 1968*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2008, s. 96.
- 611 KUBEŠA, M., Úkoly Armády České republiky a jak je naplňovat. *Vojenské rozhledy*, 1999, č.4, s. 98.
- 612 BÍLEK, J. *Vojenská a další opatření Československa v době povstání v Maďarsku na podzim 1956 – sborník dokumentů*. 1. díl. Praha: Historický ústav Armády ČR, 1993, s. 23.
- 613 ŠTAIGL, J. a ŠTEFANSKÝ, M. *Vojenské dějiny Slovenska. 6. svazek, 1945 – 1968*. 1. vyd. Bratislava: Magnet Press, Slovakia, 2007, s. 237.
- 614 Fotokopie rozkazu viz BÍLEK, Jiří et al. *Československá lidová armáda v koaličních vazbách Varšavské smlouvy: květen 1955 – srpen 1968*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2008, s. 96.
- 615 BÍLEK, J. et al. , *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí: květen 1945 – květen 1955*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2006, s. 189.

Známý je rovněž zásah proti demonstracím v souvislosti s výročím srpnové okupace v roce 1969.

Zásahy armády v souvislosti s peněžní (tzv. měnovou) reformou

Ekonomická situace státu, částečně způsobená již situací těsně po druhé světové válce, částečně po r. 1948 způsobil, že bylo rozhodnuto o peněžní reformě. Jakkoliv byl tento plán co nejpečlivěji utajován, „šeptandou“ zpráva o ní pronikla mezi obyvatelstvo. Počátek května byl tedy značně problematický, lidé v obavě utráceli peníze ve velkém. Koncem května se situace uklidnila a právě v posledních dnech měsíce května 1953 došlo k peněžní reformě.⁶¹⁶

První úkol armády v souvislosti s peněžní reformou byl převoz nové měny ze SSSR. Armáda převzala zásilku dne 25. května 1953 ve stanici Mukačevo, vlakem a automobily byla převezena do krajů (v každém kraji jeden sklad), kde byla uložena a strážena ve skladištích do 29. května. O vysokém stupni utajení svědčí i skutečnost, že ani funkcionáři útvarů nevěděli jaký je obsah beden. Ty byly uloženy ve skladištích nouzových zásob jako vojenský materiál.⁶¹⁷

Dne 28. května byly vydány tři rozkazy náčelníka gen. štábu sbor. gen. V. Kratochvíla:

- První náčelníkovi automobilové a traktorové správy (ATS) nařizoval na 30. května připravit vozidla pro potřeby stranických orgánů v Praze a krajských městech (nákladní vozy a autobusy s doprovodem jednoho zpravodajského důstojníka a dvou vojáků, osobní vozy pak s posádkou jeden voják – všichni tito muži měli být ozbrojeni).
- Druhý byl vydán pro velitele letectva brig. gen. Vosáhla; na 13. hod. 30. května připravit ve Kbelích pohotovost 19-ti letounů s ozbrojeným doprovodem.
- Třetí byl určen všem vojenským krajským velitelům. Dne 30. května ve 13 hod se měli spojit s příslušným vedoucím tajemníkem KV KSČ a řídit se jeho příkazy, podobně i okresní velitelé.⁶¹⁸ Tito měli také přistavit k budově OV KSČ čtyři osobní automobily s doprovodem.

Ve dnech 29. a 30. května se armáda podílela na rozvozu tiskopisů a formulářů

616 K problematice samotné měnové reformy šíře např. JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J., *Velká peněžní loupež v Československu 1953 aneb 50:1*. Praha: Svítání, 1992.

617 BÍLEK, J. Československá armáda a měnová reforma v roce 1953. *Historie a vojenství*, 1995, č. 1, s. 67.

618 Rozkazy Fond MNO čj. 014206 SM 1953 č. j. 0011598 OS, 0011595 OS a 0011596 OS 1953, Bílek, J., Československá armáda a měnová reforma v roce 1953. *Historie a vojenství*, 1995, č. 1, s. 68.

ministerstva financí, opět přepravovala bankovky do okresů a v okresech (celkem 194 nákladních, 10 osobních aut, 206 řidičů a 600 vojáků) a také měla zajistit dopravu politických pracovníků, kteří byli 30. května na Pražském hradě proškoleni a měli zajistit politickou propagandu peněžní reformy. Spolu s nimi byli přepraveni i „*politicky nejvyzrálejší*“ důstojníci v pozici zástupců náčelníka štábu, jež měli dohlížet a zabezpečit rychlé a spolehlivé získávání zpráv o průběhu reformy. Armáda také zesílila ochranu budov KV a OV KSČ, dalších objektů a výměnných středisek.⁶¹⁹

Zpočátku se zdál průběh reformy klidný – obyvatelstvo se snažilo co nejvíce peněz utratit, užít si. Jelikož byla neděle, většinou navštěvovali kavárny, kina, muzea. To bezpečnostní orgány do určité míry ukoľébalo. Potíže však nastaly v pondělí 1. června, kdy na řadě míst zaměstnanci přerušili práci a zahájili stávkou. Nejznámějším případem je potlačení demonstrací v Plzni.

Potlačení demonstrací v Plzni

V Plzni byl v pondělí ráno ještě klid. Politická schůze v Závodě V. I. Lenina v Plzni se ale poněkud protáhla, přičemž zaměstnanci – nekomunisté postupně zneklidněli a začali upouštět od práce. Podařilo se je sice přimět po čase opět k práci, ale asi tří set členů dav vyrazil ze závodu do města. K němu se postupně přidávali další a další lidé až v centru. Na náměstí, před budovou KNV, krajského soudu, banky a několika dalších míst v centru tak byl asi deseti až dvanácti tisícový dav. Nejhorší byla situace před radnicí, kde SNB a Lidové milice ještě přilily olej do ohně a dav vnikl do radnice. Z městského rozhlasu, který se jim podařilo získat, tak záhy zazněla výzva k odporu a k vypsání nových voleb.

Poprvé bylo nasazeno vojsko kolem jedenácté hodiny, avšak ani vojáci, ani jednotky PS situaci nezvládaly. Tajemník KV KSČ Jan Hlína si vyžádal posily.⁶²⁰ Ve 13 hodin 30 minut obdržel náčelník sboru Vojenské stráže MV rozkaz k nasazení jednotek 1. mechanizovaného pluku VS ve složení: střelecký prapor, baterie PTK 76mm, minometná rota, rota T-34 a 2 obrněná auta. Zatímco tanky dorazily až v průběhu večera a noci, obrněná auta dorazila ještě v podvečer a na demonstranty měla demoralizující účinek.⁶²¹ Postupně byl dav rozdělován a vytlačován. Jeden dav se vydal k věznicí Bory, další k Závodům V. I. Lenina, jiný k okresnímu soudu. Objekty na okraji města však již byly střeženy silnými vojenskými oddíly, takže se demonstující s neúspěchem vrátili zpět do centra na Dukelské náměstí k soše T. G. Masaryka. Kolem 17. hod. byly nasazeny LM z Prahy, které si počínaly, dle slov pplk. Vojtěcha Dolníčka (zástupce náčelníka generálního štábu v Plzni), „*velmi nekompromisně*“ a v 18 hod.

619 BÍLEK, J. Československá armáda a měnová reforma v roce 1953. *Historie a vojenství*, 1995, č. 1, s. 69.

620 Vyžadoval 500 mužů LM vyslaných z Prahy, vojenský velitel Plzně začal z okolí stahovat jednotky, např. 200 mužů poddůstojnické školy 11. pěšího pluku posílilo ostrahu budov.

621 Archiv MV Brno – Kanice, fond 2434, karton 33 rok 1953, Operace Plzeň.

byla již hlavní demonstrace zcela rozprášena. Skutečný klid však nastal až kolem čtvrt na jedenáct v noci.⁶²² KV KSC po 18 hod. zorganizoval protidemonstraci, jež za zpěvu Internacionály prošla městem.⁶²³ Na druhý den městem chodily hlídky vojáků a LM. Od 3. června se vojenské jednotky vracely z města zpět do svých posádek.⁶²⁴ Zásah v Plzni byl tedy z hlediska státní moci úspěšný.

Z archivních materiálů je možno se dovědět, že zatímco dav útočil na státní orgány kameny a lahve, i přes masivní nasazení ozbrojených sil včetně tanků, ozbrojené složky měly zákaz použít střelby. Technika byla nasazena především jako demonstrace síly a zbraně byly použity jen jako donucovací prostředky, včetně bajonetů. Proti demonstrantům byly použity i vodní hadice.⁶²⁵

Další zásahy jednotek Pohraniční stráže

Ještě v dalších dnech byla řada míst neklidných. Vedle Plzně patří k nejnámějším místům Ostrava, z archivních materiálů uložených v archivu ministerstva vnitra v Brně-Kanicích je možno se dovědět i o nasazení jednotek Pohraniční stráže ve Strakonících a Vimperku.⁶²⁶ Ve Strakonících došlo k demonstracím dne 3. června a šlo především o zaměstnance zbrojovky, kdy dav již od rána procházel městem a požadoval propuštění „provokatérů“ (slovy dobových pramenů), kteří byli zadrženi dne 1. června. Jednotky PS byly nasazeny kolem 13.30 hod. Dav se na výzvu nerozešel, proto velitel zásahu vydal pokyn, aby místem demonstrace prošla za zpěvu v šestistupech jednotka PS s cílem dav rozmělnit. Dav se ale ani tehdy nerozešel, proto byly uzavřeny postranní ulice a demonstrace vytlačena.⁶²⁷ Přestože nebyly použity zbraně, podle rozkazu velitele brigády PS pro nasazení poddůstojnické školy pro akci Strakonice se počítalo i s touto variantou, byť v omezené míře.⁶²⁸

622 Archiv MV Brno – Kanice, fond 2434, karton 33 rok 1953, Operace Plzeň.

623 Z původních 2.000 demonstrujících cestou posílil dav na 5.000 lidí. Komunisté využili situace a na Dukelském náměstí byla svržena a odvezena do závodů k roztavení socha TGM. Ještě v noci bylo místo oseto trávnikem. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 179.

624 BÍLEK, J. Československá armáda a měnová reforma v roce 1953. *Historie a vojenství*, 1995, č. 1, s. 75 an.

625 Archiv MV Brno – Kanice, fond 2434, karton 33 rok 1953, Operace Plzeň.

626 K této problematice srovnej též PETRÁŠ, J., Akce Strakonice-Vimperk 1953. *Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu*, roč. 42, 2005, č. 1, s. 37–43.

627 Nasazeno bylo 7 důstojníků, 20 poddůstojníků a 144 mužů. Archiv MV Brno – Kanice, fond 2357 (HS PSO), karton 47 rok 1953, č. j. PS-00715 /11-0S-53 (11. 6. 53) – 7. brigáda PS Sušice.

628 Bod 8 tohoto rozkazu požadoval při nasazení jednotky vystupovat slušně, avšak energicky. V případě napadení pohraničnicků však neměli používat střelné zbraně, ale pouze

Podobný byl i průběh při demonstraci ve Vimperku, kde stávkovali a demonstrovali především zaměstnanci Jitony, Šumavanu a pivovarů.⁶²⁹ Dne 4. června 1953 v 9.30 hodin ráno dostal velitel poddůstojnické školy 10. (volarské) pohraniční brigády MNB rozkaz k přesunu ze Strakonice. Průběh potlačování demonstrace nebyl tak jednoduchý jako ve Strakonících. Velitel školy si – po zkušenostech ze Strakonice – pro zatýkání provokatérů vyžádal doprovod několika příslušníků VB. Přidělení příslušníci (cca 3 až 4 osoby) se však po přiblížení vojáků a stávkujících neznámo proč vzdálili. Lidé skandovali „komu jste přísahali“ a „jste naši vojáci – odložte zbraně“. První průchod se nepovedl, neboť se velitel PŠ Volary domníval, že nemá právo zatýkat a jiné orgány MNB nebyly k dispozici. Jelikož se zdálo, že bez násilí není možné stávku rozehnat, dal rozkaz „na ruku zbraň!“ (s bodákem – pozn. autor). Na to reagovali zejména vedoucí stávky. Projít davem však byl nadále nemožné, bylo by si to vyžádalo užití bodáků a pařeb a hrozilo i zranění příslušníků jednotky, ale také demonstrantů, což byly většinou ženy a také mládež (studenti). Proto byl dán opět rozkaz „na rameno zbraň“. Bez výsledku proběhlo i vyjednávání vedené zástupcem velitele pro věci politické (ZVP). Pak se dostavila StB a vojáci PS označovali provokatéry a kryli jejich zatýkání orgány StB. Stávkující na to reagovali nápirem a snahou zatčené osvobodit. Nakonec se podařilo uzavřít prostor a stávku během 10 min „energickým zásahem rozehnat“ (kol. 14 hod.).⁶³⁰

Jakkoliv tedy oba popsane zásahy byly úspěšné, včetně toho, že nedošlo k žádným zraněním, je patrné, že sami vojáci, ani velitelé neměli s takovýmto typem nasazení zkušenosti. Dokazuje to zejména ona nejistota v otázce oprávnění zatýkat a nedobrá koordinace s příslušníky VB.⁶³¹

Zásah při demonstracích v r. 1969

Stejně znám je i zásah jednotek ČSLA při potlačování demonstrací při příležitosti prvního výročí invaze sovětských a dalších spřátelených armád v srpnu 1969, zejména v Praze a Brně.⁶³² Některé jednotky byly na tuto akci (na nasazení proti demonstnan-

bodáků, pažby a všech jiných prostředků. Útočnicka měli zneškodnit a zajistit. Devátý bod pak přikazoval nabíjení zbraní jen na přímý rozkaz velitele skupiny. Naplněné zásobníky do té doby měly vojáci nechat v kapsách na zásobníky (u samopalů) a sumkách (u pušek) Archiv MV Brno – Kanice, fond 2357 (HS PSO), karton 47 rok 1953, č. j. PS-00715 /11-0S-53 (11. 6. 53) – 7. brigáda PS Sušice.

629 Vedle měnové reformy samotné opět zaznívá požadavek na propuštění osob uvězněných v minulých dnech.

630 Archiv MV Brno – Kanice, fond 2345, i. j. 183, č. j. PS-0010681/02-0S-53, 11. červen 1953, vyhodnocení zajištění vládní akce (Vimperk) velitel brigády č. 23.

631 Zajímavé je, že oproti Plzni byl postup LM hodnocen jako líknavý.

632 K tomu blíže viz Madry, J., Počátky normalizace a armáda. Historie a vojenství 1993, č. 4, s.31-49.

tům) určeny již dříve a probíhalo u nich především intenzivní politické zpracovávání mužstva. Plán počítal s dvojí možností, pouze s posílením pořádkových hlídek, anebo s nasazením v případě nepokojů. Rozsah nepokojů však nakonec donutil armádu povolat i útvary, s jejichž nasazením se původně vůbec nepočítalo. Odpor se podařilo v Praze zlomit až pomocí tanků, které prorazily skrz barikády a uvolnily tak cestu bezpečnostním složkám. Nasazení tanků tak bylo velmi významné i z toho důvodu, že nebylo třeba použít střelných zbraní, což jistě zabránilo velkému krveprolití, jež by mohlo mít pro vládnoucí garnituru bezesporu katastrofální následky. Proto také již na začátku akce nebyl dán souhlas k jejich použití.

Pomoc armády byla v této situaci velmi potřebná. Veřejná bezpečnost až do 23. července 1969, kdy vláda schválila vytvoření pohotovostních útvarů VB, neměla žádnou ucelenou jednotku určenou speciálně pro zásahy proti shromážděním. Další výhodou armády v tomto období byla její spolehlivost, naopak jako nespolehlivé se ukázaly Lidové milice. To ostatně potvrzují i na příklad hlášení krajské správy SNB v Č. Budějovicích.⁶³³

Již výše bylo zmíněno, že při tomto zásahu nemělo být použito zbraní. Podle všeho vojáci sice byli ozbrojeni, nebyly jim však vydány ostré náboje, ačkoliv to někteří velitelé přímo vyžadovali. Velení armády k tomu nedalo souhlas.⁶³⁴ Důvodem však nebyla obava z nespolehlivosti armády, ale spíše obava z možného zbytečného krveprolití a jeho případných následků. Reakce řady velitelů navíc ukazuje, že v otázce použití zbraní skutečně neměli jasno.⁶³⁵

Právní úprava ozbrojených výpomocí

V tomto ohledu se naskytá otázka, jak byla ozbrojená vojenská asistence právně upravena. Základní rámec, jak bylo již výše řečeno, poskytoval jednak branný zákon, jednak prováděcí předpisy. Na ně mělo navazovat usnesení vlády z 27. září 1949, podle kterého mohly orgány bezpečnosti požádat o poskytnutí ozbrojené výpomoci na dobu nevyhnutelné potřeby.⁶³⁶

Je zcela zjevné, že na rozdíl od první republiky neexistovala jediná směrnice pro zásahy na udržení veřejného pořádku a zásahy záchranného charakteru. Není však jasné, zda existovala směrnice pro ozbrojené výpomoci podobně, jako existovala pro záchranné a pracovní. Bohužel, zmínky – jako v souvislosti s Maďarskem, hovoří spíše

633 Archiv MV Brno – Kanice, J-1-1, i. č. 19, 1969. Za jejich „ochotnou a poctivou službu“ bylo navrženo, aby vojáci byli odměněni drobnými dárky.

634 MADRY, J., Počátky normalizace a armáda. *Historie a vojenství*, 1993, č.4, s. 43, poznámka č. 110.

635 Viz ujištění vojáků silničního sboru – MADRY, J. Mocenský zvrat v dubnu 1969 a podíl vojáků na jeho provedení. *Historie a vojenství*, 1992, č. 4, s. 127.

636 ŠTAIGL, J. a ŠTEFANSKÝ, M. *Vojenské dějiny Slovenska. 6. svazok, 1945 – 1968*. 1. vyd. Bratislava: Magnet Press, Slovakia, 2007, s. 147.

o rozkazech, a i když existovaly i plány na řešení takovýchto situací, zdá se, že šlo o plány ad hoc. Zároveň pro tyto akce byly vybrány jen předem určené útvary (např. v létě 1969), které s nimi byly seznámeny, naopak jiné útvary s nimi zjevně seznámeny nebyly, a proto také, pokud bylo potřeba tyto oddíly nasadit, mohly se objevit podobné neznalosti. To by vysvětlovalo určitá váhání a neznalosti vojáků v takových otázkách, jako zda mají oprávnění zatýkat, nebo dokonce jak mají právo použít zbraň. Zdá se však, že s něčím podobným nepočítalo ani ministerstvo vnitra, a to vzdor zkušenostem z dob měnové reformy. Je třeba vzít v potaz i fakt, že prakticky s výjimkou výše zmíněných situací nebylo potřeba žádné rozsáhlé pomoci bezpečnostním orgánům.

Události z léta 1969 právě ukázaly potřebu vzniku předpisů, které by upravovaly nasazení bezpečnostních složek proti demonstrantům, a to včetně jednotek Lidových milicí a ČSLA. Byla proto vydána směrnice ministra vnitra č. j. 002015/1971, která tyto otázky upravovala. V návaznosti na ni byl pro armádu vydán rozkaz č. j. 0053002/28-11-1971 „Rozkaz ministra národní obrany pro vyčleňování sil a prostředků ČSLA k zabezpečení klidu a pořádku na území ČSSR.“⁶³⁷ Text tohoto rozkazu se bohužel autorovi nepodařilo dohledat.⁶³⁸

Podle všeho měla vzniknout i speciální příručka k přípravě příslušníků a jednotek ČSLA, LM a vojsk MV na plnění úkolů při mimořádných bezpečnostních opatřeních.⁶³⁹ Metodická pomůcka měla být dána k dispozici GŠ ČSLA, HŠ LM, štábu CO ČSSR, velitelství PS, náčelníkům KS SNB a MSVB Praha a Bratislava jako podklad pro výcvik a přípravu příslušníků a jednotek vyčleňovaných jako výpomoc. Náčelníci KS SNB a MSVB v Praze a Bratislavě měli za úkol na požádání náčelníka krajské

637 PŮČIK, M., Účast armády na násilnom potlačení demonstrácií demokratických síl na Slovensku v auguste 1969. *Vojenská história*, 1998, č.1, s.52 a 53.

638 Ve Vojenském historickém archivu se jej již dříve autorovi nalézt nepodařilo a na dotaz autora na existenci tohoto dokumentu ve Vojenském ústředním archivu bylo sděleno následující: „K Vaší žádosti o zaslání textu „Rozkazu ministra národní obrany pro vyčleňování sil a prostředků ČSLA k zabezpečení klidu a pořádku na území ČSSR“ (čj. 0053002/28-11-1971), Vám sděluji, že ve Vojenském ústředním archivu – Vojenském historickém archivu Praha se ho nepodařilo vyhledat. Podle deníku spisů MNO/GŠ-OS výše uvedené číslo jednací patřilo do číselné řady vycleňené pro spisový materiál tzv. malého operačního sálu, jehož dokumentace ale není ve zmiňovaném archivu uložena. Citovaný dokument nebyl nalezen ani ve Vojenském ústředním archivu – Správním archivu AČR Olomouc či ve Vojenském ústředním archivu – Správním archivu MO Praha. S největší pravděpodobností bude zamaniipulován v jiném archivním fondu než „MNO 1971“ či se nachází v dodatečně vytvořených archivních sbírkách.“ Odpověď Čj. 2433-2/2013-211100 na dotaz autora zasláná elektronickou poštou dne 27. 8. 2013.

639 Rozkaz ministra vnitra ČSSR ze dne 4. 5. 72, RMV 22/1972 Zabezpečení výcviku a přípravy SNB, vojsk MV, ČSLA a LM k plnění úkolů mimořádných bezpečnostních opatření. Archiv ministerstva vnitra, fond Sekretariát FMV A-2/6.

vojenské správy (městské vojenské správy) zabezpečit odbornými pracovníky KS SNB a OVB provedení instruktáže nebo přednášek pro velitele jednotek ČSLA v problematice plnění úkolů ve smíšených pořádkových hlídkách VB a pořádkových jednotkách. Bohužel, ani o této příručce a jejím obsahu není autorovi víc známo.

O nasazování vojáků k ozbrojeným výpomocím panuje nejasnost i na Úřadu pro dokumentaci a vyšetřování zločinů komunismu, podle něj se totiž počítalo s nasazením jednotek ČSLA proti demonstrantům v r. 1989 na základě nařízení č. 3 Federálního ministerstva vnitra ze dne 18. února 1983, o povolání vojáků ČSLA v činné službě k plnění úkolů SNB. Jak však bylo řečeno výše, toto nařízení se týkalo povolávání příslušníků ČSLA pouze pro zabezpečení veřejného klidu, pořádku a bezpečnosti při přepravě odvedenců povoláných k vojenské činné službě a přepravě vojáků propuštěných z vojenské činné služby.⁶⁴⁰

Pokyny k výpomocím přicházely služebními postupem od ministra národní obrany. Na posádkách existovaly vypracované plány pro konkrétní výpomoci, akce byla zahájena na signál „zásah“ (záchranné výpomoci) nebo „stráž“ (ozbrojené výpomoci). Pohotovost vyčleněných vojáků byla zabezpečována po dvacet čtyři hodin denně formou tzv. určení do bojového rozdělení.⁶⁴¹

Přednostně byly v mimořádných situacích pochopitelně nasazovány především jednotky, které příslušely pod ministerstvo vnitra – tedy jednotky CO a PS.⁶⁴²

Jistou představu alespoň o materiálním zabezpečení při těchto zásazích je možno si vytvořit na základě směrnice z 25. září 1971 „*Směrnice o materiálním, technickém,*

640 Nařízení bylo vydáno na základě dohody s ministrem národní obrany Československé socialistické republiky, přičemž vojáci byli začleňováni do pořádkových hlídek SNB. Časově byla omezena působnost tohoto nařízení na dny, které stanoví federální ministerstvo národní obrany (čl.1 nařízení). Příslušnost k plnění úkolů SNB prokazovali vojáci na základě vyhlášky federálního ministerstva vnitra č. 12/1979 Sb., o prokazování příslušnosti ke Sboru národní bezpečnosti a oprávnění k plnění jeho úkolů (čl.2 nařízení). Nařízení nabylo účinnosti dnem vydání.

641 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 183.

642 RMV ČSSR č.37/1972 v Praze dne 21. 7. 1972, bezpečnostní opatření k zajištění klidu a veřejného pořádku v období do 21. 8. 1972. Podle něj bylo (mimo jiné) nařízeno, aby náčelník štábu CO – od 12 h dne 20. 8. do 24 h 21. 8. 1972 dal k dispozici pro:

- MS VB Praha – 100 voj. od 1.plk. CO
- S VB Brno – 60 vojáků 7. prapor CO Bučovice
- S VB Ostrava – 70 voj. 5. plk. CO Frýdek-Místek
- MS VB Bratislava – 70 voj. 6. plk. CO Malacky

Jednotky měly pohotovost v kasárnách s příslušným počtem vozidel. Dále měl uvést do pohotovosti 500 vojáků CO jako zálohu MV ČSSR.

finančním a zdravotním zabezpečení útvarů a jednotek za mimořádných bezpečnostních opatření“ (Věstník Federálního ministerstva vnitra částka 40/71, nařízení č. 44). Tato směrnice byla vydána na základě § 18 odst. 1 zákona č. 133/1970 Sb. , o působnosti ministerstev. Tento předpis byl zrušen nařízením MV ČSSR 1/1979a není jasné, zda jej nahradil nějaký předpis jiný.⁶⁴³

Podle této směrnice materiálně technické prostředky určené k vybavení jednotek provádějících výpomoc (LM, ČSLA, CO, PO) poskytovala příslušná ministerstva vnitra (české a slovenské) a počítají s nimi ve svých plánech materiálně technických zásob. Tento materiál musel být udržován v pohotovém stavu ve stanovených počtech jako nestižitelná zásoba BZ. Nesměl být použit k plnění jiných úkolů, vyjma nezbytně potřebných k výcviku a přípravě příslušníků a jednotek CO, LM a ČSLA.⁶⁴⁴

V části věnované konkrétním materiálně technickým zabezpečením bylo toto zabezpečení rozděleno na:

- bojovou techniku – MNO poskytovalo osobní zbraň (samopal, pistole) a munici. MV dodávalo každému KASR 80 a krátkou gumovou tyč. Vojáci byli děleni na smíšené pořádkové hlídky, strážní jednotky k ostraze určených objektů a pořádkové jednotky – ty měly být vybaveny organickými zbraněmi (kulomet – pozn. autor) a s pohotovostní dávkou munice. Tato dávka měla odpovídat bojové pohotovosti, měla být uložena ve zvláštním voze a neustále střežena.
- výstroj – rovněž tu mělo zabezpečit MNO, a to polní výstroj v případě nasazení v terénu, ve městě pak vycházkovou, zajištěna měla být od MNO i přilba a obuv. Ministerstvo vnitra dodalo pouze rukávovou pásku. Ta byla ovšem určena pouze pro vojáky z povolání. Na každých pět vojáků pak připadal ještě jeden plastový štít, rovněž z výbavy MV.
- proviant – stravování vojáků zabezpečovaly vysílací útvary podle vlastních předpisů, úhrada za stravné se z rozpočtu MV neprováděla. Pokud se vojáci stravovali z kuchyní MV, pak se útvarům ČSLA náklady nefakturovaly. Obdobě to platilo i pro CO, pro jednotky MV platily směrnice SNB za mobilizace.
- ubytování – poskytovaly v zásadě orgány vojenské správy, v případě nutnosti pomoc poskytl útvar SNB.
- doprava – byla rovněž zabezpečována ČSLA a CO samotnými.

643 Archiv ministerstva vnitra, fond Sekretariát FMV A-2/6.

644 Výdej pro LM a ČSLA se prováděl formou zápůjčky, převzetí prováděl velitel jednotky, nebo jím pověřený příslušník, a stvrzoval to podpisem. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_1989.pdf, s. 184.

Stejně tak mělo zdravotní zabezpečení poskytovat FMNO, zdravotní služba SNB byla poskytována jen v rámci jejích možností. Ke každému pořádkovému oddílu byli určeni dva sběrači raněných. Náhrada škody způsobené na zdraví vojáků ČSLA v souvislosti s jejich vyčleněním se řídili předpisy FMNO.

Úraz způsobený úmyslně jinou osobou vojákovi mohla být důvodem pro použití hl. 6 předpisu MNO Všeob-6-1 (o vyšetřování a odškodňování úrazů a nemocí z povolání).⁶⁴⁵

Shrnutí

I po roce 1948 nebylo z hlediska právní úpravy nic změněno na skutečnosti, že základní rámec pro nebojovou činnost armády poskytoval branný zákon a jeho prováděcí předpisy. Na něj opět navazovaly předpisy interní. Spíše jako kosmetická změna působí nahrazení cizího slova asistence termínem výpomoc, nebojová činnost tak byla označována jako ozbrojená vojenská výpomoc a záchranná vojenská výpomoc.

Přestože ozbrojená vojenská výpomoc byla uvedena v prováděcích zákonech k brannému zákonu na prvním místě před záchrannou výpomocí, při pohledu na období let 1948–1989 je patrné, že z hlediska četnosti jednotlivých druhů výpomocí tomu bylo přesně naopak. Důvodů, proč armáda nebyla povolávána tak často k bezpečnostním bezpečnostním zásahům bylo hned několik. Předně rozsáhlý bezpečnostní aparát dokázal případně snahy o narušení pořádku více méně eliminovat, takže k žádným rozsáhlejšími mimořádným akcím jako například rozsáhlé demonstrace či stávky prakticky nedocházelo. Navíc od konce šedesátých let byl budován speciální oddíl veřejné bezpečnosti, který měl být v těchto případech nasazován.

Vedle toho komunistická strana disponovala de facto vlastní armádou Lidových milicí, které byly také často k podobným zásahům povolávány, neboť je bylo možno mít za politicky spolehlivější, už i proto, že jejich členové museli být členy KSČ. Pokud byly nasazovány vojenské útvary, tak prioritu zjevně měly jednotky spadající do tak zvaných vojsk ministerstva vnitra.

Konečně posledním faktorem, který je třeba mít na vědomí, je i skutečnost politického zájmu představitelů. Přece jen, nasazení armády mohlo být chápáno z hlediska vnitrostátního, ale i mezinárodního, jako slabost. To bylo dost možná důvodem, proč nejvyšší politické špičky nevyužily možnosti nasazení armády v roce 1989.⁶⁴⁶

645 Odškodňování za bolest v této souvislosti řešila Sbírnka nařízení a směrnic MNO č. 18 z 31. října 1969.

646 I když i zde je třeba vzít v potaz jejich obavy o to, zda by skutečně armáda zasáhla, nebo zda by se naopak vzepřela ZACHARIÁŠ, M., *Příběh vojáka: pohled na čtyřicetiletou službu vojáka z povolání, od poručíka po generálporučíka, od 50. let až po listopadovou revoluci v roce 1989 a krátce po ní*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2012, s.148an, Autor zde přináší neověřenou informaci o tom, že zde existoval nevyšlý návrh ministra národní obrany na nasazení armády. Tamtéž s. 149.

Pojem záchranná výpomoc je poněkud zavádějící, neboť kromě použití armády při mimořádných událostech branný zákon připouštěl použití armády i k plnění důležitých hospodářských zájmů státu. Z hlediska výpomocí při mimořádných událostech, typicky při živelních pohromách, převládala stále nasazení při povodních, která nakonec vedla i k využití moderní techniky včetně letadel a také k zahraniční spolupráci, především s NDR a MLR.

Přestože prováděcí předpisy neznaly termín pracovní asistence, tento druh asistencí byl řazen pod asistence záchranné a interní vojenské předpisy s ním běžně operovaly. Pomoc armády v důležitých oblastech hospodářství navazovala na obdobnou pomoc, kterou armáda poskytovala v prvních poválečných letech. Jestliže za první republiky se proti takovému zneužití armády její vedení postavilo, po roce 1948, vzdor častým protestům ze strany vojenských představitelů, se stal z pracovních výpomocí každoroční rituál většiny vojenských útvarů. Přestože se interní vojenské předpisy snažily požadování těchto nasazení omezit, mimo jiné tím, že mohlo být provedeno jen na základě usnesení vlády, je třeba vzít v potaz politický zájem na takovéto nasazení a ten zde po většinu sledovaného období byl.

Dalším fenoménem pracovních výpomocí, byly tak zvané výpomoci dobrovolné, které vojáci poskytovali v době svého osobního volna, zejména pak o víkendech. Tyto výpomoci opět nebyly zmiňovány v žádném zákoně či nařízení a počítaly s nimi toliko interní předpisy. Jejich charakter vyplýval z celkového pojetí armády ve sledovaném období a ze snahy jejího spojení s „pracujícím lidem,“ především formou patronátních vztahů, případně se tak mohla vyřešit i škoda, kterou armáda svým počínáním, například při výcviku, způsobila.⁶⁴⁷

Pravdou však je, že přestože tato pracovní nasazení výrazně nabourávala výcvikový program, byla poskytována v zásadě za náhradu nákladů, které šly nad rámec výdajů armády.

647 ZACHARIÁŠ, M., *Příběh vojáka: pohled na čtyřicetiletou službu vojáka z povolání, od poručíka po generálporučíka, od 50. let až po listopadovou revoluci v roce 1989 a krátce po ní*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2012, s. 114–115.

Situace po r. 1989

V období po svržení komunistického režimu v listopadu 1989 panoval ve společnosti vůči armádě negativní postoj. Ačkoliv armáda se nepodílela na potlačování demonstrací v r. 1989, přesto byla armáda, zejména na velitelských funkcích, příliš propojená s komunistickým režimem, a proto vzbuzovala nedůvěru a strach, že by jí mohlo být zneužito.

Změny právní úpravy po r. 1989

Tyto nálady ve společnosti se odrazily hned v roce 1990, kdy došlo k velmi podstatné novele zákona č. 92/1949 Sb. zákonem č. 72/1990 Sb. ze dne 14. března 1990. Novela vypustila řadu ustanovení a výrazně pozměnila zejména §1 tohoto zákona. Podle nového znění §1 odst. 1 již vymizelo ono jednoznačné politické zaměření (viz výše). Další významnou změnou bylo omezení spolupůsobení armády na udržování bezpečnosti uvnitř státu pouze na situace, kdy by bylo přímému násilnému útoku vystaveno ústavní zřízení státu (§1 odst. 2 písm. c) zákona č. 92/1949 Sb. ve znění zákona č. 72/1990 Sb.).

Změněn byl i odstavec třetí téhož paragrafu, kdy došlo k vypuštění možnosti využít armádu, pokud to vyžaduje důležitý hospodářský zájem. Toto ustanovení se jednoznačně ukázalo jako přežitek a v ekonomickém systému postaveném na tržním hospodářství pro něj skutečně nebylo místa.

Nadále tedy mohli být vojáci nasazeni pouze při pohromách, ovšem i zde došlo k podstatnému omezení. Nové znění §1 odst. 3 branného zákona uvádělo, že podrobnosti k takovému použití, zejména pokud jde o právní poměry vznikající z takového použití, stanoví federální vláda nařízením.

Podle některých názorů tato novela branného zákona zrušila pojem vojenské výpomoci jako právní termín. Výslovné zrušení vojenské výpomoci však v zákoně 72/1990 Sb. nenalezneme. Ba co víc, čl. III. zákona č. 72/1990 Sb., který zrušuje některá ustanovení vládního nařízení č. 21/1958 Sb., jímž se provádí branný zákon, nezrušuje § 60, který úpravu vojenské výpomoci obsahuje. Tato situace je poměrně typická pro období, kdy jsou zákony přijímány ve velkém chvatu a leckdy tak dochází k chybám, nekompatibilitě jednotlivých předpisů a tím i k nepřehlednosti právní úpravy. Není proto divu, že se v zákonech nadále vyskytuje odkaz na vojenské výpomoci a že tento termín je nadále používán až do r. 1999.

Uvolněná situace devadesátých let a pocit radosti z nabyté demokracie a svobody

vedly k řadě nových problémů, se kterými se bezpečnostní složky musely potýkat. Docházelo ke stávkám vězňů a problémy přineslo především otevření hranic na západ, čímž se náš stát stal tranzitní zemí pro utečence, kteří se toužili dostat na západ. Tyto problémy ukázaly, že i nadále bude potřeba využití jednotek armády.

Zákonné opatření č. 207/1990 Sb.

Dne 29. května 1990 vydalo předsednictvo Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky zákonné opatření, které umožnilo vyčleňování příslušníků Pohraniční stráže a vojáků vojsk ministerstva vnitra k plnění úkolů Veřejné bezpečnosti. Opatření bylo vydáno nikoliv na základě branného zákona, který se na nasazení podle tohoto předpisu nevztahoval.⁶⁴⁸ Opatření bylo vydáno na základě čl. 58 odst. 3 ústavního zákona č. 143/1968 Sb., o československé federaci.⁶⁴⁹

Jak je vidět, již krátce po podstatném omezení ozbrojených výpomocí se ukázalo, že novelizovaný branný zákon nedokázal pokrýt všechny situace, které mohly nastat. Svou roli patrně sehrálo i relativně nedávné použití vojáků při potlačování vzpoury vězňů v Leopoldově (leden 1990) a možnost, že by se obdobná situace mohla někdy opakovat.⁶⁵⁰ Výhodou zákonného opatření byla skutečnost, že takovéto použití byla oprávněna požadovat vláda příslušné republiky za předpokladu, že je to nutné k zajištění bezpečnosti a veřejného pořádku na území příslušné republiky.

Vojáci měli při plnění těchto úkolů stejná práva a povinnosti jako příslušníci SNB, přičemž ministr vnitra dané republiky mohl stanovit jinak. Prokazovali svou příslušnost svým předepsaným stejnokrojem a červenou rukávovou páskou s černými písmeny „SNB“, popř. ústním prohlášením, tedy v souladu s ustanovením § 4 a 5 vyhlášky Federálního ministerstva vnitra (FMV) č. 12/1979 Sb., o prokazování příslušnosti ke Sboru národní bezpečnosti a oprávnění k plnění jeho úkolů (§4 zákonného opatření).

Další novely branného zákona

V květnu 1991 došlo k další novele branného zákona pod č. 227/1991 Sb., kterou byl k prvnímu paragrafu přidán čtvrtý odstavec. Jeho text byl v podstatě obdobný textu zákonného opatření č. 207/1990 Sb. Rozdíl byl pouze v tom, že zákonné opatření

648 Na vyčleňování příslušníků PS a vojsk ministerstva vnitra k plnění těchto účelů se podle opatření nevztahovala ustanovení §1 odst. 2 písm. c) branného zákona č. 92/1949 Sb., ve znění pozdějších novel, ani ustanovení §51 odst. 2 zákona č. 40/1974 Sb., o Sboru národní bezpečnosti, ve znění pozdějších novel (§5 zákonného opatření)

649 Podle tohoto článku mělo předsednictvo federálního shromáždění pravomoc přijmout zákonné opatření k řešení neodkladných opatření, k jejichž provedení by jinak bylo třeba zákona.

650 KUBEŠA, M., Úkoly Armády České republiky a jak je naplňovat. *Vojenské rozhledy*, 1999, č.4, s. 98

se týkalo příslušníků vojsk ministerstva vnitra, kdežto toto ustanovení platilo pro příslušníky armády v činné službě. Ke střežení objektů zvláštního významu a k ostraze státní hranice tak bylo možno použít i vojáky a to se souhlasem vlády České a Slovenské Federativní Republiky. Podrobnosti takovéhoho využití k plnění úkolů policie (respektive v té době ještě stále SNB) měla stanovit vláda nařízením. Vojáci měli stejná práva a povinnosti jako příslušníci SNB.

Dne 22. srpna 1991 vydala federativní vláda nařízení č. 382/1991 Sb.,⁶⁵¹ kterým umožňovala použití vojáků v činné službě při střežení objektů zvláštního významu a k ochraně státních hranic.⁶⁵² Vojáci měli podle tohoto nařízení stejná oprávnění jako policisté.⁶⁵³

V r. 1993 došlo k dalšímu významnému zlomu v uspořádání našeho státu – k rozdělení dosavadní federace a vzniku samostatné České republiky. Dosavadní právní úprava byla zachována a počítal s ní i nový zákon č.15/1993 Sb., o Armádě České republiky.

Dalšími situacemi, kdy byla armáda použita k plnění úkolů orgánů veřejné správy, bylo například posílení hranice v únoru 1993 a také pomoc Policii ČR při zajišťování výměny kolkovaných peněz v rámci měnové odluky České a Slovenské republiky.⁶⁵⁴

Povodně roku 1997

V červenci r. 1997 vyvolaly několik dní trvající deště rozsáhlé povodně, zejména v oblastech severní a následně i jižní Moravy. Charakter a rozsah povodní byl takový, že je nebylo možno silami, které byly k dispozici, zvládnout. Následkem nastalé situace dne 10. července vláda na mimořádném zasedání přijala usnesení č. 415/1997.

Toto usnesení zkonstatovalo závažnost stavu a rozhodlo, že situace vyžaduje, aby byli nasazeni vojáci v činné službě v souladu s ustanoveními branného zákona

651 Nařízení nabylo účinnosti dnem vyhlášení a bylo zrušeno až nařízením vlády č. 259/1999 Sb., o střežení objektů důležitých pro obranu státu, které bylo vydáno již na základě zákona č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách ČR.

652 Tyto objekty a úseky měla na základě žádosti ministra vnitra České a Slovenské Federativní Republiky v dohodě s ministrem obrany České a Slovenské Federativní Republiky stanovit federativní vláda (§2 nařízení č. 382/1991 Sb.). Způsob a formu spolupráce obou bezpečnostních složek měli dohodnout ministr vnitra a obrany.

653 Nyní již podle zákona č. 333/1991 Sb., o Federálním policejním sboru a Sboru hradní policie.

654 KUBEŠA, M., Úkoly Armády České republiky a jak je naplňovat. *Vojenské rozhledy*, 1999, č.4, s. 98.

a zákona o Policii ČR. K plnění úkolů Policie ČR (!) na nezbytně potřebnou dobu⁶⁵⁵ při záchranných pracích v postižených oblastech bylo povoláno do 5000 vojáků v činné službě (bod IV. usnesení). Zároveň byl vládou vysloven souhlas s povoláním vojáků v záloze k výjimečnému vojenskému cvičení po dobu nezbytné potřeby, pokud z vojáků v činné službě nebylo možné potřebné počty specialistů použít k záchranné vojenské výpomoci (!) nebo k plnění úkolů Policie ČR (bod V. odst. 1 usnesení). Zajištění splnění úkolů podle bodu IV. a V./1 usnesení bylo svěřeno ministru obrany a vnitra.

Text usnesení je poněkud poznamenán spěchem, takže je v něm možno setkat se s řadou nepřesností. Zaráží především to, že vojáci byli podle bodu IV. povoláni pouze k plnění úkolů Policie ČR, avšak v bodě V. odst. 1 se hovořilo i o použití vojáků při záchranných pracích. Dalším zarážejícím faktem je, že i sama vláda zde použila termínu vojenské výpomoci, ačkoliv ten měl být – jak již výše bylo řečeno – zrušen. Je tedy patrné, že ačkoliv již výpomoc právně neexistovala, jako termín neprávni se nadále vyskytovala. Velmi svérázným způsobem se podařilo vládě obejít ustanovení §1 odst. 3 a 4 zákona č. 92/1949 Sb., v platném znění, které umožňují použít k takovýmto úkolům pouze vojáky v činné službě. Nedostatek kvalifikovaných vojáků byl využit vyhlášením vojenského cvičení.⁶⁵⁶

Všechny situace, ve kterých byla armáda až do povodní nasazena, byly akce předem plánované a nebyl problém se na ně připravit. Povodně v roce 1997 však byly situací zcela odlišnou. Povodně přišly zcela nenadále a mezi jejich počátkem a vládním usnesením navíc proběhlo několik drahocenných dní, během nichž by – při pružnější právní úpravě – již vojáci mohli dávno pomoc poskytnout. Právě povodně v roce 1997 přispěly ke zcela nové právní úpravě nejen v otázce branného zákonodárství, která proběhla v roce 1999, ale i v otázce řešení krizových situací a vytvoření Integrovaného záchranného systému (2000). Přestože v tomto bodě se již publikace z pole historie dostává do pole práva platného a účinného, bude alespoň stručně zmíněn následující vývoj a naznačeny jeho základní tendence.

655 Usnesením vlády č. 470 ze dne 13. srpna 1997 bylo nasazení vojáků jednotek CO prodlouženo až do 15. listopadu 1997. DVORŮŽEK, J. Záchranné útvary CO – význam a poslání pro společnost. *Vojenský profesionál*, 2000, č.1-2-3, s. 95.

656 SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-_.1989.pdf, s. 189.

Branné zákonodárství na přelomu 20. a 21. stol. a Integrovaný záchranný systém

Zákon č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách České republiky

Na sklonku devadesátých let 20. stol. došlo k podstatné změně branného zákonodárství, která značně pozměnila dosavadní úpravu nebojové činnosti armády. První zásadní změnou byla skutečnost, že problematika nebojové činnosti již nebyla upravena v branném zákoně, ale v zákoně č. 219/1999 Sb. o ozbrojených silách České republiky. Důvodem pro vytvoření tohoto zákona byl fakt, že právní úprava jednotlivých složek ozbrojených sil, tedy Armády České republiky, Hradní stráže a Vojenské kanceláře prezidenta republiky, byla zatím roztržena v několika zákonech, což celou úpravu značně znepřehledňovalo.⁶⁵⁷ Kromě toho dosavadní zákony nepostačovaly novým situacím, jako byly humanitární operace a také spolupráce našich ozbrojených sil s ozbrojenými silami jiných států.⁶⁵⁸ Problematika mezinárodní pomoci byla upravena v § 10, další úkoly armády byly upraveny v druhé hlavě třetí části zákona.

Nejenže problematika nebojové činnosti nebyla již upravena v branném zákoně, ale na rozdíl od předchozích úprav již jednoznačně neexistoval jednotící termín pro nebojovou činnost armády. Ustanovení § 14 odst. 1 v devíti bodech vypočítával jednotlivé situace, kdy může být vojsko využito:

- střežení objektů důležitých pro obranu státu (§ 14 odst. 1 písm. a)
- plnění úkolů Policie České republiky (§ 14 odst.1 písm. b)
- záchranné práce při pohromách nebo při jiných závažných situacích (§ 14 odst.1 písm. c)
- odstranění jiného hrozícího nebezpečí za použití vojenské techniky (§ 14 odst.1 písm. d)
- leteckou přepravu ústavních činitelů (§ 14 odst.1 písm. e)
- zabezpečení letecké zdravotnické dopravy (§ 14 odst.1 písm. f)
- zabezpečení letecké činnosti pro vlastní potřeby (§ 14 odst. 1 písm.g)
- zajištění letecké služby pátrání a záchrany (§ 14 odst.1 písm. h)
- zabezpečování přepravy na základě rozhodnutí vlády (§ 14 odst.1 písm. i)

657 SALÁK, P. *Nebojová činnost Armády české republiky – pomoc AČR při mimořádných událostech*. Brno, 2008. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, s. 63.

658 Důvodová zpráva k návrhu zákona č.219/1999 Sb., o ozbrojených silách ČR.

Odstavec druhý téhož paragrafu přiznává příslušníkům armády při plnění úkolů podle § 14 odst.1 písm. b) stejná práva a povinnosti, jako mají příslušníci Policie ČR. Konečně třetí odstavec stanovuje, že: „*Vláda nařízením určí objekty důležité pro obranu státu a úseky státních hranic strážené vojáky armády, stanoví použití vojáků armády a způsob jejich povolání k plnění úkolů Policie České republiky podle zvláštního právního předpisu⁶⁵⁹ a k záchranným pracím a stanoví počty vojáků armády potřebných k plnění uvedených činností.*“ Další ustanovení příslušné hlavy následně rozebírají jednotlivé druhy těchto úkolů. Ustanovení §§ 15–17 se věnovala záchranným pracím, § 18 odstranění jiného hrozícího nebezpečí za použití vojenské techniky a v návaznosti na tyto paragrafy § 19 stanovoval, že při použití armády k činnostem upraveným ve výše jmenovaných paragrafech by měly mít přednost vojenské záchranné útvary. Další úkoly armády obsažené v § 14 odst. 1 byly pak dále rozvedeny až do § 24.

Zjednodušení požadování armády k plnění nebojových úkolů se odrazilo i v relativně značném počtu situací, kdy byly její jednotky nasazeny. Hned v následujícím roce bylo vojáků využito v souvislosti se zasedáním Mezinárodního měnového fondu v Praze (nařízení vlády č. 276/2000 Sb.) a o dva roky později při zasedání NATO. V obou dvou případech vojáci však nebyli nasazeni přímo proti demonstrantům, tak jak bylo obvyklé třeba za první republiky. Tento úkol byl přenechán příslušníkům policie, kteří byli k tomuto účelu svezeni z území celého státu. Úkolem vojáků bylo naopak nahradit v běžné pořádkové službě tyto policisty. To mělo mimo jiné za následek i to, že vojáci nezasahovali v útvaru, ale jako jednotlivci v hlídkách spolu s příslušníky Policie ČR. Vláda navíc využila své pravomoci a omezila oprávnění příslušníků armády, takže při této činnosti působili neozbrojení.⁶⁶⁰

S nasazením, při němž vojáci byli neozbrojení, případně měli i jinak omezeny možnosti donucovacích prostředků, se bylo možno setkat zejména v prvních letech, nicméně následkem událostí 11. září 2001 a hrozbou teroristických útoků bylo stále častěji vojákům oprávnění nosit zbraň ponecháváno. Prvním předpisem, který jim toto oprávnění přiznával, bylo nařízení vlády nařízení č. 348/2001 Sb. z 26. září 2001. Podle tohoto nařízení byli vojáci povoláni i k ochraně objektů, avšak ne ve smyslu ustanovení § 14 odst. 1 písm. a) zákona o ozbrojených silách. Zatímco v případě ochrany podle zákona o ozbrojených silách bylo možno takto chápat o objekty, které jsou stanoveny vládním nařízením, tehdejší zákon o Policii ČR (zákon č. 283/1991 Sb.) sám obsahoval výčet objektů a osob, které měla za úkol policie chránit (§ 2 odst.1 písm. g, h) a p) zákona

659 Tím je míněn zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky.

660 Jedinou výjimkou byli vojáci, kteří byli určeni k ochraně mezinárodního letiště Praha – Ruzyně a příslušníci Vojenské policie. Viz SALÁK, P. *Nebojová činnost Armády české republiky – pomoc AČR při mimořádných událostech*. Brno, 2008. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, s. 98.

č. 283/1991 Sb.). Tento výčet byl jednak mnohem širší, a ačkoliv byl taxativní, ustanovení písm. h) ho umožňuje rozšířit o „objekty zvláštního významu pro vnitřní pořádek a bezpečnost“, k čemuž postačuje pouze rozhodnutí vlády na návrh ministra vnitra.⁶⁶¹ Vojáků včetně bojové techniky bylo využito k ochraně budovy Rádia Svobodná Evropa v centru Prahy. S ohledem na fakt, že boj proti terorismu pokračoval konfliktem v Afghánistánu a Iráku, nebyla již oprávnění vojáků měněna a došlo pouze k prodloužení doby nasazení vojáků do 31. prosince 2002, přičemž se tak dělo opět cestou nařízení vlády a kromě doby nasazení docházelo také k postupnému snižování stavů nasazených vojáků.⁶⁶² Velmi podobně se pak postupovalo i v následujících letech, přičemž vždy byla nařízení přijímána na dobu určitou, aby bylo zabráněno zneužití.⁶⁶³

Vedle střežení před hrozbou teroristického útoku však byli vojáci povoláváni i k plnění úkolů policie při mimořádných událostech. V zásadě je možno vysledovat dva druhy těchto nařízení. Jednak nařízení preventivní, která nebyla omezena časově, a jejichž účelem bylo stanovit pravidla pro případ, že by nějaká mimořádná událost nastala. Zde je možno poukázat na nařízení vlády č. 332/2001 Sb., které bylo nahrazeno nařízením č. 13/2004 Sb. Zatímco první z těchto nařízení ještě omezovalo pravomoci vojáků, tím, že měli být bez zbraně a navíc měli omezené i pravomoci stran donucovacích prostředků, druhé jmenované již jasně stanovovalo, že „Vojáci v činné službě plní tyto úkoly se zbraní.“ (§ 2 věta druhá nařízení č. 14/2008 Sb.). Určení vojáků, techniky a druhů výzbroje bylo pak na ministrovi obrany. Toto nařízení bylo zrušeno, spolu s mnoha dalšími nařízeními jak již bylo výše řečeno, zákonem č. 273/2008, o Policii České republiky (§ 121 tohoto zákona).

661 Tento postup umožňoval mnohem snazší a operativnější přístup než nařízení vlády, které ke své účinnosti vyžaduje publikaci ve sbírce zákonů. Tímto způsobem mohli být vojáci využiti k ochraně objektů souvisejících se státoprávním uspořádáním státu (zastupitelské úřady, objekty Parlamentu, Ústavního soudu atp.), objekty, jejichž ochrana vyplývá z mezinárodních dohod, kterými je Česká republika vázána, dále jde o ochranu jaderných zařízení určených vládou České republiky a jaderného materiálu při jeho přepravě podle zvláštního zákona. Zároveň může zajišťovat ochranu osob uvedených pod písm. g) výše citovaného ustanovení zákona o Policii ČR. SALÁK, P. *Nebojová činnost Armády české republiky – pomoc AČR při mimořádných událostech*. Brno, 2008. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, s. 99. Akutální zákon o policii (č. 273/2008 Sb.) již takovýto taxativní výčet úkolů neobsahuje.

662 Nařízení vlády č. 484/2001 Sb. ze dne 19. prosince 2001, č. 112/2002 Sb. z 25. března 2002, č. 298/2002 Sb. ze dne 19. června 2002 a nařízení 427/2002. Nařízením č. 112/2002 Sb. byl početní stav vojáků povolanych k plnění úkolů Policie ČR snižen na 300 vojáků. Nařízením č. 427/2002 Sb. na sto. SALÁK, P. *Nebojová činnost Armády české republiky – pomoc AČR při mimořádných událostech*. Brno, 2008. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, s. 99.

663 Na příklad nařízení č. 10/2003 Sb., č. 46/2003 Sb. a č. 483/2003 Sb.

Druhým případem jsou pak situace, kdy bylo reagováno ad hoc na situace, jež právě nastaly. Nejznámějším takovým příkladem bylo nasazení armády k plnění úkolů policie v době povodní v Čechách v roce 2002, i když je pravdou, že plnění úkolů policie bylo spíše ve stínu hlavního zásahu – tedy záchranných prací. Na základě nařízení č. 377/2002 Sb. ze dne 13. srpna 2002 bylo povoláno k plnění úkolů pořádkové služby Policie ČR nejvýše 1000 vojáků v činné službě (§ 1 nařízení č. 377/2002 Sb.).⁶⁶⁴ Cílem jejich nasazení bylo posílení policejních hlídek, které v evakuovaných oblastech měly za úkol zabránit rabování. Tito vojáci měli plnit úkoly podle § 1 pod velením příslušníka policie, avšak beze zbraně. Přestože byl velmi záhy počet příslušníků armády zvýšen, oprávnění mít zbraň vojáci nezískali.⁶⁶⁵ Tato skutečnost mohla vybízet k položení otázky, či bezpečnost vlastně takto nasazení vojáci měli chránit. Neodbytnost této otázky vystupuje o to silněji, je-li do úvahy vzat výrok: *„Záleží na řízení policistů a samozřejmě i na odpovědnosti vojáků samých, aby se nedostali do nebezpečné situace...“*⁶⁶⁶

Integrovaný záchranný systém

Povodně v roce 1997 nevyvolaly jen změnu v právní regulaci ozbrojených sil, ale celkově všech složek, jež se na řešení mimořádných složek podílely. Výsledkem těchto snah byly dva zákony: zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a č. 240/2000 Sb., krizový zákon. Původně mělo jít o zákon jediný, nicméně během legislativního procesu došlo k jeho rozdělení na dvě části, což se negativně odrazilo zejména vzhledem k definici pojmů, která se podle dikce ustanovení § 2 zákona č. 240/2000 Sb. *„...pro potřeby tohoto zákona...“* jak již bylo řečeno výše, vztahuje jen na krizový zákon.

Zákon o integrovaném záchranném systému (IZS) si klád za cíl sjednotit všechny složky, které se na řešení mimořádných situací podílejí. Tyto složky rozdělil do dvou kategorií. První základní složky, které tvoří zejména Hasičský záchranný sbor České republiky, zdravotnická záchranná služba a Policie České republiky. Vedle těchto složek však přistupují i další subjekty, které jsou označovány jako ostatní složky IZS. Mezi těmito složkami ustanovení § 4 odst. 2 zákona o IZS na prvním místě jmenuje vyčleněné síly a prostředky ozbrojených sil.

664 Operace na pomoc policii při povodních nesla název „Ochrana“, její koordinací byl pověřen náčelník Vojenské policie plk. Josef Bečvář. ZEMAN, J., Dávají lidem pocit bezpečí. *A report 2002*, č. 19, s. 9.

665 SALÁK, P. *Nebojová činnost Armády české republiky – pomoc AČR při mimořádných událostech*. Brno, 2008. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, s. 102an. K problematice nošení a nenošení zbraní vojáky při nasazení k plnění úkolů policie srovnej také SALÁK, P. *Pomoc armády při plnění úkolů policie – ozbrojená asistence?* *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2003, č. 2, s.165–171.

666 <http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=833>, 22.10.2002, 14,20h.

Povodně v roce 2002

Z hlediska záchranných operací, které armáda České republiky na počátku 21. století poskytla, zcela jednoznačně svým rozsahem vybočuje již zmíněný zásah při povodních v roce 2002. Charakter těchto povodní svou ničivostí předčil povodně z roku 1997 a zároveň prověřil kvalitu nově vytvořeného Integrovaného záchranného systému a krizového zákonodárství. Z hlediska armády byl zásah plně odpovídá vojenské terminologii pro zásah velkého rozsahu (viz výše kapitola Terminologie).⁶⁶⁸

Nasazení armády začalo v neděli 11. srpna, pozdě večer na základě nařízení náčelníka Generálního štábu AČR velitelům operačních stupňů k uvedení vojsk do vyššího stupně připravenosti, přičemž zároveň s tím byl aktivován i Krizový štáb MO.⁶⁶⁹ Na velitelstvích začínají pracovat operační skupiny, v postižených oblastech nasazeno cca 465 mužů a 57 kusů techniky.⁶⁷⁰ Následující den vláda schválila na mimořádném zasedání stav nouze na postižených územích (Praha, Středočeský, Jihočeský, Plzeňský a Karlovarský kraj), nasazeny 4 vrtulníky, 500 mužů, 66 strojů. V Praze 150 vojáků začalo budovat hráze.⁶⁷¹ Dne 13. srpna pak vláda rozhodla v duchu ustanovení § 16 odst. 3 v souladu s ustanovením § 14 odst. 3 zákona o ozbrojených silách o povolání dalších 1000 mužů. Postupem času počet nasazených vojáků a techniky rostl, až na 6093 vojáků a 777 kusů techniky dne 26. srpna 2002.⁶⁷²

Samotná operace POVODEŇ se dělila na několik fází, z nichž však některé probíhaly paralelně:

- operace ZÁCHRANA – od 7.–10. srpna 2002 do 20. září (toho dne povodňová vlna opustila území České republiky)

667 Oficiálně byl tento plán schválen až dne 17. srpna, tedy v době, kdy již téměř týden vojáci zasahovali. Povodeň den po dni, *A report*. 2002, č. 20, příloha s.4. Srovnej též hodnocení průběhu této operace HALAŠKA, J., Zkušenosti z nasazení Armády České republiky při povodních 2002. In: *Sborník konference CM&ST „Krizový management.“* Brno: Vojenská akademie Brno, 2002, s. 108–113.

668 K tomu viz kapitola Terminologická nejednotnost a názor p. Lubomíra Spáčil, viz SPÁČIL, L., Nevojenská obrana – nový termín v oblasti obranného plánování. *Vojenské rozhledy*, 1999, č.3, [18. 11. 2001, 15 hod.]. Dostupné z: http://www.army.cz/vti/vojroz/1999_3/nevoj.htm.

669 SALÁK, P. *Nebojová činnost Armády české republiky – pomoc AČR při mimořádných událostech*. Brno, 2008. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, s. 91.

670 Zejména 72. vzv. z Jindřichova Hradce a jiných posádek v jižních Čechách, jednotky byly ze Sil územní obrany na základě požadavků státní správy a místní samosprávy. Souhrnná zpráva o průběhu a řešení povodní v srpnu 2002, s. 28.

671 Povodeň den po dni, *A report*. 2002, č. 20, příloha s. 2.

672 Dne 28.8. bylo nasazeno dokonce 862 kusů techniky. Souhrnná zpráva o průběhu a řešení povodní v srpnu 2002, s. 29.

- operace OBNOVA – navázala plynule na operaci Záchrana v souvislosti s ustupováním povodňové vlny z jednotlivých oblastí – začala 20. srpna 2002.
- operace OCHRANA – vojáci byli nasazeni k plnění úkolů pořádkové služby Policie ČR (k tomu viz výše)
- operace HUMANITÁRNÍ POMOC
- PSYCHOLOGICKO-ZDRAVOTNICKÁ OPERACE

Všechny čtyři posledně jmenované operace probíhaly současně a začaly 20. srpna na územích, která již povodňová vlna opustila.

Největší nasazení vojáků si vyžádala především operace OBNOVA, zaměřená na urychlenou likvidaci a odstraňování následků. Nasazení si vyžádalo navýšení počtu osob až na 8000 vojáků.⁶⁷³ Zapojeni byli nejen vojáci z povolání a vojáci základní vojenské služby, ale i civilní zaměstnanci,⁶⁷⁴ studenti vojenských škol⁶⁷⁵ a příslušníci tzv. aktivních dobrovolných záloh.⁶⁷⁶ Nasazení některých těchto příslušníků ozbrojených sil je přitom značně problematické, neboť nasazeny mohou být jen osoby v činné službě. V případě studentů, kteří teprve 1. srpna nastoupili na tříměsíční náhradní službu na Vysokou vojenskou školu pozemního vojska ve Vyškově, to bylo vyřešeno provizorní „povodňovou“ přísahou, kterou museli před odchodem na záchranné práce podepsat.⁶⁷⁷ V případě ostatních pak šlo o nasazení na vlastní žádost, tedy dobrovolné, které pouze armáda umožnila a zaštitila.⁶⁷⁸

Zejména zkušenosti z těchto povodní vedly k některým změnám, které byly v zákoně č. 219/1999 Sb. následně provedeny.

Sporná nasazení

Mezi nasazeními armády můžeme nalézt i poněkud kuriozní nasazení v souvislosti s likvidací dobytka nakaženého BSE na farmě v Dušejově.⁶⁷⁹ Právě tento případ

673 Operace Povodeň 2002. *A report*. 2002, č. 20, příloha s. 7.

674 PROCHÁZKA, F., Vojáci v pražské ZOO. *A report*. 2003, č.10, s. 32.

675 Od soboty 17. srpna pomáhali studenti Vojenské lékařské fakulty v Hradci Králové, od 18. srpna pak 300 studentů Vojenské akademie Brno a Vysoké vojenské školy pozemního vojska ve Vyškově, tito nováčci byli odvoláni dne 3. září a vystřídáni staršími kolegy a pedagogy. Povodeň den po dni, *A report*. 2002, č. 20, příloha s. 4 an.

676 Aktivní dobrovolné zálohy fungují na základě zákona č. 128/2002 Sb., kterým se mění zákon č. 218/1999 Sb., o rozsahu branné povinnosti. Je třeba dodat, že tito vojáci se účastnili vojenského cvičení a na pomoc po povodních byli převedeni na vlastní žádost. SOUŠEK, T., Aktivní dobrovolné zálohy v novém. *A report* 2002, č. 20, s. 19.

677 MAREK, V., Hrdinové z bronxu. *A report*. 2002, č. 18, s. 2.

678 SALÁK, P. *Nebojová činnost Armády české republiky – pomoc AČR při mimořádných událostech*. Brno, 2008. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, s. 92.

679 -jaš-, Černobyl nehrozí. *A report*. 2002, č. 5, s.19.

nasazení však také může ukazovat, jak ošemetné je co nejpreciznější omezení možných způsobů nasazení vojáků. Vedle jednotek Hasičského záchranného sboru byly na základě ustanovení § 39 odst. 1 krizového zákona ve vazbě na další ustanovení krizového zákona a zákona o IZS také využity jednotky záchranné a výcvikové základny z Jindřichova Hradce.⁶⁸⁰ Do jaké míry šlo při tomto nasazení o použití vojáků podle ustanovení § 14 odst. 1 písm. c) nebo písm. d) zákona o ozbrojených silách, lze těžko říci. Situace v Dušejově patrně nenaplňovala požadavek závažnosti situace dané písmenem c), na druhou stranu patrně nebylo využito pouze vojáků potřebných k obsluze podle písmena d).⁶⁸¹

Poněkud sporným způsobem nasazení bylo i pátrání po osobách, z nichž patrně nejznámějším případem bylo pátrání po sourozencích Osmanských, kteří byli bohužel nalezeni mrtví.⁶⁸² Není sporu o tom, že pomoc v takovéto situaci je „*vysoce morální činnost*“⁶⁸³, na druhou stranu, pod které ustanovení by bylo možno toto nasazení subsumovat. Přestože jde o záchranu lidských životů, není možno, aby byl tento zákrok subsumován pod úkoly ve smyslu ustanovení § 14 odst. 1 písm. c), neboť nejde o situaci ve smyslu tohoto ustanovení a rovněž znění ustanovení písm. h) nebylo možno použít, neboť to bylo vázáno na letecké neštěstí.⁶⁸⁴ Podobně tomu bylo i s ustanovením § 14 odst. 1 písm. d) a v návaznosti na to s ustanovením § 18, které počítaly pouze s nasazením techniky a obsluhy pro tuto techniku. Zásahů při pátrání po ztracených osobách se sice podílí i technika, nicméně zpravidla i velmi početná „armáda“ pátračů v terénu bez vazby na tuto techniku a její obsluhu.⁶⁸⁵

680 Písemná odpověď náčelníka generálního štábu AČR na autorův dotaz pod čj. 911171/2001-1304 ze dne 8. 11. 2001.

681 Zároveň se podíleli vojáci z jihlavské posádky na klidném průběhu celé akce. Svým způsobem tedy tito vojáci fungovali jako bezpečnostní složky, což by ovšem odpovídalo nasazení armády podle § 14 odst. 1 písm. b), což by však vyžadovalo formu vládního nařízení. SALÁK, P. *Nebojová činnost Armády české republiky – pomoc AČR při mimořádných událostech*. Brno, 2008. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, s. 79

682 Naopak úspěšné bylo pátrání dne 17. 7. 2002 po důchodci na Třebíčsku, jehož se účastnili vojáci z letecké základny v Náměstí nad Oslavou. <http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=512> [cit. 30.4. 2003, 12hod. 10min.].

683 Písemná odpověď náčelníka generálního štábu AČR na autorův dotaz pod čj. 911171/2001-1304 ze dne 8. 11. 2001.

684 Použití armády podle tohoto ustanovení vychází ze zákona č. 49/1997 Sb., o civilním letectví, ve znění pozdějších novel a úmluvy o mezinárodním civilním letectví zveřejněnou pod č. 147/1947 Sb. a upravuje pouze leteckou záchrannou a pátračí službu (celosvětově je tato služba označována anglickou zkratkou SAR – search and rescue). SALÁK, P. *Nebojová činnost Armády české republiky – pomoc AČR při mimořádných událostech*. Brno, 2008. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, s. 76.

685 Tuto situaci již nově může vyřešit s jistou mírou opatrnosti ustanovení § 14 odst. 1 písm.

Novelizace

Na podobě ustanovení zákona se pochopitelně odrazila změna struktury veřejné správy, která byla spojena zánikem okresních úřadů a přenosem jejich pravomocí na kraje, případně na obce.⁶⁸⁶ Mnohem podstatnější změny však nastaly až roku 2005 zákonem č. 546/2005 Sb. Tyto změny byly vyvolány jednak reakcí na nejasnosti stran nasazení armády k boji s živelnými pohromami, zároveň však také novela reagovala na fakt, že ne všechny činnosti, při kterých armáda spolupůsobilá, byly v zákoně zahrnuty.

Touto novelou tak byla doplněna i další ustanovení prvního odstavce § 14 zákona o ozbrojených silách, přičemž dvě z těchto změn výrazně ovlivnily nebojovou činnost armády. První změna se týkala ustanovení písm. c), které počítalo s pomocí při záchranných pracích. Jak ale již bylo v úvodu naznačeno, krizový zákon a zákon o integrovaném záchranném systému nerespektovaly již platící předpisy a hovořily i o zákrocích při likvidačních pracích. Problémy, které sporný výklad vyvolal, byly odstraněny právě touto novelou, která do zmiňovaného ustanovení přidala slova: „... nebo k likvidaci následků pohromy“ (čl. I. bod 14 zmiňované novely).⁶⁸⁷ Ve stejném smyslu došlo i ke změně následujících paragrafů, které použití při živelních pohromách rozebírají, s jedinou výjimkou – ustanovení § 14 odst. 3. Bezespору však nejde o záměr, spíše o opomenutí zákonodárce. Změnu zaznamenalo rovněž ustanovení písm. h), které nově již nehovoří o zajištění letecké služby pátrání a záchrany, ale obecně o poskytování leteckých služeb (čl. I. bod 16).⁶⁸⁸

Novelou č. 546/2005 Sb. byly dále zavedeny další dva druhy úkolů a to:

- zabezpečení kulturních, vzdělávacích, sportovních a společenských akcí (§ 14 odst.1 písm. j)⁶⁸⁹
- plnění humanitárních úkolů civilní ochrany (§ 14 odst.1 písm. k)

V roce 2008 pak došlo k další změně, kterou doznalo tentokrát ustanovení § 14

k) (viz níže).

686 Tyto změny přinesl zákon 320/2002 Sb., o změně a zrušení některých zákonů v souvislosti s ukončením činnosti okresních úřadů.

687 Takto došlo k využití vojáků například v roce 2009 po povodních v Čechách, viz nařízení vlády č. 236/2009 Sb. o povolání vojáků Armády České republiky k likvidaci následků pohromy po povodních v období od 1. srpna 2009 do 31. srpna 2009.

688 Změny nabyly účinnosti 1. ledna 2006.

689 V návaznosti na to přibýlo do zákona i ustanovení § 24a, které tento druh úkolů dále rozvádí. Toto ustanovení pamatuje především na pořádání vzpomínkových akcí, nebo přehlídek bojové techniky, příkladem může být zabezpečení akce „Cihelna 2012“ jednotkami Síl podpory (Špod). *Ročenka ministerstva obrany 2012*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – AVIS, 2013, s. 111.

odst. 1 písm. b), jelikož původní znění ustanovení počítalo sice s využitím armády k plnění úkolů policie s dodatkem: „...*při zajišťování ochrany státních hranic nebo k plnění úkolů služby pořádkové policie anebo ochranné služby*...“ Ustanovením čl XXX. zákona č. 274/2008 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o Policii České republiky (č. 273/2008 Sb.), byla tato věta vynechána.⁶⁹⁰

Přestože reforma na konci první dekády vedla k omezení vojenských útvarů specializovaných na řešení mimořádných událostí a pozornost ozbrojených sil se soustředila především na skutečně bojové úkoly,⁶⁹¹ včetně značné účasti na zahraničních misích, nebojová činnost je stále nedílnou součástí jejich úkolů a armáda má své nezastupitelné místo v rámci vedlejších jednotek Integrovaného záchranného systému. Jde zpravidla o nasazení v případě povodní.⁶⁹²

690 Zmiňované ustanovení nabylo účinnosti 1. ledna 2009.

691 O tom, jaký vliv měla reforma ozbrojených sil v roce 2008 vliv na podobu vojenských výcvikových a záchranných základen, viz níže v kapitole o civilní ochraně.

692 Jen v roce 2010 jsou zde čtyři nařízení vlády. Pravdou však je, že jde fakticky pouze o prodlužování nasazení, které bylo nejprve omezeno do 17. června (nařízení č. 161/2010 Sb.), avšak bylo dále prodlužováno nejprve do konce srpna (č. 184/2010 Sb.), posléze do konce září (č. 240/2010 Sb.) a konečně do konce října (č. 280/2010 Sb.).

CIVILNÍ OCHRANA

Ruku v roce s problematikou nebojové činnosti armády jde rovněž problematika civilní ochrany/obrany (dále též jen jako CO). Zejména po roce 1948 byly tyto útvary vedle ženistů nejčastěji používanými v případech živelních pohrom. Cílem následující kapitoly je tedy ve stručnosti přiblížit vývoj civilní ochrany.⁶⁹³

Obecný úvod

Postupně rostoucí výkonnost zbraní v průběhu 19. stol. způsobila, že se obětí válečných konfliktů čím dál ve větší míře stávali i civilisté, a to i v relativně velké vzdálenosti od bojiště. Za první světové války pak tento trend vyvrcholil použitím letectva, které operovalo i v týlu nepřítele za frontovou linií a napadalo zejména dopravní a industriální cíle – tedy i města. Zároveň použití chemických a bakteriologických látek, jejichž okruh působení nebyl omezen pouze na frontovou linii, způsobil ještě větší ohrožení civilního obyvatelstva. Právě zkušenosti z první světové války vyvolaly vytvoření organizace, která by měla za cíl ochranu civilních obyvatel. Jelikož nejnebezpečnější zbraň v té době představovalo zejména letectvo, často v jejím názvu figuruje i slovo „protiletectká“.⁶⁹⁴

Zkratka CO je někdy vykládána jako civilní ochrana, často se však setkáme i s označením civilní obrana. V období první republiky každý z těchto termínů znamenal něco jiného (viz níže), avšak v letech 1948 – 1989 se pro okruh činností, které byly za první republiky označovány jako civilní ochrana, začalo používat označení civilní obrana. Původní terminologii se vrací až po roce 1989.⁶⁹⁵

693 Text je převzat s mírnými úpravami z SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19_stol._-_1989.pdf, s. 190–198.

694 Letecké nebezpečí se odráží např. i v názvu obdobné organizace v Německu, která se nazývala Luftschutz.

695 Termín civilní ochrana spíše vystihuje samotnou podstatu činností jednotek CO, která je spíše ochranná, nebojová, zatímco termín obranná vyvolává spíše představu vojenského, respektive bojového opatření.

Historický vývoj CO

Organizace a působnost civilní protiletecké ochrany v letech 1918–1939

V ČSR byla takováto služba zřízena zákonem z 11. dubna 1935, č. 82 /1935 Sb. z. a n., o ochraně a obraně proti leteckým útokům. Z vládních nařízení vydaných podle tohoto předpisu stojí za zmínku zejména vládní nařízení z 18. října 1935, č. 199/1935 Sb. z. a n. Jak je z názvu patrné, zákon upravoval jak oblast ochrany (tedy složku civilní), tak i obrany (tedy složku vojenskou). Ochranu měly na starosti civilní úřady – tedy ministerstvo vnitra a jemu podřízené politické úřady. Pro tuto službu se užívalo označení civilní protiletecká ochrana – zkráceně CPO.⁶⁹⁶

Orgány na úseku CPO byly zejména:

- Obce – zde pak především starosta, jím ustanovený velitel místní protiletecké ochrany, místní poradní výbor CPO, který byl složen ze zástupců samaritánských, požárních a tělovýchovných organizací. Byli v něm i zástupci armád a národních gard, učitelstva a pochopitelně státních a samosprávných orgánů. Posledním orgánem byly samotné výkonné složky.
- Důležité podniky v dané obci (zejména elektrárny, potravinářské továrny, doly atp.). V nich byla CPO organizována zcela samostatně a odpovídal za ni provozovatel (vydržovatel). Tyto podnikové CPO pochopitelně měly povinnost pomáhat CPO obcí, které pak měly obdobnou povinnost vůči CPO podnikovým.
- státní podniky, ústavy a jiná státní zařízení, která prováděla potřebná opatření dle pokynů svých nadřízených úřadů.

V otázce výstavby krytů byl povinován jednak vlastník pozemku podniku, nebyl-li vlastníkem provozovatel,⁶⁹⁷ a také každý stavebník žádající o stavbu domu – nařízení výstavby krytu bylo možno v tomto případě udělit jen při povolování stavby.

Výkonné složky civilní ochrany se dělily na:

- Svépomocnou službu obyvatelstva – ta byla tvořena v domech, popř. blocích domů a ulicích a měla napravovat a odstraňovat malé a lokální následky náletů.

696 Její činnost se projevovala jak ve všeobecném ohledu – sem patřilo snižování citlivosti ohrožených míst, výstavba hlásné služby, zastírání (sem patří zejména zatemnění) a evakuace obyvatelstva – tak ve vlastní přípravě, tedy v konkrétním odstraňování či zmírňování následků leteckého útoku.

697 Viz § 1 odst. 1 písm. b) a odst. 4 téhož paragrafu vládního nařízení č. 199/1935 Sb. Jestliže provozovatel (vydržovatel) podniku nebyl zároveň vlastníkem pozemku, měl tomuto vlastníkovi přiměřeně přispívat na budování úkrytů.

- Pohotovostní službu veřejnou – ta byla ve městech nad 50 000 obyvatel organizována do okrsků a dále pak do obvodů (doporučováno, aby se velikostí shodovaly s okrsky policejních strážnic) a u měst nad 10 000 obyvatel se členila pouze na obvody, přičemž každý okrsek nebo obvod měl svůj pohotovostní oddíl se svým velitelem. Pohotovostní služba se dále dělila podle zaměření jejích složek, zde stojí za zmínku zejména služba bezpečnostní a pořádková (udržování pořádku, hlídková činnost u objektů, organizace vyklizování města), dále služba požární (do její náplně patří např. odstraňování staveb a uvolňování zasypaných přístupů) a služba samaritánská (zřizování stanic první pomoci, poskytování pomoci jak lékařské, tak i veterinářské).

Občané byli povinni si na vlastní náklad opatřit plynovou masku a udržovat ji v řádném stavu. Vedle toho mohla být tato povinnost rozšířena na opatření a udržování dalších vhodných ochranných předmětů.⁶⁹⁸

Jak bylo řečeno, hlavním orgánem na úseku civilní ochrany bylo ministerstvo vnitra. Zde však měli na starosti organizačně technické řízení CPO pouze dva, posléze čtyři referenti. Problémem také bylo, že ani ministerstvo vnitra, ani Nejvyšší rada obrany státu neměly pravomoc resortním ministerstvům ukládat úkoly a kontrolovat jejich plnění, záviselo to na vůli ministerstev. Tento stav byl několikrát kritizován, ať už různými delegacemi ke státním orgánům, které vzešly z iniciativy občanů, tak i na nejvyšších úrovních – např. audience poslanců – členů leteckého subkomitétu Národního shromáždění ČSR – u prezidenta E. Beneše dne 10. června 1938. Na zlepšení situace však již bylo příliš málo času.

V této době se také objevuje trend, kdy jsou pravomoci z ministerstva vnitra stále více přesouvány na ministerstvo národní obrany. Stalo se tak částečně již v r. 1937, kdy se branným zákonem stala CPO součástí branné výchovy obyvatelstva.⁶⁹⁹

Období 1939–1945

Za 2. světové války byla částečně ponechána úprava prvorepubliková, vedle ní se však uplatnila organizace protiletecké ochrany platná pro území Třetí říše (Luftschutz). Zde byl rozhodující zákon o protiletecké ochraně z 31. srpna 1943. Podle

698 Kol., *Vojenské dějiny Československa. III. díl (1918–1939)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1987, s.459.

699 Branná výchova obyvatelstva byla svěřena tělovýchovným spolkům a občanským polo-vojenským organizacím. Šlo o spolky sdružené v některém celostátním ústředí, uznaném vládou za způsobilé, aby spolky v něm sdružené obstarávaly brannou výchovu a spolky, jimž bylo na návrh tohoto ústředí a skrze ně uděleno příslušné oprávnění. Šlo např. o Sokol, Orel, Svaz DTJ. Dlužno říci, že tyto organizace také disponovaly zbraněmi. Kol., *Vojenské dějiny Československa. III. díl (1918–1939)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1987, s.455an.

něj byla obrana organizována na úrovni jednotlivých organizací a složek státu (SA, Německá říšská pošta, Německá říšská dráha atp.). Závodní protiletecká ochrana podléhala Říšskému vedení průmyslu a konečně tvořil protileteckou obranu ještě Říšský svaz protiletecké ochrany, který se členil územně na: skupiny, župní okresní skupiny, okresní skupiny místní, revírní a obecní skupiny a konečně podskupiny protiletecké ochrany.⁷⁰⁰

Na území tzv. Slovenského štátu nahradil dosavadní zákon č. 82/1935 Sb. z. a n. nový zákon č. 280/1940 Sl. z., o civilnej protileteckej ochrane. Nejdůležitějším rozdílem byla skutečnost, že za tuto oblast bylo v době války odpovědné ne ministerstvo vnitra, nýbrž Ministerstvo národní obrany Slovenského štátu.⁷⁰¹

Civilní ochrana po 2. světové válce do roku 1951

I po skončení druhé světové války zůstala zachována na území Československa opatření související s ochranou obyvatelstva před vzdušným napadením tak jako za války, avšak pouze teoreticky.⁷⁰² Ale již 27. listopadu 1945 vydala vláda usnesení, na jehož základě byly vydány směrnice ministerstva vnitra pro likvidaci zařízení a materiálu protiletecké ochrany.⁷⁰³ Vliv na tento stav měl fakt, že válečná hrozba pominula a mírová situace neměla takové nároky na zabezpečení obyvatelstva. To se týkalo zejména likvidace polních staveb, zároveň však hrůza prožité války způsobila v obyvatelstvu optimistickou představu, že další vývoj společnosti již bude pouze mírový. Tento názor bezesporu způsobil, že o reorganizaci ochrany obyvatelstva byl minimální zájem. Prioritou bylo především obnovení hospodářství státu.

Situace se poněkud změnila po r. 1948, což souviselo především s rozpadem protihitlerovské koalice a vznikem tzv. „železné opony.“ Avšak až do roku 1951 se vývoj Civilní (protiletecké) obrany (CO) vyznačoval živelností a nekoordinovaností. Civilní

700 SOMR, D. *Svět války a válka v člověku – Bombardování Českých Budějovic ve dnech 23. a 24. března 1945*. Jihočeská univerzita České Budějovice, Pedagogická fakulta. Č. Budějovice: Pedagogická fakulta JU, 1996, s.124 an.

701 ŠTAIGL, J. Civilní obrana na Slovensku v letech 1945–58. *Vojenská história*, 2001, č. 1, s. 66an.

702 Zejména v Čechách se systém protiletecké ochrany prakticky zcela rozpadl, způsobil to především fakt, že civilní ochrana na území protektorátu byla vybudována prakticky výhradně Němci a podle jejich práva. Vojenský ústřední archiv Praha, fond VKPR 1946, karta 5, č. j. 250.

703 K této likvidaci pak dochází postupně od roku 1946. Jako první byly likvidovány objekty polní, postupně i ostatní. Šlo zejména o kryty, sklady a ošetřovny. Za uskutečnění likvidace odpovídal III. odbor ministerstva vnitra. Na nižším stupni pak odpovídaly zbytky původní organizační struktury, která přetrvávala až do vytvoření nové organizace ochrany obyvatelstva před leteckým napadením. Kol., *Vojenské dějiny Československa. V. díl (1945-1955)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1989, s. 85.

obrana byla prozatímně organizována podle směrnice z června 1948.⁷⁰⁴ Tato směrnice vycházela ze zákona č.82/1935 Sb. z. a n. Podle směrnice měla být postupně zřízena místní, okresní a krajská velitelství protiletectvé ochrany. Bylo tak vytvořeno celkem 19 krajských, 239 okresních inspektorátů CO a místních velitelství bylo asi 15 000. Organizačně měla civilní obrana tvořit samostatnou součást SNB a řízena měla být ministerstvem vnitra.

V tomto období byl zřízen Technický a výzkumný ústav protiletectvé ochrany a do CO začleněno pět výcvikových praporů, kde kurzy absolvovali především bývalí příslušníci Finanční stráže a SNB. V říjnu 1949 k těmto útvarům také nastoupilo 900 vojáků, kteří zde měli vykonat základní vojenskou službu. Do CO bylo zapojeno i dalších 500 000 hasičů, dobrovolných i z povolání. Celkem měl v jednotkách CO působit asi každý desátý občan.

Zůstala však stále nevyřešena právní stránka, přesněji nový legislativní podklad pro organizování protipožární a civilní obrany. Další problémy, zejména po finanční stránce, způsoboval fakt, že se s náklady budování CO ve finančních plánech první pětiletky původně nepočítalo.⁷⁰⁵

Civilní ochrana od r. 1951

Po roce 1948 otázku civilní ochrany nově upravovalo nejprve vládní nařízení z 13. srpna 1951 o základních povinnostech a úkonech civilní obrany na území ČSR, jež vycházelo ze sovětských zkušeností z 2. sv. války. Nové druhy zbraní vyvolaly potřebu budovat civilní ochranu na území celého státu, právní základ tomu dalo usnesení vlády č. 49/1958 Sb., posléze zákon č. 40/1961 Sb., o obraně Československé socialistické republiky a prováděcí vyhlášky k tomuto zákonu, nakonec pak Ústavní zákon o Československé federaci.

Podle těchto předpisů byla civilní ochrana vedena ve dvou liniích – územní a rezortní. Velitelem CO celého státu byl ministr vnitra ČSSR. V územní linii pak ministři vnitra jednotlivých republik a předsedové národních výborů všech úrovní měli obdobné postavení na „svém“ úseku (tedy republiky, kraje, okresy, města a obce). Na každém stupni byly tvořeny štáby CO, které jsou až na úroveň okresů složeny z profesionálů, ať už

704 V té době již byla působnost na úseku CO přesunuta z III. odboru v rámci vnitřní reorganizace ministerstva na 2. oddělení III. oboru, které bylo od 1. dubna 1948 přejmenováno na „oddělení Civilní obrany“. CO také od té doby činila samostatnou součást Sboru národní bezpečnosti. Směrnice byla na podmínky Slovenska upřesněna výnosem pověření ministerstva vnitra č. 30250/I-III-1948 z 27. října 1948. ŠTAIGL, J. Civilní obrana na Slovensku v letech 1945–58. *Vojenská história*, 2001, č. 1, s. 69.

705 Kol., *Vojenské dějiny Československa. V. díl (1945–1955)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1989, s. 352–353.

vojáků nebo občanských zaměstnanců.⁷⁰⁶ U rezortní linie byl výkon povinností v této sféře nedílnou součástí řídicí funkce každého pracovníka v oblasti řízení státní správy a národního hospodářství. Na nejvyšší úrovni byli veliteli resortní ministři a vedoucí pracovníci federálních a republikových centrálních orgánů. Tito resortní velitelé byli povinni plnit požadavky směrnic a pokynů ministerstev vnitřní ČSSR, ČSR a SSR a zabezpečovat jejich realizaci. Stejnou povinnost měli i řídicí pracovníci na nižších rezortních úrovních, kteří měli respektovat pokyny územních velitelů CO. Jak je vidět, územní linie byla rozhodující a určující, avšak územní velitelé a jejich štáby měli povinnost respektovat jednak rozhodnutí rezortních velitelů, jednak specifika jednotlivých resortů.

Síly a prostředky CO se členily na vojsko a nevojenské síly. Pokud jde o Vojsko CO, tak to bylo tvořeno speciálními vojenskými útvary určenými k rychlému a pohotovému zákroku. Šlo zejména o ženijní, zdravotnické a protichemické jednotky a další jednotky zabezpečující jejich činnost. Příslušníci vojska také měli některé funkce ve štábech CO.

Nevojenské síly se dále členily na tři části: Územní služby CO, Jednotky a zařízení objektů CO a konečně Útvary svépomoci. Jejich úkoly byly následující:

- Územní služby CO – v jejich působnosti bylo zabezpečení odborných úkolů. zásady pro jejich organizaci stanovovalo ministerstvo vnitřní po dohodě s příslušnými ministry či vedoucími pracovníky ústředních úřadů. Šlo například o zdravotní služby CO, stavebně technickou službu CO a tak podobně.⁷⁰⁷
- Jednotky a zařízení objektů⁷⁰⁸ CO – představovaly nejpočetnější síly CO, které ve své působnosti organizovaly všechny nutné odbornosti, navíc mohly organizovat i jednotky pro potřeby územního velitelství CO.
- Útvary svépomoci – byly organizovány z řad místních občanů v obcích a čtvrtích.

706 Na nižších úrovních byly složeny buď z funkcionářů, nebo jiných pracovníků, přičemž o jmenování rozhodoval předseda národního výboru z titulu funkce územního velitele CO. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 194–195.

707 Zásady pro jejich organizaci stanovovalo ministerstvo vnitřní po dohodě s příslušnými ministry či vedoucími pracovníky ústředních úřadů. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf, s. 195.

708 Pojmeme objekty se rozuměly úřady, závody, instituce...

Obecně byl členem CO každý občan starší 16ti let⁷⁰⁹. Až na výjimky byly povinnosti v rámci civilní ochrany součástí plnění pracovních povinností. Výchovu a odborně technickou přípravu vedli velitelé a štáby CO podle programů a norem, přičemž otázku branné výchovy v působnosti velitelů CO upravoval zákon č. 73/1973 Sb.

Hlavní úkoly CO byly rozděleny do čtyř skupin:

- ochrana obyvatel, řídicích orgánů státu a strany na všech stupních a nezbytných pracovních směn v provozech důležitých závodů před přímými i druhotnými účinky úderů zbraní hromadného ničení. Sem byly řazeny prostředky kolektivní ochrany (úkryty), evakuace osob z ohrožených prostorů (vedle měst také například povodí velkých vodních děl) a vybavení obyvatelstva prostředky individuální ochrany.
- odolnost a stabilita národního hospodářství.⁷¹⁰
- organizování soustavy řídicích orgánů, speciálních jednotek a útvarů CO, vybavování potřebnou technikou a proškolení velitelských kádrů
- záchranné a prvořadě likvidační práce v prostorech napadených zbraněmi, živelních pohrom či havárií. Zde činnost uskutečňovala organizovaná uskupení jednotek a útvarů CO zpravidla pod řízením příslušných územních velitelů. Přestože jednotky CO byly budovány pro případ války, připouštělo se jejich použití i v době míru pro případy rozsáhlejších havárií či živelních pohrom.

Civilní ochrana po r. 1989

Obdobně jako po druhé světové válce i období po roce 1989, spojené s rozpadem tak zvaného komunistického bloku a koncem studené války, vyvolalo ve společnosti optimistické nálady, které vedly mimo jiné k tomu, že se civilní ochrana dostala opět na okraj zájmu. To se projevilo zejména ve vymizení branné výchovy ze vzdělávacích zařízení.

Pro civilní ochranu⁷¹¹ začala nová etapa jejího vývoje ratifikací I. a II. Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených

709 Vyjmuty byly osoby s vojenskou povinností, matky s dětmi do 10ti let, příslušníci Lidoých milic i osoby se sníženou pracovní schopností. SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._1989.pdf, s. 195–196

710 Tím se rozuměla schopnost vyrábět i za války a také zajištění surovin a pitné vody.

711 Tento termín stále častěji v tomto období nahrazuje pojem civilní obrana, což mělo vyjádřit nebojový a skutečně pouze ochranný charakter této organizace

konfliktů. Dodatkové protokoly byly Československem podepsány v Bernu 6. prosince 1978, prezident je však ratifikoval až 15. ledna 1990 a v platnost tak pro náš stát vstoupily až 14. srpna 1990.⁷¹² Civilní ochrana se tak čím dál více začala zaměřovat na pojetí mírové úlohy CO, tedy pomoc při ochraně obyvatelstva proti účinkům přírodních, průmyslových a jiných katastrof v míru.

Další významnou změnou pro civilní ochranu znamenalo rozdělení ČSFR na Českou a Slovenskou republiku. V souvislosti s tím ukončil k 31. prosinci 1992 svou činnost štáb CO ČSFR a jeho funkci převzal dne 1. ledna 1993 Štáb CO České republiky. Pro další fungování CO a zejména její transformaci mělo význam Usnesení vlády České republiky č. 26 ze dne 17. března 1993 ke stavu civilní ochrany České republiky.⁷¹³ Toto usnesení konstatovalo, že vytvoření nového systému CO se mělo řešit současně s novou koncepcí AČR a mělo respektovat výše zmíněné Dodatkové protokoly k Ženevským úmluvám. Dne 1. září 1993 byl rozkazem ministra obrany zřízen Hlavní úřad Civilní ochrany, jakožto orgán Ministerstva obrany pro výkon ve věcech CO. Tento orgán se stal nástupcem štábu CO ČR. Dále byla usnesením vlády v roce 1993 ukončena činnost okresních štábů CO a k plněním úkolů CO v působnosti okresních a magistrátních úřadů byla nově zřízena oddělení ochrany.⁷¹⁴

K zabezpečování záchranných prací při pohromách začaly sloužit záchranné a výcvikové základny (zvz), respektive na nich dislokované vojenské záchranné útvary, bývalé vojenské útvary CO. Tyto útvary byly samostatnou součástí armády a byly určeny především k plnění humanitárních úkolů civilní ochrany. Jednotky se dále připravují na plnění úkolů civilní ochrany pro dobu války.⁷¹⁵ Tyto útvary byly původně podřízeny Generálnímu štábu AČR, ale dnem 1. ledna 1994 byly převedeny do přímé podřízenosti Hlavního štábu CO. Tím se odstranil rozpor, kdy se ČR hlásila k naplnění I. a II. Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z r. 1949, ale výkonná složka CO byla podřízena přímo armádě.⁷¹⁶ Vojenské záchranné útvary tvořilo celkem pět pluků, každý v počtu asi 800 osob.⁷¹⁷ Využití těchto pluků v míru se provádělo pod-

712 PANOCHA, V. *Integrovaný záchranný systém (IZS) v České republice*. Praha 1997, s. 9.

713 DVOŘÁK, J. Záchranné útvary CO – význam a poslání pro společnost. *Vojenský profesionál*, 2000, č.1-2-3, s. 94.

714 Ta byla organizačně začleněna do referátů obrany a ochrany u uvedených orgánů. Zároveň dne 1. ledna 1994 byly vytvořeny regionální úřady a v Praze Úřad CO hlavního města Prahy. Tyto orgány nahradily oddělení ekonomického zabezpečení CO v krajských městech, což byly původní štáby CO krajů a hlavního města Prahy. DVOŘÁK, J. Záchranné útvary CO – význam a poslání pro společnost. *Vojenský profesionál*, 2000, č.1-2-3, s. 94.

715 § 2 odst. 4 zákona č. 219/1999 Sb.

716 DVOŘÁK, J. Záchranné útvary CO – význam a poslání pro společnost. *Vojenský profesionál*, 2000, č.1-2-3, s. 94.

717 Součástí těchto pluků byly i sklady humanitární pomoci. Tyto sklady byly vytvořeny z materiálu CO a sloužily k poskytnutí pomoci v mimořádných situacích. PANOCHA,

le Směrnice ředitele Hlavního úřadu civilní ochrany ČR, přičemž tento umožňoval spolupráci s letectvem a protivzdušnou obranou ČR a pružnou reakci na požadavky představitelů orgánů veřejné správy.

Důležitou změnou však bylo převedení CO z působnosti ministerstva obrany do působnosti ministerstva vnitra od 1. ledna 2000. V souvislosti s tím byly výše zmíněné záchranné a výcvikové základny (útvary) převedeny z podřízenosti Hlavního úřadu civilní ochrany České republiky do podřízenosti Velitelství sil územní obrany v Táboře.⁷¹⁸ Ačkoliv tedy CO jako celek je pod působností ministerstva vnitra, nedošlo ke změně posláních záchranných a výcvikových základen.⁷¹⁹ Ty jsou samostatnou součástí ozbrojených sil ČR, zároveň však vedlejší složkou integrovaného záchranného systému.⁷²⁰ Vlivem většího zapojení našeho státu do mezinárodních misí a zejména v rámci transformace armády v říjnu 2008 zanikla většina těchto útvarů a zůstaly pouze dvě záchranné rotý, zatímco záchranné prapory byly nahrazeny lehkými motorizovanými prapory a částečně byly převedeny pod Hasičský záchranný sbor na základě zákona č. 260/2008, kterým se mění zákon č. 238/2000 Sb., o Hasičském záchranném sboru České republiky.⁷²¹

Vedle profesionálních složek působí v České republice také Svaz civilní obrany ČR. Jde o dobrovolné, politicky nezávislé a vlastenecké sdružení občanů s humanitárním posláním. Jeho činnost se zaměřuje hlavně do oblasti metodiky a propagace, školení, poradenství a práce s mládeží.⁷²²

V. *Integrovaný záchranný systém (IZS) v České republice*. Praha 1997, s. 21.

718 *Ozbrojené síly České republiky*. Praha: AVIS, 2000, s. 91.

719 *Ročenka ministerstva obrany 2000*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – AVIS, 2001, s. 128.

720 Ačkoliv v § 4 odst. 2 zákona č. 239/2000 Sb., kde jsou vedlejší složky IZS vyjmenovány, přímo tyto základny (útvary) jmenována nejsou, např. v ustanovení § 21 odst. 2 písm. e) téhož zákona jsou uvedeny samostatně a nejsou zahrnuty do ustanovení písm. d), které hovoří o ostatních složkách IZS.

721 Blíže k tomu viz *Ročenka ministerstva obrany 2008*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – AVIS, 2008, s. 47–48 a zejména 121–122. Osud zmíněných jednotek byl následující: 151. ženijní prapor (Bechyně) reorganizován, 152. záchranný prapor (Kutná Hora) byl zrušen, 153. záchranný prapor (Jindřichův Hradec) zrušen a nahrazen 44: lehkým motorizovaným praporem, 154. záchranný prapor Rakovník zrušen a nahrazen 153. ženijním praporem a samostatnou záchrannou rotou, 155. záchranný prapor (Bučovice) zrušen a nahrazen 74. lehkým motorizovaným praporem, 156. záchranný prapor (Olomouc) byl zrušen a nahrazen 153. ženijním praporem a samostatnou záchrannou rotou a konečně 157. záchranný prapor v (Hlučín) převeden i s technikou a personálem pod MV ČR, Hasičský záchranný sbor.

722 PANOCHA, V. *Integrovaný záchranný systém (IZS) v České republice*. Praha 1997, s. 22.

Závěr

Je možno říci, že od nejstarších dob hrála armáda roli nejen v boji při ochraně území proti vnějšímu nepříteli, ale i v situacích nebojových, zejména při udržování vnitřního pořádku a bezpečnosti. Přestože se postupně začaly vytvářet sbory a orgány veřejné správy, které se měly na vnitřní bezpečnost specializovat, jejich síla nebyla vždy dostatečná, pokud přesáhlo ohrožení běžný rámec. V těchto situacích bývala opět povolávána armáda, která skýtala dostatečný počet vycvičených a vyzbrojených mužů podřízených kázni. Protože tyto vojenské jednotky měly za cíl pouze posílit příslušné orgány, které měly daný zásah v kompetenci, vžilo se pro tento druh nasazení označení asistence.

Postupem času došlo k rozlišení dvou základních druhů asistenčních zásahů, pomoc při udržení bezpečnosti a později též při mimořádných situacích, zpravidla živelných pohromách. Zatímco první druh pomoci byl vykonáván se zbraní a vysloužil si proto přídomek „ozbrojená“, druhý podle svého účelu byl označován jako asistence „pomocná.“ Oba dva tyto druhy nebojové činnosti měly i svá úskalí a rizika. Zatímco v případě ozbrojených asistencí se pravidelně objevovala otázka oprávněnosti a způsobu použití zbraní, druhý zásah v sobě často nesl riziko zneužití vojáků jako levné pracovní síly.

Na tato rizika se snažila reagovat i právní úprava těchto institutů. Zatímco Anglie šla cestou speciálního zákona, který vymezil konkrétní pravomoci, habsburská monarchie a později i nástupnické Československo pouze obecně vypočítaly úkoly armády. Dělo se tak tradičně v ustanoveních branných zákonů. Další upřesnění bylo upraveno v prováděcích předpisech k těmto zákonům, které také zakotvily pojmy ozbrojená a pomocná asistence. Detailní úprava jednotlivých druhů nasazení byla ponechána interním vojenským předpisům. Tím byl zpravidla služební řád, v jehož rámci byla upravena i tato činnost armády. Zároveň vznikaly postupně i speciální směrnice zaměřené jen na asistenční činnost, případně jen na některý druh asistencí (na příklad asistence při volbách, rekvizicích atp.).

Asistence měly vždy povahu mimořádné činnosti, přičemž rakouské předpisy ještě rozlišovaly řádnou službu, kdy se na příklad vojáci podíleli na střežení některých objektů, nebo na eskortách. Rakouské právo znalo i pojem vojenská exekuce, kdy byli vojáci odesláni na posílení zákroku při výkonu rozhodnutí. S žádným z těchto způsobů nasazení se však již v době Československa není možno setkat. V případě vojenských asistencí však prvorepublikové Československo pokračovalo v rakouské

tradici a v prvních letech státu dokonce zcela v duchu recepční normy byly využity i rakouské vojenské interní předpisy. Nicméně již poměrně záhy začaly být nahrazovány novými předpisy československými. Důvodem byla mimo jiné i skutečnost, že povědomí o těchto předpisech bylo dosti slabé. Přestože k vojenským asistencím docházelo i v době války, přece jen základem nové československé armády byli vojáci se zkušenostmi z fronty než ze zápolí. Dalším důvodem změny byla i poněkud rozjitřená situace vzniku samostatného státu, včetně otázky národnosti.

Nepokojné počátky státu se mimo jiné odrazily i ve skutečnosti, že nová směrnice pro vojenské asistence (G-10 z roku 1923) upravovala nejprve problematiku asistencí pomocných a teprve pak asistencí ozbrojených. Když však byla v roce 1937 nahrazena směrnicí novou, tak tato – s ohledem na vyhrocenou mezinárodní a v návaznosti na to i vnitrostátní situaci – na prvním místě upravovala asistence ozbrojené. Význam armády při potlačování rozsáhlých nepokojů, typicky demonstrací, byl dán v této době mimo jiné i tím, že policejní sbory neměly žádné speciální oddíly pro podobné zásahy.

Přestože se použití zbraní při těchto zásazích může zdát dnešní optikou dosti brutální, neboť pravidelně předpisy zdůrazňovaly, že v případě střelby má být střelba mířená s cílem na hlavní strůjce nepokojů, měl tento postup své důvody. Předně je třeba mít na vědomí, že v dané době neexistovaly speciální druhy munice či zbraní, jako třeba gumové projektily či slzný plyn nebo vodní děla, které jsou běžně používány dnes. Zkušenosti ukázaly, že použití varovných výstřelů do vzduchu, či dokonce do země mělo často mnohem tragičtější následky, nadto se oběti stávaly i osoby nezúčastněné. Z hlediska doby šlo tedy o řešení běžné a paradoxně nehumánnější. Význam vojenských směrnic v tomto bodě dokazuje i fakt, že se podle těchto pravidel v případě demonstrací řídilo i četnictvo.

Pomocné asistence již v době habsburské monarchie čelily snahám o zneužití jako levné pracovní síly. Samozřejmost těchto pracovních výpomocí (označovaných však nikoliv asistence, ale jako „*Aushilfe*“) zaměstnavatelé rádi využívali, což nakonec vedlo k zákazu těchto výpomocí v soukromých podnicích. Podobné snahy využít armádu se objevovaly zejména v době, kdy byl nedostatek pracovních sil. Tak tomu bylo po skončení obou světových válek, zejména v zemědělství. Tyto snahy navíc často vycházely přímo od partnerů MNO, tedy od jiných zainteresovaných ministerstev. Podobné snahy se však objevovaly i v době, kdy bojová role a funkce armády byla omezena, nebo potlačena. Nebojová činnost tak poskytla vojsku druhý *raison d'être*. Tak tomu začalo být po Mnichovu v době druhé republiky a ještě více tato role posílila v době Protektorátu Čechy a Morava.

Po roce 1948 byla situace poněkud odlišná. Předně se změnil charakter armády. Zatímco v době první republiky byla armáda důsledně apolitická a do určité míry by bylo možno říci i autonomní vůči ostatní společnosti, s nástupem komunistů k moci se začala postupně armáda zpolitizovávat a rovněž po sovětském vzoru více docházelo k provázání s „lidem.“ Tato cesta byla zahájena již roku 1945, kdy podíl

armády na odstraňování válečných škod a budování nového státu byl skutečně značný. Po únoru 1948 ještě více takového využití posílilo. S novým branným zákonem v roce 1949 tak nedošlo jen ke změně terminologie, kdy byl výraz asistence nahrazen termínem výpomoc. Předně došlo ke kvalitativní i kvantitativní změně výpomocí.

Prioritou se staly výpomoci záchranné, které však nebyly používány jen v případě živelních pohrom a podobných mimořádných situací, ale i k pomoci v národním hospodářství. Interní směrnice a rozkazy tento druh nasazení sice správně a výstižně označovaly jako pracovní výpomoci, avšak tento termín v žádném zákoně ani prováděcím předpise nebyl. Přestože bylo upozorňováno na negativní vliv těchto výpomocí na výcvik a bojeschopnost armády, staly se tyto zásahy každoročním koloritem až do roku 1989. Přestože se předpisy pravidelně snažily omezovat tento druh nasazení vojska, realita ovlivněná politickými rozhodnutími na úrovni vlády byla jiná. K dílčímu snížení došlo například v druhé polovině padesátých let, avšak již od počátku let šedesátých nasazení opět začalo růst.

Vojáci byli využíváni i v rámci dobrovolných výpomocí, zejména v partnerských závodech a rovněž při „akcích Z.“ Nelze však říci, že by toto zneužití vojáků jako levné pracovní síly mohlo být chápáno z pohledu prostých vojáků jen negativně. Někdy dokonce naopak, šlo o vybočení ze stereotypu vojenského života, neboť na výpomocích byl poněkud volnější režim. Pomoc často skýtala i možnost přilepšení si, třeba jen jinou, než vojenskou stravou. Tato nasazení vojáků však mohla být výhodná i pro samotnou armádu, neboť za použití vojenských prostředků a pracovní síly vojáků příslušela armádě náhrada.

Naopak ozbrojené výpomoci v dané době byly spíše výjimečné. Mimo jiné proto, že rozsáhlý represivní aparát, který začal být budován jakmile získali komunisté kontrolu nad ministerstvem vnitra, dokázal řadě mimořádných situací předejít. Za celou dobu mezi lety 1948–1989 je tak možno vidět jen několik situací, kdy bezpečnostní složky situaci nezvládly. Prvním případem byly zásahy v letech 1948–1950, zaměřené zejména na zákroky v souvislosti s potlačováním věřících na Slovensku. Mnohem známější je však zákrok při nepokojích v souvislosti s měnovou reformou v roce 1953 a při nepokojích v srpnu 1969. Armáda byla připravena na zákrok i v roce 1989, nicméně k tomu nakonec nedošlo.

Nasazení vojáků v těchto případech se řídilo rozkazy ministra národní obrany, přičemž pro zásahy byly předem vybrány a připravovány určité jednotky. Nepokoje v srpnu 1969 si však vyžádaly nasazení i dalších útvarů. Absence jednotného předpisu pro podobné situace a především nedostatečná znalost práv a povinností při těchto zákrocích pak u řady vojáků vedla k nejistotě, jak vlastně mohou či nemohou zasahovat.

Negativní zkušenosti s provázáním armády a politické moci vedly po roce 1989 k výraznému omezení možností použít armádu k nebojovým úkolům. Systém, který byl nově nastaven, sice byl schopen zabránit zneužití, na druhou stranu, mohl fungovat jen při předem plánovaných situacích. V případě povodní v roce 1997 pak naopak složitý proces rozhodování na úrovni vlády zpozdil možné využití vojenských

jednotek. Právě tyto zkušenosti se odrazily při formulování úkolů armády v novém zákoně o ozbrojených silách č. 219/1999 Sb. Zatímco doposud byla problematika nebojové činnosti upravena vždy v příslušném branném zákoně, nyní byla definována právě zákonem o ozbrojených silách. Tento zákon taxativně vypočítává, k jakým druhům úkolů je možno vojsko použít a také stanovuje základní pravidla tohoto použití. Přestože lze říci, že výčet postihuje prakticky všechny možné situace, podoba zákona měla za následek, že již zmizel jakýkoliv jednotící právní termín pro nebojovou činnost armády, takže se již v žádném právním textu není možno setkat ani s termínem vojenská asistence, či vojenská výpomoc.

Povodně se však odrazily zejména na vzniku krizového zákona a zákona o integrovaném záchranném systému (č. 239 a 240/2000 Sb.). Přestože tyto zákony dělí od zákona o ozbrojených silách jen jediný rok, nedošlo bohužel k jejich terminologickému provázání, což zavdalo příčinu ke kompetenčním sporům v pozdějších letech a vyvolalo potřebu novelizací v zákoně o ozbrojených silách.

Přestože došlo ve sledovaném období k profesionalizaci armády a tedy i ke snížení jejího početního stavu, byla zejména v prvním desetiletí 21. století pomoc armády při různých živelních pohromách vnímána jako jedna z jejích významných činností. K těmto úkolům sloužilo především několik záchranných praporů (bývalých praporů CO). Stále rostoucí nároky na plnění spojeneckých závazků především v souvislosti s bojem proti teroristům však vedly k reorganizaci těchto útvarů na útvary svým charakterem spíše bojové, či jejich převedení pod Hasičský záchranný sbor. Přesto i nadále plní armáda své úkoly jako jedna z vedlejších složek Integrovaného záchranného systému. Hrozba teroristických útoků také vedla k tomu, že vojáci začali být častěji nasazováni k plnění úkolů policie, a to i se zbraní, zatímco před 11. zářím 2001 pokud byli takto nasazeni, tak zpravidla beze zbraně.

Nedílnou součástí problematiky použití armády k nebojovým úkolům je i otázka finanční. Prakticky od počátku je možno vysledovat pravidlo, že náklady na tato nasazení nenesla armáda, nýbrž ten, kdo o nasazení požádal. Jako náklady se pravidelně počítaly náklady, které vznikly nad rámec běžných vojenských nákladů a existovala i možnost, tyto náklady v mimořádných případech prominout, na což však nebyl žádný právní nárok. Tak tomu bylo v době habsburské monarchie, za první československé republiky, ale i v letech 1948–1989. Obdobně se postupuje i v sousedních státech, jako například ve Spolkové republice Německo či Rakousku.

Naše vrcholné orgány však postupovaly jinou cestou a s argumentem, že nebojová činnost armády přísluší k jejím úkolům, dovodily, že náklady na tento druh úkolů musí nést armáda ze svého rozpočtu. Bezesporu tak došlo sice k ulehčení rozpočtu v jiných resortech, nicméně pro resort obrany to má následky negativní. Právě tento způsob financování a do určité míry i absenci jednotícího právního pojmu pro nebojovou činnost armády je možno považovat za největší slabiny současné právní úpravy a historický vývoj tohoto institutu ukazuje, kde by bylo možno se z minulosti poučit.

Summary

It is possible to say that—from the earliest times—an army played the part not only in the fight during the protection of an area against an external enemy, but also in non-combatant situations, particularly at maintaining internal order and safety. Bodies and authorities of the public administration, which were supposed to specialise in internal safety, began to be formed, but their power was not always sufficient if the danger exceeded a common framework. In these situations, the army was called again, because it offered an adequate number of trained and armed men, subordinate to discipline. These military units' object was to reinforce the corresponding authorities which had the responsibility for the given intervention, therefore this kind of deployment was termed assistance.

With time, two basic kinds of assistance interventions were distinguished—the help during maintaining safety and (later) during extraordinary situations, usually natural disasters. The first kind of help was performed with weapons, therefore it earned the epithet “armed”. The second one was termed according to its purpose—“auxiliary” assistance. Both the kinds of the non-combatant activity had their difficulties and risks. In case of armed assistances, the matter of rightfulness and the way of using weapons appeared regularly. The second intervention often carried a risk of abusing the soldiers as an inexpensive labour force.

Legislation of these institutes was trying to react to these risks. England passed a law which defined specific authorities. The Habsburg monarchy, and later the successor Czechoslovakia, only enumerated the tasks of the army generally. This happened traditionally in the provisions of the Conscription Acts. Another specification was adjusted in the implementing regulations to these Acts which also confirmed the terms armed and auxiliary assistance. Detailed adjustment of particular kinds of deployment was left to the internal military regulations. This was usually a service one, under which terms this activity of the army was adjusted. At the same time, special directives, focused only on the assistance activity, alternatively on some kind of assistance (for example, assistance during the elections, requisitions, etc.), were arising gradually.

The assistances' character was always an extraordinary activity where the Austrian regulations were still distinguishing the regular service—the soldiers were participating in, for example, guarding some buildings, or escorting. The Austrian legal system also knew the term military execution when the soldiers were sent to reinforce an

intervention in enforcement. However, none of these ways of deployment was used at the time of Czechoslovakia. In case of the military assistances, the First Republic Czechoslovakia was continuing in the Austrian tradition, though. In the early years of the state, the Austrian military internal regulations were even used completely in the spirit of reception standards. Nevertheless, they began to be replaced with new Czechoslovakian regulations relatively soon. The reason, besides other things, was the fact that the awareness of these regulations was rather poor. Although the military assistances were coming about in time of war, the foundations of the new Czechoslovakian army were soldiers experienced in front lines, not in peacetime. Another reason for the change was a somewhat exacerbating situation of the constitution of the independent state, including the national matter.

The troubled beginnings of the state were reflected, besides other things, on the fact that the new directive on the military assistances (G-10 of 1923) was adjusting the issues of the auxiliary assistances at first, and the armed assistances only then. But when it was replaced with a new directive in 1937, this—considering the escalated international and following domestic situation—was adjusting the armed assistances in the first place again. The significance of the army during suppressing of extensive unrest, typically demonstrations, at this time was determined by the fact that, besides other things, police forces had no special units for such interventions.

Even though the use of weapons during these interventions may seem rather brutal nowadays (the regulations were stressing regularly that—in case of shooting—the targets should have been the main instigators of the unrest), this procedure had its reasons. First of all, it is necessary to take into account that, at the time, there were no special kinds of ammunition or weapons, such as rubber projectiles, tear gas or water cannons which are used today. Experience showed that using warning shots in the air or in the ground had often much more tragic consequences. Moreover, non-participating people became victims, too. From the point of view of the time, it was a common and the most humane solution. The significance of the military directives at this point is also proved by the fact that the gendarmerie were following these rules in case of demonstrations as well.

The auxiliary assistances were facing efforts to abuse them as an inexpensive labour force as early as the time of the Habsburg monarchy. In the end, the state authorities were forced to issue an order which prohibited deploying soldiers as workers when the employees of a given enterprise were on strike. Employers were glad to use the commonplace of this working aid (called “Aushilfe”), which eventually resulted in the ban on this aid in private enterprises. Similar efforts to use the army were appearing particularly when there was lack of labour force. This was after both of the world wars, particularly in agriculture. Furthermore, these efforts were often proceeding right from the partners of DND, thus from another involved ministries. But similar efforts were also appearing when the combat role and the function of the army were

restricted or suppressed. A non-combatant activity thus provided the military with another *raison d'être*. This happened after the Munich Pact during the Second Republic. This role grew even stronger at the time of the Protectorate of Bohemia and Moravia.

After 1948, the situation was somewhat different. First of all, the character of the army changed. During the First Republic, the army was consistently apolitical, and, to a certain extent, it would be possible to say, autonomous in relation to the rest of the society. When the Communists came into power, the army began to be gradually politicised. Following the Soviet model, there was the interconnection with “the people” as well. This process was begun as early as 1945 when the army’s participation in eliminating the wartime damage and building a new state was considerable, indeed. This kind of utilisation was reinforced even more after February 1948. With a new Conscription Act in 1949, there was not only a change in terminology when the term assistance was replaced with the term aid. Above all, there was a qualitative as well as quantitative change in the aids.

Rescue aids became a priority. However, they were not used only in case of natural disasters and similar extraordinary situations, but also as a help in the national economy. Although internal directives and commands described this kind of deployment correctly and aptly as working aids, this term did not exist in any law or implementing regulation. Even though attention was drawn to the negative influence of these aids on the training and combat readiness of the army, these interventions became a part of the annual atmosphere up to 1989. Despite the fact that regulations were making efforts to restrict this kind of military deployment regularly, the reality, influenced by political decisions at the government level, was different. There was a partial reduction, for example in the second half of the fifties, but, since the beginning of the sixties, the deployment began to grow again.

Soldiers were also used within voluntary aids, particularly in partner factories and “actions Z”. Still, it is impossible to say that this abuse of soldiers as an inexpensive labour force was understood only negatively by common soldiers. Sometimes it was the other way round—it was a deviation from the military life, because there was a more independent regime on the aids. A help often offered a possibility to enrich oneself as well, if only with food different from the military one. Nevertheless, these military deployments could be advantageous to the army itself, because a compensation for the use of military means and military labour force belonged to the army.

On the contrary, the armed aids were rather exceptional at the time. Among other things, the extensive repressive apparatus (which began to be created as soon as the Communists gained control over the Home Office) managed to prevent many extraordinary situations. Over the entire period between 1948–1989, there were only several situations when the security forces did not manage the situation. The first case was the interventions right in 1948–1950, focused particularly on the interventions

connected with suppressing believers in Slovakia. But there are better known interventions during the unrest connected with the currency reform in 1953 and the unrest in August 1969. The army was also ready for an intervention in 1989. Nonetheless, it did not happen in the end.

In these cases, the deployment of soldiers followed orders of the Minister of National Defence where some units were chosen and prepared for the interventions in advance. But the unrest in August 1969 necessitated a deployment of another units. Absence of a unified regulation for similar situations, and primarily insufficient familiarity with rights and duties during these interventions resulted in doubts how soldiers could or could not intervene.

After 1989, negative experience with the interconnection of the army and the political power resulted in considerable restriction of the possibilities to use the army for non-combatant tasks. Although the adjusted system was capable of preventing abuse, it could work only during the situations planned in advance. In case of the floods in 1997, the other way round, a complicated process of decision making at the government level delayed the possible utilisation of the military units. This experience was reflected when formulating the tasks of the army in the new Armed Forces Act no. 219/1999 Sb. So far, the issues of the non-combatant activity were always provided for in the relevant Conscription Act. Now they were defined by the Armed Forces Act. This Act enumerates the kinds of tasks which the military can be used for. It also provides basic rules of this use. It is possible to say that the list affects practically all possible situations. The amended Act resulted in the disappearance of any unifying legal term for the non-combatant activity of the army. Thus it is impossible to encounter the terms military assistance and military aid in any legal text.

However, floods were reflected particularly on the formation of the new Emergency Act and the Integrated Rescue System Act (2000). Even though these Acts were passed only a year later after the Armed Forces Act, unfortunately, they were not interconnected terminologically. This gave rise to authority disputes in later years and necessitated amendments in the Armed Forces Act.

Although the army was professionalised and its manpower was reduced in the period, the army's help during various natural disasters was perceived as one of its significant activities, particularly in the first decade of the 21st century. These tasks were fulfilled primarily by several rescue battalions (former battalions of the CD). Constantly increasing demands on fulfilling allied obligations (primarily in connection with the fight against terrorists) resulted in reorganisation of these units into rather combat units or conversion into the Fire Brigade, though. Nevertheless, the army continues to fulfil its tasks as one of the secondary components of the Integrated Rescue System. The threat of terrorist attacks also resulted in deploying soldiers to fulfil the police's tasks more often, even armed (before 11 September 2001, they were usually deployed unarmed).

The financial matter is an integral part of the issues of using the army for non-combatant tasks. From the beginning, it can be traced that the cost of deployment is not born by the army, but the one who requests the deployment. This is the cost which arose beyond the common military cost. There was a possibility to forgive this cost in extraordinary cases, but there was not any legal claim. This was the case at the time of the Habsburg monarchy, in the First Czechoslovakian Republic as well as 1948–1989. The neighbour states (for example the Federal Republic of Germany) proceed analogously.

However, the Czech supreme authorities proceeded different way and (with the argument that the non-combatant activity of the army belongs to its tasks) inferred that the cost of these tasks had to be born by the army from its budget. Indisputably, there is a facilitation of budgets in another departments, nonetheless, the consequences for the Ministry of Defence are negative. This way of financing and (to a certain extent) the absence of a unifying legal concept for the non-combatant activity of the army may be considered to be the weakest points of the present legislation. The historical development of this institute shows what would be possible to learn from the past.

Translated by Mgr. Alexandra Stachurová

Literatura a další použité zdroje

Prameny

- Archiv Ministerstva vnitra (pobočka Praha), fond Sekretariát FMV A-2/6.
- Archiv Ministerstva vnitra (pobočka Brno-Kanice), fond 2345, i.j. 183.
- Archiv Ministerstva vnitra (pobočka Brno-Kanice), fond 2357 (HS PSO), K47, 1953.
- Archiv Ministerstva vnitra (pobočka Brno-Kanice), fond 2357 (HS PSO), H 2-1 ,inv. č. 48.
- Archiv Ministerstva vnitra (pobočka Brno-Kanice), fond 2434, K33 rok 1953, Operace Plzeň.
- Archiv Ministerstva vnitra (pobočka Brno-Kanice), fond J-1-1, i.č. 19, 1969.
- Archiv Ministerstva vnitra (pobočka Brno-Kanice), fond G/K 2-1 i.č. 15, 1969.
- Archiv Ministerstva vnitra (pobočka Brno-Kanice), fond G/K-2-1 i. č. 16, 1969.
- Archiv Ministerstva vnitra (pobočka Brno-Kanice), fond H-1-4, i. č. 919, 1969.
- Kriegsarchiv Wien, fond KM 1888.
- Kriegsarchiv Wien, fond KM 1905, Präsidium.
- Národní archiv (NA) Praha, fond Ministerstvo železnic 1918–1945.
- Národní archiv (NA) Praha, fond Ministerstvo veřejných prací 1918–1945.
- Vojenský ústřední archiv Praha, fond 9 Kk.
- Vojenský ústřední archiv Praha, fond Československé a slovenské vojenské předpisy 1918–1938 (1945).
- Vojenský ústřední archiv Praha, fond Československé vojenské předpisy po r. 1945.
- Vojenský ústřední archiv Praha, fond MNO 1955.
- Vojenský ústřední archiv Praha, fond Prezidium MNO 1918–1923.
- Vojenský ústřední archiv Praha, fond Rakousko-uherské armádní předpisy.
- Vojenský ústřední archiv Praha, fond VKPR 1946.
- Vojenský ústřední archiv Praha, fond Vojenské smlouvy.
- Vojenský ústřední archiv Praha, fond Zemské vojenské velitelství Brno.

Publikace a edice

- ALLMAYER-BECK, J. CH., LESSING, E. *Die K.(u.)K. Armee 1848–1914.* Wien: C.Bertelsmann Verlag, 1974.
- ANDISCOVÁ, A., *Uhorské robotnícké hnutie za svetovej vojny r. 1914–1918.* Bratislava, 1952.
- ARBURG, A. von, ed. a STANĚK, Tomáš, ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl II., svazek 1, Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování.* 1. vyd. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2011. 957 s. ISBN 978-80-86057-71-2.
- ARBURG, A. von, ed. a STANĚK, T., ed. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Díl II., svazek 3, Akty hromadného násilí v roce 1945 a jejich vyšetřování.* 1. vyd. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2010. 329 s. ISBN 978-80-86057-68-2.
- BAAR, J. *Na hranici.* Praha: Orego, 2012. 175 s. ISBN 978-80-87528-11-2.
- BAŠTA, J. *Lidové milice -- Nelegální armáda Komunistické strany Československa 1948-1969.* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013. ISBN 9788087211878.
- BAKA, I. et. al. *Ferdinand Čatloš – vojak a politik (1895–1972).* 1. vyd. Bratislava: Pro Militaria Historica v spolupráci s Vojenským historickým ústavom, 2011. 309 s. ISBN 978-80-970768-0-1.
- BERÁNEK, J. *Rakouský militarismus a boj proti němu v Čechách.* Praha: Naše vojsko, 1955.
- BENEŠ, Jaroslav. *Finanční stráž československá 1918–1938.* 1. vyd. Dvůr Králové nad Labem: Fortprint, 2005. 183 s. ISBN 80-86011-29-1.
- BENEŠ, J., *Finanční stráž Slovenské republiky 1939–1945.* 1. vyd. Dvůr Králové nad Labem: Fortprint, 2013. 190 s., [8] l. obr. příl. ISBN 978-80-86011-51-6.
- BÍLEK, J. et al. *Československá lidová armáda v koaličních vazbách Varšavské smlouvy: květen 1955 – srpen 1968.* 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2008. 257 s. Historie československé armády; 7. ISBN 978-80-7278-472-1.
- BÍLEK, J. et al. , *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí: květen 1945 – květen 1955.* 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2006. 197 s. Historie československé armády; 6. ISBN 80-7278-377-7
- BÍLEK, J. *Pětépáci, aneb, Černí baroni úplně jinak: vyprávění o jednom z bílých míst naší nedávné historie.* Vyd. 1. Plzeň: Nava, 1996. 165 s., [62] s. il., mapy a ukázky písemností. Elipsa. ISBN 80-85254-71-9.
- BÍLEK, J. *Kyselá těšínská jablčka: československo-polské konflikty o Těšínsko 1919,*

- 1939, 1945. 1. vyd. Praha: Epoque, 2011. 308 s. Polozapomenuté války; sv. 24. ISBN 978-80-7425-097-2.
- BÍLEK, J., *Pomocné technické prapory: o jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*. Vyd. 2. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002. 287 s. Svědectví. ISBN 80-902885-7-X.
 - BÍLEK, J. *Vojenská a další opatření Československa v době povstání v Maďarsku na podzim 1956 – sborník dokumentů*. 1. díl. Praha: Historický ústav Armády ČR, 1993.
 - BRANDES, D. *Cesta k vyhnání 1938-1945: plány a rozhodnutí o „transferu“ Němců z Československa a z Polska*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2002. 499 s. Obzor; sv. 39. ISBN 80-7260-070-2.
 - BRINNER W. *Geschichte des k.u.k. Pionier-Regiments*. II. Thiel. II. Band. /1843–1881/ Wien 1881.
 - BRŮNA, O., MAREK, J., *Vladaři Dračích údolí: čeští partyzáni v Itálii*. Vyd. 2., dopl., V edici Fakta 1. Třebíč: Akcent, 1999. 158 s. Fakta. ISBN 80-7268-041-2.
 - CALKER, F. von. *Das recht des Militärs zum administrativen Waffengebrauch*. München: Theodor Ackermann, 1888.
 - CSÉFALVAY, F. et al. *Vojenské dejiny Slovenska. 5. zväzok, 1939 – 1945*. 1. vyd. Bratislava: Magnet Press, Slovakia, 2008. 287 s., [8] s. obr. příl. ISBN 978-80-89169-16-0.
 - *Československá armáda 1939-1945: (plány a skutečnost): příspěvky z mezinárodní konference 22.–23. října 2002*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – Agentura vojenských informací a služeb, 2003. 263 s. ISBN 80-7278-187-1.
 - *Deset let Československé republiky, svazek první*. Praha 1928.
 - DOLEŽAL, L., KROUPA, L., *Ženíjní vojsko: historie a současnost*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – Agentura vojenských informací a služeb, 2003. 156 s. ISBN 80-7278-189-8.
 - DRAŠTÍK A., HASCH K., KUČERA P., RIZMAN, S. *Přehled judikatury – Trestné činy proti životu a nutná obrana*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2007, ISBN 9788073572532.
 - DRŠKA, P. *Československá armáda v národní a demokratické revoluci 1945–1948*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1979. 200, [3] s., [16] s. fot. příl. Živá minulost; sv. 79.
 - DRŠKA, P. *Košický vládný program – jeho miesto v dejinách výstavby Československej ľudovej armády*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1970. 27 s. Edícia masovej politickej práce. Na pomoc propagandistom a lektorom.

- DVOŘÁKOVÁ, J. *Státní bezpečnost v letech 1945–1953: (organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek)*. Vyd. 1. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2007. 383 s. Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu; č. 16. ISBN 978-80-86621-30-2.
- *Důstojnický sbor železničního pluku, Železniční pluk 1918–1931*. Pardubice: 1931.
- DURDÍK, J., DURDÍKOVÁ, L., *Oslavanská stávka*. Praha: Naše Vojsko, 1951
- DUŠEK, M. *Hraničářská čest*. Vyd. 1. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2010. 231 s. ISBN 978-80-7405-085-5.
- *Encyklopedie Českých Budějovic*. 1. vyd. České Budějovice: Nebe, 1998. 592 s. ISBN 80-238-3392-8.
- ERHART, J., PINKAS, O., *Sbírka četnických předpisů*. Kroměříž: 1923.
- *Erinnerungen aus der Geschichte des k.k. 28. Infanterie-Regiments*. Prag 1866.
- *Ernst Mayerhofer's Handbuch für den politischen Verwaltungsdienst* (red. Dr. Wahl-Scheld). 3. Band. Wien 1897.
- FIALA, J., *Rumburská vzpoura*. Praha: Naše vojsko, 1953.
- FLODR, M., *Brněnské městské právo: zakladatelské období (-1359)*. Vyd. 1. Brno: Matice moravská, 2001. 519 s. Knižnice Matice moravské; sv. 7. ISBN 80-86488-00-4.
- FRAJDL, J. *Vládní vojsko a slovenská armáda 1939–1945: (studijní texty)*. Praha: Křesťanskosociální hnutí ve spolupráci s Obvodní radou Klubu českého pohraničí, 2004. 11 s. ISBN 80-239-3000-1.
- GAWRECKÁ, M., *Československé Slezsko mezi světovými válkami 1918–1938*. Vyd. 1. Opava: Slezská univerzita, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historie a muzeologie, 2004. 195 s. ISBN 80-7248-233-5.
- GAWRECKI, D., *Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918–1938*. Český Těšín: Muzeum Těšínska, 1999. 403 s. Studie o Těšínsku; 15. ISBN 80-902355-4-9.
- GEBHART, J. a KUKLÍK, J. *Druhá republika 1938–1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004. 315 s. ISBN 80-7185-626-6.
- GRUBER, P. *Dva roky základákem, aneb, jak to bylo doopravdy*. V Tribunu EU vyd. 1. Brno: Tribun EU, 2012. 140 s., [20] s. obr. příl. Knihovnicka.cz. ISBN 978-80-263-0303-9.
- HANZLÍK, F., VONDRÁŠEK, V., *Armáda v zápase o politickou moc v letech 1945–1948*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany ČR – AVIS, 2006. 399 s. ISBN 80-7278-356-4.

- HAZDRA, Z. et al. *Česká společnost od Mnichova k válce*. 1. vyd. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2009. 61 s. ISBN 978-80-87211-20-5.
- HENDRICH, D. et al. *Správní právo: obecná část*. 4., změn. a dopl. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2001. xx, 521 s. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-470-8.
- HOLUB, O. *Stůj! Finanční stráž!*. Vyd. 1. Praha: Naše vojsko, 1987. 266 s., [32] s. obr. příl. Fakta a svědectví; sv. 101.
- HRONSKÝ, M., KRIVÁ, A. a ČAPLOVIČ, M. *Vojenské dejiny Slovenska. 4. zväzok, 1914 – 1939*. Bratislava: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 1996. 264 s., [16] s. obr. příl. ISBN 80-967113-0-X.
- JAŠEK, P. KINČOK, B. a LACKO, M. *Slovenskí generáli 1939–1945*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2013. 392 s. ISBN 978-80-7451-246-9.
- ISTEK, O. et al. *ČSLA pevná součást bojového svazku armád členských států Varšavské smlouvy: 4. tematický blok a tematický blok vojenské přípravy D. Zvládnout úkoly bojové přípravy – učit se vojenskému mistrství*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1988. 155 s.
- JIRÁSEK, Z., ŠŮLA, J., *Velká peněžní loupež v Československu 1953, aneb, 50: 1*. 1. české vyd. Praha: Svítání, 1992. 164 s., [8] s. obr. příl. ISBN 80-900238-9-4.
- JURNÍKOVÁ, J. et al., *Správní právo: zvláštní část*. 5., dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004. 399 s. Edice učebnic; č. 340. ISBN 80-210-3417-3.
- KALOUSEK, M. *Vládní vojsko 1939–1945: vlastenci či zrádci?*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002. 151 s. Otazníky našich dějin; sv. 3. ISBN 80-7277-063-2.
- KAPLAN, K. *Proměny české společnosti (1948–1960). Část první*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. 313 s. Česká společnost po roce 1945; sv. 3. ISBN 978-80-7285-079-2.
- KAPLAN, K. *Proměny české společnosti (1948–1960). Část první*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. 313 s. Česká společnost po roce 1945; sv. 3. ISBN 978-80-7285-079-2.
- KLIMENT, Charles K. *Slovenská armáda: 1939–1945*. Vyd. 1. Plzeň: Mustang, 1996. 330 s., [6] s. slož. mapy. Military; sv. 27. ISBN 80-7191-132-1.
- KLIMENT, CH. K. a NAKLÁDAL, B. *Slovenská armáda 1939–1945*. V Praze: Levné knihy KMa, 2006. 360 s. ISBN 80-7309-395-2.
- Kol., *Poučení o leteckém nebezpečí a ochraně proti němu*. Praha: Svaz čs. důstojnictva „VOK“, 1937.
- Kol., *Příručka důstojníka*. Praha: Ministerstvo národní obrany, 1964.
- Kol., *Příručka pro pohraničníky*. Praha: Ministerstvo vnitra, 1963.

- Kol., *Slovník veřejného práva československého, I.–V. díl*. Praha: Eurolex Bohemia, 2000 (reprint Brno: Nakladatelství Rovnost, 1929–1948).
- Kol., *Vojenské dějiny Československa. I. díl (do roku 1526)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1985.
- Kol., *Vojenské dějiny Československa. II. díl (1526–1918)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1986.
- Kol., *Vojenské dějiny Československa. III. díl (1918–1939)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1987.
- Kol., *Vojenské dějiny Československa. IV. díl (1939–1945)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1988.
- Kol., *Vojenské dějiny Československa. V. díl (1945–1955)*. Vyd. 1, Praha: Naše vojsko, 1989.
- KOVÁČ, D. *Bratislava 1939–1945: mier a vojna v meste*. 1. vyd. Bratislava: Albert Marenčín – Vydavateľstvo PT, 2006. 189 s. Bratislava-Pressburg. ISBN 80-89218-29-6.
- KOVÁŘ, D., *Budějovice a velká voda: historické ohlédnutí*. České Budějovice: Veduta, 2002. 55 s. ISBN 80-903040-2-8.
- KUBÍN, Z., *Obrana socialistického státu*. Praha: Naše vojsko, 1974.
- KUČHTA, J., *Nutná obrana*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1999. 218 s. Acta Universitatis Brunensis Iuridica ; No 226. ISBN 80-210-2198-5
- KULIŇSKA, L., ROLIŇSKI, A, (eds.) *Antypolska akcja nacjonalistów ukraińskich w Małopolsce Wschodniej w świetle dokumentów Rady Głównej Opiekuńczej 1943–1944*. Kraków: Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, 2003. xvi, 526 s. Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego; t. 21. Dokumenty do dziejów stosunków polsko-ukraińskich 1939–1945; t. 1. ISBN 83-7188-620-9.
- LACKO, M. (ed.), *Zrod Slovenského štátu v kronikách slovenskej armády*. 1. vyd. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2010. 183 s. Dokumenty. ISBN 978-80-89335-19-0.
- LÁŠEK, R. *Jednotka určení SOS*. Praha: Codyprint, ©2006-c2008. 3 sv. (302, 278, 335 s.). ISBN 80-902964-7-5.
- LUŇÁK, P. ed. *Plánování nemyslitelného: československé válečné plány 1950–1990*. 2. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2008. 446 s. ISBN 978-80-7363-222-9.
- MACEK, P., UHLÍŘ, L., *Dějiny policie a četnictva. I., Habsburská monarchie (1526–1918)*. Vyd. 1. Praha: Themis, 1997. 178, [82] s. Historie. ISBN

- 80-85821-52-4.
- MACEK, P., UHLÍŘ, L., *Dějiny policie a četnictva. II, Československá republika (1918–1939)*. Vyd. 1. Praha: Police history, 1999. 230 s., [88] s. obr. příl. ISBN 80-902670-0-9.
 - MACEK, P., UHLÍŘ, L., *Dějiny policie a četnictva. III., Protektorát Čechy a Morava a Slovenský stát (1939–1945)*. Vyd. 1. Praha: Police history, 2001. 230 s., [90] s. obr. příl. ISBN 80-86477-01-0.
 - MACEK, P., UHLÍŘ, L., *Dějiny policie a četnictva. IV., Československo (1945–1989)*. Vyd. 1. Praha: Police history, 2011. 291 s. ISBN 978-80-86477-55-8.
 - MALÝ, K., SKŘEJPKOVÁ, P., *České právo v minulosti*. 1. vyd. Praha: Orac, 1995. 269 s., [32] s. fot. (některé barev.). ISBN 80-85903-01-6.
 - MALÝ, K. et al. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3., přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003. 673 s. ISBN 80-7201-433-1.
 - MALYPETR, J., SOUKUP, FR., KAPRAS, J. (redaktoři), *Armáda a národ*. Praha 1938.
 - MANDLER, E. *Benešovy dekrety: proč vznikaly a co jsou*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002. 126 s. Otazníky našich dějin; sv. 4. ISBN 80-7277-139-6.
 - MAREK, J., *Háčovi Melody Boys: kronika českého vládního vojska v Itálii 1944–1945*. Vyd. 1. Cheb: Svět křidel, 2003. 361 s. ISBN 80-85280-95-7.
 - MAREK, J. *Smrt v celním pásmu: historické reportáže o ostraze čs. hranic v letech 1918–1948*. Vyd. 1. Cheb: Svět křidel, 2000. 221 s. ISBN 80-85280-67-1.
 - MAREK, P., *Bibliografie okresu Prostějov*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 1990.
 - MARKEL, M. *Vysídlení Němců z jižní Moravy 1945–1949*. Brno: Vojenská akademie, 2002. 191 s. ISBN 80-85960-41-9.
 - MARŠÁLEK, P. *Protektorát Čechy a Morava: státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939–1945*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2002. 347 s. ISBN 80-246-0302-0.
 - MLYNÁRIK, J. *Osud banderovců a tragédie řeckokatolické církve*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005. 95 s. Otazníky našich dějin; 12. ISBN 80-7277-204-X.
 - MAY, J., *Geschichte des kaiserlich u. königlichen Infanteire-Regiment No. 35*. Pilsen: 1901.
 - MAYERHOFER, E. *Handbuch für den politischen Verwaltungsdienst*. Wien 1856.
 - OBERTRANT, M. *Alphabetisches Handbuch der öffentlichen Verwaltung in Bezug auf praktische Polizei und Landeskultur*. Prag 1843.
 - NEVYHOŠTĚNÝ, J. *Financem na Podkarpatské Rusi*. Praha: Codyprint, 2002. 199 s. ISBN 80-902964-3-2.

- PANOCHA, V., *Integrovaný záchranný systém (IZS) v České republice*. Vyd. 1. Praha: Armex, 1997. 93 s. ISBN 80-902283-0-5.
- PEJČOCH, I. et al. *Okupace, kolaborace, retribuce*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – Prezentační a informační centrum MO, 2010. 327 s. ISBN 978-80-7278-529-2.
- PERNES, J., *Nejen rudé prapory, aneb, Pravda o revolučním roce 1905 v českých zemích*. Brno: Stilus, 2005. 315 s. ISBN 80-903550-2-1.
- PIZZINGHELLI, C., *Geschichte des kaiserlich und königlichen Infanterie-Regiments Nr. 35, III. dil (1792–1910)*. Pilsen: vlastním nákladem, 1910.
- PLASCHKA, R. G., *Nationalismus, Staatsgewalt, Widerstand. Aspekte nationaler und sozialer Entwicklung in Ostmittel- und Südosteuropa*. München: R. Oldenburg Verlag 1985.
- PLASCHKA, R. G., SUPPAN, A. a HASELSTEINER, H. *Innere Front: Militärassistenz, Widerstand und Umsturz in der Donaumonarchie 1918*. München: R. Oldenburg, 1974. 2 sv. Veröffentlichungen des Österreichischen Ost- und Südosteuropa-Institut; Bd. 8, 9. ISBN 3-486-47921-0.
- *Povodeň v Čechách dne 25. a 26. května 1872. Stručné vyličení hrozných událostí dle zpráv veřejných listů*. Praha: J. Otta, 1872.
- *Povodeň v Čechách 1890*. Praha: J. Otta, 1890.
- POVOLNÝ, D. *Vojenské řešení Pražského jara 1968. II., Československá lidová armáda v srpnu 1968*. Praha: Ministerstvo obrany ČR – Prezentační a informační centrum MO, 2010. 199 s. ISBN 978-80-7278-525-4.
- PRAŽÁK, J. M., SEDLÁČEK, J. a NOVOTNÝ, Fr., *Latinsko-český slovník k potřebě gymnasií a reálných gymnasií*. 8. nezm. vyd. Praha: Českoslov. grafická unie A.S., 1936. 12, 1348 s.
- PRAŽÁK, J. *Rakouské právo veřejné – právo správní*. Praha: Jednota právnická, 1905.
- PRŮCHA, P., *Správní právo: obecná část*. 6., dopl. a aktualiz. vyd., (V nakl. Doplněk 1.). V Brně: Masarykova univerzita, 2004. 356 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně; sv. 337. ISBN 80-7239-157-7.
- PRŮCHA, P., *Základní pojmy a instituty správního práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998. 420 s. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Řada teoretická; č. 215. ISBN 80-210-2002-4.
- PULEC, M. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek; Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006. 319 s. Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu; č. 13. ISBN 80-86621-18-9.

- *Příruční slovník jazyka českého*. 1. díl A-J. V Praze: Státní nakladatelství, 1935-1937.
- RATAJ, J. *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1997. 251 s. ISBN 80-7184-516-7.
- *Ročenka ministerstva obrany 2000*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – AVIS, 2001, ISBN 80-7278-146-4
- *Ročenka ministerstva obrany 2008*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – AVIS, 2008, ISBN 978-80-7278-495-0.
- *Ročenka ministerstva obrany 2012*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – AVIS, 2013, ISBN 978-80-7278-613-8
- *Řád vnitřní služby ozbrojených sil Československé republiky*. Praha: Ministerstvo národní obrany, 1953. 175 s. Služební knihy Československé armády.
- *Sammlung aller k. k. Verorederungen und Gesetze vom Jahre 1740 bis 1780*. Wien: 1780.
- SCHMEDES, E. *Geschichte des k.k. 28. Infanterie-Regimentes F.Z.M. Ludwik von Benedek*. Wien 1878.
- SCHMID, F. *Das Heerrecht der österreichisch-ungarischen Monarchie*. Wien-Leipzig, 1903.
- SCHREIER, P. ed. a ŠTECHA, I. ed. *Železnice a armáda*. [Praha: České dráhy, 2007?]. 31 s. ISBN 978-80-85104-19-6.
- SOKOLOVIČ, P. ed. *Perzekúcie na Slovensku v rokoch 1938–1945: Slovenská republika 1939–1945 očami mladých historikov: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie VII*. 1. vyd. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2008. 499 s. ISBN 978-80-89335-08-4
- SOŠKA, A., *Prostějov revoluční a republikánský. 1918–1928*. Prostějov: Historický a státovědný klub v Prostějově, 1929
- STANĚK, T. *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2005. 366 s. Sešity ÚSD AV ČR; sv. 41. ISBN 80-7285-062-8.
- STRAKA, K. *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932–1939*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2007. 158 s. Historie československé armády; 3. ISBN 978-80-7278-376-2.
- SYRUČEK, M. *Banderovci – hrdinové, nebo bandité?*. Vyd. 1. Praha: Pražská vydavatelská společnost, 2008. 153 s., [8] s. obr. příl. Magnet; sv. 8. ISBN 978-80-7250-433-6.

- ŠÍŇ, Z., HUBKA, A. *Branná politika a zákonodárství ČSSR*. Praha: Naše vojsko, 1980.
- *Záchranné a výcvikové základny Armády České republiky*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2002.
- ŠOLC, J., *Červené barety: [historie a vzpomínky]*. Vyd. 1. Praha: Naše vojsko, 1998. 383 s., [90] s. obr. příl. ISBN 80-206-0559-2.
- ŠRÁMEK, P. *Ve stínu Mnichova: z historie československé armády 1932–1939*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2008. 147 s. ISBN 978-80-204-1848-7.
- *Československá armáda 1939–1945: (plány a skutečnost): příspěvky z mezinárodní konference 22.–23. října 2002*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – Agentura vojenských informací a služeb, 2003. 263 s. ISBN 80-7278-187-1.
- ŠTAIGL, J. a ŠTEFANSKÝ, M. *Vojenské dějiny Slovenska. 6. svazek, 1945 – 1968*. 1. vyd. Bratislava: Magnet Press, Slovakia, 2007. 351 s., [8] s. obr. příl. ISBN 978-80-89169-10-8.
- ŠMIGEL, M. *Banderovci na Slovensku (1945–1947): (niektoré aspekty pôsobenia jednotiek Ukrajinskej povstaleckej armády na území krajiny)*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2007. 194 s. ISBN 978-80-8083-483-8.
- ŠVORC, P., *Zakliata krajina. Podkarpatská Rus 1918–1946*. Prešov: Universum, 1996.
- T. D., ed. *Pracovné jednotky a útvary slovenskej armády 1939–1945 – VI. robotný praporec: zborník materiálov z medzinárodného seminára, Bratislava, 22.–23. novembra 1995*. Bratislava: Zing Print, 1996. 187 s.
- TREUENFEST G. Ritter Amon v., *Geschichte des k.k. Infanterie-Regiments Nr. 20 „Friedrich Wilhelm, Kronprinz des Deutschen Reiches und Kronprinz von Preussen.“*. Wien: Verlag des Regiments, 1878.
- UNGER, A. *Dělníci ve zbraní*. 2. vyd. Ostrava: Profil, 1988. 158 s.
- VACEK, M. *Nemám proč lhát*. 1. vyd. Praha: Futura, 2010. 247 s. ISBN 978-80-86844-60-2.
- VACEK, M. *Úsměvy v barvě khaki*. Vyd. 1. Praha: Erika, 2002. 171 s. ISBN 80-7190-769-3.
- WILFLING, *Administrativer Waffengebrauch der öffentlichen Vollzugsorgane und des Militärs*. In: *Mischler, E., Ulbrich, J., Österreichisches Staatswörterbuch, Handbuch des gesamten österreichischen öffentlichen Rechtes 4. Band. 2. vyd.*, Wien 1905, s. 864–870.
- ZACHARIÁŠ, M. *Příběh vojáka: pohled na čtyřicetiletou službu vojáka z povolání, od poručíka po generálporučíka, od 50. let až po listopadovou revoluci v roce 1989*

- a krátce po ní*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2012. 223 s. ISBN 978-80-7363-489-6.
- *Zrod Slovenského štátu v kronikách slovenskej armády*. 1. vyd. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2010. 183 s. Dokumenty. ISBN 978-80-89335-19-0.
 - *Zweihundert Jahre des k.u.k. Infanterie Regiment Humbert I., König von Italien* Nr. 28. Prag 1898.
 - ŽUMÁR, L. *Zkušenosti států NATO a zemí Partnerství pro mír z mírových a humanitárních operací*. Praha: AVIS, 1999.

Články

- BÍLEK, J. Československá armáda a měnová reforma v roce 1953. *Historie a vojenství*, 1995, č. 1, s. 66–91.
- BÍLEK, J. Uplatňování principu jednoty armády a lidu při výstavbě ČSLA 1948–1955. *Historie a vojenství*, 1980, č. 1., s. 40–59.
- BÍLEK, J. Vojáci druhé kategorie (Srovnání výstavby a činnosti vojenských jednotek využívaných k politické perzekuci v Československu, Maďarsku a Polsku. *Historie a vojenství*, 1997, č. 5, 73–93.
- ČERNÝ, VI. C.K. pěší pluk „Hochenegg“ a pražské povstání roku 1848. *Vojenský svět*, 1937, č. 4, roč. V. s. 138–140.
- ČERNÝ, VI. C.K. pěší pluk „Hochenegg“ a pražské povstání roku 1848. *Vojenský svět*, 1937, č. 5, roč. V. s. 182–185.
- DL., Vojenské železniční mosty. *Vojenský svět*, 1937, roč. V, č. 5., s. 178–182.
- Doktrína Armády České republiky. *Vojenské rozhledy*, 2001, č. 1, s. 20–71.
- DRÁPALA, D., Pod jménem Valachů a portášů - terminologická rozprava. *Národopisná revue*, Strážnice, Národní ústav lidové kultury., 2007, vol. XVII, no. 3, s. 170 –177.
- DRÁPALA, D. Zemští portáši a zbojníci – dva protikladné fenomény moravských dějin 17. a 18. století. In *Jánošík a fenomén zbojníctva na slovensko-polsko-českom pomedzí. Janosik a fenomen zbójnictwa słowacko-polskiego i czeskiego pogranicza*. Vyd. 1. Žilina : Povážské múzeum, 2007, s. 230–237.
- DRŠKA, P. Účast čs. armády pri riešení hospodárskych otázok demokratickej etapy našej revolúcie – dôležitý článok vývoja nových vzťahov armády a ľudu. *Historie a vojenství* 1962, č. 5, s. 605–645.
- DVOŘÁK, J. Záchranné útvary CO – význam a poslání pro společnost. *Vojenský profesionál*, 2000, č. 1-2-3, s. 94–99.
- FREES, W. Bewährung an der Oder. *Truppenpraxis/Ausbildung*, 1998, č. 1, s. 37–41.

- FUČÍK, J. Na sklonku monarchie. 28. pěší pluk 1850–1918. In: *300 let od založení 28. pěšího pluku, Sborník příspěvků*. Praha: Historický ústav Armády České republiky, 1998.
- GÜLDNER, F. Rechtsunterlagen des Katastrophenschutzes in Brandenburg. Aufgabe und Rolle der Polizei bei der Bewältigung von Grossschadensereignissen/ Katastrophen. *Notfallvorsorge*. 1999, č. 1, s. 13–15.
- HALAŠKA, J. Zkušenosti z nasazení Armády České republiky při povodních 2002. In: *Sborník konference CMČST „Krizový management“*. Brno: Vojenská akademie Brno, 2002, s. 108–113.
- HAVLÍČEK, J. Niekoľko poznámok k vyčísleniu vojnových škôd na Slovensku a k účasti armády na obnove dopravy a na odmínovacích prácach do jary 1946. *Vojenská história*, 2001, č. 1, s. 108–116.
- HORÁK, R., Úloha Armády ČR v bezpečnostní politice České republiky. In: *Sborník konference Krizové situace – zkušenosti z obnovy objektů dopravní infrastruktury po povodních, Vojenská akademie Brno* (12.–13. října 2003), CD, s. A–7.
- HORÁK, O., DOSTALÍK, P. Vandalismus podle zákona? Ke kontinuitám, diskontinuitám a ničení symbolů za První republiky. In: BRZOBOHATÁ, Karin, TYL, Tomáš (edd.). *Symbol a symbolika v právu*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 98 – 110.
- HOSPODÁR, V. Pomoc príslušníkov čs. armády pri živelných pohromách na území Slovenska v päťdesiatych rokoch. *Vojenská história*, 1998, č. 4, s. 30– 47.
- HOSPODÁR, V. Pomoc príslušníkov čs. armády pri živelných pohromách na území Slovenska v šesdesiatych rokoch. *Vojenská história*, 2002, č. 1, s. 73–94.
- HRDLIČKA, J., Účast československej armády na vystávaní Maďarov a Nemcov ze Slovenska. In: *Československá armáda 1939–1945 (plány a skutečnost) Příspěvky z mezinárodní konference 22.–23. října 2002*. Praha, 2003, s. 249–256
- KRUPÍČKA, J., Uplatňování sovětských zkušeností při tvorbě řádů a předpisů ČSLA v letech 1950 – 60. *Historie a vojenství*, 1981, č. 3, s. 93–102
- KUČERA, P., Vojenské technické jednotky a čs. ekonomika v druhé polovině 50. let. *Historie a vojenství*, 1991, č. 4, s. 95–118.
- KUBEŠA, M., Úkoly Armády České republiky a jak je naplňovat. *Vojenské rozhledy*, 1999, č. 4, s. 90–99.
- KUBEŠA, M. Vyčleňování sil Armády České republiky. *Vojenské rozhledy*, 2001, zvláštní číslo, s. 28–35.
- KYSELÁK, J. Aktuální změny v oblasti civilní ochrany. *Vojenský profesionál*, 2000, č. 4-5-6, s. 12.

- LENK, L. Povodňové hranice. *A report* 2002, č. 20, příloha s. 1.
- MADRY, J. Mocenský zvrát v dubnu 1969 a podíl vojáků na jeho provedení. *Historie a vojenství*, 1992, č. 4, s.103 – 134.
- MADRY, J., Počátky normalizace a armáda. *Historie a vojenství*, 1993, č.4, s.31–49.
- MARTINEK, J., Použití armády ČR při nevojenských ohroženích. *Vojenské rozhledy*, 1995, č. 3, s.8–21.
- NEČAS, C., Pracovní útvary tzv. asociálů v letech 1941–1945, In: *Pracovní jednotky a útvary slovenskej armády 1939–1945 – VI. robotný prápor: zborník materiálov z medzinárodného seminára, Bratislava, 22.–23. novembra 1995*. Bratislava: Zing Print, 1996., s. 105–117.
- NESVATBA, Fr., Čs. buržoazní armáda mezi Mnichovem a 15. březnem 1939 . I. část. *Historie a vojenství* . roč. 1984, č. 6, s. 50–69.
- NESVATBA, Fr., Čs. buržoazní armáda mezi Mnichovem a 15. březnem 1939 . II. část. *Historie a vojenství* . roč. 1985, č. 1, s. 62–79.
- Ochrana důležitých objektů byla odvolána. *Lidové noviny* ze dne 29. 4. 2003.
- Operace Povodeň 2002. *A report*, 2002, č. 20, příloha s. 7–8.
- PETRÁŠ, J., Akce Strakonice-Vimperk 1953. *Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu*, roč. 42, 2005, č. 1, s. 37–43.
- PETRÁŠOVÁ, L. Masakr Němců poblíž Přerova byl větší než Lidice. *Mladá Fronta DNES* ze dne 26. září 2000.
- POLIŠENSKÝ, J., HOSÁK, L., STUNA, R, Materiály a dokumenty k dějinám Prostějovského masakru 26. dubna 1917. *Časopis matice moravské*, 1952, č. 3–4, s. 338–250.
- Povodeň den po dni, *A report*, 2002, č. 20, příloha s. 2–5.
- PROCHÁZKA, F., Vojáci v pražské ZOO. *A report*, 2003 č.10, s. 32.
- Případ Přerov 18. června 1945. *Historie a vojenství*, 1991, č. 3 s. 168–175.
- PŮČIK, M., Účast armády na násilnom potlačení demonštrácií demokratických síl na Slovensku v auguste 1969. *Vojenská história*, 1998, č.1, s. 34–56.
- RAAP, CH., Was ist erlaubt, was ist verboten? Der verfassungsrechtliche Rahmen für einen Bundeswehreinatz. *Truppenpraxis/Wehrausbildung*, 1998, č. 10, s. 692–696.
- RODÁK, J., K niektorým otázkam pomoci československej armády obyvateľstvu východného Slovenska 1945–1947. *Vojenská história*, 2004, č. 2, s. 96–105
- RYDING-BERG, M., Rapport Général Soutien militaire aux autorités

- civiles. *Revue de Droit Militaire et de Droit de la Guerre*, 2000, č. 1-2-3-4, s. 125–214.
- SALÁK, P., Armáda české republiky a pátrání po osobách. *Správní právo*, 2003, č. 2–3, s. 120–126.
 - SALÁK, P. Pomoc armády při plnění úkolů policie – ozbrojená asistence? *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2003, č. 2, s. 165–171.
 - SALÁK, P. Právní úprava použití zbraní bezpečnostními složkami proti osobám v letech 1918–1938 a v současnosti. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2002, č. 1, s. 62–66.
 - SALÁK, P. Vojenská výpomoc – právní rámec jednoho ze způsobů zneužívání armády při budování socialismu. In: konference na téma „*Sovětizace armád střední a jihovýchodní Evropy po 2. světové válce*“, Brno: Vojenská akademie Brno 2003.
 - SALÁK, P. Vojenské asistence v letech 1918–1923. In: *Acta historico-iuridica Pilsnensia 2006. Sborník příspěvků ze setkání pracovníků kateder právních dějin z České a Slovenské republiky*. Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk 2007, s. 192–204.
 - SALÁK, P. Záchranné práce podle zákona č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách ČR a podle zákona č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému. In: *Sborník konference Krizové situace – zkušenosti z obnovy objektů dopravní infrastruktury po povodních, Vojenská akademie Brno* (12.–13. října 2003), CD, s. A-19
 - SALÁK, P., Zásah vojenské asistence v Kraslicích dne 27. října 1921. *Časopis Společnosti přátel starožitností*, 2008, roč. 116, č. 2, s. 76–83.
 - SANDER, R. Vojensky organizovaná protistátní činnost sudetských Němců v předmnichovském Československu. *Historie a vojenství*. 1993, roč. 42, č. 2, s. 68–90.
 - ŠIMUNIČ, P. Vznik, organizačný vývoj a činnosť pracovných jednotiek a útvarov slovenskej armády 1939–1942. In: *Pracovné jednotky a útvary slovenskej armády 1939–1945 – VI. robotný prápor: zborník materiálov z medzinárodného seminára, Bratislava, 22.–23. novembra 1995*. Bratislava: Zing Print, 1996, s. 25–37.
 - ŠÍŇ, Z., Právní historie obranné funkce čs. státu v letech 1948–54. *Historie a vojenství*, 1977, č. 2, s. 80–98.
 - ŠTAIGL, J. Civilná obrana na Slovensku v rokoch 1945–58. *Vojenská história*, 2001, č. 1, s. 66–85.
 - ŠTAIGL, J. Vznik, vývoj a činnosť Vnútornej stráže na Slovensku. *Vojenská história*, 1998, č. 4, s. 47–73.
 - ŠTAIGL, J. Vznik, vývoj a činnosť PTP na Slovensku po februári 1948. *Vojenská história*, 1997, č. 2, s. 45–73.

- TÓTH, D. Pôsobenie bývalých zaradencov VI. robotného práporu slovenskej armády po jeho rozpustení (1943–1944). *Ročenka odbojárrov*, 1997, s. 112–117.
- TRAPL, M. Prostějov za první Československé republiky. In: sborník z konference „Prostějov a jeho místo v dějinách Moravy“, Prostějov 1990. Prostějov: Muzeum Prostějovska v Prostějově a Státní okresní archiv v Prostějově, 1994, s. 87–95.
- TRNĚNÝ, V. Použití armád v mírových operacích po r. 2000. *Vojenské rozhledy*, 2000, č. 2, s. 39–54.
- UELHOFF, K.- D. Katastrophenhilfe der Bundeswehr, Bedingungen der Einsatzes der Bundeswehr im Katastrophenschutz. *Europäische Sicherheit*, 1998, č. 6, s. 43–44.)
- VANÍČEK, J., Mimořádná opatření jako nástroj řešení mimořádných situací. *Správní právo* 2002, č. 3,
- VIČAR, R. Právní aspekty zabezpečení vzájemné součinnosti AČR se složkami IZS. In: *Interoperabilita managementu ochrany obyvatelstva. Sborník konference s mezinárodní účastí*. Brno: Univerzita obrany, 2006. s. 285–290. ISBN 80-7231-138-7.
- -VM-, Kapesní armáda. *Armádní zápisník*, 2000, č.11–12, s. 24–25.
- ZEMAN, J., Dávají lidem pocit bezpečí. *A report 2002*, č. 19, s. 9.

Diplomové a disertační práce

- HRDLIČKA, J. Účast Československé armády na vystáhování Maďarov a Nemcov zo Slovenska v rokoch 1945–48. Rigorózní práce, Univerzita Komenského v Bratislavě, Filozofická fakulta, Katedra slovenských dejín. Bratislava, Univerzita Komenského, 2002.
- KÁRA, P. *Stráž obrany státu*. Diplomová práce, Západočeské univerzity v Plzni, Právnícká fakulta, Katedra dějin státu a práva., Plzeň: Západočeská univerzita, 2004.
- ŘEZNÍČEK, P. *Ze vzpomínek některých příslušníků pomocných technických praporů (Hořká každodennost v táborech PTP)*. Jihočeská univerzita České Budějovice, Pedagogická fakulta, Č. Budějovice: Historický ústav JU, 2001.
- SALÁK, P. *Armáda České republiky-nebojová činnost AČR*. Diplomová práce, Masarykova univerzita Brno, Právnícká fakulta, Katedra správní vědy, správního práva a finančního práva. Brno: PrF MU, 2002.
- SALÁK, P. *Nebojová činnost Armády české republiky – pomoc AČR při mimořádných událostech*. Brno, 2008. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Právnícká fakulta.
- SOMR, D. *Svět války a válka v člověku – Bombardování Českých Budějovic ve dnech*

23. a 24. března 1945. Jihočeská univerzita České Budějovice, Pedagogická fakulta. Č. Budějovice: Pedagogická fakulta JU, 1996.

- SUPPAN, A. *Organisation und Einsätze militärischer Assistenzen in Österreich-Ungarn im Jahre 1918*. Philosophische Fakultät der Universität Wien. Disertační práce. Wien 1969.
- ŠIANSKÝ, M. *Státoprávní úprava vysílání ozbrojených sil mimo území České republiky*. Masarykova univerzita Brno, Právnická fakulta, Katedra ústavního práva a politologie. Brno: PrF MU, 1995.
- VANÍČEK, J. *Ústavně právní aspekty obrany a bezpečnosti*. Masarykova univerzita Brno, Právnická fakulta, Katedra ústavního práva a politologie. Brno: PrF MU, 2001.

Internetové odkazy

- <http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=512> [cit. 30.4. 2003, 12hod. 10min.].
- <http://www.mdcz.cz/ismdslet/INFOSYS.htm>, [cit. 21.12. 2001, 17hod. 49min.].
- http://www.bmlv.gv.at/archiv/a2001/ausbg_20011115_asse_chron.shtml, [cit. 31.5.2003, 14hod.].
- http://www.bmlv.gv.at/archiv/a1998/archiv_980908.shtml#geschichte_aktuell, [cit. 31. 5. 2003, 15hod.].
- www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1431_00.htm, [cit. 26. 9. 2005, 13hod.].
- www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1498_00.htm, [cit. 24. 9. 2005 13hod.].
- www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1626_00.htm, [cit. 26. 9. 2005, 13hod.].
- <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/016schuz/s016013.htm> [cit. 21.5. 2003, 15hod.].
- <http://www.psp.cz/eknih/1969fs/sn/stenprot/003schuz/s003008.htm>, [cit. 23. 5. 2004, 14hod.].
- Die Redaktion, Katastropheneinsatz. *Milizinfo*, [online] 2000, č. 2., [cit. 31. 5. 2003, 14 hod.]. Dostupný z: <http://www.bmlv.gv.at/miliz/milizinfo/artikel.php?id=124>.
- KUBEŠA, M., Jaké operace může Armáda České republiky v budoucnosti vést. *Vojenské rozhledy* 1999, č.1, [cit. 18. 11. 2001, 15 hod.]. Dostupný z: http://www.army.cz/vti/vojroz/1999_1/kubesa.htm.
- KUBEŠA, M., Způsob použití Armády České republiky. *Vojenské rozhledy*, 1998, č.1, [cit. 18. 11. 2001, 15 hod.]. Dostupný z: http://www.army.cz/vti/vojroz/1998_1/kubesa.htm

- Městská policie Litoměřice, Oficiální stránky městské policie Litoměřice, Výklad pojmů. Dostupné z: http://policie.litomerice.cz/?page_id=49 [cit. 30. 6. 2013, 13hod.]
- MORKEŠ, F. Proměny povinné školní docházky. *Učiteléské noviny* [online] č. 33/2010 Dostupné z: <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=5492> [18. 7. 2013, 13 hod.]
- PÁLKA, P., *Holešov a Židé na sklonku 19. století*. [online] Dostupné z: www.holesov.cz/historie/zide19stol.php, [26. 10. 2005, 14 hod.]
- -RED-, Co se píše v kronice. *Zpravodaj Města Kraslic* [online] 2010, č.10, s. 9
- Dostupné z: http://www.kraslice.cz/user_data/zpravodajstvi/zpravodaj/10_2010.pdf [18. 7. 2013, 13 hod.]
- SALÁK, P. *Nebojová činnost armády (pol. 19. stol – r. 1989)*. [online]. Brno, 2008 [cit. 25. 9. 2013]. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/10908/pravf_d/Nebojova_cinnost_armady_19._stol._-1989.pdf.
- SPÁČIL, L., Nevojenská obrana – nový termín v oblasti obranného plánování. *Vojenské rozhledy*, 1999, č.3, [18. 11. 2001, 15 hod.]. Dostupné z: http://www.army.cz/vti/vojroz/1999_3/nevoj.htm,
- SOBČÁK, P., Úloha NATO při katastrofách. *Armáda*, oktober 2001, [18. 11. 2001, 13 hod.]. Dostupný z: http://www.mod.gov.sk/e-ziny/armada/2001_10/015.html.

Abstrakt: Armáda je určena především k vedení války – k bojové činnosti. Vedle úkolů s tím souvisejících však armáda často plní i úkoly, které nemají bojový charakter. Jde zejména o poskytování podpory policejním složkám za účelem udržení vnitřní bezpečnosti, případně pomoc při živelních pohromách. Tato publikace si klade za cíl přiblížit historický vývoj právního rámce takovýchto nasazení armády. Poskytuje ucelený přehled předpisů upravujících nebojovou činnost od poloviny 17. století do počátku 21. století. Sleduje shodné rysy těchto předpisů či naopak rozdíly a snaží se nastínit důvody, jež k těmto změnám vedly. Pozornost je věnována zejména problematice použití zbraní při zásahu a otázce zneužití vojáků jako levné pracovní síly. Jsou zmíněny i vybrané případy, kdy vojenský zásah byl úspěšný, či naopak kdy došlo k jeho selhání. Autor se zabývá i příčinami těchto selhání a jejich případným odrazem v právní regulaci. Publikace je rovněž doplněna stručnou historií civilní ochrany, která se sledovanou problematikou úzce souvisí.

Klíčová slova: Armáda, bezpečnost, právní regulace, vojenské asistence, vojenské výpomoci, živelní pohromy, civilní ochrana

Abstract: The army is primarily intended to conduct combatant activities. In addition to the tasks related to it, however, the army often carries out the tasks that are not of combatant nature. The first type of tasks is helping the police forces in order to maintain internal safety; the other is helping during natural disasters. This book aims to approach the historical development of the legal framework of such deployment of the army. It provides a comprehensive overview of the legislation governing the non-combatant activities since the mid-17th century to the beginning of the 21st century. It analyses both common features and differences of particular laws and outlines the circumstances that led to these changes. Particular attention is paid to the issue of the use of weapons during an intervention, and to the problem of abusing the soldiers as an inexpensive labour force. Selected cases of both successful and not successful military interventions are also analysed. The author deals with the causes of such failures and their possible reflection in the legal regulation. The book also contains a brief overview of history of civil protection, which is closely related to the topic of the book.

Keywords: Army, Safety, Legal Framework, Military Assistances, Military Aid, Natural Disasters , Civil Protection

Vědecká redakce MU

prof. PhDr. Ladislav Rabušic, CSc., Mgr. Iva Zlatušková,
prof. RNDr. Zuzana Došlá, DSc., Ing. Radmila Droběnová, Ph.D.,
Mgr. Michaela Hanousková, doc. PhDr. Jana Chamonikolasová, Ph.D.,
doc. JUDr. Josef Kotásek, Ph.D., Mgr. et Mgr. Oldřich Krpec, Ph.D.,
prof. PhDr. Petr Macek, CSc., PhDr. Alena Mizerová,
doc. Ing. Petr Pirožek, Ph.D., doc. RNDr. Lubomír Popelínský, Ph.D.,
Mgr. David Povolný, Mgr. Kateřina Sedláčková, Ph.D.,
prof. MUDr. Anna Vašků, CSc., prof. PhDr. Marie Vítková, CSc.,
doc. Mgr. Martin Zvonař, Ph.D.

NEJEN PRO VÁLEČNÝ KONFLIKT (Právní regulace nebojové činnosti armády v 18.–20. století)

JUDr. Pavel Salák jr., Ph.D.

Vydala Masarykova univerzita roku 2013
Spisy Právnické fakulty MU č. 447 (řada teoretická, Edice S)

Ediční rada:

J. Kotásek (předseda), J. Bejček, V. Kratochvíl,
N. Rozehnalová, P. Mrkývka, J. Hurdík, R. Polčák, J. Šabata

Tisk: Point CZ s.r.o., Milady Horákové 890/20, Zábřovice, 602 00 Brno 2
1. vydání, 2013

ISBN 978-80-210-6519-2